

ISSN 2411-6238

ISSN 2411-3425

**Інститут професійно-технічної освіти
Національної академії педагогічних наук України**

**The Institute of Vocational Education and Training
of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine**

**ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ
VOCATIONAL EDUCATION: PROBLEMS AND PROSPECTS**

Збірник наукових праць

Випуск 12

**Київ
2017**

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
видано Міністерством юстиції України 24.12.2010 р.
Серія **КВ № 17380-6150Р**.

Засновники:
Інститут професійно-технічної освіти НАПН України

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України
Наказом Міністерства освіти і науки України від 10.10.2013 №1411
Друкується за рішенням Вченої ради ІПТО НАПН України (протокол №2 від 27.02.2017)

Видання індексується в Google Scholar

Редакційна колегія

Радкевич В.О. – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, директор ІПТО НАПН України (голова редколегії);

Петренко Л.М. – доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, вчений секретар ІПТО НАПН України (заступник голови);

Артюшина М.В. – доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з науково-експериментальної роботи ІПТО НАПН України;

Кулаласва Н.В. – кандидат хімічних наук, доцент, завідувач лабораторії технологій професійного навчання ІПТО НАПН України (відповідальний секретар);

Єршова Л.М. – доктор педагогічних наук, доцент, головний науковий співробітник лабораторії професійної кар'єри ІПТО НАПН України;

Пуховська Л.П. – доктор педагогічних наук, професор, провідний науковий співробітник лабораторії зарубіжних систем професійної освіти і навчання ІПТО НАПН України;

Романова Г.М. – доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи ІПТО НАПН України;

Свистун В.І. – доктор педагогічних наук, професор, провідний науковий співробітник лабораторії технологій професійного навчання ІПТО НАПН України.

Міжнародна редакційна колегія

Хенріг Беднарчик (доктор хабілітований, професор ІТеЕ - РІВ, заступник директора Інституту технологій експлуатації м. Радом, Польща)

Мартіна Лубіова (доктор юриспруденції, доктор у галузі статистики, заступник директора Інституту прогнозування Академії наук Словаччини);

Георгій Рудик (доктор педагогічних наук, професор, директор Центру сучасної педагогіки «Навчання без кордонів», Канада);

Аркадій Шкляр (доктор педагогічних наук, професор, ректор Республіканського інституту професійної освіти Республіки Білорусь, віце-президент Білоруської Академії освіти).

Collection of scientific works «Vocational Education: problems and prospects»

Editorial board

Radkevych V.O. - Doctor of Pedagogic Sciences, Full Professor, Corresponding Member of NAES Ukraine, Director of IVET NAES of Ukraine (chairman of Editorial Board);

Petrenko L.M. - Doctor of Pedagogic Sciences, Senior Research Officer, Scientific Secretary of IVET NAES of Ukraine (vice-chairman);

Artiushyna M.V. - Doctor of Pedagogic Sciences, Full Professor, Deputy Director of Scientific Experimental Work of IVET NAES of Ukraine;

Kulalaieva N. V. - Candidate of Chemical Sciences, Associate Professor, acting as Head of the Laboratory Technologies of Professional Training of IVET NAES of Ukraine;

Yershova L.M. - Doctor of Pedagogic Sciences, Associate Professor, Chief Research Officer Laboratory of Professional Career of IVET NAES of Ukraine;

Pukhovcka L.P. - Doctor of Pedagogic Sciences, Full Professor, Leading Research Officer of Laboratory of Foreign Vocational Education and Training of IVET NAES of Ukraine;

Romanova H.M. - Doctor of Pedagogic Sciences, Full Professor, Deputy Director of Scientific Work of IVET NAES of Ukraine;

Svystun V.I. - Doctor of Pedagogic Sciences, Full Professor, Leading Research Officer of Laboratory Technologies of Professional Training of IVET NAES of Ukraine;

International editorial board

Khenpih Bednarchyk (Doctor, Full Professor of ІТеЕ - РІВ, Deputy Director of the Institute of Technology of Exploitation, Radom city, Poland)

Martina Lubiova (Doctor of Laws, Doctor in Statistics, Vice Director of Institute of Forecasting Slovak Academy of Sciences);

Heorhii Rudyk (Doctor of Pedagogical Sciences, Full Professor, Director of Centre of Modern Pedagogy «Education without Borders», Canada);

Arkadii Shkliar (Doctor of Pedagogical Sciences, Full Professor, Rector of Republican Institute for Vocational Education of the Republic of Belarus, Vice President of the Belarusian Academy of Education).

П84 Професійна освіта: проблеми і перспективи/ІПТО НАПН України. – К.: ІПТО НАПН України, 2017. – Випуск 12. – 146 с.

ББК 74.6

У збірнику наукових праць представлено результати наукових досліджень з теоретичних і методологічних проблем професійної освіти і навчання.

Пропонуються науковцям, науково-педагогічним і педагогічним працівникам ВНЗ, ПТНЗ, слухачам Інститутів післядипломної педагогічної освіти, докторантам, аспірантам.

© *Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, 2017*

ЗМІСТ

збірника наукових праць «Професійна освіта: проблеми і перспективи» № 12/2017

Теорія і методологія професійної освіти і навчання

Багорка А.М. Організаційно-методичні засади наступності професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту в системі «коледж-університет».....	5
Білоконь Г.А. Розвиток процесу гуманізації системи вищої педагогічної освіти України у науковому доробку вчених.....	10
Вастьянов Р.С., Савицкий И.В., Левченко Е.М., Дзыгал А.Ф. Проблемы и перспективы обучения иностранных студентов в медицинском университете.....	14
Войтович О.П. Компетентнісний підхід у підготовці майбутніх екологів.....	18
Гончаренко Л.М. Роль практичного навчання в підготовці майбутніх економістів.....	22
Жидєєва Л. І., Андрієнко О.М. Підготовка здобувачів вищої освіти зі спеціальності «Облік і оподаткування»: проблеми та перспективи їх вирішення.....	27
Козяр М.М., Купчак М.Я. Підготовка екологів до професійної діяльності як педагогічна проблема.....	31
Михасик О.Д., Кітченко М.І. Професія бухгалтера в Україні: сучасні виклики та перспективи.....	36
Ненько Ю.П. Підготовка фахівця як предмет психолого-педагогічного аналізу.....	41
Свиридюк В.В. Теорія фракталів та її використання в педагогіці.....	46
Слозанська Г.І. Роль фахівця із соціальної роботи в процесі реалізації методу організації громад.....	51
Шкабаріна М. А. Педагогічні умови розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи.....	55
Шукаєва О. П. Практико-орієнтований підхід до формування професійної компетентності майбутніх провізорів.....	59

Методика і технології професійної освіти і навчання

Волошина О.Б., Дукова О.Р., Лисий І.С., Ковальчук Л.І. Методичні аспекти професійної підготовки лікарів загальної практики на післядипломному етапі.....	64
Грубнік В.В., Кошель Ю.М., Ткаченко О.І., Міщенко В.В., Койчев Є.А. Оптимізація підготовки випускників медичних університетів до складання інтегрованого державного ліцензійного іспиту «Крок-2» з хірургічних хвороб.....	68
Дмитрієва Н.Б., Крикляс В.Г., Парасочкіна В.В., Розуменко А.О. Оптимізація навчального процесу суб'єктів кафедри засобами веб-сайту.....	72
Дрозіч І.А. Технологія позиційного навчання як засіб формування технічної компетентності майбутніх кухарів.....	77
Ляшенко Р.О. Взаємозв'язок розвитку професійного самовизначення та самоактуалізації особистості.....	83
Пустова О.О. Розвиток творчого потенціалу майбутніх фахівців як умова їх професійної спрямованості.....	88
Русалкіна Л.Г. Особливості навчання майбутніх лікарів іноземної мови в немовному вищому навчальному закладі.....	94
Смирнова І.М. Технології розроблення тестових завдань майбутніми вчителями технологій у ВПНЗ.....	98
Стрельбицька С.М. Інноваційні технології формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у ВНЗ.....	104
Тітова О.А. Діагностика творчого потенціалу майбутнього агроінженера.....	109
Хмельникова Л. І., Подплетня О. А. Проблеми застосування модульної технології навчання студентів-провізорів хімічними дисциплінами.....	115
Чорна Т.В. Роль навчальної екскурсії в активізації пізнавальної діяльності студентів при вивченні історії України.....	120
Юнова О.П. Інноваційні технології формування культури юриста.....	124

Кадрове забезпечення професійної освіти і навчання

Андрощук І.В. Підготовка майбутніх вчителів трудового навчання та технологій до педагогічної взаємодії засобами інформаційно-комунікаційних технологій.....	130
Кайдалова Л.Г., Шварп Н.В., Савохіна М.В. Формування дослідницької компетентності магістрантів спеціальності «Науки про освіту», освітньої програми «Педагогіка вищої школи».....	134

Професійна педагогіка: вітчизняний і зарубіжний досвід

Кононенко Н.М., Соколова С.С., Чікіткіна В.В. Досвід викладання патоморфології зі секційним курсом для бакалаврів медицини у національному фармацевтичному університеті.....	141
---	-----

CONTENT

collection of scientific works «Vocational Education: problems and prospects» № 12/2017

Theory and Methodology of professional education and learning

Bahorka A. M. Organizational and Methodological Principles of Continuity of Professional Training of Future Specialists of Physical Culture and Sports in the «College-University System».....	5
Bilokon' G. The development of the processes of humanization of the system of higher pedagogical education of Ukraine in the scientific heritage of the scientists.....	10
Vastyanov R.S., Savitsky I.V., Levchenko Ye.M., Dzygal A.F. Problems and prospects of foreign students education in medical university.....	14
Voitovych O.P. Competence approach in training future environmentalist.....	18
Goncharenko L. M. The role of practical training in preparing future economists.....	22
Zhydeeva L.I., Andriyenko O. M. Preparation of specialists of higher education of the specialty “Accounting and taxation”: problems the prospects of their solution.....	27
Kozyar M.M., Kupchak M.Y. Environmental training to the profession as a pedagogical problem.....	31
Mikhasik O. D., Kutchenko M. I. The accounting Profession in Ukraine: modern challenges and perspective.....	36
Nenko Yuliya. Training of specialist as a subject of psychological and educational analysis.....	41
Sviridiuk V. The of fractals and her use in pedagogics.....	46
Slozanska H. I. The role of social worker in community organizing.....	51
Shkabarina M. A. Pedagogical conditions of the development pedagogical creativity future primary school teachers.....	55
Shukaieva O. Practice-oriented approach to formation of professional competence of pharmacists.....	59

Methods and technology of professional education and learning

Voloshyna O.B., Kovalchuk L.I., Dukova O.R., Lysyi I.S. Methodical aspects of the professional training of general practitioners at the postgraduate stage.....	64
Grubnik V.V., Koshel Y. M., Tkachenko O.I., Mishenko V.V. Optimization for the training of medical graduates for integrated governmental medical licencing examination in surgery «Krok- 2».....	68
Rozumenko A.A., Kryklias V.H., Dmytriieva N.B., Parasochkina V.V. Optimization of the working and learning processes among the constituent entities of the department and the university with the department’s website.....	72
Drozich I.A. Technology of positional training as a form of technical competence of cooks.....	77
Liashenko R. O. Interrelation of the development of professional self-determination and self-actualization of personality.....	83
Pustova O. O. Development of creative potential of future specialists as a condition of their professional orientation.....	88
Rusalkina L. Peculiarities of foreign language teaching of future doctors in the nonlinguistic high school.....	94
Smyrnova I. M. Technology of development of tests prospective teachers of technology in ITUS.....	98
Strelbitskaya S. M. Innovative pedagogical technology at formation of basic competences of future social workers at the University.....	104
Titova O. Measuring creative potential of agroengineering students.....	109
Hmelnykova L. I, Podpletnya E. A. Problems of modular technology education students - the pharmacists chemical disciplines.....	115
Chorna T. V. The role of field trips in enhancing of cognitive activity of students during the studying of the history of Ukraine.....	120
Unowa O. P. Innovation Technology forming a lawyer.....	124

The theory and practice of branch management

Androshchuk I. V. Future Handicraft and Technology Teachers’ Training for Pedagogical Interaction by Means of Information and Communication Technologies.....	130
Kaydalova L.G., Shvarp N.V., Savohina M.V. The formation of competence research of masters in “Science of Education”, educational program “The Pedagogy of Higher Education”.....	134

Vocational pedagogy: domestic and foreign experience

Kononenko N. M., Sokolova S. S., Chikitkina V. V. Experience of pathomorphology teaching with section course for Bachelor of Medicine in National University of Pharmacy.....	141
--	-----

РОЗДІЛ I

Теорія і методологія професійної освіти і навчання

УДК: 796.071.4:378.147:348.047

Багорка Анна Миколаївна,
викладач

*Запорізький національний університет,
Економіко-правничий коледж
69063, м. Запоріжжя вул. Жуковського, 66Б
Запорожский национальный университет,
Экономико-правовой колледж
69063, г. Запорожье, ул. Жуковского, 66Б
of Zaporizhzhya National University,
Economics and Law College
69063, Zaporizhzhya, Zhykovsky street, 66B*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ НАСТУПНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ В СИСТЕМІ «КОЛЕДЖ-УНІВЕРСИТЕТ»

Постановка проблеми. Сучасній системі освіти притаманні процеси інтенсифікації та глобалізації. У зв'язку з цим з'являються нові вимоги як до якості професійної підготовки, так і до особистості майбутнього фахівця. Є нагальна необхідність у ретельному аналізі існуючої системи освіти, адже професійна підготовка майбутніх фахівців фізичної культури і спорту є одним із пріоритетних завдань державної політики, яка, в першу чергу, спрямована на здоров'я громадян та нації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фізична культура, як зазначають вчені-педагоги М. Герцик, О. Вацеба, є специфічним багатофункціональним явищем, у сфері якого вирішується широке коло завдань від особистих до державних і загальнолюдських [1, с.12]. Огляд творчого доробку вчених Б. Бальсевича, М. Визитея, Л. Лубишевої, Ю. Ніколаєва, В. Столярова свідчить, що з позицій сьогодення фізична культура розглядається як рівноправний компонент загальної культури. На думку В. Бальсевича, вона є містком, який дозволяє поєднати соціальне й біологічне в розвитку людини [2, с.15]. Отже, організації змісту професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту необхідно приділити належну увагу і піддати ретельному аналізу.

Процес професійної підготовки фахівців для галузі фізичної культури і спорту на сьогоднішній день все більше орієнтується на застосування принципу наступності при вивченні як природничо-наукових, так і загально-професійних та спеціальних дисциплін. Разом з тим, розвиток багаторівневої освіти і ступеневої підготовки фахівців загострив проблеми наступності змісту різних рівнів і ступенів професійної підготовки, в тому числі і проблему формування змісту освіти та навчання в системі «коледж-університет».

Аналіз літературних джерел виявив, що дослідженню наступності у системі «коледж-уні-

верситет» присвячено недостатньо робіт, до того ж вони орієнтовані переважно на теоретичне обґрунтування проблеми. Здебільшого під приціл науковців попадають системи початкової і середньої освіти. Проблема наступності має свою історію і вивчалася багатьма вченими, серед яких: А. Макаренко, В. Сухомлинський, Е. Баллер, В. Гринін, А. Лодигін, Г. Ісаєнко, А. Ківерялг, Я. Умборг, Р. Маслюк, Ш. Ганелін та ін. Проте в цьому різноманітті відсутні дослідження, у яких системоутворювальним елементом безперервної освіти була б дворівнева підготовка майбутнього фахівця у системі «коледж – університет».

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі категорія наступності розглядається у філософському, загальнонауковому, педагогічному та дидактичному аспектах.

У філософській літературі під «наступністю» розуміється зв'язок між різними етапами або ступенями буття і пізнання, сутність якого полягає у збереженні тих чи інших елементів цілого або окремих сторін його організації при зміні цілого як системи, тобто при переході з одного стану в інший [3, с. 43].

Загальнонаукова категорія «наступність» має об'єктивний і загальний характер, проявляючись у природі, суспільстві і пізнанні. Сучасний стан наступності в навчанні характеризується різнобічністю охоплення багатьох питань і неоднозначністю тлумачення окремих понять у даній області. Як відомо, існує два підходи до розгляду цієї проблеми: в конкретному застосуванні до складних педагогічних явищ наступність виступає як інструмент, що дає можливість проникнути в суть методичних проблем, досліджувати і управляти процесом навчання і виховання, і в той же час сама «наступність» є предметом цілеспрямованих і різноманітних досліджень.

У педагогіці вперше науково обґрунтував та дав визначення поняттю «наступність» профе-

сор Ш. Генелін. Проведене ним дослідження дало змогу йому вперше науково обґрунтувати і дати тлумачення поняття «наступність», визначити її місце серед дидактичних принципів, основні шляхи забезпечення в педагогічному процесі, котрі, на нашу думку, не втратили актуальності і в наш час. Він розкрив роль, місце і значення уроку для наступності навчальної роботи, звернув увагу на недоліки в дослідженні даної проблеми, зокрема на недостатнє врахування позиції самого учня, вказав на важливість і складність цього питання в навчанні. Наступність Ш. Генелін називає «дидактичним принципом, який забезпечує цілісність та системність знань» [4].

Психолого-педагогічні аспекти наступності в системі «коледж – університет» стосуються професійного самовизначення; готовності до праці; змістовної і процесуальної готовності до виконання певної професійної діяльності, вміння застосовувати одержані знання на будь-якому етапі професійної підготовки; професійного самовизначення; інтелектуального самовизначення тощо [5].

Однією з важливих переваг функціонування навчальних комплексів є підвищення рівня якості знань студентів. Це пояснюється попередньою підготовкою в межах ВНЗ нижчого рівня, яка сприяє кращому і глибшому засвоєнню знань під час навчання у ВНЗ вищого рівня. Випускники комплексів мають вищі адаптивні здібності до швидких змін в умовах ринку, краще підготовлені до організаційно-управлінської діяльності [6].

Метою статті є визначення організаційно-методичних засад наступності професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту в системі «коледж-університет».

Ефективна професійна підготовка майбутніх фахівців фізичної культури і спорту здійснюється сьогодні у навчальних комплексах, зокрема в системі «коледж – університет». В ньому створено соціально-організаційні та психолого-педагогічні умови забезпечення цього процесу, де реалізація принципів особистісно орієнтованого навчання надає широкі можливості для вибору спеціалізації, а умови комплексу дозволяють здійснювати процес управління навчально-виховним процесом на більш високому рівні. Головне призначення комплексу – розширити і поглибити науково-методичне забезпечення системи безперервної освіти. В умовах функціонування таких комплексів з'являються реальні можливості продуктивної реалізації ідей багаторівневості, багатоканальності, варіативності, безперервності, гнучкості системи професійної підготовки педагогічних кадрів, наближення її до потреб сфери освіти й особистості.

До основного шляху ефективного функціо-

нування комплексу «коледж-університет» відноситься взаємодія однієї ланки з іншою на засадах послідовності та кропіткої організації змісту навчально-виховного процесу та створенні інтегрованих навчальних планів і програм.

По-перше, ніж створювати оптимальну модель професійної підготовки, необхідно зупинитися на складниках, що в кінцевому результаті і складуть її зміст.

До першого етапу організації навчально-виховного процесу майбутніх фахівців фізичної культури і спорту в системі «коледж-університет» ми віднесемо формулювання цілей та завдань професійної підготовки, базування на педагогічних принципах, встановлення видів діяльності та підходів.

Метою професійної підготовки вказаної спеціалізації є оволодіння знаннями, вміннями та навичками, що необхідні для здійснення професійної діяльності.

До провідних завдань відносяться:

- забезпечення безперервного усебічного розвитку;
- навчання вирішенню професійних задач;
- високий ступінь соціалізації.

Окремим стрижнем, на якому повинен базуватися зміст професійної підготовки, є комплекс педагогічних принципів. Для майбутніх фахівців фізичної культури і спорту в системі «коледж-університет» найбільш прийнятними ми вважаємо такі принципи: наступність, міжпредметність, безперервність, ступеневість, гуманізм, систематичність, науковість, послідовність, доступність, диференціація тощо.

Принцип наступності у даному контексті відіграє важливу роль, оскільки успішність професійного навчання у вищому навчальному закладі багато в чому визначається своєрідним «розумовим» матеріалом, накопиченим студентами на попередніх етапах навчання. Окрім цього, неперервність і наступність професійної підготовки в системі «коледж – університет» скорочує терміни навчання, попереджує дублювання змісту відповідних дисциплін й забезпечує відповідне раціональне використання матеріально-технічних ресурсів вищих навчальних закладів; розширюються можливості поточного корегування змісту професійної освіти та зміни спеціалізації відповідно до вимог і замовлень на ринку праці [7, с. 111].

Під час навчання у вищому навчальному закладі перед студентом постає безліч видів діяльності. З нашої точки зору, доречно у професійній підготовці майбутнього фахівця фізичної культури і спорту в системі «коледж-університет» виокремити такі види діяльності: виховну, навчальну, виробничу, науково-дослідну, фізкультурно-оздоровчу та спортивно-масову діяльність.

На другому етапі пропонується визначити структуру, критерії та рівні професійної підготовки.

Структура професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту складна і багатоаспектна. Передусім, йде розподіл професійної підготовки на основні блоки і компоненти. Модель професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту складається із трьох основних блоків: методологічно-цільового, змістово-процесуального та результативного [5, с. 86]. Вказані блоки містять вичерпну інформацію стосовно складових елементів професійної підготовки. До компонентів навчання студентів професор А. Конох відносить: цільовий (постановка конкретної мети вивчення навчального матеріалу на лекції, практичному, семінарському заняттях за певною дисципліною); стимулювально-мотиваційний (створення умов, що спонукають студента до активної навчально-пізнавальної, професійної діяльності, формують у них позитивну мотивацію цієї діяльності); змістовий (оптимальний підбір дисциплін навчального плану, змістовність навчальних програм, продуманість змісту навчального заняття); операційно-дієвий і процесуальний (добір прийомів, методів та організаційних форм навчання, оптимальне поєднання колективної, групової та індивідуальної роботи із засвоєння студентами змісту дисциплін і навчального матеріалу, вироблення в них відповідних умінь та навичок); контроль-оцінювальний та контроль-регулювальний компоненти (контроль за засвоєнням студентами знань, набуттям умінь і навичок, внесення необхідних корективів до змісту і методики навчання з метою підвищення ефективності; виявлення рівня знань, умінь і навичок кожного студента, причин неуспішності в кожному конкретному випадку і відповідна робота щодо їх усунення) [8, с. 309].

Методологічно-цільовий блок включає мету, завдання, підходи до навчання, педагогічні принципи. Таким чином, на першому етапі організації змісту навчально-виховного процесу вже були розроблені та розкриті дані категорії.

Змістовно-процесуальний блок – наймасштабніший, оскільки конкретизує весь механізм навчання. Він містить наступні елементи: перелік дисциплін, форми, засоби і методи навчання. Як на початковому рівні вищої освіти – в коледжі, так і на наступних рівнях – в університеті підготовка здійснюється за варіативною та інваріативною частинами. Інваріативна частина складається з дисциплін, які покликані закласти базовий зміст освіти майбутніх фахівців до здійснення діяльності в галузі фізичної культури і спорту. Варіативна частина передбачала цикли професійно-орієнтованих дисци-

плін, самостійного вибору студентів [9, с. 117]. Для майбутніх фахівців фізичної культури і спорту в системі «коледж-університет» модель професійної підготовки передбачає заняття різноманітних форм (лекції, семінари, практичні та самостійні заняття, культурно-масові заходи, практики, науково-дослідницька робота, секції, екскурсії) за допомогою різноманітних засобів (підручники, рухова активність, наочні посібники, тести) та методів (словесні, наочні, практичні, дедуктивні, індуктивні тощо).

Результативний блок містить елементи, за допомогою яких можна підбити підсумок навчання, а саме: критерії та рівні ефективності професійної підготовки. Розробка вказаних категорій є кінцевим етапом організації навчально-виховного процесу. Моніторинг процесу і результатів професійної підготовки є умовою ефективності діяльності навчального комплексу «коледж-університет». Погоджуючись з вченою Ю. Коваленко, ми зупинилися на наступних критеріях ефективності професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту, а саме:

- сформованості мотиваційної готовності;
- когнітивно-діяльнісний;
- особистісний;
- здоров'язберігаючий [9, с. 177].

У результаті навчання на різних ступенях багаторівневої освіти студенти досягають такі рівні професійної підготовки: молодший спеціаліст – базовий професійний, бакалавр – вищий професійний, магістр – науковий професійний.

Висновок. Наступність професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту в системі «коледж-університет» є одним із провідних принципів. Зміст підготовки, побудований з урахуванням цього принципу й буде організований найбільш вдало, логічно та раціонально. Організаційно-методичні засади наступності професійної підготовки включають детальне опрацювання усіх складових навчально-виховного процесу. Професійна підготовка майбутніх фахівців у навчальному комплексі – складна конструкція, проте оптимізація її змісту можлива за умови дотримання принципу наступності.

Аналіз науково-методичних джерел літератури дозволив зробити висновок, що, завдяки відповідності змісту професійної підготовки принципу наступності, освітній процес буде цілісним і безперервним, а адаптація студентів на всіх ступенях навчання – більш легкою і швидкою.

Подальші дослідження актуально і доцільно проводити у напрямі модернізації та інтеграції навчальних планів та програм, що будуть забезпечувати наступність на стику системи «коледж-університет».

Література

1. Герцик М. С., Вацеба О. М. Вступ до спеціальностей галузі «Фізичне виховання і спорт»: Підручник. – Харків: «ОВС», 2005. – 240 с.
2. Бальсевич В. К. Інтелектуальний вектор фізичної культури людини (до проблеми розвитку фізкультурного знання) / В. К. Бальсевич // Теорія і практика фізичної культури. – 1991. – № 7. – С. 37-41.
3. Философский энциклопедический словарь / гл. ред.: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. – М.: Сов. энциклопедия, 1989. – 840 с.
4. Ганелин Ш. И. Преемственность в учебно-воспитательной работе в 4-5 кл. / Под ред. Бушли А. К. // Изд. АПН РСФСР. – М. Л. – Вып. 72. 1955. – 187 с.
5. Маслюк Р. В. Професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури в системі «педагогічний коледж – педагогічний університет»: дис... канд. пед. наук, спец.: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Маслюк Р. В. – Умань: Уманський держ. пед. ун-т ім. П. Тичини, 2015. – 286 с.
6. Пікула М. Система ступеневої професійної освіти в навчально-методичних комплексах: деякі аспекти функціонування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.stationline.org.ua/pedagog/106/19241-sistema-stupenevo%D1%97-profesijno%D1%97-osviti-v-navchalno-metodichnix-kompleksax-deyaki-aspekti-funkcionuvannya.html>
7. Денисова Н. В. Психолого-педагогічна підготовка майбутніх учителів в умовах навчально-наукового комплексу «коледж-університет»: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Денисова Наталія Володимирівна; Харківський нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, 2006. – 186 с.
8. Конох А. П. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців із спортивно-оздоровчого туризму у вищих навчальних закладах: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04 / Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України; Конох Анастасій Петрович. – К., 2007. – 494 с.
9. Коваленко Юлія Олександрівна. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання дітей дошкільного віку у вищих навчальних закладах. [Текст]: Дис... канд. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Коваленко Ю. О. – Запоріжжя: Класичний приватний ун-т, 2008. – 313 с.

References

1. Gercyk M.S., Vaceba O.M. Vstup do special'nostej galuzi «Fizyczne vyhovannja i sport»: Pidruchnyk. – Harkiv: «OVS», 2005. – 240 s.
2. Bal'sevych V. K. Intel'ktual'nyj vektor fizychnoi' kul'tury ljudy (do problemy rozvytku fizkul'tur-nogo znannja) / V. K. Bal'sevych // Teorija i praktyka fizychnoi' kul'tury. – 1991. – № 7. – S. 37-41.
3. Fylosofskij encyklopedyčeskij slovar' / gl. redakcyja: L. F. Yl'ychev, P. N. Fedoseev, S.M. Kovalev, V. G. Panov. – M.: Sov. encyklopedyja, 1989. – 840 s.
4. Ganelyn Sh.Y. Preemstvennost' v uchebno-vospytatel'noj rabote v 4-5 kl. / Pod red. Bushly A.K. // Yzd. APN RSFSR. – M. L. – Вып. 72. 1955. – 187 s.
5. Masljuk R.V. Profesijna pidgotovka majbutnih uchytelev fizychnoi' kul'tury v systemi «pedagogichnyj koledzh – pedagogichnyj universytet»: dys... kand. ped. nauk, spec.: 13.00.04 – teorija i metodyka profesijnoi' osvity / Masljuk R. V. – Uman': Umans'kyj derzh. ped. un-t im. P. Tychyny, 2015. – 286 s.
6. Pikula M., Sistema stupenevoi profesijnoi osviti v navchal'no-metodichnix kompleksakh: deyaki aspekti funkcionuvannya [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.stationline.org.ua/pedagog/106/19241-sistema-stupenevo%D1%97-profesijno%D1%97-osviti-v-navchalno-metodichnix-kompleksax-deyaki-aspekti-funkcionuvannya.html>
7. Denysova N. V. Psyhologo-pedagogichna pidgotovka majbutnih uchytelev v umovah navchal'no-naukovogo kompleksu «koledzh-universytet»: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 «Teorija i metodyka profesijnoi' osvity» / Denysova Natalija Volodymyrivna; Harkivs'kyj nac. ped. un-t im. G. S. Skovorody, 2006. – 186 s.
8. Konoh A.P. Teoretychni ta metodychni zasady profesijnoi' pidgotovky majbutnih fahivciv iz sportyvno-ozdorovchogo turizmu u vyshhyh navchal'nyh zakladah: dys. ... dokt. ped. nauk: 13.00.04 / Instytut pedagogichnoi' osvity i osvity doroslyh APN Ukrainy; Konoh Anatolij Petrovych. – K., 2007. – 494 s.
9. Kovalenko Julija Oleksii'vna. Profesijna pidgotovka majbutnih fahivciv fizychnogo vyhovannja ditej doshkil'nogo viku u vyshhyh navchal'nyh zakladah. [Tekst]: Dys... kand. nauk: 13.00.04 – teorija i metodyka profesijnoi' osvity / Kovalenko Ju. O. – Zaporizhzhja: Klasychnyj pryvatnyj un-t, 2008. – 313 s.

Багорка А. М. Організаційно-методичні засади наступності професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту в системі «коледж-університет».

Процес професійної підготовки фахівців для галузі фізичної культури і спорту на сьогоднішній день все більшою мірою орієнтується на застосуванні принципу наступності при вивченні як природничо-наукових, так і загально-професійних та спеціальних дисциплін, який передбачає можливість відтворення, здобуття, примноження і оновлення знань студентів на основі міжпредметних зв'язків із попередньо вивчених дисциплін.

Розвиток багаторівневої освіти і ступеневої підготовки фахівців загострив проблеми наступності змісту різних рівнів і ступенів професійної підготовки. Серед них однією з актуальних є проблема формування змісту освіти та навчання в системі «коледж-університет».

Кожен рівень підготовки фахівців є професійно завершеним і займає своє місце в системі неперервної професійної освіти. Це означає, що, з одного боку, після кожного ступеня освіти випускники досить професійно компетентні і готові до діяльності, з іншого боку, у них є можливість отримання професійної

освіти на більш високому рівні.

Випускники коледжу готові до практичної діяльності. На сьогоднішній день більшість з них відразу після закінчення коледжу продовжують свою неперервну професійну освіту, вступаючи до університету. Але випускники коледжу, які вступають до університету, виявляються в неоднакових умовах в порівнянні із випускниками середніх шкіл.

Під час навчання в університеті у них за рахунок повторення окремих тем, розділів і цілих дисциплін не реалізується, а іноді і втрачається сформована в коледжі професійна спрямованість. Вивчення одного і того ж навчального матеріалу в системі коледжу і вузу збільшує загальну тривалість підготовки фахівців.

При реалізації принципу наступності складається модель безперервної підготовки фахівця в системі неперервної освіти. Модель характеризується поетапним процесом розвитку особистості, яка у міру засвоєння теоретичної інформації послідовно переходить від одного рівня безперервної підготовки до іншого.

Ключові слова: професійна підготовка, принцип наступності, система «коледж-університет», ступенева підготовка, багаторівнева освіта, фахівці фізичної культури і спорту.

Багорка А. Н. Организационно-методические основы преемственности профессиональной подготовки будущих специалистов физической культуры и спорта в системе «колледж-университет».

Процесс профессиональной подготовки специалистов для отрасли физической культуры и спорта на сегодняшний день ориентируется на применении принципа преемственности при изучении как естественнонаучных, так и общепрофессиональных и специальных дисциплин, предусматривающего возможность воспроизведения, получения, приумножение и обновления знаний студентов на основе межпредметных связей с предварительно изученными дисциплинами.

Вместе с тем развитие многоуровневого образования и ступенчатой подготовки специалистов обострил проблемы преемственности содержания различных уровней и степеней профессиональной подготовки. Среди них одной из актуальных является проблема формирования содержания образования и обучения в системе «колледж-университет».

Каждый уровень подготовки специалистов является профессионально завершенным и занимает свое место в системе непрерывного профессионального образования. Это означает, что, с одной стороны, после каждой ступени образования выпускники достаточно профессионально компетентны и готовы к деятельности, с другой стороны, у них есть возможность получения профессионального образования на более высоком уровне.

Випускники коледжа готові к практической деятельности. На сегодняшний день большинство из них сразу после окончания коледжа продолжают свое непрерывное профессиональное образование, поступая в университет. Но выпускники коледжа, которые поступают в университет, оказываются в неодинаковых условиях по сравнению с выпускниками средних школ.

Во время учебы в университете у них за счет повторения отдельных тем, разделов и целых дисциплин не реализуется, а иногда и теряется сформированная в колледже профессиональная направленность. Изучение одного и того же учебного материала в системе коледжа и вуза увеличивает общую продолжительность подготовки специалистов.

При реализации принципа преемственности составляется модель непрерывной подготовки специалиста в системе непрерывного образования. Модель характеризуется поэтапным процессом развития личности, которая по мере усвоения теоретической информации, последовательно переходит от одного уровня непрерывной подготовки к другому.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, принцип преемственности, система «колледж-университет», ступенчатая подготовка, многоуровневая образование, специалисты физической культуры и спорта.

Bahorka A. M. Organizational and Methodological Principles of Continuity of Professional Training of Future Specialists of Physical Culture and Sports in the «College-University System».

The process of training of specialists for physical culture and sports sector are increasingly focused on the application of the principle of continuity in learning of natural sciences, general professional and special disciplines, which provides the ability to play, competition, increase and update knowledge of students on based interdisciplinary connections with previously learned disciplines.

However, the development of multi education and training exacerbates the problem of continuity of content at different levels and degrees of training. Among them is one of the urgent problem of shaping the content of education and training in the «College-University system».

Each level of training is completed professionally and at the same time, takes its place in the system of continuous education. This means that after each stage of education graduates are rather professionally competent and ready to work, and they also have the opportunity to receive vocational training at a higher level.

But college graduates in the university are in unequal conditions with to high school graduates. While studying at the University they sometimes lost their professional orientation. The learning of the same educational material in college and university increases the total duration of training.

The model of continuous professional training in the system of continuous education is characterized by a gradual process of personal development, which is consistently moving from one level to another.

Keywords: training, the principle of continuity, «College-University system», multilevel education, specialists of physical culture and sports.

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
72312, м. Мелітополь,
Запорізька область вул. Гетьманська, 20
Мелітопольский государственный педагогический
университет имени Богдана Хмельницкого
72312, г. Мелітополь,
Запорожская область ул. Гетьманская, 20
Melitopol State Pedagogical University
named after Bogdan Khmelnytsky
72312, m. Melitopol Zaporizhia region, Hetman Street, 20

РОЗВИТОК ПРОЦЕСУ ГУМАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ У НАУКОВОМУ ДОРОБКУ ВЧЕНИХ

Постановка проблеми у загальному вигляді. У другій половині ХХ – початку ХХІ століття в умовах глобалізації, інтеграції, реформування та модернізації освіти однією із провідних проблем педагогічної науки стає вивчення людини. В контексті реалізації гуманістичної тенденції у соціальній дійсності передбачено зміну ставлення до особистості, визнання її найвищою цінністю. Принцип гуманізму стає провідним у виховному процесі, яким визначаються актуальні нормативно-правові документи: Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки, Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті, Закон України «Про освіту», Закон України «Про вищу освіту», Концепція виховання гуманістичних цінностей учнів тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми. Вивчення літератури (історичної, педагогічної), низки дисертаційних досліджень свідчать, що питання гуманістичного виховання, зокрема у вищих навчальних закладах України, не набули цілісного вивчення.

З різних аспектів багатьма педагогами, психологами і філософами досліджується проблема гуманізації виховного процесу, підготовки педагогічних кадрів для її розв’язання.

Так, наприклад, В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень розглядають наукові положення філософії освіти й виховання (основні категорії теорії цінностей, розробка методологічних положень для їх розгляду); В. Бабич, В. Білоусова, А. Бойко, Ю. Підборський, К. Плівачук, О. Савченко, В. Сипченко, О. Сухомлинська присвячують свої дослідження формуванню гуманних взаємовідносин у різних видах діяльності; Г. Балл, І. Бех, О. Киричук досліджують основні положення вікової і загальної психології; Г. Васянович, М. Євтух висвітлюють у своїх працях виховний ідеал гуманізації виховного процесу, особливості гуманізації професійної підготовки вчителя; Т. Грабовська, О. Тепла зо-

середжують свою увагу на теорії та методиці формування гуманістичних цінностей студентів вищих навчальних закладів тощо.

Серед сучасних досліджень є роботи, присвячені вихованню гуманності у студентів (О. Андрійчук, Л. Бобко, А. Міняйлова, Т. Ткачук), гуманістичному вихованню підлітків (І. Шевчук), зростанню студентів в освітньому процесі вищих навчальних закладів (Р. Сопівник), формуванню гуманістичної спрямованості майбутнього вчителя (А. Кудусова) тощо.

Формулювання цілей статті. Метою статті є узагальнення поглядів учених на розвиток процесу гуманізації у вищих навчальних закладах України як умови всебічного розвитку студентської молоді.

Для реалізації мети було поставлено завдання: вивчити генезу проблеми гуманізації виховного процесу у вищій школі України від часів Київської Русі до сьогодення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для окреслення ключового поняття нашого дослідження звернемося до визначення поняття «гуманізм» та «гуманізація освіти».

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» поняття «гуманізм» подано у двох значеннях: 1. Прогресивний рух епохи Відродження, спрямований на утвердження моральних прав людини на земне щастя, чуттєві радощі та вільний вияв її прагнень і бажань. 2. Ставлення до людини, прийняте турботою про її благо, повагою до її гідності; людяності [4, с. 201].

Поняття «гуманізм» розуміємо як людяність, любов до людей, високий рівень психологічної терпимості, толерантності, поваги до особи та її гідності.

Ми погоджуємось із твердженням І. Беха, що «гуманізм у вихованні – це певна світоглядна позиція, яка в центр буття ставить людину, і тому все в цьому світі набуває значення, смислу і цінності лише у співставленні з нею, розміщується навколо неї як найвищої цінності»

[1, с. 23]. У своєму словнику «Український педагогічний словник» С. Гончаренко визначає поняття «гуманізація освіти» як «центральна складова нового педагогічного мислення, яка передбачає перегляд, переоцінку всіх компонентів педагогічного процесу у світлі їхньої людинотворчої функції» [5, с. 76]. Розглядаючи гуманістичну спрямованість системи освітнього процесу, ми погоджуємось із визначенням Р. Беланової про вищу освіту. Дослідниця вважає, що вища освіта – це основа духовного розвитку суспільства і окремої людини. Від її якості залежить інтелектуальний, культурний, моральний рівень народу і ставлення до нього в світі [2, с. 46].

Перші педагогічні ідеї і концепції гуманізму були розроблені античними філософами Стародавньої Греції, Риму, Китаю та продовжували формуватися в період Київської Русі. Запровадження християнства на Русі призвело до поширення християнського гуманізму, за яким зосереджувалась увага на внутрішньому світі людини, на її моральності: повага до старших, милосердя тощо. Яскравим прикладом може послужити стародавня пам'ятка «Повість минулих літ», зокрема твір «Повчання Володимира Мономаха дітям», в якому зосереджено гуманістичні ідеї – у повчанні князя про виховання дітей любові до ближнього: «Усього ж паче – убогих не забувайте, але настільки є змога, по силі годуйте і подавайте сироті, і за вдовицю вступитеся самі, а не давайте сильним погубити людину...» [3, с. 32], «старших шануйте як отця, а молодих – як братів» [3, с. 33].

Ще однією писемною пам'яткою давньоруської культури є «Слово про закон і благодать» Іларіона Київського. Автор у творі розмірковує про сутність людини, її призначення, обґрунтовує гуманістичне спрямування доброчинності, милостивості князя у ставленні до інших. Свою увагу на проблемі гуманізації виховного процесу у вищій школі зосереджували українські мислителі XV-XVIII століть, зокрема П. Русин, С. Сковорода та інші. Науковці надавали перевагу доброчесності, стверджуючи, що це найвища та єдина справжня цінність людського життя. Проблема гуманізації виховання поряд з «філософією серця» та «скраданою працею» є однією зі значних у науковому та творчому доробку Г.С. Сковороди.

Так, наприклад, у творі «Вдячний Єродій» автор стверджує: «Народженого до добра неважко навчити добру – навчити чи принатурити, чи призвичаїти...» [10, с. 63]. Філософ наголошує на повазі до батьків, зазначаючи, що «з молодості годували мене з немовляти, а мені належить годувати їх у їхній старості» [3, с. 150]; розмірковує про «добре серце», наголошуючи, що воно «є те ж саме, що вічно плинне

джерело, з якого вічно витікають чисті потоки, знай, помисли» [3, с. 154].

Послідовник Г. Сковороди П. Юркевич у своїй творчості зосереджував увагу на ідеї високого призначення людини для вдосконалення навколишнього світу на основі гуманістичних цінностей, які пізнаються не лише розумом, а і серцем: терпіння, справедливість, віра, любов до ближнього, патріотизм тощо [6, с. 17].

Відомий український педагог О. Духнович вбачає обов'язки педагога не лише у передачі знань, а, перш за все, виховання в особистості «нравов, воспитание добродетелей» [10, с. 89]. Результатом виховання він вважав людину, що живе суспільними інтересами та прагне до істини, добра, людяності, поєднує інтереси всього народу зі своїми особистими [10, с. 89].

Виховання людини, що прагне до гуманності, працьовитості, відповідальності було актуальним для К. Ушинського та І. Огієнка. У своїх творах І. Огієнко звертає увагу на «добро» і «зло», «совість» і «сумління», стверджуючи, що світ щасливий лише тоді, коли в ньому багато добра [6, с. 17]. К. Ушинський надавав перевагу вивченню рідної мови: «Поки жива мова народна в устах народу, до того часу живий і народ. І нема насильства більш нестерпного, як те, що хоче відняти в народі спадщину, створену незчисленними поколіннями його віджилих предків...» [10, с. 93].

Пошук практичних шляхів реалізації виховних ідеалів народу на основі гуманістичних засад – любові до людини, поваги до її гідності – переважали у працях Г. Ващенка та С. Русової.

В цьому аспекті залишаються актуальними виховні ідеали А. Макаренка та В. Сухомлинського. Так, наприклад, А. Макаренко прагнув виховати повноцінних громадян, наголошуючи при цьому на гуманному ставленні до вихованців із поєднанням з вимогливістю та дисципліною: «Якомога більше поваги до людини, якомога більше вимогливості до неї» [7, с. 12; 8].

Для В. Сухомлинського визначальними ідеалами в педагогіці були гуманізм та людська доброта: «Зло, яке чинить хтось і яке мені особисто ніякої шкоди не завдає, буде сприйняте і пережите мною як особисте горе лише тоді, коли я не раз пережив радість, роблячи для людей добро, не дістаючи від цього ніякої вигоди, але переживаючи задоволення тільки від того, що я творю добро, таким правилом керуємося ми в практиці виховної роботи, добиваючись єдності поведінки і свідомості» [7, с. 15; 8].

Гуманне ставлення до інших педагог підносить до рівня громадського обов'язку людини. «Високоморальні, гуманні вчинки, які свідчать про повагу до людської гідності, є запорукою формування благородства особистості, умовою морального прогресу суспільства» [7, с. 16].

За радянських часів у вищій школі домінувала орієнтація суто на фахову підготовку, що призвело до заміни одвічних загальнолюдських цінностей цінностями певної ідеології, що спричинило культивування технократичного світогляду, який «ставить мету вище від засобу, вище від моральних категорій совісті й гідності, техніку вище від духовних цінностей людини» [6, с. 18]. Тому значна увага науковців зосереджувалася на формуванні гуманістичних соціально значущих цінностях та ідеалах.

Теоретичні розробки та практичний досвід з реалізації ідей гуманізації виховного процесу у вищій школі знайшли своє відображення у Законі України «Про вищу освіту», у «Концепції національного виховання» тощо. Закон України «Про вищу освіту» визначає головними факторами гуманізму і дегуманізму, пріоритетність загальнолюдських цінностей над політичними інтересами, органічний зв'язок з національною історією, культурою і традиціями, гнучкістю прогностичності системи освіти: «Освіта в

Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємоповаги між націями і народами» [9].

Гуманістична орієнтація сучасної науки посилює увагу до наукової розробки проблем, пов'язаних із духовно-моральним розвитком цінностей особистості. Науковці прагнуть осмислити сутність цінностей, запропонувати шляхи гуманістичного розвитку особистості.

Висновки. Проведений нами аналіз дає підстави стверджувати, що і на сьогодні погляди вчених залишаються актуальними, оскільки гуманізація виховного процесу надає пріоритетності загальнолюдським якостям, людська особистість стає найвищою цінністю, віддзеркаленням у житті вищого навчального закладу тенденцій гуманізації сучасного суспільства.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку полягають у ґрунтовному вивченні сутності проблеми гуманізації виховного процесу у вищих навчальних закладах України.

Література

1. Бех І. Гуманізм у вихованні підростаючої особистості / І. Бех // Рідна школа. – 1995. – № 9. – С. 23-25.
2. Беланова Р. Духовність. Гуманізм. Вища школа / Р. Беланова // Рідна школа. – 2001. – № 9. – С. 46-48.
3. Васюк О. В. Хрестоматія з історії вітчизняної педагогіки / О.В. Васюк, І. В. Сопівник. – К., 2010. – 600 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. редактор В. Т. Бусел. – К.: Ірпінськ: ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
5. Гончаренко С. Український педагогічний словник // С.У. Гончаренко. – К.: «Либідь», 1997. – 366 с.
6. Грабовська Т. О., Тепла О. М. Формування гуманістичних цінностей у студентів вищих навчальних закладів: теорія та методика: [монографія] / Т. О. Грабовська, О. М. Тепла. – Рівне: Волинські обереги, 2012. – 256 с.
7. Грицюк Б. А. Гуманітаризація і гуманізація педагогічного процесу в школі: Посібник. – Снятин: Видавничо-друкарська фірма «Прут Принт», 1998. – 96 с.
8. Гук О. Ф. Гуманізація освітнього процесу у вищому навчальному закладі / О. Ф. Гук // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: Збірник наукових праць. – К.: Логос, 2012. – Вип. 14. – 2012. – 232 с.
9. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. // Режим доступу до статті: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/1556-18/page6>.
10. Пашенко Д. І. Генезис гуманістичних ідей у педагогіці / Д.І. Пашенко. – К.: Науковий світ, 2001. – 278 с.

References

1. Bekh I. Humanizm u vykhovanni pidrostaiuchoi osobystosti / I. Bekh // Ridna shkola. – 1995. – № 9. – S. 23-25.
2. Bielanova R. Dukhovnist. Humanizm. Vyshcha shkola / R. Bielanova // Ridna shkola. – 2001. – № 9. – S. 46-48.
3. Vasiuk O. V. Khrestomatiia z istorii vitchyznianoї pedahohiky / O.V. Vasiuk, I.V. Sopivnyk. – K., 2010. – 600 s.
4. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy / Uklad. i holov. redaktor V. T. Busel. – K.: Irpin: VTF «Perun», 2004. – 1440 s.
5. Honcharenko S. Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk // S.U. Honcharenko. – K.: «Lybid», 1997. – 366 s.
6. Hrabovska T. O., Tepla O. M. Formuvannia humanistychnykh tsinnosti u studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv: teoriia ta metodyka: [monohrafiia] / T. O. Hrabovska, O. M. Tepla. – Rivne: Volynski oberehy, 2012. – 256 s.
7. Hrytsiuk B. A. Humanitaryzatsiia i humanizatsiia pedahohichnoho protsesu v shkoli: Posibnyk. – Sniatyn: Vydavnycho-drukarska firma «Pрут Prynт», 1998. – 96 s.
8. Huk O. F. Humanizatsiia osvithnoho protsesu u vyshchomu navchalnomu zakladi / O. F. Huk // Aktualni problemy sotsiologii, psykholohii, pedahohiky: Zbirnyk naukovykh prats. – K.: Lohos, 2012. – Vyp. 14. – 2012. – 232 s.
9. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» [Elektronnyi resurs]. // Rezhym dostupu do statii: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/1556-18/page6>.
10. Pashchenko D. I. Henezys humanistychnykh idei u pedahohitsi / D.I. Pashchenko. – K.: Naukovyi svit, 2001. – 278 s.

Білоконь Г. А. Розвиток процесу гуманізації системи вищої педагогічної освіти України у науковому доробку вчених.

У статті подається аналіз наукового доробку вчених на проблему гуманізації системи вищої педагогічної освіти України як умови всебічного розвитку студентської молоді. Для реалізації мети було поставлено за-

вдання: вивчити генезу проблеми гуманізації виховного процесу у вищій школі України від часів Київської Русі до сьогодення.

Автором вперше проаналізовано й узагальнено матеріали з розвитку процесу гуманізації системи вищої школи України від часів Київської Русі до сьогодення.

Об'єктом нашого дослідження є розвиток процесу гуманізації системи вищої педагогічної освіти України у науковому доробку вчених.

Предметом дослідження є форми, методи, засоби та особливості розвитку процесу гуманізації системи вищої педагогічної освіти України у науковій спадщині вчених.

Практичне значення полягає в тому, що теоретичні положення й узагальнений практичний досвід розвитку процесу гуманізації системи освіти можуть бути використані в навчально-виховній роботі педагогічної освіти при вивченні курсів історії педагогіки, загальної педагогіки, у керівництві курсовими та дипломними роботами студентів.

Визначено, що погляди вчених є актуальними і на сьогодні, оскільки гуманізація виховного процесу надає пріоритетності загальнолюдським якостям; людська особистість стає найвищою цінністю, віддзеркаленням у житті вищого навчального закладу тенденцій гуманізації сучасного суспільства. Гуманістична орієнтація сучасної науки посилює увагу до наукової розробки проблем, пов'язаних з духовно-моральним розвитком цінностей особистості. Науковці прагнуть запропонувати шляхи гуманістичного розвитку особистості.

Ключові слова: виховання, вища освіта, гуманізм, гуманізація освіти, гуманістичне виховання, гуманістичні цінності, розвиток особистості, студентська молодь.

Белоконь Г. А. Развитие процесса гуманизации системы высшего педагогического образования Украины в научном наследии ученых.

В статье подается анализ научного наследия ученых на проблему гуманизации системы высшего педагогического образования Украины как условия всестороннего развития студенческой молодежи. Для реализации цели была поставлена задача: изучить генезис проблемы гуманизации воспитательного процесса в высшей школе Украины со времен Киевской Руси до наших дней.

Автором впервые проанализировано и обобщено материалы по развитию процессов гуманизации высшей школы Украины со времен Киевской Руси до наших дней.

Объектом нашего исследования является развитие гуманизации системы высшего педагогического образования Украины в научном наследии ученых.

Предметом исследования – являются формы, методы, средства и особенности развития процесса гуманизации системы высшего педагогического образования Украины в научном наследии ученых.

Практическое значение заключается в том, что теоретические положения и обобщенный практический опыт развития гуманизации системы образования могут быть использованы в учебно-воспитательной работе педагогического образования при изучении курсов истории педагогіки, общей педагогіки, в руководстве курсовыми и дипломными работами студентов.

Определено, что взгляды ученых актуальны и сегодня, поскольку гуманизация воспитательного процесса предоставляет приоритетности общечеловеческим качествам; человеческая личность становится высшей ценностью, отражением в жизни высшего ученого заведения тенденций гуманизации современного общества. Гуманистическая ориентация современной науки усиливает внимание к научной разработке проблем, связанных с духовно-нравственным развитием ценностей. Ученые стремятся предложить пути гуманистического развития личности.

Ключевые слова: воспитание, высшее образование, гуманизм, гуманизация образования, гуманистическое воспитание, гуманистические ценности, развитие личности, студенческая молодежь.

Bilokon' G. The development of the processes of humanization of the system of higher pedagogical education of Ukraine in the scientific heritage of the scientists.

In the article the analysis of scientific heritage of the scientists on the problem of humanization of the system of higher pedagogical education of Ukraine as conditions for the comprehensive development of students. For the implementation of the goals were objectives: to study the Genesis of the problems of humanization of the educational process in the higher school of Ukraine from the times of Kiev Rus to the present.

Scientific novelty of research consists that on the basis of analysis and generalization of materials traced the development of the process of humanization of higher school of Ukraine from the times of Kiev Rus to the present.

The object of our study is to develop a process of humanization of education degree in Ukraine scientific achievements of scientists. The subject of the study – there are forms, methods, tools, and features of the process of humanization of education degree in a scientific heritage of Ukraine scientists.

The practical significance lies in the fact that the theoretical principles of the generalized practical experience in the development of the process of humanization of the education system can be used in educational work of teacher education while studying the history of pedagogy, General pedagogy, the leadership course and diploma works of students.

It is determined that the views of scientists, still relevant today, because the humanization of the educational process gives priority to universal human qualities, the human personality becomes the Supreme value, reflected in the life of institutions of higher academic institutions of the tendencies of humanization of the modern society. Humanistic orientation of modern science reinforces the attention to the scientific development of problems related to the spiritual and moral development values. Scientists seek to promote humanistic development of the individual.

Key words: education, higher education, humanism, humanistic education, humanization of education, humanistic values, personal development, students.

Вастьянов Руслан Сергеевич,
доктор медицинских наук, профессор, заведующий кафедры
общей и клинической патологической физиологии
им. проф. В.В. Подвысоцкого
Савицкий Иван Владимирович,
доктор медицинских наук, доцент, профессор кафедры
общей и клинической патологической физиологии
им. проф. В.В. Подвысоцкого
Левченко Елена Михайловна,
доктор медицинских наук, доцент, профессор кафедры
внутренней медицины №1 с курсом сосудистой патологии
Дзыгал Александр Фёдорович,
кандидат медицинских наук, доцент кафедры хирургии №3
с курсом нейрохирургии

*Одесский национальный медицинский университет,
65082, г. Одесса, Валиховский пер., 2
Одеський національний медичний університет,
65082, м. Одеса, Валиховський пров., 2
Odessa National Medical University,
65082, Odessa, Valikhovsky lane, 2*

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ В МЕДИЦИНСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ

Постановка проблемы. В связи с дальнейшей интеграцией украинской системы высшего медицинского образования в европейскую программу обучения перед нами стоят новые задачи усовершенствования и развития базы образовательных услуг [5, 6, 8].

Несмотря на более чем 20-летний опыт обучения иностранных студентов, преподавательский состав университета ежегодно сталкивается как с традиционными, так и с новыми задачами. Главной проблемой обучения иностранных студентов является то, что базовые общеобразовательные постулаты не изменялись на протяжении последнего 10-летия [2]. Нет привязки к тем проблемам, с которыми сталкиваются наши студенты после окончания вузов в своих странах [7].

Анализ последних исследований и публикаций. На протяжении последнего десятилетия проблеме мотивации студентов уделяется достаточное внимание. В работах А.Д. Барабаша [1] и А.А. Вербицкого [3] подробно рассмотрены методы ситуационного обучения; А. Сидоренко и В. Чуб [9] внедряют профессиональные задачи как эффективный способ заинтересовать аудиторию и стимулировать к ответственному подходу к изучению предмета. Однако, с нашей точки зрения, мотивации студентов-медиков уделяется недостаточное внимание. Учитывая специфику подготовки будущих врачей, следует расставить большие акценты на самостоятельную работу студентов, активно привлекать их к творческой и научно-исследовательской работе. Такой подход позволит еще со студенческой скамьи воспитать будущего специалиста как личность,

способную мыслить самостоятельно и принимать решения в неординарных ситуациях, которыми так богата медицинская практика.

Цель настоящей работы: раскрыть основные проблемные моменты обучения, с которыми сталкиваются иностранные студенты при изучении медицинских дисциплин, и наметить пути их совершенствования.

Изложение основного материала. В частности, изучение данной проблемы, с нашей точки зрения, требует широкого рассмотрения вопроса об основных механизмах адаптации и реактивности организма, терморегуляции и водно-солевого обмена, учитывая, что большинство наших иностранных студентов проживают в странах с жарким климатом. В этой связи вполне естественным было бы акцентировать внимание на патофизиологии процессов адаптации и реактивности, на патогенетические механизмы, дисфункции барьерных механизмов, в частности, повышение проницаемости гематоэнцефалического барьера.

Вопросы на занятиях по патофизиологии целесообразно было бы увязывать с патологией, характерной для зон постоянного проживания студентов. В частности, вопросы голодания необходимо рассматривать с акцентом на такие заболевания, как Квашиоркор и Маразмус, характерные для африканского континента.

Второй проблемой для иностранных студентов является недостаточное знание украинского (русского) языка [4, 6]. Из-за этого они испытывают дискомфорт и трудности на бытовом уровне и в процессе обучения. Практика работы с иностранными студентами показывает, что стрессовыми факторами для

иностранных студентов являются: трудности во время подготовки к занятиям, особенности нашей педагогической системы образования, климатические различия, длительное проживание вдали от семьи, как правило, отсутствие активного участия в социальной жизни учебного заведения, города. В то же время овладение профессией врача, выполнение профессиональной деятельности (общение с пациентами и медперсоналом) требует от иностранных студентов высокого уровня профессиональных и коммуникативных навыков [4, 8].

Академическая нагрузка студентов в основном составляет 36-40 часов в неделю, что значительно превышает рекомендуемую – 24 часа, то есть имеет место превышение учебной нагрузки в 1,5 раза. Кроме того, на самостоятельную работу студенты тратят в среднем 18-20 часов в неделю. Нередко из-за нерационально составленного расписания занятий у студентов возникают перерывы в 1-2 часа, значительную часть времени они тратят на переезды по городу, если кафедры ВУЗа расположены достаточно далеко друг от друга. Это, безусловно, продлевает учебный день, и в итоге учащиеся проводят в университете до 40-43 часов в неделю. Дополнительными причинами учебных перегрузок студентов являются трудности, обусловленные более высоким, по сравнению со школой, уровнем предлагаемого учебного материала (что отметили 58,6% юношей и 64,8% девушек); необычная организация процесса обучения; неспособность рационально использовать собственное время в условиях его постоянного недостатка.

Кроме того, процесс обучения для иностранных студентов осложняется пребыванием их в новой социокультурной среде. Большое количество дисциплин, а также объем домашних заданий, отличия в формах отчета и информационные перегрузки приводят к круглосуточному давлению на психическую работоспособность зарубежных студентов.

Еще одной проблемой в работе с иностранными студентами является недостаточно хорошее владение английским языком преподавателями, которые обучают студентов-иностранцев. Для ликвидации этого недостатка необходимо проводить курсы подготовки и повышения квалификации преподавательского состава. Речь идет о курсах английского языка (желательно с отрывом от производства) для англоговорящих преподавателей; интенсивные курсы для преподавателей, которые недостаточно хорошо владеют английским языком; проведение открытых учебных занятий (лекции, практические и семинарские занятия), преподавателями, которые хорошо владеют и английским языком, и методикой препода-

вания для иностранных граждан. Посещение лекций, которые преподаются на английском языке с максимальным количеством англоговорящих сотрудников кафедры, взаимное рецензирование пособий и методических разработок дают возможность как можно лучше овладеть языковыми навыками, методикой и спецификой преподавания, общением со студентами.

В ближайшее время необходимо решить проблему, связанную с недостатком, а иногда и отсутствием литературы на английском языке, для студентов. На нашей кафедре за последние 5 лет выпущено два англоязычных учебника и одно учебное пособие. Однако, как показала практика, этого недостаточно для понимания изложенного материала нашими студентами, большинство из которых – выходцы из арабских стран, для которых английский не является родным языком.

Еще одной проблемой, требующей решения, является наличие компьютерной и экспериментальной баз, мультимедийные программы, имитирующие возникновение типовых патологических процессов, а также патогенетические механизмы патологии органов и систем.

К проблемам обучения иностранных студентов можно отнести устаревшую материальную базу. На сегодняшний день традиционная до последнего времени аудиторная форма обучения «мел, доска» является устаревшей и недостаточной.

Надо сказать, что лишь небольшое количество иностранных студентов принимают участие в научно-исследовательской деятельности университета. На это тоже необходимо обратить внимание.

Для эффективности обучения студентов-иностранцев, в первую очередь, необходимо пересмотреть учебный план: следует убрать некоторые гуманитарные дисциплины, которые не востребованы иностранными студентами, а освободившиеся часы передать более важным в медицинском плане дисциплинам; количество аудиторных часов, которое планируется для отечественной группы, может увеличиваться или уменьшаться в зависимости от пожеланий самих иностранных студентов.

Кроме того, необходимо увеличить объем самостоятельной работы студента с последующим разбором и решением ситуационных задач на практических занятиях. При планировании учебного процесса необходимо резервировать аудиторное время на необходимые пояснения, если возникают сложности с усвоением текущего материала.

Эффективность обучения могут повысить проведение индивидуальных и групповых консультаций, круглых столов, «дискуссионных

клубов» по изученным темам занятий и расширение методической базы кафедры за счёт мультимедийных демонстраций не только в лекционной аудитории, но и на практических занятиях.

После прочтения лекций, на которых использовались видеоматериалы (слайды, короткометражные фильмы и ролики, схемы), объясняющие суть и механизм патофизиологических процессов, студенты-иностранцы проявляют огромный интерес к изучаемому предмету. Потому мы рекомендуем весь лекционный курс для иностранных студентов готовить в виде мультимедийных презентаций со слайдами, доступ к которым у студента должен быть постоянным.

При подготовке к практическим занятиям большинство иностранных студентов активно используют Интернет-ресурс.

Преподаватель при подготовке к занятиям должен оказать активную помощь студентам в выборе литературы, предложить специальные методические указания, которые на сегодняшний день есть в достаточном количестве в медицинской базе, и использовать при пояснении учебных тем. При этом важно использовать большое количество демонстрационного материала в виде схем, рисунков, таблиц. Реализация современной образовательной концепции требует активного вовлечения студентов в процесс обучения. На практических занятиях в рамках этой программы следует не только рассматривать тематические ситуационные задачи, но и предлагать, по желанию студентов,

написание рефератов с более глубоким изучением проблемы для дискуссии.

Желательно в конце года проводить анкетирование иностранных студентов с целью получения информации о качестве преподавания и эффективности усвоения знаний.

Уверены, что все вышеизложенное поможет иностранному студенту полноценно адаптироваться к условиям и системе образования в Украине.

Положительными моментами в получении образования студентов-иностранцев можно считать следующие: относительно низкая оплата за обучение в высшем учебном заведении, высокая квалификация профессорско-преподавательского состава, возможность продолжать обучение в магистратуре европейских и американских университетов после получения степени бакалавра.

На основе анализа практики профессиональной подготовки студентов в отечественных медицинских высших учебных заведениях можно сделать **вывод**, что обучение иностранных студентов на английском языке является перспективным развитием в системе образования. Но данная система обучения требует совершенствования и постоянного изменения. Сегодня необходимы усовершенствования, которые не требуют значительных капиталовложений, а именно: визуализация и компьютеризация учебного процесса, расширение методической базы, что может существенно повысить качество обучения иностранных студентов.

Література

1. Барабаш О. Д. Педагогічні ситуації як елемент технології розвивального навчання учителів у післядипломній освіті / О. Д. Барабаш // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. – 2014. – II(14), Issue 27. – P. 11-15.
2. Белозерцев Е. П. Педагогика профессионального образования // Е.П. Белозерцев, А. Д. Гониев, А. Г. Пашков – М. : Изд. Центр «Академия», 2004. – 386 с.
3. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе : контекстный подход : [метод. пособ.] / А. А. Вербицкий. – М. : Высшая школа, 1991. – 207 с.
4. Грищак В. З. Особливості періоду соціальної адаптації іноземних студентів протягом перших років навчання в українському ВНЗ / В. З. Грищак, І. Г. Молоткова. – Фахова підготовка іноземних громадян в Україні : сучасний стан та перспективи розвитку: матеріали міжн. наук.-практ. конф. (4-6 лют. 2002 р.). – К., 2002. – С. 3-7.
5. Довгодько Т. І. Адаптація іноземних студентів до освітнього середовища України / Т. І. Довгодько // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2013. – №2. – С. 114-120.
6. Дудченко М. О. Особливості навчання іноземних студентів у вищих навчальних закладах України / М.О. Дудченко, А. Ф. Артеменко, Л.Ю. Левченко // Мир медицини і біології. –2013. – Т. 9, Вып. 1-3. – С. 37-39.
7. Іщенко О. І. Інтернаціоналізація студентського освітнього середовища : особливості протікання процесу в Україні / О. І. Іщенко // Вісник НТУУ «КПІ». – 2010. – №2. – С. 18-23.
8. Марковський В. Д. Адаптація іноземних студентів вищих медичних навчальних закладів у навчальний процес / В.Д. Марковський, Д.В. Кацапов, О.В. Крайненко. – Матеріали наук.-практ. конф. (2-4 квіт. 2014 р.). – Тернопіль, 2014. – С. 21-22.
9. Ситуаційна методика навчання : теорія і практика / О. Сидоренко, В. Чуб. – К. : Центр інновацій та розвитку, 2001. – 256 с.

References

1. Barabash O. D. Pedagogichni situatsiyi yak element tehnologiyi rozvivalnogo navchannya uchiteliv u pisljadiplomniy osviti / O.D. Barabash // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. – 2014. – II(14), Issue 27. – P. 11-15.

2. Belozertcev Ye. P. Pedagogika professionalnogo obrazovaniya // Ye. P. Belozertcev, A.D. Goniev, A.G. Pashkov. – М. : Izd. Tsentru «Akademiya», 2004. – 386 s.
3. Verbitsky A. A. Aktivnoe obuchenie v vysshey shkole : kontekstnyy podhod : [metod. posob.] / A.A. Verbitsky. – М. : Vysshaya shkola, 1991. – 207 s.
4. Grishchak V. Z. Osoblivosti periodu sotsialnoyi adaptatsiyi inozemnih studentiv protyagom pershih rokiv navchannya v ukraYinomu VNZ / V. Z. Grishchak, I. G. Molotkova. Fahova pldgotovka Inozemnih gromadyan v UkraYinI : suchasniy stan ta perspektivi rozvitku: materlali mlzhn. nauk.–prakt. konf. (4-6 Feb. 2002). – К., 2002. – S. 3-7.
5. Dovgodko T. I. Adaptatsiya inozemnih studentiv do osvItного seredovischa Ukrayini / T. I. Dovgodko // Pedagogika I psihologiya profeslynoyi osvIti. – 2013. – №2. – S. 114-120.
6. Dudchenko M. O. Osoblivosti navchannya inozemnih studentiv u vischih navchalnih zakladah Ukrayini / M. O. Dudchenko, A. A. Artemenko, L.Yu. Levchenko // Mir meditsyny i biologii. – 2013. – T. 9, Vyp. 1-3. – S. 37-39.
7. Ishchenko O. I. Internatsionalizatsiya studentskogo osvItного seredovischa : osoblivosti protikannya protsesu v Ukrayini / O. I. Ishchenko // Visnyk HTUU «KIP». – 2010. – №2. – S. 18-23.
8. Markovsky V. D. Adaptatsiya inozemnih studentiv vischih medichnih navchalnih zakladiv u navchalniy protses / V. D. Markovsky, D. V. Katsapov, O. V. Krainenko. – Materiali nauk.-prakt. konf. (2-4 April 2014). – Ternopil, 2014. – S. 21-22.
9. Situatslyna metodika navchannya : teorIya I praktika / O. Sydorenko, V. Chub. – К. : Tsentru Innovatsly ta rozvitku, 2001. – 256 s.

Вастьянов Р.С., Савицкий И.В., Левченко Е.М., Дзыгал А.Ф. Проблемы и перспективы обучения иностранных студентов в медицинском университете.

Ускоренные интеграционные процессы в системе отечественного образования, а также инновационная политика ректората Одесского национального медицинского университета, сделавшего впервые в Украине акцент на обучение иностранных студентов, в том числе и на английском языке, привели к значительному увеличению числа иностранных студентов в стенах ВУЗа. В этой связи перед профессорско-преподавательским составом стоят новые задачи усовершенствования и развития базы образовательных услуг с учетом сложившейся ситуации.

Важно выделить ключевой элемент в системе образования, целенаправленно воздействуя на который станет возможным активизация процесса обучения и, самое главное, большая заинтересованность студентов в конечном его результате. Авторы выбрали в качестве ключевого звена мотивацию студентов в усвоении учебного материала. Важно при обучении будущих медиков в стенах ВУЗа верно расставить акценты на самостоятельную работу студентов, активно привлекать их к научно-исследовательской работе, что позволит сформировать у них основы клинического мышления, подготовит их к ситуациям, во время которых нужно будет принять максимально быстро правильное решение.

В статье раскрываются проблемные моменты обучения, с которыми сталкиваются иностранные студенты при изучении медицинских дисциплин, и намечены пути их совершенствования. Авторы отмечают сложности преподавателей в работе с контингентом иностранных студентов и указывают основные пути их устранения.

Представлены результаты исследования процесса адаптации иностранных студентов на разных этапах обучения в ВУЗе. Системный анализ позволил выявить факторы, которые влияют на качество жизни студентов-медиков.

Авторы заключают, что отечественная система обучения может подготовить квалифицированные медицинские кадры, способные работать за рубежом, при серьезном пересмотре подхода к обучению иностранных студентов. Большая визуализация образовательного процесса, вовлечение в процесс обучения большего числа сенсорных систем, а также расширение методической базы обеспечит повышение эффективности обучения студентов-медиков.

Ключевые слова: студенты, мотивация, адаптация, качество жизни, процесс обучения, сравнительная характеристика.

Вастьянов Р.С., Савицкий И.В., Левченко О.М., Дзыгал О.Ф. Проблеми і перспективи навчання іноземних студентів в медичному університеті.

Прискорені інтеграційні процеси в системі вітчизняної освіти, а також інноваційна політика ректорату Одеського національного медичного університету, який зробив вперше в Україні акцент на навчання іноземних студентів, в тому числі англійською мовою, призвели до значного збільшення числа іноземних студентів у стінах ВНЗ. У зв'язку з цим, перед професорсько-викладацьким складом стоять нові завдання удосконалення та розвитку бази освітніх послуг з урахуванням ситуації, що склалася.

Важливо виділити ключовий елемент в системі освіти, цілеспрямовано впливаючи на який стане можливим активізація процесу навчання і, найголовніше, велика зацікавленість студентів в кінцевому його результаті. Автори вибрали в якості ключової ланки мотивацію студентів у засвоєнні навчального матеріалу. Важливо при навчанні майбутніх медиків в стінах ВНЗ вірно розставити акценти на самостійну роботу студентів, активно залучати їх до науково-дослідницької роботи, що дозволить сформулювати у них основи клінічного мислення, підготує їх до ситуацій, під час яких потрібно буде прийняти максимально швидко вірне рішення.

У статті розкриваються проблемні моменти навчання, з якими стикаються іноземні студенти при вивченні медичних дисциплін, і намічені шляхи їх вдосконалення. Автори відзначають складності викладачів в роботі з контингентом іноземних студентів і вказують основні шляхи їх усунення.

Представлені результати дослідження процесу адаптації іноземних студентів на різних етапах навчання у ВНЗ. Системний аналіз дозволив виявити фактори, які впливають на якість життя студентів-медиків.

Автори роблять висновок, що вітчизняна система навчання може підготувати кваліфіковані медичні кадри, здатні працювати за кордоном, при серйозному перегляді підходу до навчання іноземних студентів. Більша візуалізація освітнього процесу, залучення до процесу навчання більшої кількості сенсорних систем, а також розширення методичної бази забезпечить підвищення ефективності навчання студентів-медиків.

Ключові слова: студенти, мотивація, адаптація, якість життя, процес навчання, порівняльна характеристика.

Vastyanov R.S., Savitsky I.V., Levchenko Ye.M., Dzygal A.F. Problems and prospects of foreign students education in medical university.

The accelerated integrative processes in national system of education together with Odessa National Medical University administration innovative policy that firstly in Ukraine accented on foreign students education including English-language education resulted in foreign students significant increase in University.

It is important to separate a key element in an education system which systemic activation makes possible educational process strengthening and, what is more important, students' big interest in its end-result. Therefore, authors chose students' motivation as a key link for education. In case of future physicians education it's important to place emphases on students' self-education and their active involvement into research work that will allow to create at them clinical thinking background, will prepare them for situations during which the right decision should be taken as fast as possible.

Article identifies the problem points of foreign students medical education and shows the ways of their improvement. Authors note difficulties of teachers work with foreign students and indicate the main ways of their elimination.

Results of foreign students adaptation at different grade levels of medical education are given. Systemic analysis allowed to reveal the factors determining medical students quality of life.

Authors conclude that the national educative system can prepare the qualified doctors capable to work abroad in case of foreign students education serious revision. Bigger educational process visualization, more sensory systems involvement in educative process together with methodical base increase will provide medical students education efficacy enhance.

Key words: students, motivation, adaptation, life quality, educational process, comparative analysis.

УДК 378.011.3-051:502

Войтович Оксана Петрівна,

кандидат педагогічних наук, доцент, докторант

*Національний педагогічний університету
імені М.П.Драгоманова,
01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9
Национальный педагогический университет
имени М.П. Драгоманова
01601, г. Киев, ул. Пирогова, 9
National pedagogical Dragomanov university
01601, Kyiv, Pyrohova st, 9*

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ЕКОЛОГІВ

Постановка проблеми. Забезпечення якісної вищої освіти неможливе без організації навчального процесу орієнтованого на самовираження особистості, розвитку її здібностей та формування професійної компетентності. Професійна компетентність майбутнього фахівця передбачає: знання теоретичних основ, засобів і методів розв'язання професійних завдань; вміння аналізувати, прогнозувати свою діяльність та самостійно обирати засоби та способи дії в певних конкретних ситуаціях; здатність до саморозвитку та самореалізації опанування сучасних наукових досягнень та їх впроваджен-

ня; позитивне ставлення до майбутньої професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В умовах інтеграції освіти України в світовий освітній простір актуальності набуває питання вдосконалення освітніх програм, орієнтованих на підготовку компетентного і конкурентоспроможного фахівця. Тому компетентнісний підхід до підготовки майбутніх фахівців, зокрема екологів, наразі є одним з перспективніших підходів.

Теоретичні основи компетентнісного підходу до навчання розглядалися в роботах Н.М.Бібік,

О. В. Овчарук, О. І. Пометун, І. В. Родигіної, Г.К. Селевка, С. Е. Шишова та ін.

Слід зазначити, що формування професійної компетентності екологів знайшли своє відображення у роботах Г. А. Білецької, В. М. Боголюбова, Ю.А. Скиби, М. О. Клименка, які розкрили окремі аспекти цієї проблеми.

Формулювання цілей статті. З огляду на актуальність проблеми та розвиток компетентнісного підходу в освіті потрібно узагальнити його використання у підготовці майбутніх екологів.

Виклад основного матеріалу. Впровадження компетентнісного підходу в професійній підготовці майбутніх екологів передбачає формування комплексу компетентностей, які дозволять їм успішно виконувати свої професійні обов'язки. Поняття «компетентність» є ключовим освітнім поняттям, якому наразі приділяється особлива увага.

У педагогічній літературі немає єдиної думки щодо визначення поняття компетентності. Різні автори по-різному трактують це поняття, зокрема, О. І. Пометун визначає компетентність як спеціально структурований (організований) набір знань, умінь, навичок, що їх набувають у процесі навчання. Вони дають змогу людині визначати, тобто ідентифікувати і розв'язувати, незалежно від контексту проблеми (від ситуації), характерні для певної сфери діяльності [3]. Г. К. Селевка розглядає компетентність як інтегральну якість особистості, яка проявляється в її загальній здатності та готовності до діяльності, що ґрунтується на знаннях і досвіді, які набуті в процесі навчання та орієнтовані на самостійну й успішну участь у діяльності [6]. У тлумачному словнику української мови термін «компетенція» трактується як «добра обізнаність із чим-небудь; коло повноважень якої-небудь організації, установи, особи» [2]. Експерти країн Європейського Союзу (проект «Гармонізація освітніх структур в Європі») вказують на те, що компетентності являють собою динамічне поєднання знань, розуміння, навичок, умінь і здатностей, які визначають здатність особи успішно здійснювати професійну діяльність [5].

Аналізуючи ці підходи, можна зробити висновки про те, що компетентність формується, розвивається і проявляється в процесі розрізненої діяльності і розглядається, як підготовленість до здійснення певної діяльності та наявність якостей, які сприяють цій діяльності.

Таким чином, вважаємо, що компетентність відображає професіоналізм фахівця, складовою якого виступає професійна компетентність. Професійна компетентність – це багатаспектне поняття і наразі існують різноманітні підходи до його тлумачення, зокрема, на думку

Н. Ф. Тализіної, структурна характеристика професійної компетентності містить не лише одержані знання, але й те, як вони застосовуються на практиці та способи здійснення професійної діяльності.

У Ю. Г. Татура зустрічаємо таке означення професійної компетентності: «Компетентність спеціаліста з вищою освітою – це проявлені ним на практиці прагнення і здатності (готовність) реалізувати свій потенціал (знання, уміння, досвід, особистісні якості тощо) для успішної творчої (продуктивної) діяльності в професійній і соціальній сфері, усвідомлюючи її соціальну значущість і особисту відповідальність за результати цієї діяльності, необхідність її постійного удосконалення» [7]. С. У. Гончаренко пояснює професійну компетентність як оволодіння особистості необхідною сукупністю знань, умінь і навичок, які визначаються сформованістю педагогічної діяльності, спілкування особистості як носія означених цінностей, ідеалів і свідомості [1].

Аналізуючи наведені визначення, під професійною компетентністю майбутніх екологів ми розуміємо інтегральну якість особистості що включає предметні елементи (фахові знання, уміння), що реалізуються у способах здійснення професійної діяльності (досвід, навички) відповідно до наявних потреб та умов.

Процес формування професійних компетентностей в українській освіті розглядається з позицій різноманітних ідей, теорій та підходів. З метою цілеспрямованого і системного вивчення цих питань у педагогіці вживають термін «компетентнісний підхід» [3, 4].

О. І. Пометун досить чітко характеризує зміст поняття «компетентнісний підхід», розуміючи під цим терміном «спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових і предметних компетентностей особистості» та вказуючи на те, що «компетентнісний підхід в освіті пов'язаний з особистісно орієнтованим і діяльнісним підходами до навчання, оскільки стосується особистості і може бути реалізований і перевірений тільки в процесі виконання певного комплексу дій» [3].

Основним для компетентнісного підходу є поняття «компетентність». На сьогодні загальноприйнятим є поділ компетентностей на дві групи: предметно-спеціальні (фахові) компетентності та загальні компетентності.

Згідно з визначенням, перші залежать від предметної області, саме вони визначають профіль освітньої програми та кваліфікацію випускника, саме вони роблять кожну освітню програму індивідуальною. Але існують й інші, не менш важливі, компетентності, якими студент оволодіває в процесі виконання даної освітньої програми, але вони носять універсальний, не

прив'язаний до предметної області характер. Це, наприклад, здатність до навчання, креативність, володіння іноземними мовами, базовими інформаційними технологіями тощо. Хоча ці загальні компетентності повинні бути збалансованими зі спеціальними компетентностями, при розробленні освітніх програм їх розвиток обов'язково повинен бути запланований [5].

Дослідження загальних компетентностей було однією із найважливіших задач міжнародного проекту «Гармонізація освітніх структур в Європі». Отримані в ньому результати та рекомендації у вигляді переліку найважливіших загальних компетентностей широко використовуються у світі для створення освітніх програм.

Що стосується фахових компетентностей, то очевидно, що в силу їх предметної специфічності не може існувати жоден загальноприйнятний їх перелік. Проте в рамках різноманітних професійних об'єднань, міжнародних проєктів, національних агенцій забезпечення якості напрацьовано низку міжнародновизнаних переліків за окремими галузями/спеціальностями (предметними областями), які можуть бути використані як при створенні національних стандартів (у частині нормативних результатів навчання та компетентностей), так і при проєктуванні освітніх програм конкретними вищими навчальними закладами [5].

Формування фахової компетентності є ключовим питанням сучасної вищої освіти, а це вимагає подальшого вдосконалення системи підготовки майбутнього еколога як особистості, здатної вирішувати важливі й необхідні екологічні завдання, які постають перед людством. Відповідно до цього, доцільним є вдосконалення змісту, структури, форм і методів професійної підготовки майбутніх екологів, визначення організаційно-педагогічних умов підвищення формування їх фахової компетентності.

В загальному, фахові компетентності майбутніх екологів полягають у:

- здатності використовувати знання й практичні навички з математичних, природничих, техніко-технологічних дисциплін у виконанні професійних завдань;
- здатності ефективно використовувати нормативні та законодавчі документи в професійній діяльності;
- здатності розуміння і аналізу сучасних технологічних процесів національного господар-

ства та прийняття рішень щодо покращення технологій виробництва і відповідно зменшення їх впливу на навколишнє природне середовище;

- здатності застосування інформаційних технологій щодо збору, обробки, аналізу, прогнозу та оцінки екологічної інформації;
- здатності оцінювати екологічну безпеку середовища.

Формування фахової компетентності майбутніх екологів можливе шляхом здобуття інтегрованих знань, вмінь та навичок, які реалізуються при:

- модернізації змісту навчання природничих та техніко-технологічних дисциплін відповідно до потреб фахової підготовки;
- застосуванні відповідних прийомів, методів та форм активного навчання студентів;
- інноваційному підході та впровадженні новітніх технологій у навчально-виховний процес вищої школи;
- комплексному вивченні навчальних дисциплін, що передбачає реалізацію зв'язків між природничими і техніко-технологічними дисциплінами у різних видах діяльності студентів;
- створенні сприятливих умов для навчально-пізнавальної діяльності студентів;
- особистісно орієнтованому характері підготовки студента;
- розробленні навчально-методичного забезпечення, яке містить матеріал природничих та техніко-технологічних дисциплін таким чином, щоб формування практичних умінь професійної діяльності майбутніх екологів починалося уже на початковому етапі вивчення цих предметів;

- неперервному та систематичному застосуванні самостійної роботи студентів з поступовим ускладненням завдань, змісту, форм і методів самостійної роботи.

Висновки. Впровадження компетентнісного підходу у фаховій підготовці майбутніх екологів набуває особливої актуальності, оскільки в основі даного підходу лежить ідея підготовки компетентного фахівця, здатного якісно застосовувати свої знання, уміння і навички у відповідних професійних ситуаціях. В ході дослідження визначено перелік та умови формування фахових компетентностей майбутніх екологів.

Література

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Вид. друге, доп. й виправл. / Гончаренко С. У. – Рівне: Волинські береги, 2011. – 552 с.
2. Новий тлумачний словник української мови (у трьох томах). том 1, А – К / Укладачі: В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. – Київ, Вид-во «АКОНІТ», 2006. – 926 с.
3. Пометун О. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти / Олена Пометун // Рідна школа. – 2005. – січень. – С. 65–69.
4. Родигіна І. В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання [методичний посібник] / Родигіна І.В. – Харків: Основа, 2005. – 95с. (Бібліотека журналу «Управління школою»).

5. Розроблення освітніх програм. Методичні рекомендації / Авт.: В.М. Захарченко, В. І. Луговий, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова / За ред. В.Г. Кременя. – К. : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2014. – 120 с.
6. Селевко Г. К. Компетентности и их классификация / Г. К. Селевко // Народное образование. – 2004. – № 4. – С. 138–143.
7. Татур Ю. Г. Компетентность в структуре модели качества подготовки специалиста / Ю. Г. Татур // Высшее образование сегодня. – 2004. - № 3. – С. 20-26.

References

1. Goncharenko S.U. Ukrainiyskiy pedagogichnyi encyclopedichnyi slovník [Ukrainian Pedagogical Encyclopedic Dictionary]. vyd. duže, dop. y vypravl. / Goncharenko S.U. – Rivne: Volynski oberegi, 2011. – 552 s.
2. Novyi tlumachnyi slovník ukrainskoyi movy [New dictionary of the Ukrainian language] (v 3 tomah). tom 1, A – K / Ukladachi: V.V. Yaremenko, O.M. Slipushko. – Kyiv, Vud-vo “AKONIT”, 2006. – 926 s.
3. Pometun O. Kompetentnisnyi pidhid nayvazhlyvishyi orientir rozvytku suchasnoyi osvity [Competence approach the most important landmark of modern education] / Olena Pometun // Ridna shkola. – 2005. – sichen. – S. 65–69.
4. Rodyhina I.V. Kompetentnisno oriyentovanyu pidkhid do navchannya [metodychnyy posibnyk] / Rodyhina I.V. – Kharkiv: Osnova, 2005. – 95 s. (Biblioteka zhurnalu „Upravlinnya shkolyu”).
5. Rozroblennya osvithnikh prohrum. Metodychni rekomendatsiyi / Avt.: V.M. Zakharchenko, V.I. Luhovyy, Yu.M. Rashkevych, Zh.V. Talanova / Za red. V.H. Kremenya. – K.: DP «NVTs «Priorytety», 2014. – 120 s.
6. Selevko G.K. Kompetentnosti i ih klasifikaciya [Competence and classification] / G.K. Selevko // Narodnoe obrazovanie. – 2004. – № 4. – S. 138–143.
7. Tatur Y.G. Kompetentnost v structure modeli kachestva podgotovki specialista [Competence in the model structure qualities training of specialist] / Y.G. Tatur // Vysshee obrazovanie segodnia. – 2004. - № 3. – S. 20-26.

Войтович О.П. Компетентнісний підхід у підготовці майбутніх екологів.

У статті показано, що в умовах інтеграції освіти України в світовий освітній простір набуває вдосконалення актуальності освітніх програм, орієнтованих на підготовку компетентного фахівця з екології, здатного успішно виконувати свої професійні обов'язки. Автор аналізує різні підходи до визначення поняття професійної компетентності і робить висновок про те, що компетентність формується, розвивається і проявляється в процесі діяльності аналогічної до професійної, і розкривається як підготовленість до здійснення такої діяльності.

Під професійною компетентністю майбутніх екологів автор розуміє інтегральну якість особистості, що включає предметні елементи (фахові знання, уміння), що реалізуються у способах здійснення професійної діяльності (досвід, навички) відповідно до наявних потреб та умов.

Автор зосередила увагу на формування фахових компетентностей майбутніх екологів: здатність використовувати знання й практичні навички з математичних, природничих, техніко-технологічних дисциплін у виконанні професійних завдань; здатність ефективно використовувати нормативні та законодавчі документи в професійній діяльності; здатність розуміння і аналізу сучасних технологічних процесів національного господарства та прийняття рішень щодо покращення технологій виробництва і відповідно зменшення їх впливу на навколишнє природне середовище; здатність застосування інформаційних технологій для збору, обробки, аналізу, прогнозу та оцінки екологічної інформації; здатності оцінювати екологічну безпеку середовища.

Також автором визначено передумови формування фахової компетентності майбутніх екологів: модернізація змісту навчання природничих та техніко-технологічних дисциплін відповідно до потреб фахової підготовки; застосування відповідних прийомів, методів та форм активного навчання студентів; інноваційні підходи та впровадження новітніх технологій у навчально-виховний процес вищої школи; комплексне вивчення навчальних дисциплін, що передбачає реалізацію зв'язків між природничими і техніко-технологічними дисциплінами; створення сприятливих умов для навчально-пізнавальної діяльності студентів; особистісно орієнтована підготовка студентів; розроблення сучасного навчально-методичного забезпечення; неперервне та систематичне застосування самостійної роботи студентів.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, компетентнісний підхід, підготовка екологів, професійна діяльність.

Войтович О.П. Компетентностный подход в подготовке будущих экологов.

В статье показано, что в условиях интеграции образования Украины в мировое образовательное пространство актуальным становится совершенствование образовательных программ, ориентированных на подготовку компетентного специалиста по экологии, способного успешно выполнять свои профессиональные обязанности. Автор анализирует различные подходы к определению понятия профессиональной компетентности и делает вывод о том, что компетентность формируется, развивается и проявляется в процессе деятельности аналогичной профессиональной, и раскрывается как подготовленность к осуществлению такой деятельности.

Под профессиональной компетентностью будущих экологов автор понимает интегральное качество личности, включающее предметные элементы (профессиональные знания, умения), которые реализуются в способах осуществления профессиональной деятельности (опыт, навыки) согласно имеющимся потребностям и условий.

Автор сосредоточила внимание на формировании профессиональных компетенций будущих экологов: способность использовать знания и практические навыки математических, естественных, технико-технологических дисциплин в выполнении профессиональных задач; способность эффективно использовать нормативные и законодательные документы в профессиональной деятельности; способность понимания и анализа современных технологических процессов национального хозяйства и принятия решений по улучшению технологий производства и соответственно уменьшения их влияния на окружающую природную среду; способность применения информационных технологий для сбора, обработки, анализа, прогноза и оценки экологической информации; способности оценивать экологическую безопасность среды.

Также автором определены предпосылки формирования профессиональной компетентности будущих экологов: модернизация содержания обучения естественнонаучных и технико-технологических дисциплин в соответствии с потребностями профессиональной подготовки; применение соответствующих приемов, методов и форм активного обучения студентов; инновационные подходы и внедрение новейших технологий в учебно-воспитательный процесс высшей школы; комплексное изучение учебных дисциплин, что предполагает реализацию связей между естественными и технико-технологическими дисциплинами; создание благоприятных условий для учебно-познавательной деятельности студентов; лично-ориентированная подготовка студентов; разработка современного учебно-методического обеспечения; непрерывное и систематическое применение самостоятельной работы студентов.

Ключевые слова: компетентность, профессиональная компетентность, компетентностный подход, подготовка экологов, профессиональная деятельность.

Voitovych O.P Competence approach in training future environmentalist

At the article shows that in the conditions of integration of education in Ukraine in the world educational space acquires importance of improving educational programs aimed at training competent professionals in ecology, who can successfully perform their professional duties. The author analyzes various approaches to the definition of professional competence and concludes that competence is formed, developed and manifested itself in the activities similar to professional and disclosed as preparedness to carry out such activities.

Under the professional competence of future environmentalist author understands the integral quality of the individual that includes substantive items (professional knowledge, skills), which implemented in the way of professional activities (experience) according to the current needs and conditions.

The author is focused on the formation of professional competence environmentalists: the ability to use the knowledge and practical skills in mathematical, scientific, technical and technological disciplines in occupational tasks; the ability to effectively use the regulatory and legislative documents in professional activities; ability to understand and analyze current processes of national economy and decision making to improve production technology and therefore reduce their impact on the environment; the ability to use information technologies for the collection, processing, analysis, forecasting and evaluation of environmental information; ability to assess the environmental safety of the environment.

The authors also has identified prerequisites for the formation of professional competence of future environmental: modernization of training content of natural and technical-technological disciplines according to the needs of professional training; using appropriate techniques, methods and forms of active learning students; innovative approaches and introduction of neoteric technologies in the educational process of high school; comprehensive study of subjects that involves the implementation of links between natural, technical and technological disciplines; creating favorable conditions for teaching and learning of students; personality-oriented training of students; developing modern teaching providing; continuous and systematic application of independent work.

Keywords: competence, professional competence, competence approach, training of environmentalists, professional activity.

УДК 378.14

Гончаренко Людмила Михайлівна,
викладач I категорії

*Ірпінський державний коледж економіки та права
08100, Ірпінь, вул. Університетська, 31
Ирпенский государственный колледж экономики и права
08100, Ирпень, ул. Университетская, 31
Irpın State College of Economics and Law
08100, st. University 31, Irpın*

РОЛЬ ПРАКТИЧНОГО НАВЧАННЯ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

Постановка проблеми. Практичне навчання – основна складова професійної підготовки молодшого спеціаліста, показник його фахової дієвості. Практика студентів є невід’ємною складовою стандартів та освітньо-професійної програми підготовки фахівців з вищою

освітою. Вона спрямована на закріплення теоретичних знань, отриманих студентами за час навчання, набуття і удосконалення практичних навичок і умінь, формування та розвиток уміння приймати самостійні рішення в умовах конкретної професійної ситуації, оволодіння су-

часними методами, формами організації праці, визначених освітньо-кваліфікаційною характеристикою підготовки фахівців відповідного напрямку підготовки, спеціальності. Цим самим визначається актуальність її постійного вдосконалення в системі професійної підготовки сучасного фахівця.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченню даної проблеми були присвячені праці таких науковців: М. К. Будникова, М. М. Дьяченко, Ф. А. Каримова, Н. Г. Ничкало, В. Г. Федцова, О. І. Щербак та ін.

Формування цілей статті. Метою написання статті є визначення ролі практичного навчання у підготовці фахівців.

Виклад основного матеріалу. Найважливішим напрямом роботи вищих навчальних закладів є оптимальне врахування зміни структури виробництва, типу економічних процесів в державі під час визначення змісту навчання і практичної підготовки. Відомо, що практична підготовка студентів започатковується в процесі теоретичного навчання, коли проводяться лабораторно-практичні заняття, вирішуються завдання певного виробничого змісту. Традиційно в професійній педагогіці термін «практична підготовка» використовується для визначення характеру навчання як складової частини професійної освіти, що відображає закономірності, зміст, методи і форми організації процесу формування умінь і навичок, який спрямований на формування здатності студентів до кваліфікаційної виробничої праці за обраною спеціальністю.

Залежно від конкретного напрямку підготовки, спеціальності чи спеціалізації студентів практика може бути:

- навчальна (екскурсійна, мовна, діалектологічна, фольклорна, навчально-ознайомлювальна, науково-дослідна, пленерна тощо);
- виробнича (педагогічна, навчально-виховна, волонтерська, педагогічна в оздоровчих закладах, технологічна, експлуатаційна, економічна, юридична, організаційно-управлінська, обліково-аналітична виробнича за фахом);
- переддипломна [1].

Завданням навчальної практики є ознайомлення студентів зі специфікою майбутнього фаху, отримання первинних професійних умінь і навичок із загально-професійних та спеціальних дисциплін.

Метою виробничої практики є закріплення та поглиблення теоретичних знань, отриманих студентами в процесі вивчення певного циклу теоретичних дисциплін, практичних навичок, ознайомлення безпосередньо в установі, організації, а також збір фактичного матеріалу. Переддипломна практика студентів є завершальним етапом навчання і проводиться на

випускному курсі з метою узагальнення і вдосконалення здобутих ними знань, практичних умінь та навичок, оволодіння професійним досвідом та готовності їх до самостійної трудової діяльності.

Отже, практична підготовка, яка разом з теоретичною створює основу, є провідною частиною всієї професійної освіти. Це зобов'язує глибше аналізувати тенденції в європейській та світовій освіті. Водночас участь вищої освіти України в Болонських перетвореннях має бути спрямована лише на її розвиток і набуття нових якісних знань, а не втрату кращих традицій, зниження національних стандартів якості.

Одним із важливих положень Болонського процесу є орієнтація вищих навчальних закладів на кінцевий результат: знання й уміння випускників мають бути застосовані і практично використані, тобто випускники працевлаштовані. Сьогодні змінилася парадигма освіти, і це вже розуміють студенти. Майбутнє працевлаштування, у першу чергу, залежить від студента, його знань, умінь, мобільності, готовності навчатися впродовж життя.

Відповідно до сучасних вимог фахівець повинен володіти уміньми, прийомами і методами впровадження передової технології, забезпечувати оптимальний режим роботи, постійно поглиблювати свої знання з економіки, фінансів, права, уміти налагоджувати юридичні відносини з керівниками підприємств, банків, з податковими органами: бути готовим очолити фірму чи її структурні підрозділи, займатися підприємницькою діяльністю [2].

Практичне навчання регламентується наказом Міністерства освіти України від 08.04.1993 р. № 93 та «Положенням про проведення практики студентів». Виробнича практика студентів організована відповідно до діючих навчальних планів, робочих програм, календарно-тематичних планів.

Безумовно, впродовж усього періоду виробничої практики здійснюється контроль за її проходженням студентами. Викладачі спеціальних дисциплін і завідувач відділення практичного навчання надають студентам методичну допомогу у вивченні питань програми практики, у підборі практичних матеріалів та їх аналізу.

При підготовці фахівців різних рівнів практична підготовка має велике психологічне значення, зокрема:

- чергування розумової праці з фізичною діяльністю сприяє покращенню кровообігу, удосконалює м'язову систему, підвищує розумову працездатність;
- позитивне ставлення до праці виявляється як життєва необхідність і як внутрішня потреба людини;
- під час роботи відбувається тренування різ-

них аналізаторів, їх розвиток;

- практика стає критерієм засвоєння знань, перевірки їх якості і кількості;
- має місце удосконалення професійної уваги.

Варто виділити такі принципи практичного навчання:

- органічний зв'язок теорії з практикою;
- відповідності цілей навчання запитам суспільної практики;
- творчого володіння досягненнями педагогіки і передовим досвідом викладання;
- єдність навчання і виховання;
- свідомість і активність студентів;
- самостійність студентів у навчанні;
- науковість, професійна спрямованість навчання і зв'язок його з виробництвом;
- опори на чуттєво-наочне і емоційне в навчанні;
- свідомого і міцного оволодіння знаннями, вміннями і навичками;
- планування і системності (систематичності);
- вибору і застосування доцільних засобів і методів навчання;
- відповідності організованої форми спільної діяльності викладача і студентів змістовній стороні цієї діяльності;
- колективного характеру навчання і врахування індивідуальних особливостей студентів;
- перевірки і самоперевірки результатів навчання на основі регулятивних рішень [3].

Кожен із названих принципів орієнтує викладача в плануванні практичної підготовки, виступає як необхідний елемент в забезпеченні його цілісності і повноцінності, є самостійним, не замінюється і не поглинається іншими принципами. Разом з тим, всі вони відрізняються взаємозв'язком і взаємопроникненням, тобто ні один з них не може бути реалізованим у повному обсязі без участі інших [3].

Під час практичного навчання можна досягти найвищого рівня професійної компетентності, тому що під час проходження практики на студента діють як внутрішні, так і зовнішні чинники, і студенти можуть адаптувати свої знання до практичних ситуацій своєї майбутньої професії.

Р. Лісна та В. Тригуб за результатами проведеного дослідження дійшли висновку, що виробнича практика забезпечує виховання:

- професійної етики, що передбачає виховання відповідальності за здійснення професійної діяльності як у професійному, так і у моральному плані, професійної честі;
- поваги до трудової діяльності, що вимагає вироблення поглядів на працю як на основу життя, джерело матеріального та духовного багатства суспільства, фізичного та духовного

розвитку людини, формування трудової дисципліни у студентів;

- самостійності, яке засновано на свідомому, систематичному та міцному оволодінню основними прийомами праці зі спеціальності, що знайде відбиток в уміннях робітника варіювати своїми діями залежно від умов;

- любові та поваги до професії як першої життєвої потреби, яке засновувалось на розкритті студентам суспільного і особистісного значення обраної професії, підвищенні професійної кваліфікації;

- творчого ставлення до своєї справи, яке ґрунтується на формуванні та розвитку у студентів кмітливості, працездатності, зосередженості, захопленості ідеєю, критичному ставленні до себе і до своєї роботи, прагненні отримання результату, постійного удосконалення професійної майстерності та настрою на пошук нового [4].

Практичне навчання має важливе значення в процесі професійної підготовки фахівців. Але аналіз сучасного процесу проходження практики має ряд недоліків. Основними, на думку Р. Лісної та В. Тригуб, є: відсутність інтеграції та координації дій між суб'єктами управління цим процесом, низький рівень мотивації керівників практики, формалізація планових, організаційних і особливо контрольних процедур з їх сторони. Згідно з діючими нормативними вимогами, контроль під час практики повинен передбачати діагностику всіх трудових (навчальних) дій та прийомів практиканта керівниками. Проте, зауважують дослідники, «традиційно такий контроль проводиться епізодично і зводиться до консультативно-адаптаційних і різних коригуючих дій керівників практики від підприємств. Остаточний контроль сформованості знань, умінь та навичок відбувається під час підсумкового захисту звіту з практики» [5].

Студенти-економісти Ірпінського державного коледжу економіки та права проходять виробничу практику в державних органах, банківських установах, страхових компаніях та інших фінансово-кредитних установах. Виробнича практика проходить відповідно до затвердженої програми проходження практики по коледжу. Програма охоплює основні економічні аспекти діяльності бази практики. Наприклад, проходження практики в органах Державної фіскальної служби передбачає ознайомлення студентів-практикантів з роботою різних відділів фіскальних органів. Зокрема у відділі адміністрування податків і зборів з юридичних осіб студенти мають ознайомитись з порядком сплати податків юридичними особами, своєчасності сплати та надходження податків з юридичних осіб до бюджету. Прибувши на базу практики, студенти в більшості випадків отри-

мують роботу з архівним документами. Керівники практики (від бази практики) не мають часу приділяти увагу студентам-практикантам. При написанні звіту з практики студенти користуються теоретичними джерелами. А практичний аспект полягає в прикріпленні декларацій по сплаті податків до звіту.

Нині можна цілком погодитися з авторами Р. Лісною та В. Тригуб, що контроль, який переважно зорієнтований на виявлення вмінь студента до вербальної комунікації, «ніяк не розкриває його реальних можливостей та навчальних досягнень під час виробничої практики» [5]. Такий висновок ними обґрунтовано: 1) контроль зі сторони керівників практики під час її проходження студентами має епізодичний, узагальнений характер і не зорієнтований на професійний об'єкт, а спрямований, в першу чергу, на ставлення студента до практики з позицій його поведінки; 2) оцінювання досягнень пов'язано з якістю підготовки звіту та відгуків безпосередніх керівників, які ґрунтуються на загальних критеріях, працелюбності, лояльності, толерантності тощо.

Звідси виходить, що об'єктом контролю є студент, його наявність на місці практики, рівень його зайнятості підготовкою звіту, обсяг цього звіту на відповідну дату тощо. Це суперечить вимогам компетентнісного підходу до професійної підготовки фахівців і не відповідає сучасним вимогам до оцінювання навчальних досягнень студентів певного рівня сформованості насамперед професійної компетентності. Крім цього, контроль досягнень не носить комплексного та неперервного характеру, а об'єктом

контролю, як і раніше, виступають формальні процедури та звітні документи. Безумовно, при компетентнісному підході контроль має бути зосереджено на обсязі, глибині та рівні засвоєння знань; передбачати системне оцінювання рівня сформованості вмінь [5].

Висновки. В процесі проходження практичного навчання студенти закріплюють набуті теоретичні знання та отримують практичні навички. Практичне навчання має стати важливою складовою навчання студентів. Тому, важливо правильно організувати процес практичного навчання студентів та засвоєння ними достатнього обсягу знань, первинних фахових умінь та компетенцій, одержаних на практичних заняттях у процесі теоретичного навчання, що в подальшому сприятимуть легкій адаптації молодших спеціалістів у практичну сферу. Для покращення якості проходження практики студентами, необхідно, щоб бази практики оплачували своїм працівникам за керівництво практикою студентів. Для оптимального процесу проходження практики студентами необхідно налагодити співпрацю вищого навчального закладу та підприємств – баз практик з питань процесу організації та проведення практики студентів, що дозволить сформуванню професійних компетенцій молодших спеціалістів. Тоді підвищиться якість самого практичного навчання студентів. Навчальним закладам програму проходження практики варто максимально наблизити до практичного аспекту, а не розкривати теоретичні питання, які студенти вивчили на лекційних заняттях.

Література

1. Матвієнко О.В. Практичне навчання в коледжі: [Електронний ресурс] / Матвієнко О. В. – Режим доступу: <http://agrokoledg.poltava.ua/prakt/praktichne-navchannya-v-koledzhi/>
2. Практичне навчання в коледжі. [Електронний ресурс] / – Режим доступу: <http://www.rdak.edu.ua/ua/studentu/practical-training>.
3. Педагогіка туризму. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tourlib.net/books_ukr/pedtur33.htm
4. Лісна Р. П. Тригуб В. О. Формування професійної компетенції у процесі практичного навчання. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fkd.org.ua/article/viewFile/25168/22619>
5. Практична підготовка студентів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/16790422/pravo/praktichna_pidgotovka_studentiv

References

1. Matviyenko O. V. Prakty`chne navchannya v koledzhi: [Elektronny`j resurs] /Matviyenko O. V. – Rezhy`m dostupu: <http://agrokoledg.poltava.ua/prakt/praktichne-navchannya-v-koledzhi/>
2. Prakty`chne navchannya v koledzhi. [Elektronny`j resurs] – Rezhy`m dostupu: <http://www.rdak.edu.ua/ua/studentu/practical-training>.
3. Pedagogika tury`zmu. [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: http://tourlib.net/books_ukr/pedtur33.htm
4. Lisna R. P. Try`gub V. O. Formuvannya profesijnoy ikompetenciyi u procesi prakty`chnogo navchannya. [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <http://fkd.org.ua/article/viewFile/25168/22619>
5. Prakty`chna pidgotovka studentiv. [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: http://pidruchniki.com/16790422/pravo/praktichna_pidgotovka_studentiv.

Гончаренко Л. М. Роль практичного навчання в підготовці майбутніх економістів

Практичне навчання – основна складова професійної підготовки молодшого спеціаліста, показник його фахової дієвості. Вона спрямована на закріплення теоретичних знань, отриманих студентами за час навчання, набуття і удосконалення практичних навичок і умінь, формування та розвиток у студентів

професійного вміння приймати самостійні рішення в умовах конкретної професійної ситуації, оволодіння сучасними методами, формами організації праці, визначених освітньо-кваліфікаційною характеристикою підготовки фахівців відповідного напрямку підготовки, спеціальності.

Завданням навчальної практики є ознайомлення студентів зі специфікою майбутнього фаху, отримання первинних професійних умінь і навичок із загально-професійних та спеціальних дисциплін.

В процесі проходження практичного навчання студенти закріплюють набуті теоретичні знання та отримують практичні навички. Практичне навчання має стати важливою складовою навчання студентів. Тому, важливо правильно організувати процес практичного навчання студентів та засвоєння ними достатнього обсягу знань, первинних фахових умінь та компетенцій, одержаних на практичних заняттях в процесі теоретичного навчання, що в подальшому сприятимуть легкій адаптації молодших спеціалістів у практичну сферу. Для покращення якості проходження практики студентами необхідно, щоб бази практики оплачували своїм працівникам за керівництво практикою студентів. Для оптимального процесу проходження практики студентів необхідно налагодити співпрацю вищого навчального закладу та підприємств (баз практик) з організації та проведення практики студентів, що дозволить сформувати професійні компетенції молодших спеціалістів. Тоді підвищиться якість самого практичного навчання студентів.

Ключові слова: практичне навчання, практична підготовка, практика, виробнича практика, навчальна практика, переддипломна практика.

Гончаренко Л. М. Роль практического обучения в подготовке будущих экономистов.

Практическое обучение – основная составляющая профессиональной подготовки младшего специалиста, показатель его профессиональной действенности. Она направлена на закрепление теоретических знаний, полученных студентами за время обучения, приобретение и совершенствование практических навыков и умений, формирование и развитие у студентов профессионального умения принимать самостоятельные решения в условиях конкретной профессиональной ситуации, овладение современными методами, формами организации труда, определенными образовательно-квалификационными характеристиками подготовки специалистов соответствующего направления подготовки, специальности.

Задачей учебной практики является ознакомление студентов со спецификой будущей профессии, получение первичных профессиональных умений и навыков по общепрофессиональным и специальным дисциплинам.

В процессе прохождения практического обучения студенты закрепляют полученные теоретические знания и получают практические навыки. Практическое обучение должно стать важной составляющей обучения студентов. Поэтому важно правильно организовать процесс практического обучения студентов и усвоение ими достаточного объема знаний, первичных профессиональных умений и компетенций, полученных на практических занятиях в процессе теоретического обучения, в дальнейшем будут способствовать легкой адаптации молодых специалистов в практическую сферу. Для улучшения качества прохождения практики студентами, необходимо чтобы базы практики оплачивали своим работникам руководство практикой студентов. Для оптимального процесса прохождения практики студентов необходимо наладить сотрудничество вуза и предприятий (баз практик) по организации и проведению практики студентов, что позволит сформировать профессиональные компетенции младших специалистов. Тогда повысится качество самого практического обучения студентов.

Ключевые слова: практическое обучение, практическая подготовка, практика, производственная практика, учебная практика, преддипломная практика.

Goncharenko L. M. The role of practical training in preparing future economists.

Practical training – the main component of training junior specialist, professional indicator of its effectiveness. It aims to consolidate the theoretical knowledge acquired by students during training, acquisition and improvement of practical skills and abilities, formation and development of students' professional ability to make decisions in a particular professional situation, mastering modern methods, forms of work organization defined educational qualification characteristics training of specialists of the direction of training, specialty.

The objective of practical training is to familiarize students with the specifics of future profession, receive primary professional skills of general professional and special disciplines.

During undergone practical training, students reinforce the acquired theoretical knowledge and gain practical skills. Practical training has become an important part of student learning. Therefore, it is important to organize the practical training of students and assimilation of sufficient knowledge of primary professional skills and competencies gained at workshops in the theoretical study that further facilitate easy adaptation of young specialists in the practical sphere. To improve the quality of practical training students need to practice base pay their employees practice management students. For optimal process of practical training students need to cooperate higher education institutions and enterprises - base practices for the process of organizing and conducting practice students will form professional competence of young professionals. Then, increase the quality of the practical training of students.

Keywords: practical training, practical training, practice, practical training, teaching practice, pre-diploma practice.

Жидєєва Людмила Іванівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри бухгалтерського обліку
Університету Державної фіскальної служби України.
08201, Київська обл., м. Ірпінь, вул. Університетська, 31
Университет Государственной фискальной службы Украины.
08201, Киевская обл., г. Ирпень, ул. Университетская, 31
The University of Government fiscal service of Ukraine,
08201, Universytetska. 31, Irpin of Kievan region

Андрієнко Олена Миколаївна,
головний бухгалтер,
старший викладач кафедри бухгалтерського обліку
Ірпінського державного коледжу економіки і права
Університету Державної фіскальної служби України
08201, Київська обл., м. Ірпінь, вул. Університетська, 31

ПІДГОТОВКА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ОБЛІК І ОПОДАТКУВАННЯ»: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Постановка проблеми. Практика сучасного життя суб'єктів господарювання висуває досить високі вимоги до професійних навиків, знань і умінь бухгалтера. Сьогодні бухгалтер є активним учасником процесу управління. Він повинен не тільки вільно володіти знаннями законодавчо-нормативної документації щодо бухгалтерського обліку в цілому, контролю, господарського, трудового та податкового законодавства, а й практичними навиками з оперативного, фінансового та управлінського обліку, навиками аналітичної роботи, здійснювати контроль за якістю ведення бухгалтерського обліку, добре знати новітні системи інформаційного забезпечення, але й уміти накопичувати інформацію, проводити її аналіз і здійснювати підготовку інформації для прийняття управлінських рішень, а в багатьох випадках приймати її самостійно в межах своєї компетенції.

Проблема формування сучасної системи підготовки фахівців з обліку, контролю, оподаткування в закладах вищої освіти України є актуальною та необхідною. Але при забезпеченні високого рівня підготовки фахівців зі спеціальності «Облік і оподаткування» виникає низка проблем.

Так, у більшості навчальних закладів III і IV рівнів акредитації спеціалізація підготовки студентів за окремим спрямуванням починається не на 3-4 курсах при підготовці здобувачів «першого (бакалаврського)» рівня освіти, а на 5 курсі при підготовці «другого (магістерського)» рівня освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою дослідження підготовки фахівців з «Обліку і аудиту», а в подальшому «Обліку і оподаткування» та методики викладання спеціальних дисциплін при підготовці здобувачів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівня освіти займались ряд науковців

України, такі як: Ф. Ф. Бутинець, О. В. Карпенко, Г. Г. Кірейцев, О. Н. Коркушко, О. В. Наконечна, В. Є. Онищенко, Л. В. Чижевська та інші. Різні науковці досліджували проблеми підготовки фахівців з обліку і аудиту з використанням комп'ютерних технологій. Разом з тим, публікації щодо підготовки фахівців з «Обліку і аудиту» та «Обліку і оподаткування» здобувачів вищої освіти для установ і організацій державного сектору майже відсутні. Підготовка фахівців з «Обліку і оподаткування» для установ і організацій державного сектору потребує уточнення предметного забезпечення і початку спеціалізації при їх підготовці та використання програмного забезпечення у навчальному процесі при вивченні спеціальних дисциплін.

Г. Г. Кірейцев зазначає: «Основне завдання розвитку методології національної системи бухгалтерського обліку в сучасних умовах глобалізації економіки та реформування вищої професійної бухгалтерської освіти полягає у підвищенню наукового рівня обліку, орієнтації на науково-пізнавальну, соціальну, інформаційну, контрольну, регулюючу та прогностичну його функції, не нехтуючи необхідність подальшого розвитку функцій правового захисту суб'єктів господарювання та мотивації» [1].

Формування мети статті. Основною метою підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю «Облік і оподаткування» є формування кваліфікованого фахівця з бухгалтерського обліку, контролю та оподаткування відповідного профілю, який буде володіти не тільки теоретичними знаннями з профільюючих дисциплін, а й буде мати навиків практичної роботи, своє професійне судження щодо відображення тих чи інших господарських операцій, знати особливості специфіки обліку діяльності суб'єктів господарювання різних галузей та специфіку оподаткування, а особливо вміти раціонально

використовувати та запроваджувати в обліковий процес програмне забезпечення, знаючи їх позитивні та негативні сторони.

А тому, **метою статті та завданнями** є визначення наповнення навчального плану для здобувачів вищої освіти з «Обліку і оподаткування» для установ і організацій державного сектору дисциплінами спеціальної підготовки з використанням програмного забезпечення з метою формування у них професійної компетентності щодо особливостей обліку в державному секторі, який є основною передумовою формування системи управління державними фінансами на національному та регіональному рівнях.

Виклад основного матеріалу. Бухгалтерська служба бюджетних установ здійснює свою діяльність відповідно до Типового положення про бухгалтерську службу бюджетної установи, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 26.01.2011 р. № 59. Погодження призначення на посаду та звільнення з посади головного бухгалтера керівником бюджетної установи здійснюється відповідно до «Порядку погодження призначення на посаду та звільнення з посади головного бухгалтера бюджетної установи», затвердженого наказом МФУ від 21.02.2011 р. № 214.

Разом з тим, праця бухгалтера носить і творчий характер відносно:

- організації, методики та способів ведення бухгалтерського обліку, що потребує бухгалтерського судження;
- підготовки для задоволення певних внутрішніх і зовнішніх споживачів різноманітної інформацією;
- підготовки та складання внутрішньої звітності для потреб менеджменту тощо.

На жаль, в Україні процес творчого обліку в основному зводиться до маніпулювання показниками як бухгалтерського обліку, так і звітності. При цьому учасниками впливу виступають не тільки працівники бухгалтерської служби, а й менеджери головної ланки управління, фінансові аналітики та працівники структур контролю.

Крім того, сучасний кваліфікований бухгалтер – не просто обліковець-оператор, який вводить певні документи та здійснює певні функції, а й аналітик, який повинен уміло керувати бухгалтерською, фінансовою та економічною службами, розуміти інформацію, проводити її аналіз та надавати керівництву, пропонуючи пропозиції для прийняття управлінських рішень, прогнозувати її розвиток.

При підготовці здобувачів вищої освіти зі спеціальності «Облік і оподаткування» для установ і організацій державного сектору на 2 чи 3 курсі передбачено тільки вивчення теоретичних основ бухгалтерського обліку (на

прикладі підприємств), або на 3 курсі вивчають «Основи бухгалтерського обліку у бюджетних установах» (дисципліна називається «Облік у бюджетних установах»), так як на їх підготовку відводиться досить мало аудиторних годин (20 лекційних год., 20 практичних, решта до 100 годин самостійної роботи). При цьому необхідно освоїти теоретичні основи обліку та розглянути особливості організації та методики бухгалтерського обліку установ і організацій державного сектору, а саме: застосування Національних положень стандартів бухгалтерського обліку в державному секторі (введені у 2015 та 2017 рр.); новий план рахунків, що має певну специфіку та введений у 2017 р.; методику розробки кошторисів і фінансування діяльності установ і організацій державного сектору за рахунок бюджетних коштів; методику відображення доходів і видатків на утримання організацій та установ державного сектору за рахунок не тільки бюджетних коштів, а і власних надходжень (доходів від власної діяльності, благодійних внесків тощо); особливості обліку майна, фінансових і нефінансових активів, доходів від обмінних і необмінних операцій, облікову політику, методики складання фінансової, бюджетної та іншої звітності тощо.

А тому, при підготовці фахівців з бухгалтерського обліку «першого (бакалаврського)» рівня освіти для роботи в організаціях і установах державного сектору необхідно навчальним планом передбачати вивчення на 2 курсі таких дисциплін, як: «Основи бухгалтерського обліку в організаціях і установах державного сектору», на 3 курсі – «Облік і звітність виконання бюджетів», «Облік і звітність у бюджетних установах», на 4 курсі – «Облікову політику», «Організацію бухгалтерського обліку у бюджетних установах», «Облік і фінансову звітність за міжнародними стандартами державного сектору». Необхідно зазначити, що майже з усіх спеціальних дисциплін навчальним планом передбачено на аудиторні заняття тільки 30% годин (це недостатньо, як для самого викладача – надати інформацію студенту та пояснити йому певні особливості з бухгалтерського обліку, так і для студента щодо засвоєння інформації), а решта – на самостійну підготовку. Разом з тим, для самостійної підготовки студентів відсутні навчальні посібники з детальним описом навчальних матеріалів з кожної дисципліни та кожної теми, щоб мати можливість самостійно освоїти матеріал. Але є такі теми, які студенти самостійно без практичних навиків і допомоги викладача засвоїти не мають можливості. Крім того, а чи доцільно викладачам, у період швидкої зміни діючого законодавства та методології, методики бухгалтерського обліку, здійснювати підготовку в друкованому вигляді навчальних посібників та підручників з детальним описом

навчального та практичного матеріалу з кожної теми. Навіть у досвідчених бухгалтерів при відображенні господарських операцій, складанні та поданні фінансової та бюджетної звітності виникають безліч питань, що чітко неврегульовані. Враховуючи вище викладене, з нашої точки зору, для аудиторних занять з вивчення спеціальних дисциплін необхідно виділяти не менше 70% годин з кожної дисципліни, передбачених навчальним планом.

При підготовці здобувачів вищої освіти «другого (магістерського)» рівня необхідно передбачити дисципліни, які б надавали можливість студентам більш поглибленого вивчення та формування інформації з метою її аналізу, підготовки для прийняття управлінських рішень («Бухгалтерський облік в управлінні організаціями і установами державного сектору») та для забезпечення стратегічного планування («Стратегічний облік установ і організацій державного сектору»), враховуючи можливі економічні загрози як у діяльності установ і організацій державного сектору, так і для країни та бюджету в цілому («Обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки державного сектору»).

Другою проблемою щодо підготовки фахівців з обліку і оподаткування є використання прикладних програмних розробок, що стосуються автоматизації облікового процесу.

Сучасний світ характеризується розвитком комп'ютерної техніки, яка використовується майже на всіх підприємствах і організаціях. Використання комп'ютерів допомагає опрацювати великі обсяги інформації й швидко реагувати на зміни показників відповідно до закладеної програми дозволила їх використовувати у різних галузях економіки [2]. При цьому виникають ряд проблем, а саме, які предмети спеціальної підготовки студенти повинні вивчати з використанням програмних продуктів і які програмні продукти необхідно вивчати («ІС-ПРО Бюджет», «1 С – бюджет», «Парус – Бюджет» тощо). При проектуванні навчального процесу викладачам слід враховувати стан розвитку інформаційних технологій, рейтинги програмних продуктів по автоматизації обліку, використовуючи засоби та методи навчання, що сприяють оптимальному ступеню засвоєння студентами навиків роботи із конкретними програмними продуктами.

Вивчення студентами таких продуктів має бути розширено у кількісному відношенні, необхідно збільшити коло програмних продуктів при викладанні облікових дисциплін до максимуму [3].

З нашої точки зору, при вивченні дисципліни «Облік і звітність у бюджетних установах» на практичних заняттях необхідно виконувати спочатку всі операції вручну для того, щоб

студенти мали можливість оволодіти навиками мислення над кожною господарською операцією та інтуїтивно розуміти, де, в яких регістрах і яким чином накопичується інформація і який між ними зв'язок, а потім – з використання програмного забезпечення. Крім того, на заняттях з навчальної практики у навчальних закладах надати можливість студентам оволодіти навиками ведення бухгалтерського обліку (наскрізна задача) за 2 програмами, щоб вони могли б оцінити позитивні сторони та виявити недоліки при використанні автоматизованої обробки облікової інформації за кожною програмою, зробити свої висновки.

Більшість авторів, як В. Є. Онищенко зазначають, що «сьогодні на ринку праці спостерігається протистояння: з однієї сторони, роботодавці вимагають висококваліфікованих практико-орієнтованих фахівців, які здатні реалізувати реальні бізнес-процеси засобами сучасних інформаційних технологій, з іншої, молоді випускники не готові до практичного застосування отриманих знань, умінь і навиків у своїй професійній діяльності» [4].

При проектуванні навчального процесу викладачам слід враховувати стан розвитку інформаційних технологій, рейтинги програмних продуктів по автоматизації обліку, використовуючи засоби та методи навчання, що сприяють оптимальному ступеню засвоєння студентами навиків роботи із конкретними програмними продуктами. Між тим, у багатьох навчальних закладах для студентів додатково проводять курси з вивчення тих чи інших програмних продуктів, щоб вони мали можливість бути конкурентоспроможними на ринку праці.

Разом з тим, при розробленні навчальних планів передбачено включення значної кількості облікових дисциплін, які будуть викладатись на основі програмних продуктів, але який програмний продукт обрати за основу, необхідно зробити правильний вибір серед їх значної кількості. Оскільки в різних підприємствах, організаціях та установах використовують різні програмні продукти.

Висновок. Отже, завданням сучасної вищої освіти з підготовки фахівців з «Обліку і оподаткування» полягає не тільки в тому, щоб дати професійні знання з бухгалтерського обліку, контролю та оподаткування в організаціях та установах державного сектору, а й у тому, щоб підготувати висококваліфікованого фахівця, який розуміє та усвідомлює своє значення та роль у суспільстві в цілому, організації чи установі зокрема, а також, він повинен вміти використовувати здобуті знання на практиці, повсякчас підвищуючи свій рівень знань та умінь особливо в ситуаціях, які вимагають професійних суджень при вирішенні проблемних питань з обліку, контролю та оподаткування.

Література

1. Кирейцев Г. Г. Глобализация экономики и унификация методологии бухгалтерского учета. Научн. доклад. – Изд. 2-е. – Житомир.– ЖГТУ, 2008. – 76 с.
2. Застосування комп'ютерних технологій для удосконалення формування облікової інформації про власний капітал/ О. Н. Коркушко // Інноваційна економіка. – 2013. – № 7. – С. 325-329. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/inek_2013_7_77.pdf
3. Інноваційна підготовка фахівців з обліку та аудиту в умовах використання сучасних інформаційних технологій // Скрипник М. І, Матюха М. М./ Вісник КНУТД. – 2014. – Тематичний вип. – С.261-265.
4. Онищенко В. Е. Профессиональные компетенции студентов специальности «Учет и аудит» с использованием программы «1С: Бухгалтерия» // Східна Європа: економіка, бізнес, та управління – 2016. – Випуск 1(01). – Режим доступу: http://easterneurope-ebm.in.ua/journal/1_2016/24.pdf

References

1. Kyreitsev H. H. Hlobalyzatsyia ekonomyky y unyfykatsyia metodolohyy bukhgalterskoho ucheta. Nauchn. doklad. – Yzd 2-e. – Zhytomyr.– ZhHTU, 2008. – 76 s.
2. Zastosuvannia kompiuternykh tekhnolohii dlia udoskonalennia formuvannia oblikovoi informatsii pro vlasnyi kapital/ O. N. Korkushko // Innovatsiina ekonomika. – 2013. – № 7. – S. 325-329. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/inek_2013_7_77.pdf
3. Innovatsiina pidhotovka fakhivtsiv z obliku ta audytu v umovakh vykorystannia suchasnykh informatsiinykh tekhnolohii // Skrypnyk M. I, Matiukha M. M./ Visnyk KNUVD. – 2014. – Tematychnyi vyp. – S. 261-265.
4. Onyshchenko V. E. Professyonalnye kompetentsyy studentov spetsyialnosti «uchet y audit» s yspolzovanyem prohrammy «1S: Bukhhalteriya» // Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes, ta upravlinnia – 2016. – Vypusk 1(01). – Rezhym dostupu: http://easterneurope-ebm.in.ua/journal/1_2016/24.pdf

Жидєєва Л. І., Андрієнко О. М. Підготовка здобувачів вищої освіти зі спеціальності «Облік і оподаткування»: проблеми та перспективи їх вирішення.

У більшості навчальних закладів III і IV рівнів акредитації спеціалізація підготовки студентів за окремим спрямуванням починається не на 3-4 курсах при підготовці здобувачів вищої освіти «першого (бакалаврського)» рівня, а на 5 курсі при підготовці «другого (магістерського) рівня».

При підготовці здобувачів вищої освіти з «Обліку і оподаткування» для установ і організацій державного сектору на 2 чи 3 курсі необхідно передбачати вивчення теоретичних основи обліку в установах державного сектору,

Необхідно зазначити, що майже з усіх спеціальних дисциплін навчальним планом передбачено на аудиторні заняття тільки 30% годин. Між тим, у досвідчених бухгалтерів при відображенні господарських операцій, складанні та поданні фінансової та бюджетної звітності виникають безліч питань, які чітко неврегульовані. З нашої точки зору, для аудиторних занять з вивчення спеціальних дисциплін необхідно виділяти не менше 70% годин з кожної дисципліни, передбачених навчальним планом.

При вивченні дисципліни «Облік і звітність у бюджетних установах» на практичних заняттях необхідно виконувати спочатку всі операції вручну для того, щоб студенти мали можливість оволодіти навиками мислення над кожною господарською операцією та інтуїтивно розуміти де в яких регістрах і яким чином накопичується інформація і який між ними зв'язок, а потім з використання програмного забезпечення.

Ключові слова: установи і організації державного сектору, бухгалтер, здобувачі вищої освіти, облікові дисципліни.

Жидєєва Л. І., Андриенко О. М. Подготовка специалистов высшего образования специальности «Учет и налогообложение»: проблемы та перспективы их решения.

В большинстве учебных заведений III и IV уровней аккредитации специализация подготовки соискателей высшего образования «первого бакалаврского» уровня за отдельными их направлениями начинается не на 3-4 курсе, а на 5 курсе при подготовке «второго (магистерского) уровня».

При подготовке соискателей высшего образования специальности «Учет и налогообложение» учреждений и организаций государственного сектора на 2 или 3 курсе необходимо предусмотреть изучение теоретических основ учета в учреждениях государственного сектора.

Необходимо учесть, что при изучении специальных дисциплин учебным планом предусмотрено на аудиторные занятия только 30% всего времени. Между тем, у профессиональных бухгалтеров при отображении хозяйственных операций, составлении та подаче финансовой и бюджетной отчетности возникают множество вопросов, по которым отсутствует четкое регулирование. А потому для аудиторных занятий с изучения специальных дисциплин необходимо выделять не менее 70% времени с каждого предмета, предусмотренного учебным планом.

При изучении дисциплины «Учет и отчетность в бюджетных учреждениях» на практических занятиях необходимо сначала выполнить все операции вручную для того, чтобы студенты имели возможность овладеть навыками мышления по каждой хозяйственной операции та интуитивно понять, где, в каких регистрах и каким образом происходит обобщение информации и какая между ними связь, а потом произвести учет с использованием программного обеспечения

Ключевые слова: учреждения и организации государственного сектора, бухгалтер, соискатели высшего образования, учетные дисциплины

Zhydeeva L.I., Andriyenko O. M. Preparation of specialists of higher education of the specialty “Accounting and taxation”: problems the prospects of their solution.

In most educational establishments III and IV levels of accreditation specialization of preparation of students after separate direction begins not on 3-4 courses at preparation of bread-winners of higher education of the «first (bachelor)» level, and on a 5 course at preparation of the «second (master’s degree) level». At preparation of bread-winners of higher education from a «account and taxation» for establishments and organizations state a sector on 2 or 3 courses it is necessary to foresee the study of the theoretical bases of account in establishments state

It is necessary to mark that almost from all special disciplines it is foreseen a curriculum on audience employments only 30 % hours. Between that, for experimental accountants at represented economic operations, drafting and presentation of the financial and budgetary reporting arise up great number of questions which are expressly unsettled. From our point of view, for audience employments after the study of the special disciplines it is necessary to select not less than 70% hours from every discipline of foreseen by a curriculum.

At the study of discipline «Account and accounting is in budgetary establishments» on practical employments it is necessary to execute at first all operations by hand in order that students must were possibility lay hands on skills of thought above every economic operation and intuitional to understand where in what registers and how information accumulates and connection is what between them, and then from the use of software.

Keywords: establishments and organizations state a sector, accountant, bread-winners of higher education, registration disciplines

УДК 378:502/504-057.4

Козяр Михайло Миколайович,
доктор педагогічних наук,
професор, ректор

Купчак Мар’яна Ярославівна,
старший викладач кафедри права та
менеджменту у сфері цивільного захисту

*Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності
79000, м. Львів, вул. Клепарівська, 35
Львовский государственный университет
безопасности жизнедеятельности
79000, г. Львов, ул. Клепаровская, 35
Lviv State University of Life Safety
79000, Lviv, Kleparivska St, 35*

ПІДГОТОВКА ЕКОЛОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток суспільства, застосування нових технологій виробництва, зростаючий негативний вплив людини на природу – все це призводить до значних проблем навколишнього середовища. Міжнародна спільнота останні десятиріччя акцентує особливу увагу на необхідності ефективної екологічної освіти, що зумовлює необхідність підготовки громадян з високим рівнем екологічних знань, екологічної свідомості і культури, які базуються на нових критеріях оцінки взаємовідносин суспільства і природи. В світлі таких вимог головним завданням екологічної освіти в Україні є ефективна професійна екологічна підготовка через базову екологічну освіту.

Реалізація завдань професійної підготовки майбутніх екологів потребує розвиток особистості, здатної до плідної професійної праці в сучасних умовах, готової до професійної діяльності, яка не тільки володіє системою спеціальних знань, професійних дій і соціальних відносин, а й відрізняється сформованістю і зрілістю професійно значущих якостей, відповідною

кваліфікацією. Це вимагає нових підходів до розробки змісту, форм і методів підготовки фахівців нової формації, впровадження у навчально-виховний процес закладів вищої освіти інноваційних технологій, а, в першу чергу, постановки чітких завдань та вироблення цілей екологічної підготовки.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання, пов’язані з екологічною освітою у вищій школі, у своїх дослідженнях розглядали: Є. Когай, Л. Сидоренко, А. Урсула (методологічні підходи до екологічної освіти з точки зору філософії); Л. Лук’янова, М. Симоновська, О. Сластеніна, А. Степанюк (теоретико-методологічні проблеми екологічної освіти); О. Гуренкова, О. Колонькова, О. Максимович, О. Пруцакова, Н. Пустовіт, Л. Руденко, Л. Титаренко, А. Хрипунова, С. Шмалей (поняття екологічної компетентності та її розвиток); І. Ковальчук, Н. Семенюк (інноваційні освітні технології у підготовці фахівців екологічного профілю); П. Мітрясова, Н. Рідей, С. Рудишин (окремі проблеми професійної екологічної освіти).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Однак, не дивлячись на роботи численних науковців з вивчення багатогранної проблеми екологічної освіти, на нашу думку, залишаються недостатньо висвітленими аспекти підготовки екологів до професійної діяльності як педагогічної проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під екологічною освітою розуміємо неперервний процес засвоєння цінностей і понять, які спрямовані на формування умінь і навичок, необхідних для осмислення й оцінки взаємозв'язків між людьми, їхньою культурою і навколишнім середовищем, формування екологічного мислення і світогляду, які базуються на принципах екологічної відповідальності [1].

Згідно з «Концепцією екологічної освіти України» основною метою екологічної освіти є формування екологічної культури окремих осіб і суспільства в цілому, формування навичок, фундаментальних екологічних знань, екологічного мислення і свідомості, що ґрунтуються на ставленні до природи як універсальної, унікальної цінності [2, с.23].

Екологічна освіта спрямовується на поєднання раціонального й емоційного у взаємовідносинах людини з природою на базі принципів добра й краси, розуму й свідомості, патріотизму й універсалізму, наукових знань і дотримання екологічного права.

Сьогодні в Україні професійна підготовка майбутніх екологів здійснюється на етапах здобуття вищої екологічної і післядипломної екологічної освіти. Професійна підготовка майбутнього еколога проводиться за двома напрямками: фахівців-екологів різного освітньо-кваліфікаційного рівня для освітньої галузі (вчителів, викладачів) (готують педагогічні ВНЗ та класичні університети) та фахівців-екологів для державних органів управління в галузі охорони навколишнього середовища та раціонального природокористування, громадських організацій, для підприємств, установ, організацій різних галузей народного господарства [2, с. 25]. Обидва напрями є важливими для ефективного довготривалого розвитку суспільства. Успіх вирішення завдань екологічного навчання та виховання підрастаючого покоління цілком залежить від професійної майстерності та ерудиції викладача-еколога, адже основу екологічної підготовки складають знання, що належать до інформаційно-пізнавальної складової екологічної культури [3, с. 32]. Від професійної діяльності майбутнього еколога, що працюватиме за другим напрямом, залежить вирішення питань екологічної безпеки не тільки окремого регіону, але й всієї країни, всієї планети як глобальної екосистеми.

Підготовка до професійної діяльності май-

бутніх екологів має здійснюватися як цілісна поетапна система, яка забезпечить засвоєння екологічних знань, перетворення їх в екологічну діяльність за умови еколоґо-професійної спрямованості навчального матеріалу, розвитку у них екологічного мислення, неперервності екологічної підготовки та міждисциплінарних зв'язків, цілісності теоретичної, практичної та наукової роботи, написання пошукових і дослідницьких робіт, і як результат – розвиток творчого потенціалу, моральних поглядів і переконань, задатків кожної особистості, вольових рис і характеру. Вони є одним із джерел нахилів і інтересів людини, умовою розвитку здібностей і обдарувань.

Професійна освіта екологів передбачає підготовку за різними спеціалізаціями, вибір яких визначається вищим навчальним закладом. Вузька спеціалізація дозволяє забезпечити глибше засвоєння студентами професійних знань, практичних вмінь і навичок, але утруднює перемену спеціальності і професії у зв'язку з потребами виробництва, що змінюються. Тому, у вітчизняній системі професійної освіти перевага надається підготовці фахівців широкого профілю. Разом з тим, майбутні екологи здобувають базові професійні знання та вміння за цілою низкою різних спеціалізацій: екологічна безпека та збалансоване природокористування; екологічний аудит; екологія і безпека життєдіяльності; екологія та охорона навколишнього середовища; екологічний контроль; економіка довкілля та природокористування; інформаційні технології в екології; управління екологічною безпекою; організація природоохоронної діяльності; правові аспекти екології; екологія будівництва; екологія лісового, заповідного, садово-паркового, рибного, курортного і рекреаційного господарств; екологія виробництва; урбо-, гідро-, агро-, радіоекологія [4, с. 56-60].

Екологічна освіта відіграє важливу роль в житті сучасного суспільства за рахунок реалізації таких головних функцій [5, с. 147]:

1) освітньо-виховної. Можна сказати, що саме екологічна культура робить людину людиною. Індивід стає людиною, членом екологічного суспільства, особою у міру соціалізації, тобто засвоєння екологічних знань, мови, екокультурних символів, цінностей, норм, звичаїв, традицій свого народу й усього людства. Екологічна культура особистості асоціюється з розвинутими творчими екоздібностями, розумінням екомистецтва, все це досягається в процесі екологічного виховання і навчання;

2) інтеґративної та дезінтеґративної. Засвоєння культури створює у людей відчуття суспільності, приналежності до однієї нації, народу, релігії, групи тощо. Таким чином, екокультура об'єднує людей, інтеґрує їх, забезпе-

чує цілісність суспільства. Проте об'єднуючи одних, вона протиставить їх іншим, роз'єднує більш ширші співсуспільства. В середині цих більш ширших співсуспільств можуть виникати культурні конфлікти. А, отже, культура може виконувати й дезінтегруючу функцію;

3) регулюючої функції. В ході процесу екологізації цінності, ідеали, норми поведінки стають частиною самопізнання особистості, вони формують та регулюють її поведінку. Можна сказати, що екологічна культура в цілому визначає ті рамки, в яких може і повинна діяти людина. Екологічна культура регулює поведінку людини в екосуспільстві, сім'ї, на виробництві та побуті тощо тому, що вона містить систему заборон і попереджень.

Також до функцій екологічної освіти можемо віднести:

- організацію гармонійних взаємовідносин суспільства та природи, враховуючи практичні потреби суспільства й прагнення природи до підтримки стабільності власного нормального стану і збереження умов для існування і розвитку людства;

- формування певних стереотипів поведінки щодо природи у окремих індивідів, так і суспільства в цілому;

- створення можливості передбачення негативних наслідків людської діяльності, результатів перетворення природи;

- управління ставленням суспільства до природи у процесі господарської діяльності [6, с. 201].

Важливе значення для формування майбутнього еколога має екоцентрична екологічна свідомість, що забезпечує розуміння особистістю суті екологічних проблем, їх природи і джерел розвитку, розуміння ролі й можливостей екологічної освіти у розв'язанні екологічних проблем; потреба особисто брати участь у природоохоронних заходах, моральна відповідальність у стосунках з природою; вміння проводити просвітницьку роботу. Екоцентрична екологічна свідомість повинна прийти на зміну антропоцентричній екологічній свідомості, що характеризується протиставленням людини, як найвищої цінності, і природи як її власності, власне природа розглядається як об'єкт односторонньої дії людини, а характер мотивів і цілей взаємодії людини і природи носить прагматичний характер [7, с. 125].

У змісті екологічної освіти науковці виокремлюють наступні складові [8, с. 132]:

- наукові знання про зв'язки у системі «людина – суспільство – природа» (система уявлень, понять, закономірностей, що є відображенням філософських, технічних, правових і моральних аспектів екології у їх розвитку);

- знання про доцільні способи діяльності особистості у природному середовищі;

- досвід емоційно-ціннісного ставлення людства до природи, що включає почуття, мотиви, ціннісні орієнтації, переконання, на основі яких формується усвідомлення людиною свого місця у світі і готовність до практичної діяльності;

- досвід практичної екологічної діяльності, у тому числі й творчої. До такої діяльності включаються усі види і форми діяльності людини, пов'язані з раціональним вирішенням екологічної проблеми, екологізацією суспільного виробництва і всієї соціальної діяльності, тобто вона охоплює різні види діяльності людини як у матеріальній, так і в ідеальній сферах, пов'язаних з пізнанням, освоєнням, перетворенням і збереженням навколишнього середовища.

Екологічна освіта повинна базуватися на таких принципах:

- неперервності, комплексності, системності і систематичності, що забезпечують організаційні умови формування екологічної культури особистості, наступності між окремими ланками освіти;

- виховання розуміння цілісності, єдності навколишнього середовища, нерозривного зв'язку його компонентів, взаємообумовленості природних процесів;

- міждисциплінарного підходу до формування екологічної культури, який передбачає не механічне впровадження різнобічних знань екологічного спрямування у зміст різних предметів, а їх логічне підпорядкування основній меті екологічної освіти;

- спрямованості навчання на розвиток ціннісно-мотиваційної сфери особистості, гармонізації зв'язків з навколишнім середовищем;

- ступеневості, що передбачає вертикальну інтеграцію екологічної освіти, яка забезпечує неперервне підвищення рівня сформованості екологічної культури;

- доступності системи екологічної освіти, враховуючи різноманітні форми і методи;

- діагностичності, що полягає у можливості діагностувати рівень сформованості екологічної культури, з метою її подальшої корекції;

- природовідповідності, тобто у відповідності форм і методів екологічної освіти психолого-фізіологічним, віковим і фізичним особливостям студента;

- диференційованості та варіативності, що передбачає диференціацію змісту екологічної освіти та виховання, використання різноманітних програм, форм і методів навчання, враховуючи потреби у екологічних знаннях;

- наочності, що буде сприяти свідомому, активному сприйманню, осмисленню і засвоєнню матеріалу, вихованню спостережливості;

- принцип єдності наукової і навчальної діяльності викладачів і студентів;

– принцип професійної спрямованості навчально-пізнавальної діяльності студентів, зв'язку навчання з практичною діяльністю [9, с. 29].

Професійна і практична підготовка майбутніх екологів має включати комплексне збалансоване поєднання дисциплін природничого, технологічного, економічного, юридичного і соціокультурного напрямів. Використовуючи отримані знання, студент повинен формувати навички з організації професійної діяльності, розвивати екологічну свідомість і грамотність, формувати організаторські та професійні навички, необхідний інтелектуальний рівень, здатність до системного творчого мислення, вміти оцінювати історичні та сучасні процеси і проблеми в житті країни, професійно вирішувати питання з метою отримання найкращих кінцевих результатів.

Висновки з даного дослідження і перспективи. Отже, екологічна освіта взагалі та підготовка майбутніх фахівців з екології зокрема є одним із ключових питань для вищої школи на сучасному етапі розвитку суспільства. Сама система екологічної освіти має будуватися на формуванні екоцентричної свідомості студентів. Підготовка екологів до професійної діяльності повинна включати не тільки знання та уміння з обраної спеціалізації, але й базові знання з інших напрямів екологічної підготовки та формувати навички самоосвіти, тобто готувати фахівця, який зміг би при потребі швидко поміняти профіль своєї діяльності. Такий підхід вимагає впровадження у процес підготовки фахівців з екології інноваційних освітніх технологій, до числа яких відносяться й інформаційні. Це і буде предметом наших подальших досліджень.

Література

1. Основи стійкого розвитку: навчальний посібник / За редакцією Л. Г. Мельника. – Суми: «Університетська книга», 2005. – 654 с.
2. Концепція екологічної освіти України // Директор школи. – 2002. – № 16 (208). – С. 20-29.
3. Пруцакова О. Л. Формування екологічної компетентності школярів: наук.-метод. посібник / О. Л. Пруцакова, Н. А. Пустовіт, Л. Д. Руденко, О. О. Колонькова. – К.: «Педагогічна думка», 2008. – 64 с.
4. Білецька Г. А. Становлення професійної екологічної освіти в Україні / Галина Анатоліївна Білецька // Наукові записки. Серія: Педагогіка. – 2001. – № 5. – С. 56-60.
5. Войтова Л. В. Формування екологічної культури майбутніх соціальних педагогів у педагогічному ВНЗ / Людмила Володимирівна Войтова // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2012. – Вип. 5 (Ч. 1). – С. 144-150.
6. Салтовський О. І. Основи соціальної екології: навчальний посібник / Олександр Іванович Салтовський. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 382 с.
7. Дерябо С. Д. Экологическая психология и педагогика / С. Д. Дерябо, В. А. Ясвин. – Ростов н/Д.: Феникс, 1996. – 476 с.
8. Стефанків О. М. Рационалізація природокористування в АПК та формування екологічної свідомості населення: монографія / О. М. Стефанків, О. М. Максимович. – Івано-Франківськ: Сімик, 2012. – 180 с.
9. Климчик О. М. Екологія. Вступ до фаху: навчальний посібник / О. М. Климчик, П. М. Малайчук, Т. М. Мислива, В. П. Дубровський. – Житомир: Житомирський національний агроекологічний університет, 2008. – 344 с.

References

1. Osnovy stiykoho rozvytku: navchal'nyy posibnyk / Za redaktsiyeyu L. H. Mel'nyka. – Sumy: «Universytets'ka knyha», 2005. – 654 s.
2. Kontseptsiya ekolohichnoyi osvity Ukrayiny // Dyrektor shkoly. – 2002. – № 16 (208). – S. 20-29.
3. Prutsakova O. L. Formuvannya ekolohichnoyi kompetentnosti shkolyariv: nauk.-metod. posibnyk / O. L. Prutsakova, N. A. Pustovit, L. D. Rudenko, O. O. Kolon'kova. – K.: «Pedahohichna dumka», 2008. – 64 s.
4. Bilets'ka H. A. Stanovlennya profesiynoyi ekolohichnoyi osvity v Ukrayini / Halyna Anatoliyivna Bilets'ka // Naukovi zapysky. Seriya: Pedahohika. – 2001. – № 5. – S. 56-60.
5. Voytova L. V. Formuvannya ekolohichnoyi kul'tury maybutnikh sotsial'nykh pedahohiv u pedahohichnomu VNZ / Lyudmyla Volodymyrivna Voytova // Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelya. – 2012. – Vyp. 5 (Ch. 1). – S. 144-150.
6. Saltovs'kyu O. I. Osnovy sotsial'noyi ekolohiyi: navchal'nyy posibnyk / Oleksnadr Ivanovych Saltovs'kyu. – K.: Tsentr navchal'noyi literatury, 2004. – 382 s.
7. Deryabo S. D. Ekolohycheskaya psykholohyya i pedahohyka / S. D. Deryabo, V. A. Yasvyn. – Rostov n/D.: Fenyks, 1996. – 476 s.
8. Stefankiv O. M. Ratsionalizatsiya pryrodokorystuvannya v APK ta formuvannya ekolohichnoyi svidomosti naselennya: monohrafiya / O. M. Stefankiv, O. M. Maksymovych. – Ivano-Frankivs'k: Simyk, 2012. – 180 s.
9. Klymchuk O. M. Ekolohiya. Vstup do fakhu: navchal'nyy posibnyk / O. M. Klymchuk, P. M. Malyarchuk, T. M. Myslyva, V. P. Dubrovs'kyu. – Zhytomyr: Zhytomyrs'kyu natsional'nyu ahroekolohichnyu universytet, 2008. – 344 s.

Козяр М. М., Купчак М. Я. Підготовка екологів до професійної діяльності як педагогічна проблема.

У статті розглянуто основні аспекти підготовки майбутніх екологів до професійної діяльності в умовах навчальних закладів вищої школи. Визначено головні функції екологічної освіти, до яких віднесено освітньо-виховну, регулюючу, інтегративну та дезінтегративну функції. Особлива увага звертається на те, що екологічна освіта спрямована на організацію гармонійних взаємовідносин сучасного суспільства та природи; формування певних стереотипів поведінки по відношенню до природи як у окремих індивідів, так і суспільства в цілому; створення передумов до можливості передбачення негативних наслідків людської

діяльності, результатів перетворення природи; управління та ставленням суспільства до природи у процесі господарської діяльності. Виділено головні складові екологічної освіти, до яких відносяться: наукові знання про зв'язки у системі «людина – суспільство – природа»; знання про доцільні способи діяльності особистості у природному середовищі; досвід емоційно-ціннісного ставлення людства до природи; досвід практичної екологічної діяльності, у тому числі й творчої. Розглянуто принципи екологічної освіти, а саме: неперервності, комплексності, системності і систематичності; виховання розуміння цілісності та єдності з навколишнім середовищем, нерозривного зв'язку його компонентів, взаємозв'язків та взаємообумовленості природних процесів; міждисциплінарного підходу до формування екологічної культури; спрямованості навчання на розвиток ціннісно-мотиваційної сфери особистості; ступеневості; доступності системи екологічної освіти; природовідповідності; диференційованості та варіативності; наочності; принцип єдності наукової і навчальної діяльності викладачів і студентів; принцип професійної спрямованості навчально-пізнавальної діяльності студентів. Зроблено висновок про те, що підготовка майбутніх екологів до професійної діяльності повинна включати не тільки знання та уміння з обраної спеціалізації, але й базові знання з інших напрямів екологічної підготовки та формувати навички самоосвіти. Такий підхід вимагає впровадження у процес підготовки фахівців з екології інноваційних освітніх технологій, до числа яких відносяться й інформаційні.

Ключові слова: екологічна освіта, екологічна культура, екологічна компетентність, екологи.

Козяр М. М., Купчак М. Я. Подготовка экологов к профессиональной деятельности как педагогическая проблема.

В статье рассмотрены основные аспекты подготовки будущих экологов к профессиональной деятельности в условиях учебных заведений высшей школы. Определены основные функции экологического образования, к которым отнесены образовательно-воспитательная, регулирующая, интегративная и дезинтегративная функции. Особое внимание обращается на то, что экологическое образование направлено на организацию гармоничных взаимоотношений современного общества и природы; формирование соответствующих стереотипов поведения по отношению к природе как у отдельных индивидов, так и общества в целом; создание предпосылок к возможности предсказания негативных последствий человеческой деятельности, результатов преобразования природы; управление отношением общества к природе в процессе хозяйственной деятельности. Выделены основные составляющие экологического образования, к которым относятся: научные знания о связях в системе «человек – общество – природа»; знания о целесообразных способах деятельности индивидуума и общества в естественной среде; опыт эмоционально-ценностного отношения человека к природе; опыт практической экологической деятельности, в том числе и творческой. Рассмотрены принципы экологического образования, а именно: непрерывности, комплексности, системности и систематичности; воспитания понимания целостности и единства с окружающей средой, неразрывной связи ее компонентов, взаимовлияния и взаимообусловленности процессов в природе; междисциплинарного подхода к формированию экологической культуры; направленности обучения на развитие ценностно-мотивационной сферы личности; постепенности, очередности; доступности системы экологического образования; диагностируемости; природосоответствия; дифференцированности и вариативности; наглядности; принцип единства научной и учебной деятельности преподавателей и студентов; принцип профессиональной направленности учебно-познавательной деятельности студентов. Сделан вывод о том, что подготовка будущих экологов к профессиональной деятельности должна включать не только знания и умения по выбранной специализации, но и базовые знания по другим направлениям экологической подготовки и формировать навыки самообразования. Такой подход требует внедрения в процесс подготовки специалистов-экологов инновационных образовательных технологий, к числу которых относятся и информационные

Ключевые слова: экологическое образование, экологическая культура, экологическая компетентность, экологи.

Kozyar M.M., Kupchak M.Y. Environmental training to the profession as a pedagogical problem.

The article discusses the main aspects of the future environmentalists to the profession in terms of schools of higher education. Identifies the key features of environmental education, which include education and upbringing, regulatory, integrative and disintegrative functions. Particular attention is drawn to the fact that environmental education is aimed at: organization of harmonic relationships of modern society and nature; the formation of certain behavior in relation to the nature of both individuals and whole society; creating conditions for possible prediction of adverse effects of human activities, the results of the transformation of nature; management of society's attitude toward nature in course of economic activity. Highlight the main components of environmental education, which include: scientific knowledge on the links in the «human – society – nature»; knowledge of appropriate methods of the individual in the environment; experience emotional and value attitude to human nature; practical experience in environmental activities, including creative. The principles of environmental education, namely: continuity, comprehensiveness, consistency and regularity; education understanding of integrity and unity with the environment, indissoluble connection of its components, interconnection and interdependence of natural processes; interdisciplinary approach to the formation of ecological culture; focus training on the development of value-motivational sphere of personality; level system; availability of environmental education; diagnostic; nature of the situation; differentiation and variability; clarity; principle of unity of scientific and educational activities of faculty and students; the principle of professional orientation of teaching and learning of students. It is concluded that the future environmental training for professional activity should include not only knowledge and skills in the chosen specialization, but also basic knowledge of other areas of environmental training and skills to form self. This approach requires implementation in the training of specialists in ecology innovative technologies, which include and information.

Keywords: environmental education, ecological culture, ecological competence environmentalists.

Михасик Оксана Дмитрівна,
старший викладач кафедри бухгалтерського обліку;

Кітченко Марина Іванівна,
старший викладач кафедри бухгалтерського обліку

*Університет державної фіскальної служби України
08200, Київська обл., м. Ірпінь, вул. Університетська, 31
Университет государственной фискальной службы Украины
08200, Киевская обл., Г. Ирпень, ул. Университетская, 31
University of the State Fiscal Service of Ukraine
08200, Str., M. Irpin Str. University 31*

ПРОФЕСІЯ БУХГАЛТЕРА В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Постановка проблеми. Однією з найбільш давніх професій є професія бухгалтера. Вона досить престижна на сьогоднішній день як в Україні, так і в цілому світі, оскільки жодне підприємство не може існувати без якісного ведення бухгалтерського обліку.

Разом з тим з розвитком світової економіки, розширенням підприємств та виходу на світові ринки постають нові проблеми перед Україною щодо побудови економічно розвиненої незалежної держави та конкурентоспроможності на світовому ринку. Така ситуація потребує здійснити вдосконалення підготовки кваліфікованих працівників, зокрема, бухгалтерів для різних галузей народного господарства.

Водночас на практиці виникають ситуації, коли таке вдосконалення має певні перешкоди, а саме: в результаті популяризації інформаційних технологій бухгалтеру потрібні знання в різних програмах. Наприклад, «1С:Бухгалтерія для України», «Галактика», «Медок», «Парус», Microsoft Office. Тут з'являється проблема в освоєнні даних програм, адже більшість з них потрібно вивчати на спеціальних курсах за свій рахунок. На жаль, на даному етапі в багатьох навчальних закладах немає можливості вивчати бухгалтерські програми безкоштовно.

Також при підготовці висококваліфікованих фахівців з ведення бухгалтерського обліку необхідно враховувати суттєві аспекти, а саме:

- освіта сучасного бухгалтера повинна надаватися з врахуванням проблем, які обумовлені сучасним економічним та соціальним середовищем в Україні, а це не завжди є на практиці (зазвичай надаються базові теоретичні та практичні навички);

- глобальні світові тенденції нагромадження знань далеко попереду;

- налагодження соціального партнерства вимагає цілісного процесу безперервної професійної освіти підготовки кваліфікованих працівників;

- виникає необхідність безперервного підвищення кваліфікації з отриманням відповідних

сертифікатів;

- вимоги сучасного виробництва зростають в геометричній прогресії відносно якості підготовки кваліфікованих працівників;

- стрімкий розвиток інформаційно-технологічного прогресу виявляє неготовність вітчизняної системи вищої освіти до відповідних перетворень;

- існує соціальна потреба у висококваліфікованих фахівцях з бухгалтерського обліку з певними вимогами щодо професійно-важливих якостей, зі сучасними підходами до визначення змісту і програмно-методичного забезпечення бухгалтерського обліку;

- нестабільність податкового законодавства, орієнтація і поступовий перехід (інтеграція) національної системи обліку на міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) вимагають швидкої реакції та якісної реалізації професійних якостей бухгалтера;

- підвищення потреби у бухгалтерях-професіоналах, а на сьогоднішній день це бухгалтер – аналітик, який здійснює забезпечення менеджменту інформацією, а не просто займається фіксацією фактів господарської діяльності підприємства.

Тобто трансформація професії бухгалтера до сучасного середовища вимагає від фахівців не тільки вищої освіти, відповідного стажу роботи за професією, але й високий рівень знань останніх змін у галузі господарського права, податкового законодавства, бухгалтерського обліку, інформаційно-технічних баз знань та постійного підвищення рівня свого професіоналізму у сфері обліку, аналізу та аудиту.

Впровадження закордонного досвіду організації і ведення бухгалтерського обліку вказують актуальність вивчення питання професійної діяльності бухгалтера в Україні та дослідження поняття «професійний бухгалтер».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз літературних джерел дає змогу зробити висновок, що на сьогоднішній день залишається-

ся недостатньо дослідженим питання соціальної значимості бухгалтера, ролі та значення професії бухгалтерів в Україні. Такій проблемі присвячені наукові праці: Н. В. Богданової, А. Р. Габайдуліної, Н. М. Коробової, І. Ю. Ніконової, М. С. Пушкара, Я. В. Соколова, О. О. Смірної та інших. Роль професії бухгалтера в сучасному середовищі досліджували такі вітчизняні науковці, як: І. Белоусова, Ф. Ф. Бутинець, С. Ф. Голов, С.Я. Зубілевич, О.М. Петрук, Г.Г. Кирейцев, Л. В. Чижевська та інші.

Метою статті є дослідження проблем розвитку професії бухгалтера в умовах трансформації бухгалтерського обліку та вимог сучасного середовища.

Постановка завдання. Завданням є визначення сучасних передумов формування професії бухгалтера в Україні, а також формулювання основних вимог, які пред'являються до сучасної професії бухгалтера в умовах впровадження закордонного досвіду організації і ведення бухгалтерського обліку.

Виклад основного матеріалу. Професія бухгалтера – одна з найдавніших і одна з найпопулярніших як в Україні, так і в цілому світі. Перші спроби ведення обліку згадуються тисячолітніх історичних джерелах від потреби просто реєструвати факти господарського життя (6000 р. назад) до глибокого осмислення ведення обліку, результатом якого вийшла книга Луки Пачолі «Трактат о счетах и записях».[1]

Трансформація бухгалтерського обліку до потреб сучасного середовища вимагає дослідження поняття «професійної діяльності бухгалтерів». Разом з тим термін «професійний бухгалтер» так і не має однозначного загальноприйнятого визначення науковцями. Також дане визначення відсутнє в нормативно-правовому законодавстві.

Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16 липня 1999 р. № 996–XIV не зазначає термін «професійний бухгалтер» [2]. У Податковому Кодексі України (далі ПКУ) зазначено лише термін «незалежна професійна діяльність» участь фізичної особи у науковій, літературній, артистичній, художній, освітній або викладацькій діяльності, діяльність лікарів, приватних нотаріусів, адвокатів, арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів), аудиторів, бухгалтерів, оцінщиків, інженерів чи архітекторів, особи, зайнятої релігійною (місіонерською) діяльністю, іншою подібною діяльністю за умови, що така особа не є працівником або фізичною особою підприємцем та використовує найману працю не більш як чотирьох фізичних осіб (зазначена норма передбачена пп. 14.1.226 ст. 14), тобто бухгалтер може займатися незалежною професійною ді-

яльністю. Разом з тим ПКУ не зазначає термін «професійний бухгалтер» [3].

Водночас Міжнародна федерація бухгалтерів (МФБ) послуговується поняттям «професійний бухгалтер», під яким глосарії термінів Міжнародних стандартів аудиту та інших стандартів з надання впевненості та відповідних послуг, Міжнародних стандартів освіти та Кодексу етики професійних бухгалтерів розуміють особу, яка є членом організації МФБ.

У вступі до Міжнародних стандартів освіти професійних бухгалтерів зазначено: «...професійні бухгалтери повинні володіти спектром навичок, включаючи технічні і функціональні навички, організаційні та ділові управлінські навички, особисті навички, комунікативні та навички міжособистісного спілкування, різноманітні інтелектуальні навички, а також навички формування професійних суджень» [4].

Деякі вітчизняні автори (І. Белоусова [5], С. Я. Зубілевич [6, с. 14-15]) цілком підтримують цю думку. Так, С. Я. Зубілевич тлумачить поняття «професійний бухгалтер» як фахівця з високим рівнем знань, професійним досвідом, який бере на себе відповідальність за постійне підвищення кваліфікації, є членом професійних бухгалтерських організацій, має етичну поведінку під час виконання їх членами професійних обов'язків. [6]. Л. З. Шнейдман зазначав, що високим професійним бухгалтером може бути той бухгалтер, який «не лише вмівчасно скласти звітність, а й здатний проаналізувати та зрозуміти час і ситуацію, в якій він живе, усвідомити насувні потреби практики та, використовуючи багатий досвід своєї професії, запропонувати оптимальне господарське рішення» [7, с. 85]. Л. В. Чижевська визначає працю бухгалтера-практика у сучасному середовищі виключно до творчої праці, оскільки «в контексті глобальних процесів в економіці бухгалтери змінюють свою рахівничу роль на роль професійних консультантів у сфері господарювання» [8]. Я. В. Соколов, визначаючи значимість бухгалтерів-учених, стверджував: «...праця бухгалтерів-практиків заслуговує на повагу. Проте все або майже все, що вони роблять на практиці, це заслуга теоретиків, які придумали дебет і кредит, актив і пасив, форми 1, 2 тощо. Саме вони створили теорію обліку» [8, с. 13].

При визначенні професійного бухгалтера Ф. Ф. Бутинець зазначає, що сучасний бухгалтер це насамперед менеджер, який здійснює керівництво колективом. Отже, він повинен бути аналітиком, оскільки прийняття рішень здійснюється на основі системного аналізу ситуацій; висококваліфікованим спеціалістом у питаннях правового, податкового та іншого законодавства. Він повинен чітко орієнтуватися

в бізнес-середовищі та швидко реагувати на зміни в сучасному економічному світі; це фінансист-менеджер, який вмie грамотно розпоряджатися грошовими коштами підприємства. [10].

У своєму навчальному посібнику «Бухгалтерське дело» В. Б. Івашкевич звертає увагу на те, що основою мистецтва організації і ведення бухгалтерського обліку є наявність професійних вмінь та знань [11, с. 18]. Іншої думки дотримується Г. Г. Кірейцев, вважаючи постійну трансформацію бухгалтерського обліку довічно наздоганяючою, спрямованою на захист економічних інтересів «глобальних гравців». Разом з тим, на його думку, втрачається можливість реалізувати соціальну функцію, а фахівці змушені постійно виконувати всі вказівки Ради з міжнародних стандартів фінансової звітності, замість удосконалення професійних вмінь [12, с. 67.].

Таким чином, результати дослідження визначення поняття «професійний бухгалтер» в умовах глобалізації дають підстави для висновку, що бухгалтери несуть відповідальність за економічну складову не тільки перед власниками, але й перед суспільством в цілому, тому рівень довіри до бухгалтерів та бухгалтерської професії має бути високим. На підтвердження цього виступає Кодекс етики професійних бухгалтерів, в якому визначено такі терміни:

- професійний бухгалтер (Professional accountant) особа, яка є суб'єктом професійної бухгалтерської практики (зокрема, самостійні професійні бухгалтери-практики, товариства чи корпоративні об'єднання), зайняті у промисловості, торгівлі, державному секторі чи в освіті і є членом організації – члена МФБ;
- професійний бухгалтер-практик (Professional accountant in public practice) кожен партнер або особа, що обіймає посаду, аналогічну посаді партнера, а також кожен працівник, який надає професійні послуги клієнтові, незалежно від класифікації їхніх обов'язків (наприклад, аудиторська перевірка, оподаткування чи консалтинг), та професійні бухгалтери-практики, які мають управлінські обов'язки. Цей термін також уживається щодо фірми професійних бухгалтерів-практиків;
- професійні послуги (Professional services) будь-які послуги, що потребують бухгалтерських (чи пов'язаних з обліком) навичок і виконуються професійним бухгалтером (включаючи послуги з бухгалтерського обліку, аудиту, оподаткування, консалтингу з менеджменту та фінансового менеджменту) [13].

Разом з тим Аудиторська палата України прийняла рішення від 27 вересня 2012 року N 257/15 «Про затвердження роз'яснення щодо застосування термінів «професійний бухгалтер» та «професійний бухгалтер-практик» Кодексу етики професійних бухгалтерів»:

– термін «професійний бухгалтер» застосовувати до осіб, які працюють у сферах, пов'язаних з бухгалтерським обліком, аудитом, фінансами, оподаткуванням та мають та відповідну підтверджену кваліфікацію;

– термін «професійний бухгалтер-практик» застосовувати до аудиторів, які працюють в аудиторських фірмах або надають професійні аудиторські послуги як фізичні особи-підприємці. [14]

Висновки. Отже, досліджуючи суть поняття «професійний бухгалтер», можна дійти висновку, що це не тільки професія, яка припускає дотримання фахівцем певних правил і стандартів бухгалтерського обліку, але передбачає наявність у нього професійних знань, умінь і навичок, а також здатність практиків забезпечувати свою відповідність цим нормам; тобто професійний бухгалтер це фахівець зі сформованою професійною компетентністю.

Разом з тим поняття «професійний бухгалтер» повинно відповідати таким вимогам:

- поєднувати компетентність з професійною чесністю;
- не ставити собі за мету отримання прибутку;
- дотримуватись високого рівня обслуговування та якості виконуваної роботи;
- бути експертом у сфері бухгалтерського обліку, що демонструє і підтримує компетентність, дотримуватись високих професійних стандартів, відповідати кодексу етики, яким регулюється діяльність через професійну організацію бухгалтерів або інший механізм регулювання;
- мати високий рівень знань останніх змін у галузі господарського права, податкового законодавства, бухгалтерського обліку, інформаційно-технічних баз знань;
- мати швидку реакцію на зміни у законодавстві та якісно реалізувати при цьому професійні якості;
- оптимізувати фінансову діяльність підприємства, слідкувати за станом його рахунку та за своєчасністю проведення всіх фінансових операцій;
- бути бухгалтером-аналітиком, який забезпечує менеджмент інформацією та здійснює безперервний професійний розвиток.

Література

1. Пачоли Л. Трактат о счетах и записях / Под ред. Я. В. Соколова. – М.: Финансы и статистика, 1994. – 320 с.
2. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні: закон України від 16 липня 1999 р. № 966-XIV // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
3. Податковий кодекс України : Закон України від 06 грудня 2012 р. № 5519-VI (із змінами і доповненнями) / Верховна Рада України. – // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>
4. Міжнародні стандарти освіти для професійних бухгалтерів / Пер. з англ. за ред. Н. Непийводи. – К.: Федерация професійних бухгалтерів і аудиторів України, 2004. – 78 с.
5. Белоусова І. Розвиток бухгалтерської професії як важливий чинник подолання економічної кризи в Україні / І. Белоусова // Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. – № 5. – С.3.
6. Зубілевич С. Я. Міжнародні стандарти освіти професійних бухгалтерів: «перезавантаження» / С. Я. Зубілевич // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://uabs.edu.ua/images/stories/docs/9956/zubilevich.pdf>
7. Шнейдман Л. З. Уроки истории / Шнейдман Л.З. // Бухгалтерский учет. – 1997. – № 12. – С. 82-86
8. Чижевська Л. В. Бухгалтерський облік як професійна діяльність: теорія, організація, прогноз розвитку: Монографія / Л. В. Чижевська. – Житомир: ЖДТУ, 2007. – 528 с.
9. Соколов Я. В. Основы теории бухгалтерского учета / Я. В. Соколов. – М.: Финансы и статистика, 2005. – 496 с.
10. Моя професія бухгалтер, фінансист: навч. посіб. / Ф. Ф. Бутинець, Н. Г. Виговська, С. В. Бойко та ін.; за ред. Ф. Ф. Бутиця, І. А. Панченко. – Житомир: ЖТДУ, 2005. – 156 с.
11. Івашкевич В. Б. Бухгалтерское дело: Учеб. пособие / В. Б. Івашкевич. – М.: Экономист, 2005. – 523 с.
12. Кирейцев Г. Г. Глобализация экономики и унификация методологии бухгалтерского учета / Г. Г. Кирейцев // Научный доклад на 6-ой Международной научной конференции «Научные исследования в сфере бухгалтерского учета, контроля и анализа: теоретико-методологическое значение и направления дальнейшего развития», Житомир, 18-19 октября 2007 г. – Житомир: ЖГТУ, 2007. – 68 с.
13. Кодекс етики професійних бухгалтерів // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iaf.kiev.ua/library/378-kodeks-etiki.html>
14. Про затвердження роз'яснення щодо застосування термінів «професійний бухгалтер» та «професійний бухгалтер-практик» Кодексу етики професійних бухгалтерів. Рішення від 27 вересня 2012 року N 257/15// [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kadrovik.ua/>

References

1. Pacholy L. Traktat o schetakh y zapysyakh / Pod red. Ia. V. Sokolova. – M.: Fynansy y statystyka, 1994. – 320 s.
2. Pro bukhholderskyi oblik i finansovu zvitnist v Ukraini: zakon Ukrainy vid 16 lypnia 1999 p. № 966-XIV // [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.rada.gov.ua>.
3. Podatkovyi kodeks Ukrainy : zakon Ukrainy vid 06 hrudnia 2012 r. № 5519-VI (iz zminamy i dopovnenniamy) / Verkhovna Rada Ukrainy.– // [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>
4. Mizhnarodni standarty osvity dlia profesiinykh bukhhalteriv / Per. z anhl. za red. N. Nepyivody. – K.: Federatsiia profesiinykh bukhhalteriv i audytoriv Ukrainy, 2004. – 78 s.
5. Bielousova I. Rozvytok bukhholderskoi profesii yak vazhlyvyi chynnyk podolannia ekonomichnoi kryzy v Ukraini / I. Bielousova // Bukhholderskyi oblik i audyt. – 2009. – № 5. – S.3.
6. Zubilevych S. Ia. Mizhnarodni standarty osvity profesiinykh bukhhalteriv: «perezavantazhennia» / S. Ia. Zubilevych // [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://uabs.edu.ua/images/stories/docs/9956/zubilevich.pdf>
7. Shneidman L. Z. Uroky ystoryi / Shneidman L. Z. // Bukhholderskyi uchet. – 1997. – № 12. – S. 82-86.
8. Chyzhevska L. V. Bukhholderskyi oblik yak profesiina diialnist: teoriia, orhanizatsiia, prohnaz rozvytku: Monohrafiia / L. V. Chyzhevska. – Zhytomyr: ZhDTU, 2007. – 528 s.
9. Sokolov Ia. V. Osnovy teoryy bukhholderskoho ucheta / Ia. V. Sokolov. – M.: Fynansy y statystyka, 2005. – 496 s.
10. Moia profesiia bukhhalter, finansyst: navch. posib. / F. F. Butynets, N. H. Vyhovska, S. V. Boiko ta in.; za red. F. F. Butyntsia, I. A. Panchenko. – Zhytomyr: ZhTDU, 2005. – 156 s.
11. Yvashkevych V.B. Bukhholderskoe delo: Ucheb. posobye / V. B. Yvashkevych. – M.: Ekonomyst, 2005. – 523 s.
12. Kyreitsev N. H. Hlobalyzatsiia ekonomyky y unyfykatsiia metodolohyy bukhholderskoho ucheta / N. H. Kireitsev // Nauchnyi doklad na 6-oi Mezhdunarodnoi nauchnoi konferentsyy «Nauchnye yssledovaniia v sfere bukhholderskoho ucheta, kontroliia y analiza: teoretyko–metodolohycheskoe znachenye y napravleniia dalneisheho razvytiia», Zhytomyr, 18-19 oktiabria 2007 h. – Zhytomyr: ZhHTU, 2007. – 68 s.
13. Kodeks etyky profesiinykh bukhhalteriv // [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.iaf.kiev.ua/library/378-kodeks-etiki.html>
14. Pro zatverdzhennia roziasnennia shchodo zastosuvannia terminiv «profesiinyi bukhhalter» ta «profesiinyi bukhhalter-praktyk» Kodeksu etyky profesiinykh bukhhalterivRishennia vid 27 veresnia 2012 roku N 257/15// [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.kadrovik.ua/>

Михасик О. Д., Кітченко М. І. Професія бухгалтера в Україні: сучасні виклики та перспективи.

У статті розглянуті проблеми розвитку професії бухгалтера в умовах трансформації бухгалтерського обліку до вимог сучасного середовища.

Теоретична значущість професії бухгалтера полягає у тому, що на основі теоретичного аналізу наукової літератури та результатів власного дослідження, з урахуванням трансформації сучасного економічного середовища обґрунтовано основні потреби суспільства до професії бухгалтера та визначено роль професії бухгалтера в сучасному середовищі.

Проведено аналіз нормативних та наукових підходів до визначення терміну «професійний бухгалтер».

Визначено напрями розвитку професії бухгалтера.

Розглянуто трансформацію професії бухгалтера від бухгалтера до бухгалтера-аналітика.

Наведено основні вимоги, які ставляться до визначення терміну «професійний бухгалтер».

Професія бухгалтера досить затребувана в Україні, разом з тим професія бухгалтера в сучасному економічному середовищі потребує від фахівців наявності вищої освіти і відповідного стажу роботи за професією, а також основною вимогою є наявність високого рівня знань останніх змін у галузі господарського права, податкового законодавства, бухгалтерського обліку, інформаційно-технічних баз знань та постійного підвищення рівня свого професіоналізму у сфері обліку, аналізу та аудиту.

Практична значущість полягає у тому, що при підготовці професійних фахівців з бухгалтерського обліку необхідно враховувати те, що освіта сучасного бухгалтера повинна надаватися з врахуванням проблем, які обумовлені сучасним економічним та соціальним середовищем в Україні.

З боку держави необхідно звернути увагу на те, щоб сучасна освіта була доступною майбутнім фахівцям з бухгалтерського обліку і дозволяла здійснювати безперервний професійний розвиток та самовдосконалення.

Ключові слова: розвиток професії бухгалтера, професійний бухгалтер, бухгалтер-аналітик, професійна етика.

Михасик А. Д., Китченко М. И. Профессия бухгалтера в Украине: современные вызовы и перспективы.

В статье рассмотрены проблемы развития профессии бухгалтера в условиях трансформации бухгалтерского учета с требованиями современной среды.

Теоретическая значимость профессии бухгалтера заключается в том, что на основе теоретического анализа научной литературы и результатов собственного исследования, с учетом трансформации современной экономической среды обоснованы основные потребности общества к профессии бухгалтера и определена ее в современной среде.

Проведен анализ нормативных и научных подходов к определению термина «профессиональный бухгалтер».

Определены направления развития профессии бухгалтера.

Рассмотрены трансформации профессии бухгалтера от бухгалтера до бухгалтера-аналитика.

Приведены основные требования, предъявляемые к определению термина «профессиональный бухгалтер».

Профессия бухгалтера достаточно востребована в Украине, вместе с тем профессия бухгалтера в современной экономической среде требует от специалистов наличия высшего образования и соответствующего стажа работы по профессии, а также основным требованием является наличие высокого уровня знаний последних изменений в области хозяйственного права, налогового законодательства, бухгалтерского учета, информационно-технических баз знаний и постоянного повышения уровня своего профессионализма в сфере учета, анализа и аудита.

Практическая значимость профессии бухгалтера заключается в том, что при подготовке профессиональных специалистов по бухгалтерскому учету необходимо знать, что образование современного бухгалтера должно предоставляться с учетом проблем, которые обусловлены современной экономической и социальной средой в Украине.

Со стороны государства необходимо обратить внимание на то, чтобы современное образование было доступно будущим специалистам по бухгалтерскому учету и позволяло осуществлять непрерывное профессиональное развитие и самосовершенствование.

Ключевые слова: развитие профессии бухгалтера, профессиональный бухгалтер, бухгалтер-аналитик, профессиональная этика.

Mikhasik O. D., Kutchenko M. I. The accounting Profession in Ukraine: modern challenges and perspectives.

The article deals with the problems of the accounting profession in terms of transformation of accounting to the requirements of modern environment.

Theoretical significance lies in the fact that based on the theoretical analysis of scientific literature and the results of the research based transformation of modern economic environment justified the basic needs of society to the accounting profession and the role of the accounting profession in today's environment.

The analysis of regulatory and scientific approaches to the definition of "professional accountant".

The directions of the accounting profession.

We consider the accounting profession transformation from accountant to accountant analyst.

The basic requirements that relate to the definition of "professional accountant".

Accounting profession enough demand in Ukraine, however, the accounting profession in today's economic environment requires professionals available and higher education and relevant work experience in the profession, and the main requirement is the availability of high-level knowledge of recent developments in the field of commercial law, tax law, accounting, information technology knowledge base and continually improving their professionalism in the field of accounting, analysis and audit.

The practical significance is that in preparing professionals in accounting, be aware that modern accounting education should be provided with regard to problems that are caused by current economic and social environment in Ukraine.

From the state to draw attention to the fact that modern education should be available to future experts in accounting and allowed to carry out continuous professional development and learning.

Keywords: development of the accounting profession, the professional accountant Accountant-Analyst, professional ethics.

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля,
вул. Онопрієнка, 8, м. Черкаси, 18034*
*Черкасский институт пожарной безопасности имени Героев Чернобыля,
ул. Оноприенка, 8, г. Черкассы, 18034*
*Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chernobyl Heroes
Onopriyenka Str., 8, Cherkasy, 18034*

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦЯ ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

Постановка проблеми. Нині особлива роль освіти робить проблему практичної підготовки майбутніх фахівців однією з пріоритетних. Вона потребує розробки і впровадження технологій, за допомогою яких можна досягти мети навчання – підготувати компетентного, гнучкого, конкурентоспроможного фахівця. Однак, беручи до уваги практику підготовки майбутніх офіцерів служби цивільного захисту у вищих навчальних закладах ДСНС України, доводиться констатувати невідповідність рівня їхньої освіти потребам ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на те, що підготовка фахівців протягом багатьох років є об'єктом активного вивчення, слід визнати брак уваги з боку педагогічної науки саме до підготовки фахівців у сфері цивільного захисту. Це пояснюється, зокрема, тим, що така підготовка здійснюється лише у трьох ВНЗ: Черкаському інституті пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля, Національному університеті цивільного захисту України, Львівському державному університеті безпеки життєдіяльності.

Підготовці фахівців служби цивільного захисту присвячені дослідження О. Євсюкова, М. Ковалю, М. Нещадима, О. Бикової, М. Козяра та ін., водночас нерозкритими залишаються питання, пов'язані з конкретними технологіями навчання таких спеціалістів, що й актуалізує відповідні дослідження.

Метою статті є аналіз та узагальнення поглядів науковців щодо трактувань таких понять, як «підготовка» та «професійна підготовка».

Виклад основного матеріалу. Поняття «підготовка» частіш за все має означення в контексті розглянутої професії, до якого вона належить, та практично не зустрічається в самостійному значенні. Для визначення і характеристики поняття «підготовка» звернемося, насамперед, до словникових джерел.

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» поняття «підготовка» розглянуто як «запас знань, навичок, досвід тощо, набутий у процесі навчання, практичної діяльності» [1, с. 952].

З точки зору педагогічного тлумачення поняття «підготовка» у словнику трактується як «діяльність, спрямована на навчання, надання необхідних знань» [2, с. 202]. Зміст поняття «підготовка» в педагогічній енциклопедії розглядається як сукупність спеціальних знань, умінь й навичок, якостей, трудового досвіду й норм поведінки, які забезпечують можливість успішної роботи з визначеної професії; як процес повідомлення відповідних знань й умінь [3]. За педагогічним словником «підготовка» – це формування та збагачення настанов, знань та вмінь, які необхідні індивіду для адекватного виконання специфічних завдань [4].

Енциклопедія професійної освіти визначає «підготовку» як загальний термін стосовно прикладних завдань освіти, коли передбачається засвоєння певного соціального досвіду з метою його подальшого застосування під час виконання специфічних завдань практичного, пізнавального чи навчального характеру, причому такі завдання найчастіше пов'язані з певним видом регулярної діяльності. Сенс поняття «підготовка» розкривається у двох його значеннях:

- як навчання, тобто як деякий спеціально організований процес формування готовності до виконання майбутніх завдань;
- та як готовність, під якою розуміють наявність компетенції, знань, умінь та навичок, необхідних для успішного виконання певної сукупності завдань [5].

Згідно з Українським педагогічним словником, «підготовка» визначається як «запас знань, отриманий будь-ким». Також зазначається, що цей термін походить від слова «підготувати», сутнісними значеннями якого є «результат навчання – як процесу надання необхідних знань для чогось» та «сукупність попередніх дій, які полегшують реалізацію якихось подальших дій чи процесів» [6]. Поняття «підготовка» пов'язується з «навчанням як формуванням готовності до виконання майбутніх завдань; готовністю як наявністю компетентності, знань, умінь, необхідних для виконання поставлених завдань» [7, с. 272].

Проведений нами аналіз психолого-педагогічної літератури дає змогу стверджувати, що сьогодні не існує єдиного погляду на трактування поняття «підготовка». Так, М. Васильєва вважає, що під терміном «підготовка» слід розуміти процес формування, удосконалення знань, умінь, навичок, якостей особистості, необхідних для виконання діяльності, здійснюваної в ході навчання, самоосвіти або професійної освіти [8].

Під системою підготовки студентів гуманітарних спеціальностей до професійної діяльності В. Бережна розуміє сукупність елементів педагогічного процесу, соціально та педагогічно організований процес формування особистості, що спрямований на оволодіння вчительською професією, рівнем певної кваліфікації, та забезпечує безперервне зростання компетентності, майстерності й розвитку навичок і вмінь у галузі викладання гуманітарних дисциплін, а також створює умови для самоактуалізації кожної особистості, сприяє досягненню тих цілей, які ставляться суспільством перед майбутнім педагогом [9].

У свою чергу, С. Головін зазначав, що це підготовка людини до оволодіння певною професією та виконання відповідної професійної діяльності на достатньо високому рівні [10].

На нашу думку, «підготовка» – це процес, в якому формуються та вдосконалюються професійні знання, уміння, навички та особистісні якості, що необхідні в майбутній педагогічній діяльності.

Спираючись на поняття «підготовка» як освоєння майбутнім фахівцем професійних знань і досвіду, необхідних для подальшого успішного виконання завдань пізнавального та практичного характеру в предметній діяльності, професійна підготовка розглядається як «система професійного навчання, що має на меті прискорене набуття здобувачем освіти навичок, необхідних для виконання певної роботи чи групи робіт» [10, с. 223].

Професійна підготовка в науково-практичній літературі також має різні тлумачення. Проведений нами аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє стверджувати, що на сьогодні не існує єдиного погляду на розуміння професійної підготовки. Так, за педагогічним словником «професійна підготовка» є системою професійного навчання, метою якої є прискорене набуття тими, хто навчається, навичок, необхідних для виконання певної роботи або ж групи робіт [11].

Поняття «професійна підготовка» в «Українському педагогічному словнику» визначається як сукупність спеціальних знань, навичок та умінь, якостей, трудового досвіду і норм поведінки, що забезпечують можливість успішної

роботи з певної професії [6]. Таке трактування професійної підготовки носить інтегративний характер і здійснюється в процесі всіх основних видів пізнавальної діяльності майбутніх професіоналів. Її мета – сприяти формуванню стійких орієнтацій на трудовий спосіб життя, морально-психологічної та практичної готовності до діяльності. Педагогічний енциклопедичний словник поняття «професійна підготовка» визначає як систему професійного навчання, метою якого є прискорене набуття студентами навичок, необхідних для виконання певної роботи або ж групи робіт [10, с. 223].

Словник-довідник сучасної російської професійної освіти поняття «професійна підготовка» визначає як організацію навчання професійних кадрів [12, с. 11]. У педагогічній енциклопедії «професійна підготовка» тлумачиться як «сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, якостей особистості, трудового досвіду і норм поведінки, які забезпечують можливість успішної праці за обраною професією; процес повідомлення учням відповідних знань і вмінь» [13].

Проте деякі вчені наголошують на тому, що такі характеристики недостатньо увиразнюють специфіку професійної підготовки фахівця, і вважають за доцільно розглядати її як систему організаційних і педагогічних заходів, які забезпечують формування в особистості професійної спрямованості знань, умінь, навичок і професійної готовності до певної діяльності.

Досить часто розглядають професійну підготовку як сукупність уже отриманих людиною спеціальних знань, умінь та навичок, особистісних якостей, власного досвіду роботи та усвідомлених норм поведінки, що забезпечують можливість успішної роботи з певної професії. Наприклад, у педагогічному словнику термін «професійна підготовка» тлумачиться як сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, якостей особистості, трудового досвіду і норм поведінки, що забезпечують можливість успішної праці за обраною професією.

Серед основних підходів до наукової інтерпретації сутності поняття «професійна підготовка» вагоме місце займають думки і погляди вчених-педагогів, які у своїх дослідженнях неодноразово підкреслювали необхідність і важливість розгляду процесу професійного становлення фахівця як педагогічної проблеми. У наукових працях Н. Ничкало професійна підготовка визначається як процес формування сукупності фахових знань, умінь і навичок, атрибутів, трудового досвіду й норм поведінки, що забезпечують можливість успішної професійної діяльності.

За визначенням О. Абдулліної, професійна підготовка – це процес формування та збагачен-

ня настанов, знань і вмінь, що необхідні майбутньому фахівцю для адекватного виконання специфічних професійних завдань. Дослідниця М. Кулакова розглядає підготовку до професійної діяльності фахівців із позицій управлінського підходу й зазначає, що така підготовка є керованим навчально-виховним процесом, який спрямований на оволодіння курсантами освітньо-кваліфікаційними характеристиками певної спеціальності відповідного рівня.

Одне з найбільш повних визначень поняття «професійна підготовка» у своєму докторському дослідженні наводить Т. Танько: професійна підготовка – це система організаційних та педагогічних заходів, які забезпечують формування в особистості професійної спрямованості, системи знань, навичок, умінь і професійної готовності, що, в свою чергу, визначається як суб'єктивний стан особистості, яка вважає себе здатною і підготовленою до виконання певної професійної діяльності та прагне її виконати.

Вчений О. Лейбович трактує професійну підготовку як процес і (або) результат професійного становлення і розвитку особистості, який супроводжується набуттям наперед визначених знань, умінь і навичок за конкретними професіями і спеціальностями [14]. На думку Н. Мукан, система професійної підготовки – багатогранний феномен, що передбачає розвиток професійних знань, встановлення мінімальних меж компетентності на етапі завершення підготовки, а також реалізацію відповідної системи оволодіння компетентністю. Професійна підготовка – це складне структурне і динамічне утворення, центральним ядром якого є позитивні настанови, мотиви, цінності професії. Сюди входять також і професійно важливі якості особистості, здібності, сукупність професійних знань, умінь і навичок, певний досвід застосування їх на практиці. Професійна підготовка перебуває у поєднанні зі спрямованістю на майбутню професійну діяльність [15]. Процес професійної підготовки курсанта в освітньому просторі ВНЗ має бути «керованою випереджальною системою, яка б передбачала й задовольняла потреби нинішніх і майбутніх поколінь, що відповідає духу нової цивілізованої моделі розвитку – моделі стійкого розвитку особистості» [16].

Інші науковці зазначають, що професійна підготовка повинна розглядатися через її результат або через процес його отримання як сукупність спеціальних знань, навичок і вмінь, якостей професійного досвіду та норм поведінки, які забезпечують можливість успішної діяльності за певною професією. Тому зміст

поняття «професійна підготовка» пропонують розглядати у таких аспектах:

- з точки зору її організаторів – це процес створення науково-педагогічними працівниками й керівниками ВНЗ умов для цілеспрямованого формування і розвитку в майбутніх фахівців компетентності та здатності до професійної діяльності;

- з точки зору здобувачів освіти – це процес досягнення ними необхідного рівня підготовленості, який би забезпечив готовність до виконання дій за призначенням;

- як результат професійної підготовки – це готовність її суб'єктів до професійної діяльності.

Учені, розглядаючи професійну підготовку з точки зору її педагогічного забезпечення, перш за все, звертають свою увагу на її зміст.

Зміст професійної освіти включає поглиблене ознайомлення з науковими основами й технологією обраного виду праці, прищеплення спеціальних практичних навичок і вмінь; формування психологічних, моральних якостей особистості, важливих для роботи в певній сфері людської діяльності [6]. При цьому важливо наголосити, що зміст професійної освіти обумовлений не тільки майбутнім видом діяльності, але й потребами універсального розвитку людської культури.

Тому, перед ВНЗ постають завдання цілеспрямованого розвитку найважливіших властивостей фахівця, залучення його до активних способів освоєння соціального, наукового і культурологічного досвіду з метою його подальшого використання у практичній професійній діяльності.

Висновки. Дослідження авторських трактувань поняття «професійна підготовка» дає можливість виділити основні позиції, що визначають сутність означеного поняття:

- професійна підготовка – це система змістових і організаційних заходів;

- професійна підготовка не може бути обмежена лише формуванням знань, умінь, навичок, а й має бути зорієнтована на особистісний розвиток здобувача освіти;

- мета і кінцевий результат професійної підготовки є формування готовності здобувачів до виконання майбутньої професійної діяльності.

Таким чином, підсумовуючи, ми розглядаємо поняття «професійна підготовка» як освоєння майбутнім фахівцем професійних знань, базових умінь, навичок і досвіду, необхідних для подальшого успішного виконання завдань пізнавального та практичного характеру в предметній діяльності.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Бусел. – К.: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Соціолого-педагогічний словник/ За ред. В. Радула. – К.: «ЕксОб», 2004. – 304 с.
3. Российская педагогическая энциклопедия / Под. ред. А. Прохорова – М.: Науч. изд-во «Большая Российская энциклопедия», 1999. – Т. 2. – 423 с.
4. Педагогічний словник / За ред. М. Д. Ярмаченка. – К.: Пед. Думка, 2001. – 514 с.
5. Энциклопедия профессионального образования в 3 – х т. / Под. ред. С. Я. Батышева. – М.: АПО, 1999. – Т. 2. – 440 с.
6. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
7. Васильєва М. Теоретичні основи деонтологічної підготовки педагога: дис. д-ра пед. наук: 13.00.04 / Марина Петрівна Васильєва. – Х.: ХДПУ імені Г. С. Сковороди, 2003. – 432 с.
8. Бережна В. С. Підготовка майбутніх менеджерів до інноваційної професійної діяльності: вітчизняний та зарубіжний досвід [Електронний ресурс] / В. С. Бережна. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_Gum/NiO/2009_7/1. – Назва з екрана.
9. Украинский Советский энциклопедический словарь / [ответ. ред. А. В. Кудрицкий и др.]. – К.: Глав. ред. УСЭ, 1989. – Т. 3. – 772 с.
10. Педагогический энциклопедический словарь / под. ред. Б. М. Бим-Бад. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2002. – 528 с.
11. Большая советская энциклопедия: В 30 т. – М.: Сов. энциклопедия, 1975. – Т. 21. – 640 с.
12. Словарь-справочник современного российского профессионального образования. – Вып. 1 /сост.: В. Блинов, И. Волошина, Е. Есенина, А. Лейбович, П. Новиков. – М.: ФИРО, 2010. – 19 с.
13. Педагогическая энциклопедия / И. А. Каиров, Ф. Н. Петров и др. – М.: Советская энциклопедия, 1966. – С. 549.
14. Вишнякова С. М. Профессиональное образование: словарь. Ключевые понятия, термины, актуальная лексика / С. М. Вишнякова. – М.: НМЦ СПО, 1999. – 538 с.
15. Мерлин В. С. Очерк интегрального исследования индивидуальности / В. С. Мерлин. – М.: Педагогика, 1986. – 253 с.
16. Лейбович А. Н. Структура и содержание государственного стандарта профессионального образования / А. Н. Лейбович. – М., 1991. – 224 с.

References

1. Velykyy tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayinskoji movy [Great Dictionary of Modern Ukrainian Language] (z dod. i dopov.) / uklad. i holov. red. V. Busel. – K.: VTF «Perun», 2005. – 1728 p.
2. Sotsioloho-pedahohichnyy slovnyk [Sociological and pedagogical Dictionary] / Za red. V. Radula. – K.: «EksOb», 2004. – 304 p.
3. Rossiyskaya pedahohicheskaya éntsiklopedyya [Russian Pedagogical Encyclopedia] / Pod. red. A. Prokhorova – M.: Nauch. yzd-vo «Bolshaya Rossiyskaya éntsiklopedyya», 1999. – T. 2. – 423 p.
4. Pedahohichnyy slovnyk [Pedagogical Dictionary] / Za red. M. D. Yarmachenka. – K.: Ped. Dumka, 2001. – 514 p.
5. Entsiklopediya professional'nogo obrazovaniya [Encyclopedia of vocational training] v 3 – kh t. / Pod. red. S. YA. Batysheva. – M.: APO, 1999. – T. 2. – 440 z.
6. Honcharenko S. U. Ukrayinskyy pedahohichnyy slovnyk [Ukrainian Pedagogical dictionary] / S. U. Honcharenko. – K.: Lybid, 1997. – 376 p.
7. Vasylyeva M. Teoretychni osnovy deontolohichnoyi pidhotovky pedahoha [Theoretical foundations of deontological teacher training]: dys. d-ra ped. nauk: 13.00.04 / Maryna Petrivna Vasylyeva. – KH.: KHDPU imeni H. S. Skovorody, 2003. – 432 p.
8. Berezhna V. S. Pidhotovka maybutnikh menedzheriv do innovatsiynoi profesiynoi diyalnosti: vitchyznyanyy ta zarubizhnyy dosvid [Training of future managers to innovative professional activities: domestic and foreign experience] [Elektronnyy resurs] / V. S. Berezhna. – Rezhym dostupu: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_Gum/NiO/2009_7/1. – Nazva z ekrana.
9. Ukrainskiy Sovetskiy entsiklopedicheskiy slovar' [Ukrainian Soviet encyclopaedic dictionary] / [otvet. red. A. V. Kudritskiy i dr.]. – K.: Glav. red. USE, 1989. – T. 3. – 772 p.
10. Pedagogicheskiy entsiklopedicheskiy slovar' [Pedagogical Encyclopedic Dictionary] / pod. red. B. M. Bim-Bad. – M.: Bol'shaya Rossiyskaya entsiklopediya, 2002. – 528 p.
11. Bol'shaya sovietskaya entsiklopediya [The Great Soviet Encyclopedia] : V 30 t. – M.: Sov. entsiklopediya, 1975. – T. 21. – 640 p.
12. Slovar'-spravochnik sovremennogo rossiyskogo professional'nogo obrazovaniya [Dictionary of Modern Russian professional education]. – Vyp. 1 / avt.-sost.: V. Blinov, I. Voloshina, Ye. Yesenina, A. Leybovich, P. Novikov. – M.: FIRO, 2010. – 19 p.
13. Pedagogicheskaya entsiklopediya [Educational Encyclopedia] / I. A. Kairov, F. N. Petrov i dr. – M.: Sovetskaya entsiklopediya, 1966. – P. 549.
14. Vishnyakova S. M. Professional'noye obrazovaniye: slovar. Klyuchevyye ponyatiya, terminy, aktual'naya leksika [Professional education: Dictionary. Key concepts, terminology, relevant vocabulary] / S. M. Vishnyakova. – M.: NMTS SPO, 1999. – 538 p.
15. Merlin V. C. Ocherk integralnogo issledovaniya individual'nosti / B. C. Merlin. – M.: Pedagogika, 1986. – 253 p.
16. Leybovich A. N. Struktura i soderzhaniye gosudarstvennogo standarta professional'nogo obrazovaniya [The structure and content of the state standard of vocational education] / A. N. Leybovich. – M., 1991. – 224 p.

Ненько Ю. П. Підготовка фахівця як предмет психолого-педагогічного аналізу.

Автор статті ставила за мету проаналізувати та узагальнити погляди науковців щодо трактувань понять «підготовка» та «професійна підготовка». Для визначення і характеристики означених понять дослідниця звернулася до словникових джерел.

Виявлено, що поняття «підготовка» частіш за все має означення в контексті розглянутої професії, до якого вона належить, та практично не зустрічається в самостійному значенні. Сенс поняття «підготовка» розкривається у двох його значеннях: як навчання, тобто як деякий спеціально організований процес формування готовності до виконання майбутніх завдань; та як готовність, під якою розуміють наявність компетенції, знань, умінь та навичок, необхідних для успішного виконання певної сукупності завдань.

Підсумовано, що «підготовка» – це процес, в якому формуються та вдосконалюються професійні знання, уміння, навички та особистісні якості, що необхідні в майбутній професійній діяльності.

Уточнено, що професійна підготовка в науково-практичній літературі також має різні тлумачення. Зазначено, що учені, розглядаючи професійну підготовку з точки зору її педагогічного забезпечення, перш за все, звертають свою увагу на її зміст.

Дослідження авторських трактувань поняття «професійна підготовка» дозволило виділити основні позиції, що визначають сутність означеного поняття: професійна підготовка – це система змістових і організаційних заходів; професійна підготовка не може бути обмежена лише формуванням знань, умінь, навичок, а й має бути зорієнтована на особистісний розвиток здобувача освіти; мета і кінцевий результат професійної підготовки є формування готовності здобувачів до виконання майбутньої професійної діяльності.

Підсумовано, що поняття «професійна підготовка» – це освоєння майбутнім фахівцем професійних знань, базових умінь, навичок і досвіду, необхідних для подальшого успішного виконання завдань пізнавального та практичного характеру в предметній діяльності.

Ключові слова: підготовка; професійна підготовка; трактування поняття; словникові джерела.

Ненько Ю. П. Подготовка специалиста как предмет психолого-педагогического анализа.

Автор статьи ставила перед собой цель проанализировать и обобщить взгляды ученых относительно трактований понятий «подготовка» и «профессиональная подготовка». Для определения и характеристики обозначенных понятий исследовательница обратилась к словарным источникам.

Выявлено, что понятие «подготовка» чаще всего имеет определение в контексте рассматриваемой профессии, к которой она принадлежит, и практически не встречается в самостоятельном значении. Смысл понятия «подготовка» раскрывается в двух его значениях: как обучения, то есть как некий специально организованный процесс формирования готовности к выполнению будущих задач; и как готовность, под которой понимают наличие компетенции, знаний, умений и навыков, необходимых для успешного выполнения определенной совокупности задач.

Подчеркнуто, что «подготовка» – это процесс, в котором формируются и совершенствуются профессиональные знания, умения, навыки и личностные качества, необходимые в будущей профессиональной деятельности.

Уточнено, что профессиональная подготовка в научно-практической литературе также имеет различные толкования. Отмечено, что ученые, рассматривая профессиональную подготовку с точки зрения ее педагогического обеспечения, прежде всего обращают внимание на ее содержание.

Исследование авторских трактований понятия «профессиональная подготовка» позволило выделить основные позиции, определяющие сущность указанного понятия: профессиональная подготовка – это система содержательных и организационных мероприятий; профессиональная подготовка не может быть ограничена лишь формированием знаний, умений, навыков, но и должна быть сориентирована на личностное развитие соискателя образования; целью и конечным результатом профессиональной подготовки является формирование готовности соискателей к выполнению будущей профессиональной деятельности.

Подчеркнуто, что понятие «профессиональная подготовка» – это освоение будущим специалистом профессиональных знаний, базовых умений, навыков и опыта, необходимых для дальнейшего успешного выполнения задач познавательного и практического характера в предметной деятельности.

Ключевые слова: подготовка; профессиональная подготовка; трактовка понятия; словарные источники.

Nenko Yuliya. Training of specialist as a subject of psychological and educational analysis.

The article aimed to analyze and synthesize the views of scientists on interpretations of the concepts «training» and «professional training». To determine the characteristics of the aforementioned concepts and researcher appealed to the dictionary sources.

It was discovered that the term “training” is mostly often considered in the context of the definition of the profession to which it belongs, and practically does not occur in a separate meaning. The meaning of the term “training” is revealed in its two senses: as education, that is, as a specially organized process of formation of readiness to meet future challenges and as readiness, which refers to the presence of competence, knowledge and skills necessary to successfully fulfillment of a certain set of tasks.

It is summed up that “training” is the process in which professional knowledge, abilities, skills and personal qualities needed in future careers are shaped and improved.

It is specified that training has different interpretations in the scientific literature. It is noted that the researchers, considering training in terms of its educational provision, turn their special attention to the content of training.

Research of author’s interpretations of the concept of “training” allowed to identify the main positions that define the essence of the named concept: professional training is a system of content and organizational measures; training can not be limited only to the formation of knowledge and skills, but should be focused on the personal development of a student; the purpose and the end result of the training is creation of readiness to perform future professional activity.

It is summed up that the term “training” means familiarization of a future specialist with professional knowledge, basic skills and experience that are necessary for the further successful performing of cognitive and practical tasks in practical activity.

Keywords: training; professional training; interpretation of the concept; dictionary source.

*КВНЗ «Житомирський інститут медсестринства»
Житомирської обласної ради
вул. Велика Бердичівська 46/15
м. Житомир, 10001, Україна*

*КВУЗ «Житомирський інститут медсестринства»
Житомирського обласного совета
ул. Большая Бердичевская 46/15, г. Житомир, 10001, Украина
МНІІ «Zhytomyr Nursing Institute»
of Zhytomyr Regional Council
street Velyka Berdychivska 46/15, Zhytomyr, 10001, Ukraine*

ТЕОРІЯ ФРАКТАЛІВ ТА ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ В ПЕДАГОГІЦІ

Постановка проблеми. Термін «фрактал» запровадив до наукового обігу математик Бенуа Мандельброт, який дав йому наступне визначення: «Фракталом називається структура, що складається з частин, які певним чином подібні до цілого» [1, с. 1; 2, с. 1]. Він проілюстрував своє математичне бачення фрактала захоплюючими зображеннями, зробленими за допомогою комп'ютера. Ці зображення привернули увагу інших дослідників, що призвело до широкого розповсюдження і вживання терміну «фрактал», а теорія фракталів знайшла своє прикладне використання у багатьох галузях людської діяльності. Зокрема вона лягла в основу наукометрії та з успіхом використовується в інформатиці, освіті і медицині [3, с. 35-39; 4, с. 86].

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить про надзвичайну продуктивність теорії фракталів. Кількість сайтів Інтернету з ключовим словом «fractal» наростає в геометричній прогресії. Завдяки прогностичному значенню індексу Херста та розмірності Хаусдорфа-Безіковича, найбільш стрімко теорія фракталів набуває прикладного значення в освітній галузі, економіці та соціології.

Мета роботи: провести аналіз перспективних підходів щодо доцільності використання наукометричних методів, що ґрунтуються на теорії фракталів, у галузі освіти.

Для досягнення мети використані методи контент-аналізу, системного аналізу та логічного узагальнення.

Виклад основного матеріалу. Об'єкти, які тепер називаються фракталами, були відомі задовго до того, як отримали таку назву. Ідею «рекурсивної самоподібності» було висунуто Готфрідом Вільгельмом Лейбніцом. У 1872 Карл Веєрштраєс побудував приклад функції, скрізь неперервної, але ніде недиференційованої. Графік цієї функції на сьогодні вважають типовим фракталом. У 1904 р Хельга фон Кох розробив геометричне означення схожої функції, яка тепер має назву «Фрактал сніжинка Коха» [1, с.1;

2, с. 1; 5, с. 94-102].

Ідею самоподібних кривих було далі розвинуто Полем П'єром Леві, який у своїй роботі «Криві та поверхні на площині і в просторі, які складаються із частин, схожих на ціле», виданій у 1938 р., описав фрактальну криву, відому тепер, як крива Леві [1, с.1; 2, с. 1; 5, с. 94-102].

Георг Кантор навів приклади підмножин дійсних чисел із незвичними властивостями. Ці множини тепер називаються фракталами Кантора. Ітераційні функції на комплексній площині досліджувалися в кінці ХІХ-го та на початку ХХ-го століть Анрі Пуанкаре, Феліксом Клейном, П'єром Фату та Гастоном Жюліа. Проте за браком сучасної комп'ютерної графіки у них забракло засобів відобразити красу і наукову значимість багатьох із відкритих ними об'єктів [1, с.1; 2, с. 1; 5, с. 94-102].

У 60-их роках ХХ століття Бенуа Мандельброт розпочав дослідження статистичних самоподібностей з дробовими розмірностями. У 1975 році він вперше використав слово «фрактал» як назву для об'єктів, розмірність Хаусдорфа-Безіковича, яких є дробовою на відміну від топологічної розмірності, яка є завжди цілим додатним числом. В арсеналі математики Бенуа Мандельброт знайшов зручну кількісну міру неідеальності об'єктів: звивистості контура, зморшкуватості поверхні, пористості об'єму. Цю міру запропонували два математики: Фелікс Хаусдорф (1868-1942) та Абрам Самойлович Безікович (1891-1970) [1, с.1; 2, с. 1; 4, с. 85; 5, с. 94-102].

Крім вищезгаданих сніжинки Коха, кривої Леві, множин Кантора, до фракталів належать фрактал Ляпунова, трикутник Серпінського, килим Серпінського, губка Менгера, крива дракона тощо [1, с.1; 2, с. 1; 5, с. 94-102].

На рис. 1 зображено трикутник Серпінського. Трикутник Серпінського (його ще називають решето Серпінського) – різновид двовимірного аналога множини Кантора, був запропонований польським математиком Вацлавом Серпінським у 1915 році. На прикладі

трикутника Серпінського стає зрозумілим визначення фрактала дане Бенуа Мандельбротом: «Фракталом називається структура, що складається із частин, які певним чином подібні до цілого». Трикутник Серпінського являє собою правильний рівносторонній трикутник заповнений подібними рівносторонніми, але меншими трикутниками, які, в свою чергу, заповнюються ще меншими і так до безкінечності [1, с. 1; 2, с. 1; 5, с. 94-102].

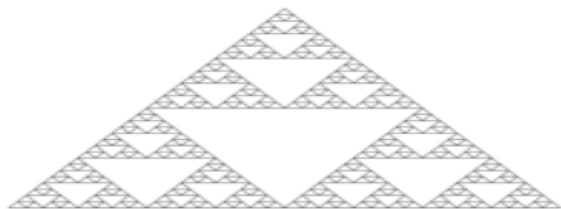

Рис. 1. Трикутник Серпінського [1, с. 1]

На сьогодні більшість дослідників розглядають інформаційний простір як стохастичний. В моделях інформаційного простору досліджуються структурні зв'язки між тематичними множинами, що входять до інформаційних потоків. Самоподібність інформаційного простору полягає в тому, що при його лавіноподібному зростанні частотні та рангові розподіли за такими характеристиками, як: джерела, автори, тематика, практично не змінюють своєї форми. Використання теорії фракталів для аналізу інформаційного простору дозволяє виявляти закономірності, які лежать в основі наукометрії. Зокрема тематичні інформаційні масиви на сьогодні розглядаються як здатні до розвитку самоподібні структури. Вони є типовими стохастичними фракталами, оскільки їх самоподібність, наприклад, розподіл інформаційних кластерів за розмірами співпадає з математично обчисленими очікуваннями [3, с. 35-39].

В наукометрії теорія фракталів використовується для пошуку закономірностей серед множини емпіричних даних. Зокрема розмірність Хаусдорфа-Безіковича є кількісною мірою неідеальності (неправильності) об'єкта, а індекс Херста є його протилежністю.

Розмірність Хаусдорфа-Безіковича пов'язана з індексом Херста простою залежністю, формула 1:

$$D = 2 - H \quad (\text{формула 1})$$

де: D – розмірність Хаусдорфа-Безіковича; H – індекс Херста.

Величина розмірності Хаусдорфа-Безіковича коливається в межах від 0 до 2,0. Чим ближче значення до нуля, тим ідеальніша фігура (об'єкт), чим ближче – до 2,0, тим будова (структура) об'єкта дослідження хаотичніша. В ідеалі, коли розмірність Хаусдорфа-Безіковича

дорівнює нулю, контур являє собою пряму лінію, поверхня має бути ідеально гладенькою, а об'єм однорідним. [3, с. 35-39; 5, с. 94-102]

Індекс Херста, навпаки, є мірою впорядкованості об'єкта чи явища, зокрема, схильності динамічних процесів до трендів на відміну від хаотичного руху.

Індекс Херста «H» є степеневим показником у формулі 2.

$$\frac{R}{\sigma} = \left(\frac{N}{2}\right)^H \quad (\text{формула 2})$$

де: H – індекс Херста; R – інтервал (різниця між мінімальним та максимальним значеннями); σ – середнє стандартне квадратове відхилення (сигма); N – кількість років, взятих за основу при вирівнюванні динамічного ряду за методом найменших квадратів.

Значення індексу Херста, яке дорівнює $\frac{1}{2}$ є граничним. Всі значення менші однієї другої свідчать про низьку вірогідність формування тренду (домінуючої тенденції) і, відповідно, про низьку вірогідність прогнозу. Індекс Херста, який наближається до нуля, є свідченням відсутності домінуючої тенденції (тренду), аналізовані величини набувають випадкових хаотичних значень. Значення $H > \frac{1}{2}$ означає спрямованість в певну сторону динаміки процесу в минулому і високу вірогідність продовження динаміки у тому ж напрямку в майбутньому. Чим більше значення індексу Херста, яке перевищує одну другу, тим вища вірогідність прогнозу. [3, с. 35-39; 5, с. 94-102]

Щоб зрозуміти значимість теорії фракталів, зокрема, обчислення індексу Херста і розмірності Хаусдорфа-Безіковича, для оцінки ймовірності прогнозу доповнимо теоретичні викладки конкретним прикладом. Починаючи з 2010 по 2016 рр. включно, в Житомирському інституті навчалися та захистили магістерські роботи 119 магістрів медсестринства. У таблиці 1 надано розподіл кількості захищених магістерських робіт за роками захисту.

Таблиця 1.
Розподіл магістерських робіт за роками захисту

Рік захисту	Розподіл за роками захисту	
	Абсолютні числа	M±m, %
2010	19	16,0±3,4
2011	14	11,8±3,0
2012	24	20,2±3,7
2013	13	10,9±2,9
2014	14	11,8±3,0
2015	23	19,2±3,6
2016	12	10,1±2,8
Разом	119	100,0±0,0

Як свідчать дані таблиці 1, коливання кількості підготовлених та захищених магістерських робіт є досить істотними. Визначити домінуючу тенденцію за табличними даними практично неможливо. Для екстраполяції значень на 2017, 2018, 2019 і 2020 роки скористаємося вирівнюванням реальних рівнів динаміки за методом найменших квадратів [6, с. 96-98].

Заповнимо таблицю 2 вихідними даними.

Хід обчислень (алгоритм) для заповнення таблиці 2:

1. За середину ряду приймаємо 2014 рік.
2. Визначаємо постійну величину рівняння (A_0) за формулою 3:

$$A_0 = \frac{\sum y}{n} = \frac{119}{7} = 17,0 \quad (\text{формула 3})$$

Таблиця 2

Вихідні дані для трендування та прогнозу середньої кількості захищених магістерських робіт магістрами медсестринства на наступні 4 роки

Роки	Кількість захищених магістерських робіт, У	Умовний час, Х	ХУ	Х ²	Вирівняні дані, У _х
2010	19	3	57	9	17,12
2011	14	2	28	4	17,08
2012	24	1	24	1	17,04
2013	13	0	0	0	17,0
2014	14	-1	-14	1	16,96
2015	23	-2	-46	4	16,92
2016	12	-3	-48	9	16,88
n=7	Σy = 119		Σyx = 1,0	ΣX² = 28	
2017		-4			16,84
2018		-5			16,80
2019		-6			16,76
2020		-7			16,72

3. Визначаємо суму значень у стовчику ХУ. Для цього значення стовчика Х та У перемножуємо і додаємо. $\sum ux = 1,0$

4. Значення у стовчику Х підносимо до квадрату, отримуємо значення даних у стовчику Х². Додаємо значення у стовчику Х² і отримуємо суму: $\sum X^2 = 28$.

5. Обчислюємо другу постійну величину рівняння (A_1) за формулою 4:

$$A_1 = \frac{\sum ux}{\sum X^2} = \frac{1,0}{28} = 0,04 \quad (\text{формула 4})$$

6. Обчислюємо вирівняні дані ряду динаміки за формулою 5:

$$U_x = A_0 + A_1 x \quad (\text{формула 5})$$

$$U_1 = 17,0 + 0,04 \cdot 3 = 17,12$$

$$U_2 = 17,0 + 0,04 \cdot 2 = 17,08$$

$$U_3 = 17,0 + 0,04 \cdot 1 = 17,04$$

$$U_4 = 17,0 + 0,04 \cdot 0 = 17,0$$

$$U_5 = 17,0 + 0,04 \cdot (-1) = 16,96$$

$$U_6 = 17,0 + 0,04 \cdot (-2) = 16,92$$

$$U_7 = 17,0 + 0,04 \cdot (-3) = 16,88$$

На цьому етапі ми отримали 7 вирівняних значень кількості магістерських робіт для побудови тренду. Наступні 4 значення будуть прогностичними.

$$U_8 = 17,0 + 0,04 \cdot (-4) = 16,84$$

$$U_9 = 17,0 + 0,04 \cdot (-5) = 16,80$$

$$U_{10} = 17,0 + 0,04 \cdot (-6) = 16,76$$

$$U_{11} = 17,0 + 0,04 \cdot (-7) = 16,72$$

За значеннями у таблиці 2 будемо два графіки: емпіричний та вирівняний (трендовий, прогностичний), рис. 2.

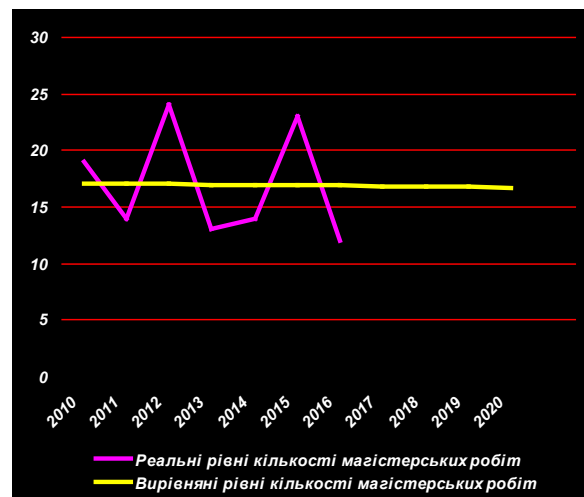

Рис. 2. Реальні, вирівняні за методом найменших квадратів та прогнозовані на 2017, 2018, 2019 і 2020 рр. рівні кількості захищених магістерських робіт

На рис. 2 чітко видно тренд у вигляді прямої лінії майже паралельної осі абсцис. Тому, ми можемо з певною долею ймовірності прогнозувати, що кількість магістерських робіт, які будуть захищатися у 2017-у році, становитиме 17 (16,84 заокруглюється до цілого числа). У 2018, 2019 і 2020 рр. кількість захищених магістерських робіт також буде дорівнювати 17.

Для того, щоб оцінити ймовірність прогнозу необхідно обчислити індекс Херста за формулою 2. Для цього необхідно мати середнє стандартне квадратове відхилення (сигма) та інтервал (різниця між мінімальною і максимальною кількістю захищених магістерських робіт).

Для обчислення цих показників заносимо значення кількості магістерських робіт до комірок таблиці Excel. Потім до масиву даних застосовуємо наступний алгоритм дій: сервіс → аналіз даних → описова статистика → підсумкова статистика → вхідний інтервал. В якості вхідного інтервалу нам слугує масив даних \$A\$1:\$A\$8, в якому символи «\$» є розділовими; «А» - позначення стовчика, до комірок якого були занесені дані кількості сторінок; 1 і 8 – початок і кінець масиву даних, тобто: номер першого і останнього рядочків масиву даних у таблиці Excel.

Якщо масив даних у таблиці Excel сформований коректно, то використання вищезначеного алгоритму видає на окремому листу таблиці Excel низку показників статистичного аналізу, серед яких є і ті, що нам потрібні для обчислення індексу Херста: середнє стандартне квадратове відхилення «σ» та інтервал «R». Стосовно нашого масиву даних ці показники мають наступні числові значення, які надано у табл. 3.

Підставляємо значення із таблиці 3 у формулу 2. У нашому прикладі середнє стандартне квадратове відхилення $\sigma = 4,97$; інтервал $R = 12$; кількість років, за які проводилося вирівнювання ряду динаміки за методом найменших квадратів $N = 7$.

Розв'язуємо рівняння і отримуємо значення індексу Херста, яке дорівнює 0,702.

$$\frac{12}{4,97} = \left(\frac{1}{2}\right)^{H} N \quad 2,41 = 3,5^H$$

$$H = \log_{3,5} 2,41 = 0,702$$

Як уже зазначалось вище, розмірність Хаусдорфа-Безіковича пов'язана з індексом Херста простою залежністю, формула 1:

$$D = 2 - H = 2 - 0,702 = 1,298$$

Отримані числові значення індексу Херста $H = 0,702$ (його величина не набагато перевищує граничне значення $H = 1/2$) та розмірності Хаусдорфа-Безіковича $D = 1,298$ (величина, якої ближче до 2, ніж до 0) дозволяє зробити висновок про невисоку вірогідність прогнозу.

Таблиця 3.

Результати статистичного аналізу програмою Excel магістерських робіт за показником кількості сторінок

Назва показника	Символ	Числове значення
Середня арифметична	M	17,0
Похибка	m	1,88
Медіана	Mo	14
Мода	Me	14
Середнє квадратове відхилення	σ	4,97
Дисперсія	D	24,7
Експес (коефіцієнт гостровершинності)	As	-1,75,0
Коефіцієнт асиметрії	Ex	0,62
Інтервал	R	12
Мінімум	X _{min}	12
Максимум	X _{max}	24
Сума	Σ	119
Кількість	n	7

Дійсно, у поточному 2017 році студентами відділення магістратури підготовлено до захисту 18 магістерських робіт. Враховуючи, що за всі 10 років не було жодного випадку, коли б студент не зміг захистити свою магістерську роботу, ймовірність, що у 2017 році буде захищено саме 18 магістерських робіт, є досить високою. Час покаже, наскільки прогнозовані за Херстом показники наближені до реальності.

Висновки. Теорія фракталів має широку перспективу прикладного використання в освітній галузі. Вона дозволяє оцінювати ймовірність прогнозованих показників та підвищує ефективність наукометричних методів оцінки значимості наукових досліджень.

Література

1. Фрактал. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Фрактал>
2. Фрактал. Вікіпедія. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Фрактал>
3. Ландэ Д. В. Фракталы і кластери в информационном пространстве. /Д. В. Ландэ // Корпоративные системы. 2005. – №6. – С. 35–39.
4. Мандельброт Б. Фрактальная геометрия природы / Б. Мандельброт. – М.: Институт компьютерных исследований, 2002. – 656 с.
5. Свиридюк В. З. Теорія фракталів та її використання в медицині. /В.З.Свиридюк. //Україна. Здоров'я нації. – 2017. – №4. – С. 94–102.
6. Біостатистика / В. Ф. Москаленко, О. П. Гульчій, М. В. Голубчиков, Б. О. Ледошук, В. М. Лехан, В.П.Огнев, Л. О. Литвинов, О. П. Максименко, О. Б. Тонковид / За заг. ред. чл.-кор. АМН України, проф.В.Ф. Москаленка. – К.: Книга плюс, 2009. – 184 с.

6. Оршанський Л. Структурна модель ступеневої підготовки сучасного вчителя трудового навчання / Л. Оршанський // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. – Тернопіль: ТНПУ, 2007. – № 8. – С. 36–40.
7. Цина А. Стійкість прояву властивостей професійної підготовки майбутніх вчителів технології / А. Цина // Соціально-педагогічний комплекс регіону: теорія і практика: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Полтава, 21–22 травня 2008 р.). – Полтава: ПДПУ, 2008. – С. 126–133.

Свиридюк В. В. Теорія фракталів та її використання в педагогіці.

Теорія фракталів виявилась надзвичайно плідною. Вона легла в основу низки наукових напрямів, зокрема використовується в наукометрії та у багатьох інших галузях.

Мета роботи – провести теоретичний аналіз перспективних підходів щодо використання теорії фракталів в освіті. Для досягнення мети використані методи контент-аналізу, системного аналізу та логічного узагальнення. Автором отримані результати, висвітлені в даній статті. За допомогою наукометричних методик контент-аналізу вивчено 119 магістерських дисертацій магістрів Житомирського інституту медсестринства, які були захищені впродовж 2010-2016 рр. За допомогою вирівнювання ряду динаміки та екстраполяції встановлено, що середня кількість магістерських робіт має тенденцію до стабільності. Прогнозовані рівні на 4 майбутні роки становитиме 17 робіт у 2017 році. Індекс Херста дорівнював 0,702, розмірність Хаусдорфа-Безіковича становила 2,298. Наведені значення індексу Херста та розмірності Хаусдорфа-Безіковича підтверджують високу вірогідність прогнозу.

Висновки: теорія фракталів має широку перспективу прикладного використання в наукометрії, у тому числі в освітній галузі.

Ключові слова: фрактал, наукометрія, індекс Херста, розмірність Хаусдорфа-Безіковича, освіта.

Свиридюк В. В. Теория фракталов и ее использование в педагогике.

Теория фракталов оказалась чрезвычайно продуктивной. Она положена в основу ряда научных направлений, в частности, используется в наукометрии и во многих других отраслях.

Цель работы – провести теоретический анализ перспективных подходов, касающихся использования теории фракталов в образовании. Для достижения цели использованы методы контент-анализа, системного анализа и логического обобщения. Автором получены результаты. При помощи наукометрических методик проанализованы 119 магистерских диссертаций магистров медсестринства Житомирского института медсестринства, которые были защищены в течение 2010-2016 гг. При помощи выравнивания рядов динамики та екстраполяції встановлено, что среднее количество страниц в магистерских работах имеет тенденцию к стабилизации и в 2017 г. будет составлять 17 единиц. Индекс Херста равнялся 0,702, размерность Хаусдорфа-Безіковича составляла 1,298. Найденные значения индекса Херста и размерности Хаусдорфа-Безіковича подтверждают высокую достоверность прогноза.

Выводы: теория фракталов имеет широкую перспективу прикладного использования в наукометрии, в том числе в отрасли образования.

Ключевые слова: фрактал, наукометрия, индекс Херста, размерность Хаусдорфа-Безіковича, образование.

Sviridiuk V. The of fractals and her use in pedagogics.

The theory of fractals appeared extraordinarily productive. She underlay row of scientific directions, in particular, used in scientometric and in many other industries. Purpose of work – to conduct the theoretical analysis of perspective approaches in relation to the use of theory of fractals in education.

Methods of content-analysis, analysis of the systems and logical generalization are used for gaining end of purpose. Results. By means of scientometric methodologies of content-analysis of 119 master's degree theses of master's degrees of the Zhytomyr Nursing Istitute are studied, that were protected during 2010-2016.

It is set by means of smoothing of row of dynamics and extrapolation, that the AV amount of master's degree works has a tendency to stability. The forecast levels on 4 next 17 works will present in 2017. The Hurst index equaled 0,702, the dimension of Hausdorff-Bezиковch presented 2,298. The brought values over of Hurst index and dimension of Hausdorff-Bezиковch confirm high authenticity of prognosis. Conclusions. The theory of fractals has a wide prospect of the applied use in scientometric, including in educational industry.

Keywords: fractal, scientometric, Hurst index, dimension of Hausdorff-Bezиковch, education.

*Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

46027, м. Тернопіль, вул. Кривоноса 2,

*Тернопольский национальный педагогический
университет имени Владимира Гнатюка,*

46027, г. Тернополь, ул. Кривоноса 2,

Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University

46027, Ternopil, str. Krivonosy 2

РОЛЬ ФАХІВЦЯ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕТОДУ ОРГАНІЗАЦІЇ ГРОМАД

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Кожен індивід, проживаючи в умовах територіальної громади, хоче відчувати себе частинкою цієї громади, брати участь в її розвитку. Для цього сама громада має стати безпечним, фасилітуючим середовищем, в якому кожен житель відчуватиме толерантне ставлення, турботу, захист, можливість для саморозвитку та самовираження. Безперечно, частково відповідальними за створення такого середовища є фахівці із соціальної роботи. Через роботу в територіальній громаді вони можуть впливати на організацію та розвиток самої громади; працювати з метою соціального захисту як окремих індивідів, так і груп, які перебувають в складних життєвих обставинах задля надання їм необхідної соціальної допомоги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що організація громади для фахівця із соціальної роботи є домінуючою сферою діяльності в умовах територіальної громади. Саме від правильної організації, тобто вивчення потреб громади та їх задоволення, залежить процес інтеграції фахівця в саму громаду та ефективність його подальшої діяльності в плані розвитку громади та реалізації програм із соціального захисту населення. Підтвердженням цього є наукові напрацювання відомих зарубіжних дослідників (З. Крамер, С. Макнейл, М. Росс, Х. Сідікві, р. Скінмор, М. Шакіл та інші), які стверджували, що саме організації громад є діяльністю, процесом чи методом в ході реалізації якого громада, під керівництвом кваліфікованого фахівця із соціальної роботи, визначає свої потреби і цілі, структурує їх за пріоритетністю, розвивається і працює на їх реалізацію, залучає ресурси (як внутрішні, так і зовнішні), розширює і розвиває співробітництво, виробляє спільні підходи і практики роботи в громаді [1; 2; 3; 4; 5; 6].

Метою статті є висвітлення особливостей застосування організації громади як методу со-

ціальної роботи та характеристика ролей фахівця із соціальної роботи у зазначеному процесі.

Виклад основного матеріалу. Організація громад існує як метод та як процес. Організація громад як процес передбачає діяльність направлену на задоволення потреб громади та інтеграцію в громаду. На думку Марей Рос, організація громади – це процес, в якому громада сама ідентифікує, визначає свої потреби, проблеми та бере активну участь у прийнятті рішень і при цьому розвиває кооперативні зв'язки і практики [4].

Як метод організація громад передбачає розробку і реалізацію різноманітних соціальних програм, які мають систематичну дію / ефект, і направлені на вирішення проблем громади через інтервенцію в громаду. Водночас зазначений метод охоплює цілий ряд заходів на рівні громади, спрямованих на досягнення бажаного покращення соціального добробуту як окремих осіб, груп, так і громади в цілому із урахуванням потреб та ресурсів самої громади.

Як метод соціальної роботи в громаді організація громади може бути зреалізованим як на рівні індивіда, так і на рівні групи людей, цілої громади через їх безпосереднє залучення, безпосередню участь у вирішенні їхніх проблем. Зазначений метод може також застосовуватись з метою розширення можливостей і саморозвитку членів громади та всієї громади в цілому. Тому, можна стверджувати, що організація громади є водночас мікро- та макрометодом соціальної роботи. Мікрорівень методу визначається завдяки можливості його застосування на рівні індивіда та на рівні груп, що існують в громаді. При цьому передбачається залучення невеликої кількості членів громади. Про макрорівень самого методу можна говорити тоді, коли його застосовують для організації соціальної роботи на рівні всієї територіальної громади, регіону, держави і, навіть, на міжнародному рівні. На відміну від «введення випадку» (casework), який реалізується тільки на рівні індивіда та методу групової роботи, який діє на

рівні групи і обмежується невеликою кількістю членів групи, зазначений метод соціальної роботи може бути застосованим у соціальній роботі з великою кількістю осіб і є необмеженим у часі. Водночас організація громади є комплексним методом соціальної роботи, який може включати метод групової роботи та метод введення випадку як індивідуальний метод соціальної роботи [2].

Як первинний метод соціальної роботи організація громади передбачає об'єднання зусиль як окремих індивідів, так і представників цільових груп і самих груп задля визначення основних проблем і задоволення потреб громади через мобілізацію необхідних ресурсів. Багато соціальних проблем таких, як соціальна несправедливість, безробіття, насильство, експлуатація, торгівля людьми, бідність, незаконний обіг наркотиків, незаконний продаж алкоголю і тютюну неповнолітнім тощо можуть бути вирішені завдяки застосуванню цього методу.

Проте організація громади як метод соціальної роботи водночас може бути і процесом, який включає три основні етапи роботи:

1) вивчення проблеми (передбачає збір інформації про проблему);

2) діагностика проблеми (на основі зібраної інформації виокремлюються основні проблеми, здійснюється їхня оцінка і вибудовується пріоритетність);

3) вирішення проблеми (вироблення механізму вирішення проблеми, що базується на зібраній інформації, діагностиці та практиці).

У науковій літературі часто процес застосування методу організація громади асоціюють із медициною, роботою лікарів, специфіка діяльності яких передбачає збір інформації про захворювання пацієнта, діагностику, встановлення діагнозу та призначення лікування.

Історично метод організації громад застосовують з метою:

- задоволення потреб громади, вироблення і забезпечення взаємозв'язку між потребами і ресурсами в громаді;

- надання допомоги особам, які перебувають в складних життєвих обставинах самостійно вирішувати свої проблеми; визначення особистісних цілей громадян та пошуку шляхів для їх реалізації; розвитку, зміцнення і підтримки участі окремих індивідів у житті громади; організації взаємодії між членами громади та між громадами;

- внесення змін в суспільні та групові відносини, розподіл влади та процес прийняття рішень;

- консолідації зусиль задля ефективного розподілу наявних ресурсів та залучення нових у процесі вирішення проблем громади [6].

Для реалізації визначеного методу фахівець із соціальної роботи в громаді має, в першу чергу, володіти інформацією щодо структури самої громади. Крім цього, окрім самих знань про громаду, фахівець має володіти особливими знаннями і навичками з організації і підтримки взаємовідносин із членами громади; організації професійного навчання членів громади, застосування індивідуальних та групових методів роботи з ними; написання та реалізації програм і проектів, спрямованих на вирішення проблем громади; діагностики і вирішення особистісних проблем жителів громади та проблем громади; постановки цілей та побудови плану для їх досягнення; надання консультацій членам громади щодо прийняття самостійного рішення при цілепокладанні, залучення і пошуку необхідних ресурсів та мотивації членів громади на шляху досягнення цілей; розуміти концепцію організації і розвитку громади [7]; надавати соціальні послуги населенню в комплексі та цілісно [8].

Аналіз навчальних планів підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи освітніх рівнів «бакалавр» і «магістр» та навчальних програм дисциплін Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка свідчить, що оволодіти відповідними знаннями та сформувати відповідні вміння і навички майбутніх фахівців із соціальної роботи зможе в процесі вивчення курсів: «Соціальна робота в громаді», «Соціальне консультування», «Соціальне проектування», «Соціальне управління», «Сучасні модулі надання соціальних послуг», «Право соціального забезпечення» та «Супервізія в соціальній роботі».

Фахівець із соціальної роботи, окрім кваліфікованих знань, вмінь і навичок, має проявляти бажання бути членом громади, налагоджувати взаємодію в межах громади. У процесі застосування методу організації громади фахівці, на нашу думку, виконують п'ять основних ролей: вчителя, каталізатора, фасилітатора, медіатора і організатора.

Роль вчителя для фахівця із соціальної роботи передбачає діяльність, спрямовану на розвиток самої громади через формування лідерських якостей у членів громади; нарощення потенціалу у членів громади. Фахівець із соціальної роботи в громаді у ролі вчителя забезпечує передачу громаді необхідної інформації, знань, що допоможе їй членам розвивати відповідні вміння і навички, спрямовані на розвиток їх та громади, використання наявних і пошук необхідних ресурсів; консультувати їх у разі необхідності щодо виховання дітей та догляду за ними, налагодження ефективної комунікації; профілакувати хвороби, що передаються

статевим шляхом, злочинність, вживання психоактивних речовин тощо; сформувані вміння до самообслуговування людей із особливими потребами, навички із попередження і розв'язання конфліктів, ухвалення правильних рішень; навчити індивіда пристосовуватися до змінних соціальних умов, долати кризові, стресові ситуації самостійно.

Фахівець із соціальної роботи виконує роль каталізатора, людини, яка стимулює інших до дії. При реалізації методу організації громади фахівець діагностує проблеми громади, взаємодіє з членами громади задля визначення їх важливості, намагається об'єднати людей у групи для вирішення домінуючих проблем, працює разом з ними над їх вирішенням, пошуком та залучення ресурсів, заохочує їх до діяльності.

Виконуючи роль фасилітатора, фахівець із соціальної роботи заохочує членів громади до саморозвитку та розвитку громади, підбадьорює та заохочує їх до дій. Фахівець у ролі фасилітатора об'єднує членів громади задля впровадження змін через налагодження комунікації; є лідером групи, команди і забезпечує ефективну командну взаємодію між усіма членами групи (групи взаємодопомоги, освітні групи, терапевтичні групи, фокус-групи), команди задля отримання якісних соціальних послуг.

Четверту роль, яку виконує фахівець із соціальної роботи при застосуванні методу організації громади – це роль медіатора, людини, яка є зв'язковим між соціальними службами, які надають соціальні послуги та членами громади, які є споживачами цих послуг.

Фахівець із соціальної роботи у ролі медіатора також бере активну участь у вирішенні конфліктів, налагодженні взаємодії між опонентами; допомагає окремим особам, групам побачити свої відмінності, розбіжності та виробити спільний план дій на розвиток їх і громади в цілому. Медіатор може діяти на рівні індивідів, груп та громади; має забезпечити

доступ до інформації, надати необхідні знання.

Фахівець із соціальної роботи в громаді залучений до організації громади, що включає економічний, політичний, соціальний розвиток, розвиток громади як єдиного організму. На початковому етапі своєї роботи із членами громади фахівець із соціальної роботи приміряє на себе роль організатора в плані: надання допомоги у створенні мікрогруп, об'єднань, які виступлять його однодумцями і підтримують його у реалізації планів і програм на рівні громади; ініціювання та організації зустрічей, залучення влади, налагодження контактів як в межах громади так і ззовні, пошуку ресурсів з метою популяризації своєї діяльності та реалізації розроблених програм і проектів, спрямованих на розвиток громади.

Проте, які свідчить аналіз практики та організації діяльності фахівця із соціальної роботи в громаді, не має такого випадку, коли б фахівець виконував тільки одну роль. Як правило, його діяльність передбачає комбінування декількох ролей. Сама комбінація буде відрізнятися залежно від посадових обов'язків, якими наділений фахівець, від функцій, які він реалізує в громаді, та від досвіду роботи у довіреній йому сфері соціальної роботи.

Висновки. Можна стверджувати, що метод організації громад є первинним методом соціальної роботи в громаді. Проте для реалізації зазначеного методу фахівець має володіти відповідними знаннями і мати сформовані вміння і навички з теорії і практики організації громад, її структури та управління нею. Фахівець із соціальної роботи при реалізації методу організації громад приміряє різноманітний рольовий репертуар, проте домінуючими є п'ять основних ролей: вчителя, фасилітатора, каталізатора, медіатора і організатора. Безперечно, подальших розвідок у зазначеному напрямі потребує дослідження готовності випускників спеціальності «Соціальна робота» до роботи в громаді з реалізації зазначеного методу.

Література

1. McNeil C. F. Community Organization for Social Welfare / C. F. McNeil. – American Association of Social Workers, Inc., 1951.
2. Mohd Shakil. Social Work with Community Organization: A Method of Community Development / Shakil Mohd. – Journal for Studies in Management and Planning. – Volume 01 Issue 04 May 2015. – P. 196-204.
3. Ralph M. Kramer. Readings in Community Organization Practice / Kramer Ralph M., Specht Harry. – Prentice Hall College Div., 1983. – 444 p.
4. Ross Murray G. Community Organisation: theory, principles, and practice / G. Murray Ross. – Harper and Row Publishers, New York, 1967. – 295 p.
5. Siddiqui H. Y. Working with Communities: An Introduction to Community Work / H. Y. Siddiqui. – Hira Publications, New Delhi. – 1997. – 304 p.
6. Skidmore R. A. Introduction to Social Work / R. A. Skidmore, M. G. Thackeray, O. W. Farley, L. L. Smith, S. W. Boyle. – 8th ed. – Boston: Allyn and Bacon. – 2000. – 404 p.
7. Misra P.D. Social Work: Philosophy and Methods / P.D. Misra. – New Delhi: Inter-India Publications. – 1994.
8. Bhattacharya S. Social Work: An Integrated Approach / S. Bhattacharya. – New Delhi: Deep & Deep Publications Pvt. Ltd. – 2012. – 544 p.

Слозанська Г. І. Роль фахівця із соціальної роботи в процесі реалізації методу організації громад.

Організація громади для фахівця із соціальної роботи є домінуючою сферою діяльності в територіальній громаді. Від правильної організації, вивчення потреб громади залежить процес інтеграції фахівця в громаду, ефективність його діяльності з розвитку громади. Організацію громади розглядають як процес і метод.

Як процес організація громад передбачає діяльність спрямовану на задоволення потреб громади та інтеграцію в громаду, що включає вивчення, діагностику та вирішення проблеми.

Як метод організація громад передбачає розробку і реалізацію різноманітних соціальних програм, які мають систематичну дію і направлені на вирішення проблем громади через інтервенцію в громаду. Як метод організацію громад застосовують з метою задоволення потреб громади, вироблення і забезпечення взаємозв'язку між потребами і ресурсами в громаді; розвитку, зміцнення і підтримки участі індивідів у житті громади; організації взаємодії між членами громади та між громадами; внесення змін в суспільні і групові відносини, процес прийняття рішень тощо.

Для реалізації визначеного методу фахівець з соціальної роботи в громаді має володіти необхідними знаннями, вміннями та навичками щодо структури, організації самої громади та системи надання соціальних послуг населенню.

До основних ролей, які фахівці із соціальної роботи виконують у процесі застосування методу організації громади, відносять ролі вчителя, каталізатора, фасилітатора, медіатора і організатора.

Слозанська Г. І. Роль соціального работника в процессе реализации метода организации общин.

Организация общества для социального работника является доминирующей сферой деятельности в территориальной общине. От правильной организации, изучения потребностей общества зависит процесс интеграции специалиста в общину, эффективность его деятельности по развитию общины. Организация общин является процессом и методом.

Как процесс организация общин предусматривает деятельность, направленную на удовлетворение потребностей общества и интеграции в общество и включает изучение, диагностику и решение проблемы.

Как метод организация общин предусматривает разработку и реализацию различных социальных программ, которые имеют систематическое действие и направлены на решение проблем общества через интервенцию в общество. Как метод организации общин применяют с целью удовлетворения потребностей общества, выработки и обеспечения взаимосвязи между потребностями и ресурсами в обществе; развития, укрепления и поддержки участия индивидов в жизни общества; организации взаимодействия между членами общины и между общинами; внесении изменений в общественные и групповые отношения, распределение власти, процесс принятия решений.

Для реализации определенного метода социальный работник в общине должен обладать необходимыми знаниями, умениями и навыками по структуре, организации самой общины и системы предоставления социальных услуг населению.

К основным ролям, которые социальные работники выполняют в процессе применения метода организации общества, относят роли учителя, каталізатора, фасилітатора, медіатора и організатора.

Slozanska H. I. The role of social worker in community organizing.

Community organizing for social workers is dominant sphere of activity. From the proper organization of the community, studying its needs depend social worker integration to the community and the effectiveness of his work. Community organizing supposed to be a process and a method. As the process it involves activities aimed at meeting of the community needs and integration into the community that include studying, diagnose and problem solution.

As a method community organizing includes the development and implementation of various social programs that have a systematic action and are aimed at solving community problems through intervention. As a method it is used to develop and ensure the relationship between needs and resources in the community; provide assistance to people who are in difficult circumstances; determine citizens' goals and find ways to realize them; develop, strength and support the participation of individuals in the community; organize interaction between community members and between communities; change social and group relations, power-sharing and decision-making; consolidate efforts for the effective distribution of available resources and in attract new ones.

To implement the defined method in the community social worker should have the necessary knowledge, abilities and skills about structure of the community and the system of social services. The main roles of social workers in realizing of the method of community organizing are teacher, catalyst, facilitator, mediator and organizer.

*Міжнародний економіко-гуманітарний
університет ім. акад. С. Дем'янчука,
33027, м. Рівне, вул. акад. С. Дем'янчука, 4
Международный экономико-гуманитарный
университет им. акад. С. Демьянчука,
33027, г. Ровно, ул. акад. С. Демьянчука, 4
International university of economics and humanities
named after academician Stepan Demianchuk,
33027, Rivne, str. akad. S. Dem'yanchuka, 4*

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми. Вхідження України в європейський освітній простір, а також стрімкий науково-технічний прогрес, вносять нові вимоги щодо підготовки педагогічних кадрів. Сучасний вчитель початкової школи повинен мати творчий склад мислення, володіти сучасними технологіями навчання молодших школярів, оригінально вирішувати складні професійні ситуації. У цьому контексті набуває актуальності розвиток педагогічної креативності у процесі підготовки майбутнього вчителя школи першого ступеня.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволив нам зробити висновок, що проблема розвитку креативності є актуальною та потребує подальших досліджень. Основні положення про сутність та ознаки педагогічної креативності відображені у працях О. Є. Антонової, Н. В. Кічук, Л. Й. Петришин С. О. Сисосвої та ін. Педагогічні умови розвитку креативності студентів були представлені у дисертаційних дослідженнях І. В. Гриненка, О. М. Дунасової, О. М. Куцевол, Н. І. Міщенко, І. Ю. Шахіної. Незважаючи на напрацювання з цієї теми, проблема визначення педагогічних умов розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи у процесі вивчення фахових дисциплін залишається не розглянутою.

Метою статті є визначення та обґрунтування педагогічних умов розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи.

Вклад основного матеріалу дослідження. У педагогічній теорії не має єдиної думки стосовно визначення терміну «педагогічні умови». Так, наприклад, О. Дурманенко під педагогічними умовами розуміє особливості організації навчально-виховного процесу у ВНЗ, що детермінують результати виховання, освіти та розвитку особистості студента, об'єктивно забезпечують можливість їх досягнення [1, с. 136]. Педагогічну креативність визначають як готовність суб'єкта до педагогічної творчості, здатність бачити, ставити й оригінально розв'язувати педагогічні проблеми, швидко орієнтуватися в нових педагогічних ситуаціях, передбачати результати [2, с. 103]. Узагальнюю-

чи зазначене вище, під педагогічними умовами розвитку педагогічної креативності майбутнього вчителя початкової школи розуміємо сукупність необхідних взаємопов'язаних обставин, впровадження яких у навчально-виховний процес ВНЗ сприятиме здійсненню поставленої дидактичної мети. Наведено та обґрунтуємо вибір педагогічних умов.

Однією з визначених нами умов є використання креативного потенціалу дисциплін фахового циклу. Професійна педагогічна освіта володіє широкими можливостями для розвитку креативності. Наприклад, потенціал дисципліни «Теорія та методика виховання» виявляється в оволодінні студентами умінь оригінально підходити до вирішення проблемних ситуацій, підготовки позакласної, позаурочної, ігрової роботи з молодшими школярами тощо. Потенціал навчальної дисципліни «Методика викладання природознавства» проявляється в тому, щоб допомогти майбутнім учителям знайти найбільш раціональну методику проведення занять природознавства; навчити розробляти конспекти уроків, плани роботи гуртків, сценарії масових заходів. Особливими можливостями для розвитку креативності володіє масова позакласна робота з природознавства (свята, екскурсії, походи на природу, вікторини, читацькі конференції, кінолекторії тощо). Створення сценаріїв та організація масової позакласної роботи для молодших школярів потребує креативних ідей, адже вони мають нести виховний, навчальний компонент, а також зацікавити дітей, поглибити їхній інтерес до вивчення природи.

Використання потенціалу фахових дисциплін, на нашу думку, допоможе розвинути вищезгадану якість глибше, усвідомлено, акцентувати увагу на неї безпосередньо під час фахової підготовки, здійснювати контроль і корекцію умінь та навичок студентів.

Наступною умовою є створення креативного освітнього середовища. У педагогіці завжди актуальною залишається проблема створення освітнього середовища, яке в найбільш повній мірі розкривало б різні види здібностей студента, його потенційні можливості. Креативне освітнє середовище являє собою багато-

вимірну індивідуалізовану самоорганізаційну цілісність, призначену для створення умов, що сприяють розвитку творчих здібностей студентів, а також забезпечує їх самореалізацію і особистісний ріст [3]. Креативне середовище вузу повинне відповідати наступним основним вимогам: 1) відсутність правил; 2) наявність великої інформаційної бази; 3) присутність позитивних передових зразків творчої діяльності; 4) створення умов для максимального розкриття творчого потенціалу кожного студента; 5) необмеженість у часі [3].

Таким чином, концепція креативного освітнього середовища побудована з урахуванням різних аспектів розвитку креативності (психологічних, матеріальних, організаційних). На нашу думку, креативне освітнє середовище є підґрунтям для розвитку педагогічної креативності, адже воно створює сприятливий психологічний клімат, дозволяє уникнути негатив-

ного творчого досвіду, допомагає налаштувати майбутнього фахівця на творчість та усвідомити свій потенціал.

Важливою умовою розвитку педагогічної креативності майбутнього вчителя є застосування інноваційних технологій у процесі викладання фахових дисциплін. Інноваційна освіта покликана розвивати особистість студента, зокрема і його творчі здібності. Під інноваційними педагогічними технологіями у педагогічних джерелах розуміють цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів, педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний навчально-виховний процес від визначення його мети до очікуваних результатів [4, с. 338–339]. Кожна інноваційна технологія володіє потенціалом для розвитку педагогічної креативності, виконує певні функції (табл. 1).

Таблиця 1

Потенціал інноваційних технологій навчання для розвитку педагогічної креативності майбутнього вчителя

Інноваційна технологія	Потенціал технології для розвитку педагогічної креативності
Ігрова технологія	Ігрова технологія допомагає створити атмосферу для прояву творчих здібностей, активізує зацікавленість до професії, креативної професійної діяльності. Оволодіння професійними цінностями та навичками під час застосування цієї технології здійснюються опосередковано. Зазначена технологія допомагає висвітлити наочно позитивні та негативні фактори чи вчинки педагогічної діяльності, тим самим акцентувати на них увагу; удосконалює навички педагогічної імпровізації, комунікативну складову професії вчителя (педагогічна розповідь, етика педагогічного спілкування, вирішення конфліктних ситуацій тощо).
Проблемна технологія	Проблемна технологія сприяє зацікавленості до проблем, явищ, протиріч; посилює бажання знаходити істину, тому активізує мотиваційну складову навчання, готує майбутніх педагогів отримувати знання самостійно. Позитивно впливає на розвиток навичок глибокого аналізу, виділення ядра інформації, бачити проблему та знаходити правильні рішення.
ТРВЗ	Розвиває особистісні креативні здібності (вміння систематизувати інформацію, знаходити протиріччя, передбачувати наслідки тощо); збільшує інтерес до розвитку креативних здібностей, сприяє зникненню психологічної інерції, різного роду ситуаційних та особистісних факторів, що перешкоджають розвитку креативності.
Технологія ситуаційного навчання	Метод кейсу розвиває вміння реалізовувати креативні рішення педагогічних проблем; сприяє застосовуванню набутих знань та досвіду на практиці; реалізовує принцип співтворчості, сприяє усвідомленню креативогенної сутності педагогічної професії, розвиває комунікативні навички (вміння представляти, аргументувати свої ідеї та припущення; вести дискусію; реагувати на критику тощо)
Проектна технологія	Проектна технологія допомагає майбутнім учителям бути постійно включеним у творчий процес, усвідомити свої потенційні можливості, оцінити результати своєї праці. Вищезгадана технологія сприяє бажанню самовдосконалення своїх навичок, дозволяє студентам залучити свої креативні здібності, удосконалює навички індивідуальної або групової роботи, вміння працювати над собою, раціонально використовувати час, планувати свою діяльність.
ІКТ	Інформаційно-комунікаційні технології навчання підвищують пізнавальну активність студентів, створюють творчу атмосферу на заняттях, допомагають наочно продемонструвати зразки креативної поведінки чи креативні продукти педагогічної діяльності. Процес навчання стає більш різноманітним, цікавим, що підвищує мотивацію.

Ігрова технологія широко застосовується у системі професійної освіти. На позитивний вплив ігор у процесі розвитку креативності звертали увагу багато науковців (Л. Й. Дерев'яна, К. Я. Климова, Т. В. Яковенко та ін.). Ігри допомагають знищити психологічні бар'єри, що перешкоджають активізації креативності, створюють невимушену атмосферу (або навпаки – атмосферу суперництва), сприяють розвитку особистісних якостей, удосконалюють практичні професійні навички, розвивають інтелект. Такий спектр позитивних моментів, що відбуваються у процесі застосування ігрових технологій, дає нам підстави стверджувати, що гра у вищому навчальному закладі допоможе розвинути педагогічну креативність майбутнього вчителя початкової школи.

Технологія проблемного навчання є ефективним засобом розвитку креативності, оскільки вона допомагає у процесі навчання застосовувати інтелектуальні ресурси майбутнього педагога, самостійно здобувати знання, відмовитись від стереотипів та шаблонного мислення, підсилює мотиваційну складову до навчання.

Технологія розв'язування винахідницьких завдань (ТРВЗ). Суть цієї технології полягає у формуванні системного, діалогічного мислення, розвитку творчої уяви, винахідливості, кмітливості. Методи, які застосовуються у ТРВЗ, розвивають такі пізнавальні та творчі здібності, як уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, робити висновки, інтерпретувати і синтезувати інформацію, аналізувати ситуації, передбачати наслідки, вибудовувати гіпотези, застосовувати нові ідеї та методи розв'язування задач на практиці, здатність виявляти оригінальні ідеї і винаходити нове; творча уява, дивергентне мислення тощо [4].

Технологія ситуаційного навчання спрямована на оволодіння навичками вирішення проблемних професійних ситуацій, трансформує набуті знання у практичні педагогічні вміння. Таким чином, зазначена технологія допомагає розвинути майбутньому фахівцеві одну із важливих характеристик педагогічної креативності – оригінальне вирішення педагогічних задач, а також сприяє формуванню готовності до інновацій, практичного застосування інформації

у майбутній педагогічній діяльності.

Проектна технологія. Особливістю застосування зазначеної технології для розвитку педагогічної креативності є те, що у процесі виконання проекту студент виконує цю роботу творчо, адже залучає усі набуті здібності та інформаційні ресурси. Вона має креативний характер, адже для створення проекту потрібно застосувати методи творчості, процес роботи над проектом є творчим актом, а готовий проект – це творчий «продукт». Залучення майбутніх педагогів до проектування допоможе застосовувати їхні креативні здібності, бути постійно включеними у творчий процес.

Таким чином, інноваційні технології навчання мають широкі функціональні можливості, спрямовані на розв'язання різних навчально-виховних цілей. В основі інноваційних технологій лежить зміна традиційної системи викладання та розширення функціональності занять. Визначений потенціал дає нам змогу зробити висновок, що застосування інноваційних технологій, як педагогічна умова, матиме позитивний вплив на розвиток педагогічної креативності.

Висновки. Визначення педагогічних умов є важливим етапом дослідження. Теоретичне обґрунтування вибору кожної умови дає підстави сформулювати гіпотезу дослідження, яка полягає у тому, що впровадження визначених педагогічних умов у навчальний процес ВНЗ сприятиме розвитку педагогічної креативності майбутнього вчителя початкової школи. Зазначені умови є взаємопов'язані один з одним, тому їх реалізація відбуватиметься комплексно. Визначені умови мають наскрізний характер, оскільки дозволяють використовувати їх на всіх етапах розвитку педагогічної креативності. Педагогічні умови виконують такі функції: прогностичну (передбачають визначення очікуваних результатів), організаційну (модифікують навчальний процес, з метою досягнення цілі дослідження), інноваційну (сприяють удосконаленню фахової підготовки майбутнього вчителя).

Перспективою подальших досліджень у цьому напрямі вважаємо впровадження визначених умов у навчальний процес вищого навчального закладу та перевірку їхньої ефективності.

Література

1. Дурманенко О. Теоретичний аналіз поняття «педагогічні умови» в контексті моніторингу виховної роботи у вищому навчальному закладі / О. Дурманенко // Молодь і ринок. – №7 (90), 2012. – С. 135-138.
2. Андреев В. И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности / В. И. Андреев. – Казань : Изд-во Казанского университета, 1988. – 228 с.
3. Кречетников К. Г. Развитие креативности личности в высшей школе : требуется перестройка педагогической системы [Электронный ресурс] / К. Г. Кречетников. – Режим доступа: <http://www.rb.ru/community/articles/articles/2010/01/18/115503.html>.
4. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник / Дичківська І. М. – К. : Академ. видав., 2004. – 352 с.

References

1. Durmanenko O. Teoretychnyi analiz poniattia «pedahohichni umovy» v konteksti monitorynhu vykhovnoi roboty u vyshchomu navchalnomu zakladi / O. Durmanenko // Molod i rynok. – №7 (90), 2012. – S. 135-138.
2. Andreev V. I. Dialektika vospitaniya i samovospitaniya tvorcheskoy lichnosti / V.I. Andreev. – Kazan': Iz-vo Kazanskogo universiteta, 1988. – 228 s.
3. Krechetnikov K. G. Razvitie kreativnosti lichnosti v vysshej shkole : Trebuetsya perestrojka pedagogicheskoy sistemy [Elektronnyj resurs] / K. G. Krechetnikov. – Rezhim dostupa : <http://www.rb.ru/community/articles/articles/2010/01/18/115503.html>.
4. Dychkivska I. M. Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii : navchalnyi posibnyk / Dychkivska I. M. – K. : Akadem. vydav., 2004. – 352 s.

Шкабаріна М. А. Педагогічні умови розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи.

У статті представлено комплекс педагогічних умов розвитку педагогічної креативності майбутнього вчителя початкової школи. Обґрунтовано вибір та доцільність кожної умови для впровадження у навчально-виховний процес ВНЗ. Визначено, що використання креативного потенціалу дисциплін фахового циклу сприятиме глибокій усвідомленості важливості розвитку цієї якості, безпосередньому впливу на розвиток педагогічної креативності під час опанування навчальної дисципліни. Висвітлено думку про те, що креативне освітнє середовище є сприятливим осередком ВНЗ, в якому поєднуються особливі психологічні, матеріальні та організаційні умови для розвитку педагогічної креативності.

У статті основний акцент здійснено на з'ясування ефективності застосування інноваційних технологій для досліджуваної якості. Визначено технології, які в найбільш повній мірі сприятимуть досягненню дидактичної мети. Кожна представлена інноваційна технологія має свій потенціал для розвитку педагогічної креативності. Технологія ситуаційного навчання спрямована на оволодіння навичок вирішення проблемних педагогічних ситуацій – важливої складової педагогічної креативності. Ігрові технології допомагають знищити психологічні бар'єри, що перешкоджають активізації креативності, розвивають важливі професійні навички. Технологія проектного навчання передбачає постійну включеність у творчий процес, сприяє застосуванню креативності на практиці, допомагає здійснити рефлексію своєї креативності діяльності.

Технологія проблемного навчання допомагає відмовитись від стереотипного мислення, розвиває інтелектуальні здібності, сприяє збільшенню мотивації. Інформаційно-комунікаційні технології навчання є ефективним засобом для розвитку педагогічної креативності, оскільки підвищують пізнавальну активність студентів, створюють творчу атмосферу на заняттях. Технологія розв'язання винахідницьких завдань за своєю сутністю покликана розвивати гнучке мислення, здатність генерувати нові ідеї, розв'язувати протиріччя і задачі проблемного та відкритого типу.

Ключові слова: педагогічна креативність, педагогічні умови, майбутній педагог початкової школи, інноваційні технології навчання.

Шкабарина М. А. Педагогические условия развития педагогической креативности будущих учителей начальной школы.

В статье представлен комплекс педагогических условий развития педагогической креативности будущего учителя начальной школы. Обоснован выбор и целесообразность каждого условия для внедрения в учебно-воспитательный процесс университета. Определено, что использование креативного потенциала дисциплин профессионального цикла будет способствовать глубокому осознанию важности развития этого качества, непосредственному влиянию на развитие педагогической креативности во время овладения учебной дисциплиной. Отражена мысль о том, что креативная образовательная среда является благоприятной средой ВУЗА, в которой сочетаются особенные психологические, материальные и организационные условия для развития педагогической креативности.

В статье основной акцент сделан на эффективности применения инновационных технологий для развития исследуемого качества. Определены технологии, которые в наиболее полной мере будут способствовать достижению дидактической цели. Каждая представленная инновационная технология имеет свой потенциал для развития педагогической креативности. Технология ситуативного обучения направлена на овладение навыков решения проблемных педагогических ситуаций – важной составляющей педагогической креативности. Игровые технологии помогают устранить психологические барьеры, что препятствуют активизации креативности, развивают важные профессиональные навыки. Проектная технология предусматривает постоянную включенность в творческий процесс, способствует применению креативности на практике, помогает осуществить рефлексію своей креативности деятельности. Проблемная технология помогает отказаться от стереотипного мышления, развивает интеллектуальные способности, способствует увеличению мотивации к учебе.

Информационно-коммуникационные технологии являются эффективным средством для развития педагогической креативности, поскольку повышают познавательную активность студентов, создают творческую атмосферу на занятиях. Технология решения изобретательских задач за своей сущностью призвана развивать гибкое мышление, способность генерировать новые идеи, решать противоречие и задачи проблемного и открытого типа.

Ключевые слова: педагогическая креативность, педагогические условия, будущий педагог начальной школы, инновационные технологии учебы.

Shkabarina M. A. Pedagogical conditions of the development pedagogical creativity future primary school teachers.

A complex of pedagogical conditions for the development pedagogical creativity future primary school teachers is presented in this article. The choice and expediency each of the conditions for introduction in the educational process of the university are substantiated. The usage of creative potential professional disciplines will promote deep mindfulness of the importance of this quality, direct impact on the development of pedagogical creativity while mastering the discipline. The creative educational environment is a favorable center of the university, which combines special psychological, material and organizational conditions for the development pedagogical creativity.

The effectiveness of innovative learning technologies for the development creativity future teachers is defined. The technologies that would most fully contribute the achievement of didactic goal are determined. Case method is focused on mastering the skills of problem educational situations – an important component of pedagogical creativity. Learning through play helps to destroy the psychological barriers that enhance creativity, develop important professional skills. Project-based learning requires constant involvement in the creative process, promotes the application of creativity in practice, helps to make reflection of creative activity.

Problem-based learning helps to abandon stereotypical thinking, develops intellectual abilities, increases the motivation to learn. Information and communication technology is an effective means for developing pedagogical creativity. This technology enhances cognitive activity of students, helps to create special atmosphere. The inventive problem solving technology in its essence intended to develop flexible thinking, the ability to generate new ideas, solve conflicts and problems.

Keywords: pedagogical creativity, pedagogical conditions, future elementary school teacher, innovative learning technology.

УДК 378.1:615.1.

Шукаєва Ольга Петрівна,

кандидат фармацевтичних наук, старший викладач
кафедри загальної фармації

*Одеський національний медичний університет
65082, м. Одеса, Валіховський провулок, 2
Одесский национальный медицинский университет
65082, г. Одесса, Валиховский переулок, 2
Odessa National Medical University
65082, Odessa, Ukraine, Valikhovskiy lane, 2*

ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРОВІЗОРІВ

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Одним із важливих питань сьогодення є відповідність сучасної освіти вимогам розробників лікарських засобів (далі - ЛЗ), виробників, дистриб'юторів та працівників аптечних підрозділів у підготовці висококваліфікованих профільних спеціалістів. Найперспективнішими напрямками підготовки є посилення технологічної та методологічної складової навчального процесу (в тому числі впровадження систем дистанційного навчання), зміцнення взаємодії вузів з фармацевтичними підприємствами і впровадження нових дисциплін, створення нових напрямів розвитку. Тому, постає необхідність більш активного реагування сучасної освіти на нові зміни в фармацевтичному просторі.

Зміни економічного, політичного і соціального становища у світовому просторі впливають на зміну ролі фармацевтичного працівника у суспільстві. Переорієнтування освіти фахівців відповідно до розвитку фармацевтичної галузі дасть змогу сучасному студенту визначитись з найбільш актуальним для нього напрямом майбутнього профільної роботи. Об'єднання

зусиль науки, виробництва та бізнесу буде сприяти більш активному розвитку практико-орієнтовної освіти. У свою чергу підприємства та виробництво зацікавлені в більш висококваліфікованих кадрах. Молоді фахівці у процесі навчання мають отримати достатню кількість практичних навичок, щоб чітко розуміти основні напрями розвитку фармацевтичної галузі та відповідність обраного напрямку майбутньої професійної діяльності своїм очікуванням.

Дистанційна освіта - найбільш прогресивна форма навчання та відповідає на запит сучасності. Створення єдиних інформаційних центрів за участю професорсько-викладацького складу вузів дозволить висвітлювати достовірні, актуальні, прогресивні та новітні розробки, оновлену нормативно-правову документацію, визначні події у фармацевтичному суспільстві. Поєднання зусиль науково-педагогічних працівників зробить роботу більш вагомим та значущим для фармацевтичної галузі в цілому.

Метою статті є дослідження основних питань зміни стандартів сучасної освіти на основі практико-орієнтованої підготовки спеціалістів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вимоги та попит сучасної фармацевтичної га-

лузі неможливо задовольнити кваліфікованими фармацевтичними кадрами, не змінюючи стандарти освіти, без впровадження інноваційних програм та розроблення нових методологічних складових навчального процесу.

У Законі «Про вищу освіту» у розділі V «Забезпечення якості вищої освіти» (в останній чинній редакції від 13 березня 2016 року) визначено необхідність продовження системної реформи. Незалежним органом «Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти» буде проводитись контроль якості отриманих знань у вищих навчальних закладах. Частина повноважень Міністерства освіти і науки вже сьогодні перейшла до агентства, яке в свою чергу відповідатиме за вирішення низки питань, а саме:

- формування за поданням вищих навчальних закладів пропозиції щодо переліку спеціальностей (спеціалізацій), за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти на відповідних рівнях вищої освіти;
- розроблення стандартів вищої освіти;
- акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти;
- формування критерії оцінки якості освітньої діяльності, у тому числі наукових здобутків, вищих навчальних закладів України, за якими можуть визначатися рейтинги вищих навчальних закладів України;
- розроблення положення про акредитацію спеціалізованих вчених рад тощо.

Результати перевірки якості освіти за кожною спеціальністю будуть дійсні п'ять років, після чого вуз повинен знову пройти акредитацію і підтвердити.

Необхідно звернути увагу на неоднорідність складу Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. З 25 його членів, які обиратимуться на три роки, 13 – представлятимуть вузи (9 – державні, 3 – приватні і 1 – комунальні), 5 – галузеві академії наук, 3 – об'єднання роботодавців, по 2 – Національну академію наук та органи студентського самоврядування [1].

Принагідно зазначити, що інтеграція України до європейського науково-освітнього простору вимагає зміни структури та змісту вітчизняної освіти. Реформа освіти має бути приведена у відповідність до потреб сучасної економіки та професійного ринку праці. Враховуючи високу потребу в фармацевтичних кадрах різного напрямку, необхідно розробляти програми з можливістю дистанційного оновлення та підтримувати безперервний процес підвищення рівня знань для кожної галузі.

Вищі навчальні заклади мають більш плідно співпрацювати з виробництвом та підприємствами, реагувати на вимоги практичної галузі

в цілому та спиратись на потребу профільних фахівців в регіоні. При доборі змісту навчання треба враховувати, що ринок фармацевтичних послуг в Україні надзвичайно розвинутий: на ньому працює 114 вітчизняних виробників лікарських засобів, а мережа роздрібною торгівлі лікарськими засобами та виробами медичного призначення нараховує більше 20 тисяч аптек [2].

Фармацевтичне виробництво вітчизняного ринку України не тільки розвивається завдяки інноваційним технологіям, а за даними Держкомстату, профільні компанії не зменшують об'єми виробництва, а впевнено збільшують його. Так, в січні цього року вітчизняні фармацевтичні виробники наростили виробництво продукції на 32% більше, ніж в грудні, а в лютому спостерігалось ще вище зростання на 35%. Цьому є декілька причин. Одна з них низькі фінансові можливості населення. Адже у зв'язку із зростанням курсу іноземної валюти (за даними Держкомстату в 2014 році курс долара США зріс більш ніж на 95%, а євро – близько на 80%; за перше півріччя 2015 року курс долара США зріс приблизно на 33%, а євро – близько на 28%) у 2014 – першому півріччі 2015 року загальний (середній) рівень зростання цін на фармацевтичну продукцію, медичні товари та обладнання підвищився більш ніж на 75 відсотків. Тому населення надає перевагу більш доступним, вітчизняним ЛЗ.

За даними консалтингової компанії Proxima Research, в аптечних продажах частка вітчизняних препаратів в натуральному вираженні досягла рекордних 77%. У минулому році ця цифра була 72%, а в 2014-му – взагалі 68%. Розвинуте внутрішнє виробництво, суворі умови європейського медичного стандарту якості GMP, які упродовж останніх чотирьох років стали обов'язковими для українських виробників, активно сприяють вітчизняним виробникам не тільки в завойовуванні вітчизняного ринку якісною продукцією, а й у розвитку експорту [3].

Одним із головних питань сьогодення вищої фармацевтичної освіти є її відповідність вимогам виробників до професійної підготовки фахівців за спеціальностями: промислова фармація, аптечна роздрібна діяльність, клінічні дослідження, інноваційні розробки тощо. Вони мають багато спільного та водночас відрізняються, зокрема за напрямом реалізації. На сьогоднішній день найперспективнішими напрямом вдосконалення навчального процесу є посилення його технологічної та методологічної складової (в тому числі впровадження систем дистанційного навчання), зміцнення взаємодії вузів з фармацевтичними підприємствами і впровадження нових дисциплін, що відображають раніше не висвітлені в навчаль-

ному процесі етапи обігу лікарських засобів.

Досвід роботи свідчить, що необхідно зосереджувати увагу не тільки на інформаційно-регуляторних вимогах до обігу на сучасному міжнародному та вітчизняному фармацевтичному ринку ЛЗ, але й приділити увагу розробленню та дослідженню препаратів згідно з вимогами належних практик в спільній співпраці з виробництвом. Це надасть студентам можливість відчувати велику відповідальність фахівців упродовж всього цілісного процесу від розробки до реалізації ЛЗ, що цілком відповідає вимогам Національної рамки кваліфікацій.

Фармацевтична система якості на всіх етапах виробництва вимагає володіння сучасними методами контролю якості ЛЗ, валідації процесів, аналітичними методиками, трансферу технологій, управління ризиками, інтегрованими системами менеджменту. Це вимагає постійної безперервної освіти і вдосконалення. Завдяки практичному досвіду працівників виробництва та спеціалізованих кафедр, створенню ефективних методологічних програм, на базі яких має проходити практико-орієнтована підготовка студентів, з'являється можливість постійного вдосконалення змісту навчання майбутніх фахівців для фармацевтичної галузі.

Доцільно зазначити, що сучасні вимоги до фахівців активно орієнтують на вивчення передового досвіду розвинених країн - це і сучасне обладнання, новітні технології, інноваційні розробки, про які повідомляється в пресі та які демонструються на міжнародних заходах. Однак їх характеристики представлені здебільшого англійською мовою, що ставить перед фахівцями (мету термінового формування іншомовної (англомовної) компетентності. Адже нині англійська мова змінила своє значення - з мови спілкування вона стала мовою інформаційних потоків. Очевидно, що якість перекладів лінгвістів не завжди відповідає потребам фахівців, оскільки не завжди перекладачі володіють термінологією, і тому дуже часто рівень перекладів не задовольняє вимоги технічного характеру. Програмне забезпечення, документація обладнання тощо вимагають знання мови на високому рівні. Отже, підвищення якості викладання англійської мови є нагальною потребою сьогодні. Її знання не тільки допоможе майбутнім фахівцям отримати додаткові знання, але сприятиме більш відкритому спілкуванню з іноземними спеціалістами та зробить українське суспільство більш відкритим у цілому.

Практико-орієнтований підхід до професійного навчання є методологічною основою сучасної вищої освіти. На ньому акцентується увага в Законі України «Про вищу освіту». Зокрема в рамках Закону передбачається, що практична підготовка студентів здійснюється

шляхом отримання практичних навичок під час практики на виробничих підприємствах згідно укладених договорів з вищими навчальними закладами. Керівники підприємств повинні забезпечити створення належних умов для проходження практики на виробництві відповідно до законодавства. Основою практико-орієнтованого навчання є певна переорієнтація результату освіти з рівня знань (поняття «підготовленість», «кваліфікація»), які не задовольняють професійне співтовариство, на рівень умінь (поняття «компетенція» і «компетентність»), який дає можливість застосувати в певній ситуації отримані знання, уміння, навички і досвід.

Його реалізація в процесі професійної підготовки у фармацевтичному вищому навчальному закладі сприятиме адаптації освітніх послуг до потреб і специфіки фармацевтичної галузі, стимулюватиме розвиток підприємницьких, креативних та інноваційних навичок на всіх освітніх рівнях. Створення інтерактивного навчального середовища через запровадження практико-орієнтованого підходу уможливує розвиток інфраструктури для трансферу знань, інтенсифікації різних форм співпраці вузів з підприємствами фармацевтичної галузі, залучення до навчального процесу в рамках освітньо-професійних програм фахівців-практиків, викладачів вузів в процесі розроблення нормативних документів, національної політики, галузевих програм і концепцій розвитку фармацевтичної галузі в цілому.

Забезпечення галузі необхідними кваліфікованими кадрами розглядається як нагальне, ключове завдання в рамках здійснення переходу фармацевтичної промисловості на інноваційну модель розвитку. У зв'язку з цим актуальною залишається необхідність удосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів у сфері розробки і виробництва лікарських засобів. Це передбачає впровадження нових освітніх програм вищої професійної освіти, які відображають фармацевтичну специфіку. Оцінка ситуації, що склалася на галузевому ринку праці, показує високу потребу в кваліфікованих кадрах та водночас неспроможність вузів задовольнити такими потребами виробництва в повному обсязі. Також існує велика нестача кадрів в аптеках та аптечних кіосках роздрібною ланки, а отже, і в фахівцях з середньою професійною освітою.

Безумовно, узгодженість та співпраця між вузами і бізнесом сприятиме підвищенню якості навчання студентів та надасть можливість продуктивно оволодіти практичними навичками упродовж навчання. Однією з таких форм співпраці є науково-виробничі кластери. Наприклад, у Франції створено 96 кластерів, 9 фармацевтичних кластера функціонують у Російській Федерації, такі приклади є й в інших

країнах. В Україні, на жаль, не створено жодного кластера в цій галузі. Варто зазначити, що сьогодні під кластерами прийнято розуміти близько розташовані та взаємодіючі компанії, університети, інститути, об'єкти інфраструктури, які взаємодоповнюють і підсилюють конкурентні переваги один одного [4].

Підтримка з боку держави у вигляді відсутності податкового навантаження створює максимально комфортні умови для розвитку та залучення нових прогресивних наукових співробітників у тому числі і зі студентської лави, що сприяє виходу країни на іншу ступінь економічного розвитку. Саме досвідчені викладачі спроможні стати надійним помічником у виборі подальшого розвитку студента. На курсах підвищення кваліфікації освоєння освітніх програм на виробничих та наукових майданчиках дасть можливість слухачам розширити свій професійний світогляд та можливо змінити вектор власного розвитку в іншому напрямі фармацевтичної індустрії. Адже зацікавлений та замотивований фахівець – надзвичайно цінний співробітник в будь-якому підприємстві.

Таким чином, поєднання базової фундаментальної підготовки з практико-орієнтовною науково-дослідницькою роботою студентів є основою інноваційної системи підготовки ви-

пускників, що володіють не тільки необхідним обсягом знань, але і навичками самостійного рішення нових науково-технічних завдань, підготовлених до роботи над проектом в команді, що вміють в короткий час зорієнтуватися на роботу в суміжній галузі знань і техніки. Практико-орієнтовне навчання за програмами підготовки спеціаліста, бакалавра, магістра, післядипломної освіти реалізується через створені інноваційні структури (науково-освітні центри, центри колективного користування, малі інноваційні підприємства тощо) [5].

Висновок. Отже, застосування практико-орієнтованого підходу до професійної підготовки майбутніх фахівців сприяє розвитку їхньої професійної компетентності та науково-дослідницької діяльності студентів, що сприяє вирішенню актуальних прикладних завдань, взаємодії навчальних закладів фармацевтичного спрямування з потенційними роботодавцями. Така співпраця дає змогу своєчасно корегувати стандарти професійного навчання, трансформувати їх відповідно до вимог фармацевтичного ринку праці та виступає основою інноваційного розвитку навчального процесу в вищих навчальних закладах та фармацевтичної індустрії в цілому.

Література

1. Освіта.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/reform/42795/>. – Реформа вищої освіти. 16 змін у вищій освіті: новий закон почав діяти.
2. Корреспондент.net [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blogs.korrespondent.net/blog/events/3806356>. – Якість ліків і місце України на фармацевтичному ринку світу.
3. Медпросвіта. Професійний інфопростір [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://medprosvita.com.ua/ukrainskoe-farmproizvodstvo-narashhivaet-oboroty/>. – Украинское фармпроизводство наращивает обороты.
4. PPT.RU [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ppt.ru/news/134649>. – Кластеры в современном мире: рейтинг самых развитых стран.
5. Association for Engineering Education of Russia [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://aeer.ru/files/io/m15/art_22.pdf. – Опыт внедрения практико-ориентированного обучения по инженерным направлениям подготовки в Южном федеральном университете.

References

1. Osvita.ua [Electronic resource]. – Access mode <http://osvita.ua/vnz/reform/42795/>. – Reforma vischoyi osvitu. 16 zmin u vischiiy osviti!: noviy zakon pochav diyati.
2. Korrespondent.net [Electronic resource]. – Access mode <http://blogs.korrespondent.net/blog/events/3806356>. – Yakist likiv i mistse Ukrainy ini na farmatsevtichnomu rinku svitu.
3. Medprosvita. Profesiyniy Infoprostir [Electronic resource]. – Access mode <https://medprosvita.com.ua/ukrainskoe-farmproizvodstvo-narashhivaet-oboroty/>. – Ukrainское farmproizvodstvo naraschivaet oboroty.
4. PPT.RU [Electronic resource]. – Access mode <http://ppt.ru/news/134649>. – Klasteryi v sovremennom mire: reyting samyih razvityih stran.
5. Association for Engineering Education of Russia [Electronic resource]. – Access mode http://aeer.ru/files/io/m15/art_22.pdf. – Opyit vnedreniya praktiko-orientirovannogo obucheniya po inzhenernyim napravleniyam podgotovki v Yuzhnom federalnom universitete.

Шукаєва О. П. Практико-орієнтований підхід до формування професійної компетентності майбутніх провізорів.

На основі аналізу стану розвитку фармацевтичної промисловості та ринку лікарських засобів здійснено оцінювання можливостей трансформації вищих навчальних закладів щодо професійної підготовки майбутніх провізорів. Автором виявлено суперечності між рівнем компетентності сучасних випускників фармацевтичних вищих навчальних закладів та вимогами професійного співтовариства галузі. Акцентується увага на необхідності більш активного реагування професорсько-викладацького складу університету на нові зміни в фармацевтичному просторі.

Визначено основні напрями модернізації змісту освіти, а саме: посилення технологічної та методоло-

гічної складової (у тому числі впровадження систем дистанційного навчання); розвиток взаємодії вузів з фармацевтичними підприємствами; впровадження нових дисциплін, що відображають раніше не висвітлені в навчальному процесі етапи обігу лікарських засобів; створення ефективних методологічних програм, на базі яких має проходити практико-орієнтовна підготовка студентів; посилення уваги до вивчення професійно спрямованої англійської мови тощо.

Здійснено критичний аналіз сучасного стану професійної підготовки майбутніх провізорів, розглянуто перспективні напрями подальшої модернізації навчального процесу. З позицій розвитку фармацевтичної промисловості розвинуто зміст практико орієнтованого підходу до професійної підготовки майбутніх провізорів. Порушується проблема формування відповідального ставлення майбутніх фахівців до виконання професійних обов'язків.

Практичне значення має ідея створення науково-виробничих кластерів як форми узгодженості та співпраці між вузами і бізнесом, що сприятиме підвищенню якості навчання студентів, формуванню в них дослідницької компетентності, надасть їм можливість продуктивно оволодіти практичними навичками та створить умови для розвитку фармацевтичної науки.

Ключові слова: практико-орієнтований підхід, фармацевтична освіта, професійна компетентність майбутнього провізора, університет, науково-виробничий кластер.

Шукаєва А. П. Практико-орієнтований підхід к формированию профессиональной компетентности будущих провизоров

На основе анализа состояния развития фармацевтической промышленности и рынка лекарственных средств оценены возможности трансформации высших учебных заведений относительно профессиональной подготовки будущих провизоров. Автором выявлены противоречия между уровнем компетентности современных выпускников фармацевтических высших учебных заведений и требованиями профессионального сообщества отрасли. Акцентируется внимание на необходимости более активного реагирования профессорско-преподавательского состава университета на новые изменения в фармацевтическом пространстве.

Определены основные направления модернизации содержания образования, а именно: усиление технологической и методологической составляющей (в том числе внедрение системы дистанционного обучения); развитие взаимодействия вузов с фармацевтическими предприятиями; внедрение новых дисциплин, отражающих ранее не освещенные в содержании образования этапы обращения лекарственных средств; создание эффективных методологических программ, на базе которых должна проходить практико-ориентированная подготовка студентов; усиление внимания к изучению профессионально направленного английского языка и т. д.

Осуществлен критический анализ современного состояния профессиональной подготовки будущих провизоров, рассмотрены перспективные направления дальнейшей модернизации учебного процесса. С позиций развития фармацевтической промышленности уточнено содержание практико-ориентированного подхода к профессиональной подготовке будущих провизоров. Затрагивается проблема формирования ответственного отношения будущих специалистов к выполнению профессиональных обязанностей.

Практическое значение имеет идея создания научно-производственных кластеров как формы согласованности и сотрудничества между вузами и бизнесом, что будет способствовать повышению качества обучения студентов, формированию у них исследовательской компетентности, предоставит им возможность продуктивно овладеть практическими навыками и создаст условия для развития фармацевтической науки.

Ключевые слова: практико-ориентированный подход, фармацевтическое образование, профессиональная компетентность будущего провизора, университет, научно-производственный кластер.

Shukaieva O. Practice-oriented approach to formation of professional competence of pharmacists.

Based on the analysis of the development of the pharmaceutical industry and pharmaceutical market opportunity assessment carried out transformation of higher education institutions for professional training of future pharmacists. The author found contradictions between the level of competence of graduates modern pharmaceutical universities and industry requirements of the professional community. The attention to the need for more proactive response of the teaching staff of the University to new changes in the pharmaceutical space.

The main directions of modernization of educational content, namely: increased technological and methodological component (including the introduction of distance learning); universities develop cooperation with pharmaceutical companies; introduction of new disciplines, reflecting previously covered in the educational process steps trafficking of drugs; creating effective methodological programs on which should take place practice-oriented training of students; increased attention to the study of professionally oriented English language and so on.

The critical analysis of the current state of training of future pharmacists, discussed perspective directions of further modernization of the educational process. From the standpoint of pharmaceutical industry practices developed content-based approach to the training of future pharmacists. Violated the problem of formation of future professionals responsible attitude to professional duties.

The practical importance to the idea of creating scientific and industrial clusters as a form of coordination and cooperation between universities and businesses that will improve the quality of education students to form the research competencies enable them to efficiently acquire practical skills and create conditions for the development of pharmaceutical science.

Keywords: practice-oriented approach, pharmaceutical education, professional competence of a pharmacist, university, research and production cluster.

РОЗДІЛ II

Методика і технології професійної освіти і навчання

УДК 61: 378.046-021.64:616-051

Волошина Олена Борисівна,
доктор медичних наук, професор
зав.кафедри загальної практики і медичної реабілітації
Дукова Ольга Робертівна,
кандидат медичних наук, доцент
кафедри загальної практики і медичної реабілітації
Лисий Ігор Станіславович,
кандидат медичних наук, доцент
кафедри загальної практики і медичної реабілітації
Ковальчук Лариса Іванівна,
кандидат медичних наук, доцент
кафедри загальної практики і медичної реабілітації

*Одеський національний медичний університет
65082, м. Одеса, пров. Валиховський, 2
Одесский национальный медицинский университет
65082, г. Одесса, пер. Валиховский, 2
Odessa national medical university
65082, Odessa Valikhovskiy lane, 2*

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ЛІКАРІВ ЗАГАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ НА ПІСЛЯДИПЛОМНОМУ ЕТАПІ

Постановка проблеми. Підвищення ефективності охорони здоров'я у теперішній час тісно зв'язано не тільки з використанням сучасних організаційних та економічно обґрунтованих форм надання медичної допомоги, не тільки з впровадженням інноваційних технологій, а із удосконалюванням системи професійної підготовки медичних кадрів [1]. Післядипломна підготовка лікарів за спеціальністю «Загальна практика – сімейна медицина» в Україні нині здійснюється шляхом первинної спеціалізації в інтернатурі та на 6-місячних циклах вторинної спеціалізації, поповнюючи шеренги сімейних лікарів з колишніх терапевтів та педіатрів. Підвищення якості підготовки сімейних лікарів передбачає інтеграцію двох основних напрямів – теоретичної підготовки майбутніх спеціалістів сімейної медицини та засвоєння практичних навичок, необхідних сімейному лікарю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, сімейного лікаря визнано спеціалістом медичної галузі, що може найповніше впливати на стан здоров'я населення [2]. Сімейний лікар є лікарем первинної ланки надання медичної допомоги, тому він має володіти навичками лікування невідкладних станів, добре розумітися в питаннях профілактики захворювань, фактично здійснювати зв'язок між пацієнтом та спеціалістами інших галузей медицини.

Досвід підготовки сімейних лікарів на додипломному та післядипломному етапах обговорюється в значній кількості наукових праць [3; 4; 5].

Питання додипломної підготовки лікарів загальної практики висвітлені в роботах Г. Н. Лисенко, Ю. М. Колесника, В. Д. Сиволапа, а саме: підкреслено, що на додипломному етапі основну увагу приділяють медико-соціальним аспектам здоров'я населення, питанням профілактики, ранньої діагностики та лікуванню хворих на амбулаторному етапі.

Особливості післядипломної підготовки сімейних лікарів висвітлені в роботах Л. В. Глушко, Є. М. Стародуб, В. І. Ткаченко. Показано, що на додипломному етапі перевага віддається підвищенню рівня теоретичних знань, то на післядипломному етапі основним завданням є максимальне оволодіння практичними навичками, необхідними сімейному лікарю в його професійній діяльності. Методичні аспекти підготовки сімейних лікарів зі суміжних спеціальностей обговорюють В. М. Жадан, В. К. Лихачов, Ю. В. Просветов. Зростання вимог до професійної підготовки майбутніх лікарів загальної практики обумовлено тим, що такий фахівець має бути кваліфікованим лікарем-універсалом, з високим рівнем теоретичної та практичної підготовки з усіх розділів медицини [5]. Треба зазначити, що високий рівень вимог до професійної підготовки лікаря загальної практики потребує подальшого ретельного пошуку методів підвищення якості навчального процесу, особливо на післядипломному етапі.

Метою статті є висвітлення окремих напрямів практичної підготовки лікарів загальної практики – сімейної медицини, пов'язаних із застосуванням новітніх технологій в навчальному процесі, які спрямовані на покращення

засвоєння практичних навичок сімейними лікарями та ефективно зарекомендували себе в навчальному процесі кафедри.

Виклад основного матеріалу. Удосконалення засвоєння практичних навичок лікарями загальної практики сімейної медицини здійснюється на нашій кафедрі в декілька етапів згідно до сучасних вимог [5] із застосуванням інноваційних технологій в навчальному процесі. Важливим дидактичним принципом сучасного клінічного навчання є відповідність змісту навчального матеріалу реальним умовам роботи лікаря. Викладачами кафедри розроблено навчально-методичне забезпечення первинної спеціалізації лікарів за спеціальністю «Загальна практика – сімейна медицина» та на 6-місячних циклах вторинної спеціалізації згідно зі сучасними галузевими стандартами, які включають базу відеофільмів з методикою оволодіння практичними навичками, мультимедійні презентації лекцій, системи «мультимедійний педагог».

З метою оптимізації процесу викладання на кафедрі широко застосовуються різноманітні технології дистанційного навчання, а саме: лікарі-інтерни та лікарі-курсанти за фахом «Загальна практика – сімейна медицина» беруть участь у реальночасових конференціях (теле-семінари, демонстрації пацієнтів, навчальні фільми), викладачі кафедри читають лекції в дистанційному режимі, проводять інтерактивні семінарські заняття, застосовують ресурси Інтернет (тематичні сайти, електронні бібліотеки) [6]. Перед початком занять проводять анкетування, що дозволяє виявити «слабкі місця» і приділити цим темам більше уваги. З метою контролю якості підготовки лікарів-курсантів розроблена система контрольного тестування [7].

Важливим етапом засвоєння практичних навичок на сучасному рівні є застосування симуляційних технологій. На базі Навчально-інноваційного центру практичної підготовки лікарів Одеського національного медичного університету (ОНМедУ), який є багато профільною та високотехнологічною установою, що оснащена сучасним обладнанням з першого до сьомого рівня реалістичності, співробітниками кафедри розроблено теоретичні та практичні заняття для сімейних лікарів з надання невідкладної допомоги. Засвоєння практичних навичок з надання невідкладної допомоги із застосуванням симуляторів та манекенів дозволяє оволодіти необхідними вміннями без ризику заподіяння шкоди пацієнту. Вміння надати необхідну невідкладну допомогу кваліфіковано та своєчасно є дуже важливою навичкою особливо для сімейного лікаря, який не має щоденного досвіду лікування невідкладних станів, проте

є першою ланкою при зверненні за медичною допомогою. Навчання в стимуляційному центрі дозволяє лікарю відпрацювати кожну методику до автоматизму, що значно підвищує рівень підготовки фахівця.

Наступним етапом є отримання лікарями загальної практики-сімейної медицини практичного досвіду на базі Університетської клініки ОНМедУ. Під час проходження очної частини інтернатури лікарі-інтерни працюють разом з лікарями у відділеннях загальної практики – сімейної медицини. Засвоєння новітньої інформації на базі відділення - це приближення до реальної ситуації ведення хворих, надання невідкладної допомоги, засвоєння диференційного підходу в практиці сімейного лікаря. Проведений порівняльний аналіз якості формування практичних навичок лікарями-інтернами за період з 2015 до 2016 рік показав, що кількість помилок при тестуванні на початку інтернатури в 2015 році становить 88%, у 2016 році – 74%. Кількість помилок у засвоєнні практичних навичок після закінчення інтернатури у 2015 році – 32%, у 2016 році – 13%, що, на нашу думку, пов'язано з ретельним відпрацюванням практичних навичок з наступним контролем за їх виконанням.

У контексті нашого дослідження слід зазначити, що важливим аспектом професійного розвитку є формування світогляду сімейного лікаря, заснованого на основних принципах доказової медицини. Викладачі кафедри та сімейні лікарі Одеського регіону взяли участь в реалізації проекту «Східноєвропейська мережа з підвищення якості досліджень та розробки в області хронічних захворювань», який виконувався на базі ОНМедУ. Йдеться про новітні технології пошуку, аналізу, синтезу й використання медичної інформації, що дають змогу приймати найбільш обґрунтовані клінічні рішення. Знання основних принципів доказової медицини та вміння користуватися результатами досліджень є дуже важливим особливо для лікарів загальної практики – сімейної медицини. Чітке розуміння методології формування доказової бази, основних методів сучасної клінічної методології веде к формуванню стратегічно нового клінічного мислення, яке у загальній лікарській практиці визначається двома основними моментами, а саме, рівнем клінічного випадку та рівнем клінічної політики по відношенню до групи аналогічних клінічних випадків. В процесі оцінювання одержаних результатів досліджень, що віддзеркалені у певних відібраних наукових документах на предмет їх достовірності, лікар повинен зуміти згадані результати досліджень зіставити із завданнями свого клінічного випадку, тобто з ситуацією, якою він володіє, з наступною роз-

робкою стратегії ведення хворого. Вимогою для розроблення такої стратегії є глибокий і достеменний аналіз ситуації конкретного клінічного випадку з даними, що характеризують аналогічну групу хворих. Поєднання індивідуального досвіду лікаря з результатами кращих наукових досліджень щодо оцінювання ефективності медичної практики дає можливість не тільки досягати успіху в клінічній практиці, а й раціонально використовувати завжди обмежені ресурси охорони здоров'я за рахунок відмови від застосування технологій з недоведеною ефективністю. Участь лікарів у даному проекті надала можливість долучитися до сучасних інформаційних ресурсів, до європейських стандартів лікарської практики.

Несумнівним є той факт, що відповідальність за планування та здійснення безперервного професійного розвитку лежить безпосередньо на кожному лікареві, який має право самостійно обирати зміст, форми, методи та місце

підвищення своєї професійної майстерності, тому дуже важливим завданням для викладачів кафедри є виховання розуміння необхідності постійного професійного зростання, вдосконалення професійної компетентності.

Висновки. Представлений досвід удосконалення розвитку практичних навичок лікарями загальної практики шляхом поєднання традиційних форм навчання з використанням інноваційних технологій в навчальному процесі довів підвищення ефективності підготовки. Інтерактивний метод навчання у стимуляційному центрі створює оптимальні умови для забезпечення сучасного рівня засвоєння практичних навичок. Однією з педагогічних умов підвищення якості професійної підготовки лікарів загальної практики є розроблення і запровадження навчально-методичного забезпечення, а саме: робочої навчальної програми, навчального плану, освітньо-кваліфікаційної характеристики.

Література

1. Латишев Є. Є. Державна програма розвитку загальної практики - сімейної медицини: модуляція вітчизняної охорони здоров'я щодо локалізації медичних проблем суспільства /Є. Є. Латишев/ /Сімейна медицина. – 2005. – № 3. – С. 7-9.
2. Програма економічних реформ на 2010-2014 роки. Реформа медичного обслуговування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/ms_reform/.
3. Проблеми та перспективи підготовки сімейних лікарів на до дипломного етапі / Ю. М. Колесник, В. Д. Сиволап, Н. С. Михайлівська, Т.О. Кулінич // Патологія. – 2013. – №1. – С. 7-9.
4. Актуальні питання підготовки лікарів-інтернів за спеціальністю «Загальна практика – сімейна медицина» / Волошина О. Б., Дукова О. Р., Лисий І. С., Бугерук В. В, Узун О. А. / Матеріали Х Ювілейної Всеукраїнської навчально-наукової конференції з міжнародною участю «Кредитно-модульна система організації навчального процесу у вищих медичних (фармацевтичному) навчальних закладах України на новому етапі. Частина 2., тези. доп. – Тернопіль, 2013. – С. 408.
5. Еталони практичних навичок для лікарів загальної практики – сімейних лікарів (навчально-методичний посібник) / За ред. акад. НАМНУ, проф. Вороненка Ю. В. – К, 2014. – 288 с.
6. Електронна мережа сайту телемедицини України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.i-med.tv.
7. Контрольне тестування лікарів-курсантів як засіб підвищення ефективності ведення хворих з гострим коронарним синдромом (ГКС) на догоспітальному етапі / В. В. Бугерук, О. Б. Волошина, Т. М. Муратова, І.С. Лисий, О. Р. Дукова / Матеріали навчально-наукової конференції «Сучасна післядипломна освіта: досягнення, проблеми, перспективи», присвяченої 90-річчю заснування ХМАПО, 7-8 листопада 2013р., Харків: тези. доп. Харків: ХМАПО, 2013. – С.99-100.

References

1. Latyshev Ye. Ye. Derzhavna prohrama rozvytku zahalnoi praktyky - simeinoi medytsyny: moduliatsiia vitchyznianoï okhorony zdorovia shchodo lokalizatsii medychnykh problem suspilstva /Ye.Ye. Latyshev/ /Simeina medytsyna. – 2005. – № 3. – S. 7-9.
2. Prohrama ekonomichnykh reform na 2010-2014 roky. Reforma medychnoho obsluhovannia [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/ms_reform/.
3. Problemy ta perspektyvy pidhotovky simeinykh likariv na do dyplofnomu etapi / Yu. M. Kolesnyk, V.D.Syvolap, N. S. Mykhailivska, T. O. Kulinych // Patolohiia. – 2013. – №1. – S. 7-9.
4. Aktualni pytannia pidhotovky likariv-interniv za spetsialnistiu «zahalna praktyka – simeina medytsyna» / Voloshyna O. B., Dukova O. R., Lysyi I. S., Buheruk V. V, Uzun O. A. / Materialy Kh Yuvileinoï Vseukrainskoi navchalno-naukovoï konferentsii z mizhnarodnoïu uchastiu «Kredytно-modulna systema orhanizatsii navchalnoho protsesu u vyshchykh medychnykh (farmatsevychnomu) navchalnykh zakladakh Ukrainy na novomu etapi. Chastyna 2., tezy.dop. – Ternopil, 2013. – S. 408
5. Etalony praktychnykh navykiv dlia likariv zahalnoi praktyky – simeinykh likariv (navchalno-metodychnyi posibnyk) / Za red. akad. NAMNU, prof. Voronenka Yu. V. – K, 2014. – 288 s.
6. Elektronna merezha сайtu telemedytsyny Ukrainy www.i-med.tv.
7. Kontrolne testuvannia likariv-kursantiv yak zasib pidvyshchennia efektyvnosti vedennia khvorykh z hostryim koronarnym syndromom (HKS) na dohospitalnomu etapi / V. V. Buheruk, O. B. Voloshyna, T. M. Muratova, I.S.Lysyi, O. R. Dukova / Materialy navchalno-naukovoï konferentsii «Suchasna pislidyplomna osvita: dosiahnennia, problemy, perspektyvy» prysviachenoi 90-richchiu zasnuvannia KhMAPO, 7-8 lystopada 2013r., Kharkiv: tezy. dop. Kharkiv: KhMAPO, 2013. –S.99-100.

Волошина О.Б., Ковальчук Л.І., Дукова О.Р., Лисий І.С. Методичні аспекти професійної підготовки лікарів загальної практики на післядипломному етапі.

У статті зазначено, що пріоритетним напрямом підвищення професійної підготовки лікарів загальної практики - сімейної медицини на післядипломному етапі є взаємозв'язок фундаментальних знань, заснованих на сучасних досягненнях медичної науки, з практичною підготовкою майбутніх лікарів.

З метою оптимізації засвоєння теоретичних знань на кафедрі широко використовуються дистанційні методи навчання, які в обмежені часові проміжки створюють додаткові можливості для залучення вузьких фахівців в освітній процес, проведення інтерактивних семінарів. Відеоконференції в дистанційному режимі підвищують можливості отримання інформації про останні досягнення медичної науки. Однак, відмінною рисою на післядипломному етапі є акцент на практичну підготовку майбутніх сімейних лікарів. Основною формою підвищення практичної підготовки лікарів є робота в відділеннях сімейної медицини спільно з лікарями відділень з подальшим контролем за якістю отриманих навичок викладачами кафедри. Важливим моментом даного процесу є вміння застосовувати теоретичні знання в кожному конкретному випадку, а саме: пошук, аналіз, синтез і використання інформації для обґрунтованого клінічного рішення. З огляду на високі вимоги до практичної підготовки сімейних лікарів, значна увага приділяється розвитку навичок з надання невідкладної допомоги в стимуляційному центрі, що є особливо важливим для лікарів загальної практики, які не мають щоденного досвіду надання невідкладної допомоги. Навчання на симуляторах і манекенах уможливорює відпрацювання кожної методики до автоматизму, що значною мірою підвищує рівень практичної підготовки фахівця.

Наведені актуальні напрями, форми і методи роботи, запровадження педагогічних інновацій дають змогу підвищити якість засвоєння теоретичних знань і рівень розвитку практичних навичок фахівцями первинної ланки в наданні медичної допомоги.

Ключові слова: післядипломна освіта, сімейна медицина, практичні навички.

Волошина Е.Б., Ковальчук Л.И., Дукова О.Р., Лысий И.С. Методические аспекты профессиональной подготовки врачей общей практики на последипломном этапе.

В статье указано, что приоритетным направлением улучшения профессиональной подготовки врачей общей практики – семейной медицины на последипломном этапе является взаимосвязь фундаментальных знаний, основанных на современных достижениях медицинской науки с практической подготовкой будущих врачей.

С целью оптимизации усвоения теоретических знаний на кафедре широко используются дистанционные методы обучения, которые в ограниченные временные промежутки создают дополнительные возможности для привлечения узких специалистов в образовательный процесс, проведения интерактивных семинаров. Видеоконференции в дистанционном режиме повышают возможности получения информации о последних достижениях медицинской науки. Однако отличительной особенностью на последипломном этапе является акцент на практической подготовке будущих семейных врачей. Основной формой улучшения практической подготовки врачей является работа в отделениях семейной медицины совместно с врачами отделений с последующим контролем полученных навыков преподавателями кафедры. Важным моментом считается умение применять теоретические знания в каждом конкретном случае, а именно: поиск, анализ, синтез и использование информации для обоснованного клинического решения. Учитывая высокие требования к практической подготовке семейных врачей, особое внимание уделяется развитию у врачей по оказанию неотложной помощи в симуляционном центре, что является особенно важным для врачей общей практики, не имеющих ежедневного опыта оказания неотложной помощи. Обучение на симуляторах и манекенах позволяет отработать каждую методику до автоматизма, что в значительной степени повышает уровень практической подготовки специалиста.

Приведенные актуальные направления, формы и методы работы, внедрение педагогических инноваций позволят повысить качество усвоения теоретических знаний и уровень развития практических навыков специалистами первичного звена в оказании медицинской помощи.

Ключевые слова: последипломное образование, семейная медицина, практические навыки.

Voloshyna O.B., Kovalchuk L.I., Dukova O.R., Lysi I.S. Methodical aspects of the professional training of general practitioners at the postgraduate stage.

The article points out that the priority direction of improving the professional training of general practitioners - family medicine at the postgraduate stage is the interrelation of fundamental knowledge based on modern achievements of medical science with the practical training of future doctors. In order to optimize the learning of theoretical knowledge, distance learning methods are widely used at the department, which, in limited time intervals, create additional opportunities for attracting narrow specialists to the educational process, conducting interactive seminars. Video conferences in the remote mode increase the possibility of obtaining information about the latest advances in medical science. However, the distinctive feature of the postgraduate stage is the emphasis on the practical training of future family doctors. The main form of improving the practical training of doctors is working in family medicine departments in conjunction with the doctors of the departments with subsequent monitoring of the acquired skills of the teachers of the department. An important point is the ability to apply theoretical knowledge in each specific case, namely the collection, analysis, synthesis and use of information for an informed clinical solution. Considering the high requirements for the practical training of family doctors, a good result was shown by training the skills in providing emergency care in the simulation center, which is especially important for general practitioners who do not have daily experience in providing emergency care. Training on simulators and mannequins allows you to work out each technique to automatism, which greatly increases the level of practical training of a specialist. The given actual directions, forms and methods of pedagogical innovations, will allow increasing the quality of mastering and mastering practical skills by specialists in primary care.

Key words: postgraduate education, family medicine, practical skills

Грубнік Володимир Володимирович,
 доктор медичних наук, професор,
 завідувач кафедри хірургії № 1
Кошель Юлій Миколайович,
 кандидат медичних наук, доцент
Ткаченко Олександр Іванович,
 доктор медичних наук, професор
Міщенко Василь Васильович,
 доктор медичних наук, професор
Койчев Євген Анатолійович,
 асистент

*Одеський національний медичний університет.
 65082, м.Одеса, Валіховський провулок 2.
 Одесский национальный медицинский университет.
 65082, г.Одесса, Валиховский переулок 2.
 Odessa National Medical
 University, Odess. Valyhovski lane 2.*

ОПТИМІЗАЦІЯ ПІДГОТОВКИ ВИПУСКНИКІВ МЕДИЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ ДО СКЛАДАННЯ ІНТЕГРОВАНОГО ДЕРЖАВНОГО ЛІЦЕНЗІЙНОГО ІСПИТУ «КРОК-2» З ХІРУРГІЧНИХ ХВОРОБ

Постановка проблеми. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, схвалена Указом президента України від 25.06.2013 р. за № 344/2013, серед основних завдань визначає: розвиток мислення, орієнтованого на майбутнє, подальшу модернізацію і розвиток освіти на Європейських засадах, підвищення якості освіти на інноваційній основі. Система забезпечення якості, що реалізована для вищої медичної освіти України на галузевому рівні, включає національні інтегровані іспити, які реалізуються з 1998 року [7, с. 4]. Порядок проведення ліцензійних інтегрованих іспитів в Україні базується на нормативній базі, складеній у відповідності з урахуванням досвіду діяльності Центру тестування, Українського центру якості освіти та міжнародного досвіду Національної Ради медичних екзаменаторів (NBME, США), медичної асоціації Великої Британії. Рішенням всесвітньої конференції (Філадельфія, США, 1998) Програма ліцензійних іспитів України була рекомендована іншим країнам, які впроваджують ліцензії або сертифікаційні іспити як модель для використання.

Підготовка лікарів у вищих навчальних закладах III-IV рівня акредитації відбувається на етапах додипломної підготовки студентів та післядипломної підготовки в інтернатурі [2, с. 5]. На етапі додипломної підготовки навчання проводиться відповідно до освітньо-професійної підготовки спеціаліста (ОПП) з урахуванням вимог освітньо-кваліфікаційних характеристик (ОКХ), створених на основі галузевих стандартів. Відповідно до галузевих стандартів вищої освіти напряму 1.101 «Медицина» за спеціальностями 7.12010001 «Лікувальна справа» та 7.12010002 «Педіатрія»

нормативними формами державної атестації випускників вищих навчальних закладів є стандартизований тестовий та практично-орієнтований державний іспит.

Ціллю державної атестації випускників є визначення відповідності рівня знань, умінь та навичок, досягнутих внаслідок освоєння ОПП та вимог ОКХ [1, с. 4].

Стандартизований тестовий державний іспит, затверджений наказом МОЗ України від 14.08.1998 р. № 251, проводиться Державною екзаменаційною комісією вищого навчального закладу та Центром тестування професійної компетенції спеціалістів при МОЗ України [4, с. 1]. Складовою частиною державної атестації випускників і є тестовий екзамен «Крок-2», який визначає мінімальний рівень професійної компетентності, необхідний для присвоєння кваліфікації спеціаліста [6, с. 6].

Практика проведення ліцензованого тестового іспиту «Крок-2» визначила, що кожного року серед випускників є ряд студентів, які не змогли здолати бар'єр у 60,5%. У зв'язку з цим нам здається доцільним поділитися досвідом з оптимізації підготовки випускників до ліцензованого іспиту «Крок-2».

Мета дослідження. Ціллю дослідження є виявлення ступеня готовності студентів-випускників до складання тестового екзамену; привчити їх до необхідності вирішення тестів в умовах стислого часу (1 хвилина 1 тест); визначити групу ризику; запропонувати заходи щодо підвищення ступеню готовності студентів групи ризику; провести апробацію спеціальних шаблонів для перевірки тестів. Досягнення цілей дозволить оптимізувати якість підготовки випускників до іспиту [5, с. 4].

Виклад основного матеріалу. Дослідження проводилось у вигляді пілотного тестового екзамену «Крок-2». На кафедрі хірургії № 1 Одеського національного медуніверситету за період з 2012 по 2016 рік проаналізовано результати його складання студентами 6 курсу медичного факультету. На початку циклу доцент кафедри попереджав студентів про те, що через 3-4 дні буде проведений пілотний тестовий екзамен «Крок-2», роз'яснював умови та цілі проведення:

– студент отримує протокол відповідей, а також блок тестових завдань з хірургічних хвороб (90 завдань);

– час вирішення завдань 90 хвилин (2 акад. години);

– заліковий норматив 60,5% правильних відповідей;

– забороняється користуватись в аудиторії будь-якими засобами зв'язку, пристроями зчитування, обробки, збереження та відтворення інформації;

– скористатись для тренування базою тестових завдань, що є на сайті кафедри (5000 завдань).

Студенти попереджалися, що у випадку нескладання іспиту «Крок-2» під час державного практико-орієнтованого екзамену вони можуть повторно його скласти один раз не раніше ніж через рік упродовж трьох років. Студент, який не склав стандартизовані тести державного іспиту «Крок-2» під час повторного складання, не допускаються до подальших перескладань без повторного навчання на випускному курсі. Це попередження слугує додатковою мотивацією для підготовки до тестування упродовж 3-4 днів. У день тестування студенти отримують протокол відповідей, у якому вказується номер варіанту, прізвище студента, курс, група, прізвище викладача, дата проведення, відсоток правильних та неправильних відповідей, прохідний бал (60,5%). Кожному студенту видається блок тестів «Крок-2», що містить 90 завдань хірургічного профілю.

Лист протоколу поділений на 2 частини, кожна з яких містить 45 тестових завдань з варіантами відповідей – А, В, С, Д, Е. Студент закреслює клітину з вірною відповіддю. Завдання перевіряються за допомогою спеціальних шаблонів протоколів, виготовлених на прозорій плівці, де уже відмічені правильні відповіді. Шаблон накладається на лист протоколу і викладач визначає та підраховує кількість правильних відповідей та їх відсоток. На підрахунок кожного протоколу витрачається 3-4 хвилини. За 2012-2013 навчальний рік не здолали заліковий бар'єр 33 студенти із 147, що

склало 22,4%. У 2013-2014 році із 241 студента не склали залік 37, що становило 15%. Із 323 студентів у 2014-2015 році не отримали залік 60 студентів (19%); у 2015-2016 навчальному році відсоток студентів, які не отримали залік, склав 21% (з 462 не отримали залік 97).

Отже за період з 2012 по 2016 рік завдання пілотного тестового екзамену «Крок-2» вирішували 1173 студента; 846 з них отримали залік. Не отримали залік 227 студентів, що склало 19,35% від загальної кількості. Після перевірки завдань кожний викладач отримує списки студентів, що знаходяться у групі ризику для проведення індивідуальної роботи з кожним студентом. Отримані результати були доведені до відома деканатів, призначені та проводились додаткові консультації. Найбільш ефективним виявились повторні пілотні тестові екзамени «Крок-2», що проводились після опрацювання тестових завдань, які знаходяться в комп'ютерній базі кафедри. Після повторних тестових екзаменів «Крок-2» рівень правильних відповідей збільшувався до 75-80%.

З метою оптимізації підготовки до ліцензійного іспиту завдання тестового екзамену «Крок-2» за 10-річний попередній період були розміщені на сайті кафедри, що дасть змогу студентам активно користуватись цими матеріалами у домашніх умовах [3, с. 130]. Після отримання результатів ліцензійного іспиту було порівняно динаміку рівня знань студентів групи ризику залежно від додаткових занять. Так, якщо за 2014-2015 навчальний рік за результатами пілотного тестового екзамену «Крок-2» не отримали залік 60 студентів, що склало 21%, то за результатами ліцензійного іспиту із цієї групи ризику не склали екзамен тільки 2 студенти, тобто 0,61%. Якщо відсоток вірних відповідей на завдання пілотного тестового екзамену «Крок-2» у групі ризику склав у середньому 44%, то після проведення додаткової підготовки він виріс до 75%.

Висновки. Багаторічний досвід використання пілотного тестового екзамену «Крок-2» свідчить про те, що його проведення дає можливість сконцентрувати увагу на швидкому вирішенні тестів (1 хвилина – 1 тест). За отриманими результатами визначається група ризику, з якою проводиться додаткова робота щодо підвищення рівня знань (консультації, повторні пілотні тестові екзамени «Крок-2», індивідуальна робота). Це дає змогу суттєво зменшити відсоток незадовільних оцінок (до 0,61%). Водночас використання спеціальних шаблонів для перевірки тестових завдань значно скорочує час перевірки контрольних завдань (до 3-4 хвилин).

Література

1. Комплексный практически ориентированный государственный экзамен: навч. посібник/за заг. ред. д.м.н., професора В.М.Запорожана Одеса, Одеський медуніверситет, 2007. – 211с.
2. Гарас Н. Н. преестественность до и последипломных этапов обучения в подготовке специалистов педиатров / Н. Н. Гарас, Т. М. Билоус // Журнал «Смоленский медицинский альманах». – 2015, выпуск 2. – С.58-59.
3. Ортеменка Е. П. Дистанционный контроль теоретической подготовленности студентов-медиков 6 курса к сдаче тестового лицензионного экзамена «Крок-2» / Е. П. Ортеменка // Журнал «Смоленский медицинский альманах» – 2016, выпуск 2. – С. 129-133.
4. Волосовець О. П. Завдання вищої медичної школи України щодо її інтеграції до світового освітнього простору / О. П. Волосовець// Матеріали навчально-методичної конференції «Проблеми впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу». – 2010. – С. 1-2.
5. Агенидзе Э. А. Оптимизация обучения в высшей школе / Э. А. Агенидзе //Материалы 18 международной научно-методической конференции «Управління якістю підготовки фахівців». – 2013, частина 2. – С. 4-5.
6. Аксинорская О. И. Эффективность тестирования в медицинском учебном процессе / О. И. Аксинорская, И. А. Полякова // Материалы 18 международной научно-методической конференции «Управління якістю підготовки фахівців». –2013, частина 2. – С. 6.
7. Методичні рекомендації з підготовки до ліцензійних інтегрованих іспитів «Крок-1» і «Крок-2» як галузевого моніторингу якості вищої медичної освіти відповідно до Європейських вимог /за заг. ред. академіка НАМН, професора В. Ф. Москаленко. Київ, 2013. – 15с.

References

1. Zaporozhan V. N. (2007) Kompleksnii prakticheski orientirovannii gosudarstvennii eksamen. Specialnosti «Lechebnoe delo» i «Pediatria». Uchebnoe posobie, Odessa medicinskii universitet. [In Ukrainian]
2. Garas N. N., Bilous T. M. (2015) Preemstvennost do i poslediplomnogo etapov obuchenia v podgotovke specialistov pediatrov. V jurnale «Smolenskii medicinskii almanah» vipusk 2 N1, 58-59 [in Ukrainian]
3. Ortemenka E. P. (2016). Distancionnii control teoreticheskoi podgotovlennosti studentov medicov 6 cursa k sdache testovogo licensionnogo eksamena «Krok-2». Jurnal «Smolenskii medicinskii almanah» vipusk 2, 129-133 [in Ukrainian]
4. Volosovets O. P. (2010). Zavdannya visshoi medichnoi shcolu Ukraini shodo ii integratsii do svitovogo osvithnogo prostory. Materiali navchalno-metoduchnoi konferentii «Problemi vprovadjennia kreditno-modulnoi sistemi organizatii navchalnogo procesu», Odessa, 1-2 [in Ukrainian]
5. Agenidze E. A. (2013). Optimizatia obuchenia v vishei shkole. Materiali 18 mejdunarodnoi nauchno-metodicheskoi konferentii «Upravlinnia iakistiu pidgotovki fahivtsiv» chastina 2, Odessa, 4-5 [Ukrainian]
6. Aksinorskaia O. I., Poliakova I. A. (2013). Effectivnost testirovania v medicinskom uchebnom processe. Materiali 18 mejdunarodnoi konferentii «Upravlinnia iakistiu pidgotovki fahivtsiv» chastina 2. Odessa, 6 [in Ukrainian]
7. Moskalenko V. F. (2013) Metodichni recomtndatsii z pidgotovki do licenziinih integrovanih isputiv «Krok-1» i «Krok-2» iak galuzevogo monitoringu iakosti vishoi medichnoi osviti vidpovidno do Evropeiskih vimog, Kiev [in Ukrainian].

Грубник В. В., Кошель Ю. М., Ткаченко О. І., Міщенко В. В. Оптимізація підготовки випускників медичних університетів до складання інтегрованого державного ліцензійного іспиту «Крок-2» з хірургічних хвороб.

Ліцензійні інтегровані іспити як форма незалежного оцінювання рівня професійної компетентності студентів проводяться Державною організацією «Центр тестування професійної компетентності фахівців з вищою освітою напрямків підготовки «Медицина» при Міністерстві охорони здоров'я України напередодні практично-орієнтованого державного іспиту. Складовою частиною державної атестації випускників і є тестовий екзамен «Крок-2», який визначає мінімальний рівень професіональної компетентності, необхідний для присвоєння кваліфікації спеціаліста.

Студенти, які одержали оцінку «не склав» на тестовому екзамені «Крок-2», можуть повторно його скласти один раз не раніше, ніж через рік протягом трьох років. Студенти, які тричі отримали оцінку «не склав» під час складання та двох перескладань ліцензійного іспиту, відраховуються з університету. Студент, який не склав стандартизований тестовий державний іспит «Крок-2» під час повторного перескладання, не допускається до подальших його перескладань без проходження повторного навчання на випускному курсі. У статті запропонована методика проведення пілотного тестового екзамену «Крок-2», що дозволяє виявити групи ризику серед студентів для проведення додаткової роботи серед випускників медичних університетів. Проаналізовано результати пілотного «Крок-2» з хірургії за 4 роки серед 1173 студентів 6 курсу. Отримали залік 846 студентів, що здолали бар'єр у 60,5% правильних відповідей; не отримали залік 227 студентів, що склало 19,65%. Проведена додаткова робота – консультації з тестового екзамену «Крок-2», проведення повторного пілотного тестового екзамену «Крок-2» індивідуальна робота зі студентами групи ризику, розміщення бази завдань тестового контролю на сайті кафедри, що позитивно позначилося на результатах ліцензійного інтегрованого іспиту з «Крок-2»; відсоток незадовільних оцінок знизився до 0,61%. Також в статті запропоновано нову методику перевірок завдань даного тестового екзамену за

допомогою спеціальних шаблонів, що скоротило час перевірки 90 завдань до 3-4 хвилини.

Ключові слова: Якість фахової підготовки лікарів, ліцензійний іспит «Крок-2», методика проведення пілотного тестового екзамену «Крок-2», групи ризику, шляхи поліпшення результатів ліцензованого інтегрованого іспиту, використання шаблонів для перевірки завдань.

Грубник В. В., Кошель Ю. М., Ткаченко А. И., Мищенко В. В. Оптимизация подготовки выпускников медицинских университетов к сдаче интегрированного государственного лицензионного экзамена «Крок-2» по хирургическим болезням.

Лицензионные интегрированные экзамены как форма независимого оценивания уровня профессиональной компетентности студентов проводится Государственной организацией «Центр тестирования профессиональной компетентности специалиста высшего образования направления подготовки «Медицина» при Министерстве здравоохранения Украины накануне практически интегрированного государственного экзамена. Составной частью государственной аттестации выпускников является тестовый экзамен «Крок-2», который определяет минимальный уровень профессиональной компетентности, необходимый для присвоения квалификации специалиста. Студенты, получившие оценку «не сдал» на тестовом экзамене «Крок-2» могут сдать его повторно один раз не раньше, чем через год на протяжении трех лет. Студенты, получившие в течение трех лет оценку «не сдал» во время экзамена и двух пересдач лицензионного экзамена, отчисляются из университета. Студент, не сдавший стандартизованный государственный экзамен «Крок-2» во время повторных пересдач, не допускается к дальнейшим пересдачам без прохождения повторного обучения на выпускном курсе. В статье предложена методика проведения пилотного тестового экзамена «Крок-2», что позволяет выявить группу риска среди студентов для проведения дополнительной работы среди выпускников медицинских университетов. Проведен анализ результатов пилотного тестового экзамена «Крок-2» по хирургии за 4 года среди 1173 студентов 6 курса. Получили зачеты 846 студентов, преодолевшие барьер в 60,5% правильных ответов; зачеты не сдали 227 студентов, что составило 19,35%.

Со студентами группы риска проведена дополнительная работа: еженедельные консультации, проведение повторных пилотных тестовых экзаменов «Крок-2», использование электронной базы тестовых заданий на сайте кафедры, индивидуальная работа с каждым студентом, что позитивно сказалось на результатах лицензионного интегрированного экзамена «Крок-2», процент неудовлетворительных оценок снизился до 0,61%. Также в статье предложена новая методика проверки заданий «Крок-2» при помощи специальных шаблонов, что сократило время проверки 90 задач до 3-4 минут.

Ключевые слова: Качество профессиональной подготовки врачей, лицензионный интегрированный экзамен «Крок-2», методика проведения пилотного тестового экзамена «Крок-2», группы риска, пути улучшения результатов лицензионного интегрированного экзамена, использование шаблонов для проверки задач.

Grubnik V.V., Koshel Y. M., Tkachenko O.I., Mishenko V.V. Optimization for the training of medical graduates for integrated governmental medical licenssing examination in surgery «Krok-2».

Licensing integrated exams as a form of independent assessment of the level of professional competence of students is conducted by the State organization “Testing center of the professional competence of a specialist of higher education of direction of preparation “Medicine””, the Ministry of health of Ukraine on the eve of practically oriented state exam. A part of the state certification of graduates is exam test “KROK-2”, which determines the minimum level of professional competence required for qualification of a specialist. The students, who receive a rating of “fail” on the test examination “KROK-2” can take it once again, but not sooner than a year for three years. The students, who received throughout three years a mark of “fail” during the test and two retests of a licensing exam, they are expelled from the University. The student, who did not pass a standardized state exam “KROK-2” during the re-mulligans, he is not permitted to take further resit without re-transmission of learning in the graduating class. In the article is proposed the methodology of the pilot “KROK-2”, that allows to identify the group of risk among the students for realisation additional work among the graduates of medical universities. We conducted the analysis of the results of the pilot “KROK-2” in surgery for 4 years among 1173 6th year students. Was counted 846 students, who overcame the barrier of 60.5% of correct answers; was does not counted 227 students, that composed 19.35%.

Were realised the additional work with the students in the risk group – weekly consultations, performing the re-pilot “KROK-2”, using of the electronic database of test items on the department website, individual work with each student, which positively affected on the results of the licensed integrated examination “KROK-2”, the percentage of unsatisfactory grades has decreased to 0.61%. Also in the article were proposed a new method of verification tasks “KROK-2” with the help of special templates that reduced the time check of 90 test tasks to 3-4 minutes.

Key words: Quality of professional training of physicians, licensed integrated examination “KROK-2”, the methodology of the pilot “KROK-2”, the group of risks, the ways of improving the results of an integrated licenssing examination, using templates for task validation.

Дмитрієва Наталя Борисівна,

кандидат медичних наук, доцент.

Крикляс Володимир Генріхович,

кандидат медичних наук, доцент.

Парасочкіна Вікторія Володимирівна,

кандидат медичних наук, асистент.

Розуменко Андрій Олександрович,

асистент.

Одеський національний медичний університет

65082, м. Одеса, Валіховський провулок 2

Одесский национальный медицинский университет

65082, г. Одесса, Валыховский переулок 2

Odessa National Medical University

65082, Odesa, Valykhovsky lane 2

ОПТИМІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ СУБ'ЄКТІВ КАФЕДРИ ЗАСОБАМИ ВЕБ-САЙТУ

Постановка проблеми. Проаналізувавши ситуацію на сучасному освітньому просторі, керівництво і колектив кафедри прийняли рішення модернізувати освітній процес таким чином, щоб полегшити доступ до мультимедійної, друкувальної та тематичної структури кафедри серед студентів і співробітників та зняти частину навантаження з лаборантського складу кафедри. Збір всіх даних кафедри в єдине загальнодоступне джерело робить можливим доступ до публічної інформації (всіх лекцій, методичних розробок, тематичних планів, відео галереї, а також інформації щодо складу кафедри, підручників тощо) кожного суб'єкта не тільки кафедри, але й усього університету. Як свідчить практика, це значно поліпшує освітній, аналітичний та адміністративний процес.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасні тенденції розвитку інформатизації освіти розглядаються не тільки у вищих навчальних закладах (далі - ВНЗ), але й на шкільному рівні тощо. Як стверджує О. П. Серветник: «В умовах інформаційного суспільства традиційне навчання поступово втрачає свій сенс. Величезний потік інформації, яка старіє швидше, ніж учень закінчує школу, вже не можливо вмістити до шкільної програми». Це ствердження сміливо можна використати для студентів ВНЗ. Пріоритетом розвитку сучасної освіти України є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечує подальше вдосконалення освітнього процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві [5], та інформатизація освіти, вдосконалення бібліотечного та інформаційно-ресурсного забезпечення освіти і науки [6]. Досвід роботи свідчить, що правильно організована діяльність сайту (прикладом може слугувати сайт <http://ivet-ua.science/> Інституту професійної технічної освіти, який має дуже велику поширеність серед пошукових систем (Yandex, Google, Bing)

тощо за різноманітними ключовими запитами) сприяє поширенню інформації про освітній заклад серед майбутніх абітурієнтів та виступає достатньо повним інформаційним джерелом для вже дійсних студентів. Цей досвід також широко застосовується серед європейських та американських ресурсів, але, на жаль, у вітчизняних ВНЗ медичного профілю тільки починає втілюватись. Тому так важливо впроваджувати новітні інформаційно-освітні технології серед електронних та друкованих джерел.

Мета статті - дослідити методи вдосконалення навчального процесу через упровадження інформаційно-аналітичної системи кафедри як засобу підвищення доступності та ефективності засвоєння навчальної програми.

Виклад основного матеріалу. У розробленому сайті кафедри як засобу оптимізації навчального процесу ми виходили з того, що він має відповідати певним критеріям. Одним із них є мультимедійна доступність. Звертаючи увагу на сучасний світ різноманітності «гаджетів», кожному користувачу було запропоновано повний спектр мультимедійної доступності для таких пристроїв, як: планшети, смартфони, ноутбуки, ПК та, навіть, телефони попередніх поколінь (<http://dental-surgery.odmu.edu.ua/>). Зовнішній вигляд сайту на різних пристроях наведено на рисунках 1 та 2.

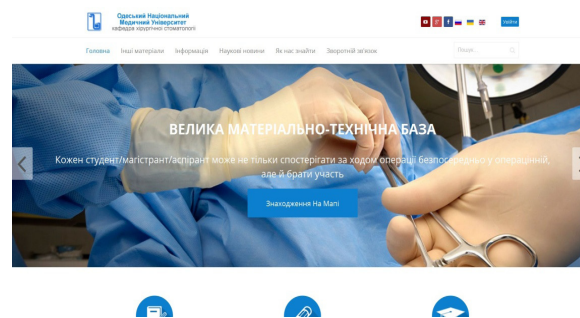
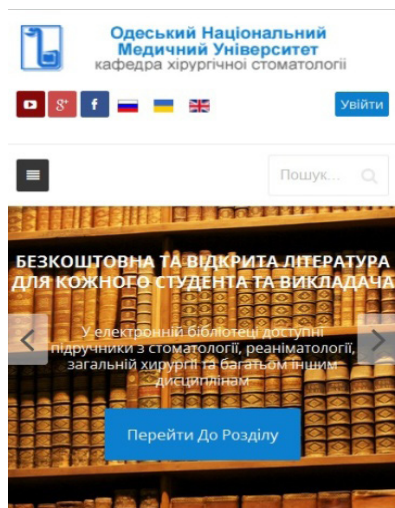

Рис. 1. Вигляд ПК версії кафедрального сайту

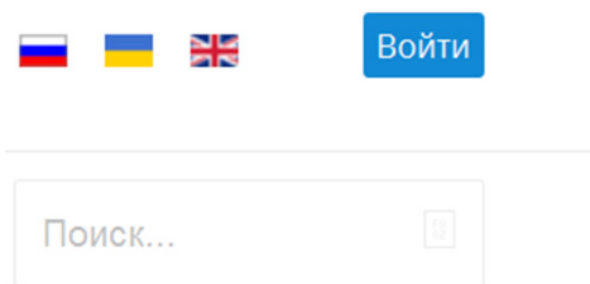

Рис. 2. Вигляд планшетної версії

Рис. 3. Мобільна версія

Наступним критерієм обрано мультимовність. З самого початку розробки проекту ми прагнули зробити мультимовну версію (Рис. 3): англійську – для іноземних англомовних громадян, російську – для іноземних російськомовних громадян та українську для вітчизняних громадян. Перехід між трьома мовами сайту спрощений до трьох кнопок у правому верхньому куті сайту (зображено на рис. 4).

Рис. 4. Перехід між трьома незалежними мовними версіями сайту

Всі українськомовні студенти мають авторизуватися тільки за своїми прізвищем, ім'ям, по батькові (ПІБ) і тільки українською мовою. Іноземні російськомовні студенти можуть авторизуватися як російською, так і англійською мовою, а англомовні іноземні студенти, відповідно, тільки англійською. Кожному студенту надана можливість самостійно обирати ту мову, яку він забажає, після його особистого звернення до кафедри.

Ще одним критерієм розроблення сайту кафедри є зручність та доступність. Розробниками передбачається, що файли внутрішньої кафедральної системи не мають публічного доступу і можуть бути завантажені/переглянуті тільки після авторизації. Доступ до авторизації забезпечується за ПІБ у якості логіна та пароля, у вигляді стандартного, який оголошується усім користувачам. Всі користувачі розподілені за групами: студенти, магістранти, аспіранти, співробітники кафедри та адміністрація університету (декани та заступники деканів). Крім того, кожен рік з 25 по 31 серпня на кафедральному веб-сайті проводиться оновлення бази даних студентів, які вже перейшли на третій курс, тобто почали вивчати дисципліну «Хірургічна стоматологія». Списки студентів беруться безпосередньо з міжнародного та вітчизняного деканатів, щоб виключити наявні помилки при індивідуальному зборі інформації. Така система дає змогу швидко виявити певні помилки у внутрішньоуніверситетській базі даних, тобто при неможливості авторизуватися на кафедральному сайті й при виявленні невірною ім'я ми надсилаємо студента до деканату, щоб у системі було виправлено ПІБ останнього. Така система може бути взаємодоповненою і дає змогу страхувати кафедру та університет від можливих помилок у документах.

Такий критерій як літературна кафедральна база розглядається нами як ознака, на основі якої оцінюється рівень наповненості інформаційної бази кафедри підручниками та оновлення методичних рекомендацій, тематичних планів, графіків чергувань викладачів упродовж усього року тощо. Слід зазначити, що в архівах веб-сайту кафедри містяться не тільки підручники з хірургічної стоматології (більше 120), але й з інших стоматологічних дисциплін таких, як: терапевтична стоматологія (54), ортодонція (61), ортопедична стоматологія (59), стоматологія дитячого віку (52). Досвід показує, що книг за розділом «Стоматологія» недостатньо для якісної підготовки студентів, тому архів матеріалів включає в себе також підручники з фармакології, офтальмології, оториноларингології, анестезіології та реаніматології, нейрохірургії, загальної хірургії, мікробіології, інфекційних хвороб

тощо. Важливим, на наш погляд, є те, що літературний матеріал доступний як для завантаження, так і для вільного читання на екрані пристрою. Пропустивши з будь-яких причин, наприклад, лекцію, студент завжди зможе отримати ту інформацію, яку хотів до нього донести лектор на занятті.

Критерій ліцензійне тестування може бути засобом вимірювання рівня якісної підготовки та оцінювання знань студентів з використанням впроваджені електронної системи тестування за ліцензійним іспитом «КРОК-2». Це допомагає кафедрі заощаджувати ресурси та час викладачів, студентам – отримувати більше інформації за конкретною темою та здійснювати підготовку до ліцензійного іспиту в домашніх умовах.

Відомо, що ліцензійний інтегрований іспит включає один, два або три окремі тестові екзамени (Кроки) залежно від освітньо-кваліфікаційного рівня. Для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» та «спеціаліст» тестовий екзамен «КРОК-2» розміщений на кафедральному сайті у трьох мовних розділах для відповідних категорій студентів. Усі завдання взяті з офіційного джерела – центру тестування <http://testcentr.org.ua/>

Наша система уможливує максимальне наближення студентів до офіційного ліцензійного іспиту, тобто дається 1 хвилина на одне питання, а правильні відповіді можна переглянути тільки наприкінці тестування. Результатами тестування кожен студент може поділитися у будь-якій соціальній мережі, відправити на пошту, або просто завантажити на електронний носій, щоб провести роботу над помилками в індивідуальному порядку.

За критерієм контроль освітнього процесу здійснюється аналіз результатів тестування студентів на самій кафедрі (у тому числі й завідувачем кафедрою). Після цього ці дані передаються в деканат факультету для проведення порівняльної оцінки підготовки до ліцензійного тестового іспиту.

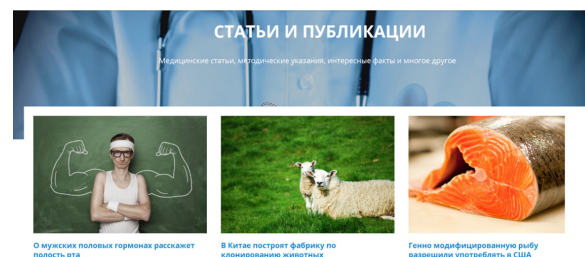
Крім того, групи користувачів, що були зазначені вище, підпадають під повну статистику, тобто: кількість входів на сайт, кількість проведеного часу, з якого пристрою зайшов, які книги завантажив, які розділи відвідував, якою мовою користувався тощо. Це допомагає викладачам кафедри формувати цілісну уяву про загальний освітній процес та грамотно модернізувати всі типи даних на нашому кафедральному сайті.

Для модернізації кафедрального сайту передбачено також критерій швидкості обробки інформації. Кафедральний веб-сайт був розроблений у максимально легкій формі для полегшення і прискорення завантаження ресурсу на

всіх пристроях та при будь-якій швидкості роботи Інтернету. У відповідному розділі є повна інформація для з'єднання з адміністратором сайту і безпосередньо з кафедрою: міський, мобільний телефони, поштова адреса, індекс та електронна адреса. Всі повідомлення, що були відправлені з форми зворотного зв'язку, миттєво поступають на мобільний пристрій адміністратора сайту і також обробляються у максимально короткий термін.

З метою інформування студентів у відповідних розділах створено інформацію, що включає в себе: інформацію про кафедральний склад (ПШБ, посада, науковий ступінь), історію формування і розвитку кафедри (по теперішній час) та розташування всіх кафедральних баз на мапі (у тому числі з вказівкою маршрутів громадського транспорту, яким легше пересуватися до тої чи іншої бази у максимально короткий час).

При роботі з будь-якою інформацією важливо враховувати таку ознаку, як її сучасність, що було обрано наступним критерієм при модернізації сайту кафедри. Адміністратором сайту (кафедральним співробітником) кожного місяця проводиться моніторинг ресурсів Інтернету з новинами для фільтрації контенту та розміщення останньої інформації у галузі медицини і стоматології тощо. Інформація розташовується у трьох мовних версіях сайту, цим забезпечується інформування студентів про інноваційні технології без витрати часу на фільтрацію та пошук з багатьох джерел самими студентами. Приклад наведено на рисунку 5.

Рис. 5. Вигляд розділу сайту з останніми новинами

Висновки. Практика викладання навчальних дисциплін на кафедрі, спостереження за роботою студентів свідчить про позитивний вплив на результативність навчально-виховного процесу. Насамперед, підвищився середній бал з дисципліни «Хірургічна стоматологія» у ліцензійному інтегрованому іспиті «КРОК-2». Студенти стали більше проінформованими у частині методичного забезпечення щодо підготовки до занять та якості відповідей. За свідченням студентів, модернізована інформаційна база сайту кафедри дає можливість значно швидше отримати відповіді

на запитання (стосовно сучасних галузевих інновацій та читання новітніх підручників). Завдяки вчасному інформуванню на сайті щодо проведення конференцій значно збільшилася кількість учасників наукових конференцій від кафедри хірургічної стоматології. Крім цього, студенти отримали можливість вирішення пристових завдань «КРОК-2» на мобільних пристроях, чого немає на багатьох сайтах у мережі Інтернет, це зробило підготовку до заняття через мобільний пристрій, спілкування на кафедральному форумі стосовно різних запитань тощо більш зручною в плані економії часу та мобільності.

Відбулися позитивні зміни в роботі викладацького складу кафедри: відтепер є миттєвий

доступ до інформаційного забезпечення (раніше витрачалося багато часу на пересування співробітників між кафедральними базами для отримання документів та електронних файлів); альтернатива (чи, можна сказати, доповнення) університетській бібліотеці, завдяки чому кожен студент може обирати, яким джерелом йому користуватися для отримання тієї чи іншої інформації. Крім того, з'явилася конкуренція і, як наслідок, розвиток наукових бібліотек, бо тільки завдяки конкуренції ми можемо отримати постійний та стабільний прогрес. Таким чином, трансформація інформаційної системи кафедри через модернізацію її сайту сприяла розвитку кафедри в цілому за різними напрямками.

Література

1. Журнал «Основа» / «Завучу. Усе для роботи» [Електронний ресурс] – 2013 р. – Вип. № 23–24, (119–120) – Режим доступу: <http://journal.osnova.com.ua/download/29-119-39577.pdf> (дата звернення : 19.03.2017 р.). – Назва з екрана.
2. Торубара, О. М. Застосування новітніх інформаційних технологій в навчальному процесі вищих навчальних закладів [Електронний ресурс] / О. М. Торубара // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки. – 2013. – Вип. 108.2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VchdpuP_2013_2_108_20.pdf (дата звернення : 17.03.2017 р.). – Назва з екрана.
3. Ільченко, О. І. Новітні інформаційні технології – запорука створення якісного педагогічного продукту [Електронний ресурс] / О. І. Ільченко, Т. В. Козицька, О. В. Храпай. – Режим доступу : <https://sites.google.com/a/hrapay.com/elena/moi-publikacii/novitini> (дата звернення : 15.03.2017 р.). – Назва з екрана.
4. Савченко, З. В. Формування і використання інформаційних електронних науково-освітніх ресурсів [Електронний ресурс] / З. В. Савченко // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2010. – № 4 (18). – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/102/> (дата звернення : 18.03.2017 р.). – Назва з екрана.
5. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта. – 2002. – № 26. – С. 3.
6. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року // Президент України; Указ, Стратегія від 25.06.2013 № 344/2013.
7. Самборська О.Д. Використання тематичних персональних сайтів у навчальному процесі [Електронний ресурс] – 2012. – Режим доступу: http://bar-bgpk.at.ua/biblioteka/vikoristannja_tematichnikh_personalnikh_sajtiv_u_n.pdf. – Назва з екрана.

References

1. Zhurnal «Osнова» / «Zavuchu. Use dlia roboty» [Elektronnyi resurs] – 2013 r. – Vyp. № 23–24, (119–120) – Rezhym dostupu: <http://journal.osnova.com.ua/download/29-119-39577.pdf> (data zvernennia : 19.03.2017 r.). – Nazva z ekrana.
2. Torubara O. M. Zastosuvannia novitnikh informatsiinykh tekhnolohii v navchalnomu protsesi vyshchyykh navchalnykh zakladiv [Elektronnyi resurs] / O. M. Torubara // Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Pedahohichni nauky. – 2013. – Vyp. 108.2. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VchdpuP_2013_2_108_20.pdf (data zvernennia : 17.03.2017 r.). – Nazva z ekrana.
3. Ilchenko O. I. Novitni informatsiini tekhnolohii – zaporuka stvorennia yakisnoho pedahohichnoho produktu [Elektronnyi resurs] / O. I. Ilchenko, T. V. Kozytyska, O. V. Khrapai. – Rezhym dostupu : <https://sites.google.com/a/hrapay.com/elena/moi-publikacii/novitini> (data zvernennia : 15.03.2017 r.). – Nazva z ekrana.
4. Savchenko Z. V. Formuvannia i vykorystannia informatsiinykh elektronnykh naukovo-osvitnikh resursiv [Elektronnyi resurs] / Z. V. Savchenko // Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia. – 2010. – № 4 (18). – Rezhym dostupu : <http://lib.iitta.gov.ua/102/> (data zvernennia : 18.03.2017 r.). – Nazva z ekrana.
5. Natsionalna doktryna rozvytku osvity // Osvita. – 2002. – № 26. – S. 3.
6. Natsionalna stratehiia rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku // Prezydent Ukrainy; Ukaz, Stratehiia vid 25.06.2013 № 344/2013
7. Samborska O. D. Vykorystannia tematychnykh personalnykh saitiv u navchalnomu protsesi [Elektronnyi resurs] – 2012. – Rezhym dostupu: http://bar-bgpk.at.ua/biblioteka/vikoristannja_tematichnikh_personalnikh_sajtiv_u_n.pdf (data zvernennia: 20.03.2017 r.). – Nazva z ekrana.

Розуменко А.О., Крикляс В.Г., Дмитрієва Н.Б., Парасочкіна В.В. Оптимізація навчального процесу суб'єктів кафедри засобами веб-сайту.

Автором проаналізовано сучасні наукові публікації щодо поняття «якість освіти» та введено новий рівень контролю навчального процесу студентів медичного університету і подання інформації на вищі рівні адміністративних органів щодо якості підготовки, що надало змогу підвищити рівень освіти серед суб'єктів вищого навчального закладу.

Введений щотижневий контроль ліцензійного інтегрованого іспиту «КРОК-2» на рівні кафедри дозволяє збирати найточнішу статистику як для ректорського контролю, так і для контролюючого органу університету, тобто деканату. Крім того, це дозволило підняти рівень тренуваності студентів таким чином, що відсоток правильних відповідей інтегрованого іспиту за дисципліною «Хірургічна стоматологія» піднявся майже на 40% за 2 роки з моменту введення системи.

У статті наголошується, що система управління якістю освіти в університеті повинна забезпечувати моніторинг основних показників якості та на їх основі підготовку рекомендацій для поліпшення всіх складових підготовки майбутніх фахівців.

Впровадження в освітні заклади запропонованих авторами шляхів удосконалення навчального процесу забезпечує підвищення якості освіти, мотивуючи і стимулюючи майбутніх фахівців до активної навчальної діяльності з метою надбання необхідних знань, умінь і навичок професійної діяльності.

Ключові слова: дистанційна освіта, інтегрований іспит «КРОК-2», моніторинг освітнього процесу, система електронного тестування.

Розуменко А. А., Крыкляс В. Г., Дмитриева Н.Б., Парасочкина В. В. Оптимизация рабочего и учебного процессов субъектов кафедры и университета при помощи кафедрального веб-сайта.

Автором проанализированы современные научные публикации относительно понятия «качества образования» и введён новый уровень контроля учебного процесса студентов медицинского университета и подачи информации на высшие уровни административных органов, касающихся качества подготовки, что предоставило возможность повысить уровень образования среди субъектов высшего учебного заведения.

Введённый еженедельный контроль лицензионного интегрированного экзамена «КРОК-2» на уровне кафедры позволяет собирать наиболее точную статистику как для ректорского контроля, так и для контролирующего органа университета, то есть деканата. Кроме того, это позволило поднять уровень натренированности студентов таким образом, что процентное соотношение правильных ответов интегрированного экзамена по дисциплине «Хирургическая стоматология» поднялся почти на 40% за 2 года с момента ввода системы.

В статье подчёркивается, что система управления качеством образования в университете должна обеспечивать мониторинг основных показателей качества и на их основе подготовку рекомендаций для улучшения всех составляющих подготовки будущих специалистов.

Внедрение в учебные заведения предложенных авторами путей усовершенствования образовательного процесса обеспечивает повышение качества обучения, мотивируя и стимулируя будущих специалистов к активной учебной деятельности с целью приобретения необходимых знаний, умений и навыков профессиональной деятельности.

Ключевые слова: дистанционное обучение, интегрированный экзамен «КРОК-2», мониторинг образовательного процесса, система электронного тестирования.

Rozumenko A.A., Kryklias V.H., Dmytriieva N.B., Parasochkina V.V. Optimization of the working and learning processes among the constituent entities of the department and the university with the department's website.

Author analyzed modern scientific articles considering the term «quality of education» and introduced a new level of educational process control for medical university students in order to provide information to the administration departments of greater authority level. That creates an ability to enhance the educational process among the subjects of higher education institutions.

Licensed integrated exam «KROK-2» was introduced as a weekly control at the department. This enables to receive more accurate statistic data for the further control levels. The research shows that students' skills has been improved by 40% in the Department of Oral Surgery since the test system was integrated 2 years ago.

This article emphasizes that education quality management system has to provide basic data monitoring in order to prepare recommendations for further skill development among future specialists.

Introduction of education process improving pathways, suggested by the authors, provides the enhancement of educational quality, motivates and stimulates the future specialists to participate in education process, in order to receive the required knowledge and professional skills.

Keywords: remote education, integrated exam «KROK-2», monitoring of education process, e-testing system.

Дрозіч Ірина Анатоліївна,
методист ДНЗ «Хмельницький центр
професійно-технічної освіти сфери послуг»,
аспірант кафедри теорії та методики
трудового і професійного навчання
Хмельницького національного університету

*Хмельницький національний університет,
29016, м. Хмельницький, вул. Інститутська, 11*
*Хмельницький національний університет,
29016, г. Хмельницкий, ул. Институтская, 11*
Khmelnytsky National University
29016, Khmelnytsky str., Instytut'ska 11

*Присвячується Світлій Пам'яті дорогого наукового керівника,
завідувача кафедри теорії та методики трудового і професійного навчання
Хмельницького національного університету,
доктора педагогічних наук Ігоря Євгенійовича Каньковського*

ТЕХНОЛОГІЯ ПОЗИЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ТЕХНІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ КУХАРІВ

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Ресторанне господарство є однією з важливих і динамічних галузей економіки. Темпи зростання цієї галузі постійно набирають обертів, як свідчать дослідження останніх років, середньорічний темп зростання обігу ресторанного господарства становить 121,5%, галузь є досить привабливою для інвестування і тому має серйозні перспективи розвитку [1, с. 28].

Ефективність діяльності сучасних підприємств ресторанного господарства базується на використанні різного за принципом дії і конструктивним виконанням устаткування. Характерною особливістю зазначених підприємств є пропонування великої кількості нових послуг і продукції, що потребує оновлення устаткування. Стрімкий розвиток виробничих технологій вимагає від освіти безперервного оновлення змісту підготовки фахівців з огляду не лише на сучасний, а й на прогнозований стан розвитку галузі, у якій працюватиме випускник навчального закладу. Тому, на сучасному етапі особливо гостро в системі ПТО стоїть питання формування професійної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників, оскільки від виконання ними посадових обов'язків залежить економічне благополуччя в країні.

Саме під цим оглядом висока культура обслуговування і конкурентоспроможність закладів ресторанного господарства органічно пов'язані з ґрунтовною професійною підготовкою і технічною грамотністю фахівців, які володіють творчою індивідуальністю і мають високий рівень сформованості професійної компетентності у галузі ресторанного господарства. Особливе місце серед цих фахівців посідає кухар. Його професійна компетентність є інтегративною властивістю особистості кухаря,

яка характеризує його глибоку обізнаність у виробничому процесі приготування їжі, професійні знання, вміння та навички, які спрямовані на високу якість готової кулінарної продукції. Однією зі структурних компонентів професійної компетентності кухаря є технічна компетентність, яка полягає в здатності і готовності кухаря застосовувати у своїй практичній діяльності різні види устаткування підприємств харчування із дотриманням правил експлуатації [2, с. 138].

Успіх формування професійної компетентності майбутніх кухарів багато в чому залежить від впровадження в навчально-виробничий процес професійно-технічних навчальних закладів інноваційних технологій навчання. Однією з технологій, що впливає на створення комфортних умов для реалізації інтелектуально-творчого потенціалу учнів, є технологія позиційного навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основи технології позиційного навчання були розроблені професором М.Є.Вераксою. Теоретичні та методичні проблеми технології позиційного навчання досліджувалися російськими та українськими науковцями: А.М. Бакановою, А. К. Белолуцькою, Т. І. Бугайовою, К.В. Воробйовою, С. В. Гороховим, І. І. Дубіною, І.Є.Каньковським, Є. Є. Крашенниковим, К.В.Рачковою, Є. В. Самсоною, І. Б. Шияном, О. А. Шиян.

Модель позиційного навчання заснована на культурно-історичній концепції Л.С.Виготського, теорії діяльності О. М. Леонтьєва, концепції М. М. Бахтіна, а також на підході до діалектичного мислення, розробленого М.Є.Вераксою [3, с.218].

Досліджуючи механізм діалектичного мислення, який заснований на керуванні відносинами протилежності, М. Є. Веракса дійшов ви-

сновку, що він формується вже в дошкільному віці, входить до складу творчого мислення та не втрачає свого значення у дорослих, коли перед ними постають завдання, що вимагають продуктивного рішення [4, с. 123].

На думку вчених, перший етап професійного розвитку студентів полягає в організації колективно розподіленої діяльності. Студент, приймаючи в ній участь, знайомиться із можливостями застосування засобів аналізу предметного змісту у зовнішньому плані. На другому етапі колективно-розподілена діяльність повинна носити індивідуальний характер, що передбачає засвоєнню всієї системи засобів з переходом із зовнішнього плану до внутрішнього. На третьому етапі здійснюється аналіз освітніх систем, і на четвертому – їх проектування [4, 123].

На кожному з етапів проводиться робота з точки зору однієї з позицій. Але слід відмітити, що позицій може бути безліч, їх список варіюється залежно від матеріалу, підготовленості аудиторії, завдань, що стоять перед педагогом.

За словами М. Є. Веракси: «Позиція є не просто відношення, а обов'язково ставлення до чого-небудь. Тим самим позиція виступає як місце, в якому в результаті вирішення суперечності між суб'єктом і об'єктом породжується предметний зміст». Автор виділяє різні позиції, які мають свої назви: «Тезис», «Поняття», «Схема», «Критик», «Символ», «Поети», «Тетратр», «Експерт» тощо [4, с. 125].

Завдання, визначені позицією, носять репродуктивний, продуктивний і творчий характер. Виконання позиційних завдань сприяє активному інтелектуально-творчому залученню всіх учасників до процесу роботи над текстовим матеріалом профільного змісту. Всі учасники освітнього процесу взаємодіють один з одним, обмінюються інформацією, спільно моделюють ситуації, обговорюють, аналізують, демонструють творчі здібності, оцінюють дії один одного і свою власну поведінку, занурюються в реальну атмосферу ділового співробітництва з обговоренням і вирішенням поставлених завдань.

Зняття відчуженості між предметом, що вивчається, та особистістю студента, на погляд М. Є. Веракси, можна досягнути побудовою декількох самостійних просторів: простору студента у змісті предмета, простору предмета у суб'єктивному просторі сенсів студента і спільного простору викладача і студентів [4, с. 124].

Останній може включати різні підпростори, зауважував І. Є. Каньковський, але їх загальна характеристика полягає в рівності або однакової значимості позицій студента і викладача. Необхідно якимось чином студенту утримувати той простір, в якому існують поняття [5, с. 109].

Основні завдання та дидактичні особливості технології позиційного навчання виділяє Т. В.

Конякіна. До основних завдань даної технології дослідниця відносить: конкретно-пізнавальну, пов'язану з безпосередньою навчальною ситуацією; комунікативно-розвиваючу, в процесі якої виробляються основні навички спілкування всередині та за межами певної групи; соціально-орієнтовану, що виховує громадянські якості, необхідні для адекватної соціалізації індивіда в суспільстві. Дидактичні особливості технології: навчання спрямоване на формування узагальнених знань, умінь, навичок та способів мислення; вміння працювати в групі, творчо інтерпретувати інформацію; інтеграція окремих предметів; створення умов для варіативності та диференціації; використання позитивного стимулювання учнів; формування спрямованості на самореалізацію та самоствердження [6].

А. Л. Ігнатуша та К. І. Ляшенко переконані, що модель позиційного навчання доцільно використовувати з метою максимальної концентрації пізнавальної діяльності у просторі змісту предмета, що вивчається, посилення особистісної взаємодії викладача та учнів [7, с. 66].

Таким чином, у процесі позиційного навчання необхідно вирішити одночасно два завдання: осягнути об'єкт (наукове знання) і реалізувати суб'єкт (надати можливість студенту вибудувати власне відношення до об'єкту і власне судження про нього [5, с. 109].

Ідея технології позиційного навчання реалізується згідно з принципом суб'єктивності в навчанні, коли кожен учень є суб'єктом освітнього процесу. Визначення позиції того, хто навчається в процесі осмислення змісту текстового профільного матеріалу складає сутність технології позиційного навчання.

Мета статті полягає у розкритті ефективності застосування технології позиційного навчання у формуванні технічної компетентності майбутніх кухарів у професійно-технічних навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування технічної компетентності кухаря здійснюється більш продуктивно, якщо в навчальному процесі враховується та реалізується технологія позиційного навчання. На наше переконання, дана педагогічна технологія може бути покладена в основу оволодіння майбутнім кухарем навчальним матеріалом з предмета «Устаткування підприємств харчування». Зміст цього матеріалу є для учня своєрідним нормативним простором, який він не може змінити, а тільки повинен опанувати його як професійну норму. Вивчення будь-якого виду устаткування проходить в такій послідовності: призначення та будова машини, принцип роботи, правила раціональної експлуатації, технічні вимоги безпеки праці, можливі проблеми в роботі, їх причини та способи розв'язання. Розглядаю-

чи будову певного виду устаткування в цілому, його окремих деталей та механізмів, учні зобов'язані запам'ятати їх назву і призначення, охарактеризувати їх. Вони повинні усвідомити принцип роботи та правила експлуатації різних видів устаткування вітчизняного та зарубіжного виробництва, знати технічні характеристики окремих марок машин. Значну увагу необхідно приділити можливим несправностям при експлуатації устаткування, їх ймовірним причинам та вказати рекомендації щодо їх усунення. Важливим етапом засвоєння навчального матеріалу є виявлення переваг і недоліків устаткування різних фірм-виробників та порівняння його між собою для вибору оптимального варіанта. Все це вимагає від учнів витрати значних зусиль і часу. Характерною особливістю сучасних закладів ресторанного господарства є використання новітнього устаткування різних фірм і країн, яке відрізняється об'ємом робочих камер, технічним дизайном, ступенем автоматизації, використаними витратними матеріалами. Це створює в учнів враження неспроможності досягнути навчальний матеріал з предмета «Устаткування підприємств харчування» та спричиняє формалізм і байдужість до його засвоєння.

З метою зміни відношення учнів до змісту навчального матеріалу ми запропонували засвоювати певні теми, виходячи з таких позицій, як «Поняття», «Тези», «Схема», «Конструктор», «Дизайнер», «Технолог», «Менеджер», «Механік», «Інженер з охорони праці», «Маркетолог», «Критик», «Експерт», «Питання», «Символ», «Поет».

Позиція «Поняття» призначена для того, щоб виділити основні поняття теми, скласти глосарій. Наприклад, в темі «Машини для подрібнення м'яса та риби» з питання «Технічні вимоги безпеки праці» виділяються такі основні поняття: запобіжне кільце, товкачик, важіль для виштовхування шнека, блокування.

Позиція «Тези» відображає анотацію інформаційного матеріалу, стосовно питання, що розглядається.

У позиції «Схема» пропонується схематичне відображення інформаційного матеріалу в питанні, що розглядається.

Позиція «Конструктор» працює на те, щоб учень проаналізував навчальний матеріал з метою виявлення конструктивних вимог до всіх частин машини, дав їм визначення, установив матеріали, з яких вони виготовлені, та коротко описав їх конструкцію.

Позиція «Дизайнер» включає вимоги технічної естетики та ергономіки до певного виду устаткування. Наприклад, будь-яке устаткування має бути встановлене так, щоб зручно і доступно був розміщений пульт управління, розмір машини повинен відповідати вимогам

ергономіки і антропологічним особливостям людини тощо.

Позиція «Технолог» установлює технологічну послідовність навчального матеріалу: відповідність режиму роботи, параметрів, будови робочої камери, будови завантажувального і розвантажувального пристроїв фізичним і хімічним змінам у харчових продуктах під час механічної і теплової обробки, яка суттєво впливає на якість готової продукції.

Позиція «Менеджер» потребує ознайомлення учня з навчальним матеріалом для складання переліку всіх деталей машини або механізму та обов'язкового визначення призначення кожної з них.

Позиція «Механік» пов'язана із завданням представити спрощену схему машини або механізму, що вивчається, і опису його принципу роботи.

Завдання позиції «Інженер з охорони праці» – виявити значення навчального матеріалу питання, що розглядається відносно вимог безпеки та охорони праці. Ці вимоги повинні враховувати максимальну безпеку роботи машин і зручності їх обслуговування, а також мають відповідати ДСТУ та міжнародним стандартам ISO, технічним умовам та санітарним нормам закладів ресторанного господарства.

Позиція «Маркетолог» спрямована на встановлення техніко-економічних параметрів моделей обладнання шляхом аналізу навчального матеріалу, що вивчається, а також переваг або недоліків цих моделей, випущених іншими фірмами та країнами-виробниками.

З метою продуктивного осмислення матеріалу пропонується позиції «Критик» і «Захисник». Одній групі відводиться роль песимістів, іншій – реалістів. Завдання песимістів полягає в знаходженні невідповідностей і протиріч у досліджуваному матеріалі. Завдання реалістів полягає в обґрунтуванні і доведенні, що досліджуваний матеріал є актуальним, представляє значимість з теоретичної та практичної точки зору.

Не можна залишити поза увагою позицію «Експерта», відповідно до якої учні оцінюють результати діяльності учасників усіх позицій.

Інтегративною є позиція «Питання», де учасники цієї позиції задають змістовні питання учасникам інших позицій та обґрунтовують оцінку. При цьому всі учасники можуть задавати питання один одному, висловлюючи згоду або незгоду.

Всі вказані позиції дозволяють учням засвоїти нормативний простір предметного змісту, вносячи в нього момент суб'єктності, тим самим усуваючи формалізм при вивченні змісту навчального матеріалу.

З метою творчої реалізації змісту навчального матеріалу пропонується позиції «Символ»

та «Поет». Позиція «Символ» відображає зміст навчального матеріалу, що розглядається в образній (символічній) формі. Позиція «Поет» зобов'язує учня продукувати мовленнєвий твір (коротке есе, сінквейн, вірш), який відображав би матеріал, що вивчається або процес його вивчення. Сінквейн – це вірш, який вимагає синтезу інформації і матеріалу в коротких висловах, що дозволяє описувати або рефлектувати з якогонебудь приводу [8]. Слово «сінквейн» походить від французького слова, яке означає «п'ять». Таким чином, сінквейн – це вірш, що складається з п'яти рядків. Сьогодні відомо декілька варіантів цього вірша. Найбільшого поширення для використання в навчальному процесі знайшов дидактичний сінквейн. Його правила написання наступні: у першому рядку називається тема одним словом (зазвичай іменником); другий рядок – це опис теми в двох словах (двома прикметниками); в третьому рядку описується дія трьома словами (дієслова, дієприслівники); четвертий рядок – це фраза з чотирьох слів, що показує відношення до теми; в останньому рядку вказується символ (метафора) з одного слова, яке повторює суть теми.

Дотримуватися суворо правил написання сінквейну не обов'язково. Дозволено у четвертій стрічці використовувати три, п'ять або шість слів, а у шостій – два слова. Як приклад, приведемо сінквейн на тему «Пароконвектомат»:

Пароконвектомат
Необхідний, складний
Смажить, варить, випікає...
Працює в трьох режимах:
пара, конвекція, змішаний
«Серце» кухні

Всі перераховані позиції дозволяють вирішити головні завдання: сформувані в учнів засоби професійної діяльності та зняти відчуження між предметом і учнем.

Отже, реалізуючи технологію позиційного навчання на уроках з предмету «Устаткування підприємств харчування», все вивчення предметного матеріалу складається з чотирьох послідовних етапів роботи над кожною темою.

Перший етап, організаційний, полягає в організації колективно розподіленої діяльності, беручи участь в якій учень знайомиться з можливостями застосування засобів аналізу предметного змісту в зовнішньому плані.

На другому етапі, інформаційному, накопичується достатня кількість навчального тексту, що глибоко вивчається, проходить підготовка до управління груповою дискусією по змісту тексту. На цьому етапі учні поділяються на групи, між якими розподіляються позиційні ролі. Діяльність набуває індивідуального характеру, що передбачає засвоєння всієї системи засобів із переходом від зовнішнього плану до вну-

трішнього.

На третьому етапі, смислового, група вивчає текст з точки зору своєї позиційної ролі, аналізує його, виробляє «позицію», зміст і способи її презентації.

На четвертому етапі, демонстраційно-дискусійному, група презентує, обґрунтовує, ілюструє, захищає свою позицію, а також відповідає на питання учнів та викладача.

Запропонована модель заняття заснована на принципі двоплановості навчання: план учня – це захоплююча творча розробка і захист певної позиції, план викладача – організація ефективного засвоєння навчального матеріалу.

Слід відзначити значний навчальний потенціал технології позиційного навчання на уроках з предмету «Устаткування підприємств харчування». Вона дозволяє не тільки глибоко вивчити різні види устаткування, а й сформувані системні уявлення про нього, розвиває вміння аргументації доцільності використання того чи іншого виду устаткування, ведення дискусії, формує таку якість особистості кухаря, як комунікабельність. Майбутні кухарі вчать самостійно працювати з інформацією, удосконалювати свої знання та вміння в галузі ресторанного господарства та набувати нові, що на сьогодні є актуальними в зв'язку з впровадженням новітнього устаткування у цій галузі.

До переваг позиційного підходу слід віднести високу мотивацію спілкування, можливість висловити особисте ставлення до навчального матеріалу, розвиток креативності, високу емоційність, поглиблення пізнавальних мотивів навчання, підвищення самооцінки.

Висновки. Таким чином, технологія позиційного навчання є однією зі сучасних та результативних технологій навчання. Вона дозволяє учням стати справжніми суб'єктами навчального процесу, які з безлічі знань та інформації конструюють своє розуміння предмету. Використання технології позиційного навчання на уроках з предмету «Устаткування підприємств харчування» є одним із ефективних засобів формування технічної компетентності майбутніх кухарів, так як в процесі проходження через ту чи іншу позицію проходить зміна пасивної позиції на активну, суб'єктну, перетворюючу. Процес навчання відбувається у спеціально створеному середовищі під час групової спільної діяльності учнів, а результатом цієї діяльності є досвід (знання, вміння), який учень зможе успішно реалізувати у майбутній професійній діяльності.

Перспективи подальших розвідок пов'язуємо з обґрунтуванням організаційно-педагогічних умов та різних педагогічних технологій для формування технічної компетентності майбутніх кухарів в професійно-технічних навчальних закладах.

Література

1. Безрученков Ю. Формування професійної культури майбутнього фахівця ресторанного господарства як науково-педагогічна проблема / Ю. Безрученков // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2013. – №2. – С. 135-139.
2. Дрозіч І. Професійна компетентність кухаря / І. Дрозіч // Молодь і ринок. – 2015. – № 12(131). – С. 135-139.
3. Веракса Н. Е. Дialekticheskoe obuchenie / Н. Е. Веракса, Л. А. Адамская, А. М. Баканова. – М.: Еврика, 2005. – 272 с.
4. Веракса Н.Е. Модель позиционного обучения студентов// Вопросы психологии. – 1994. – № 3. – С.122-129.
5. Каньковський І. Реалізація моделі позиційного навчання в процесі професійної підготовки інженера-педагога автотранспортного профілю / І. Каньковський // Молодь і ринок. – 2014. – № 2(109). – С. 108-111.
6. Конякина Т. В. Позиционный метод. Развитие универсальных учебных действий [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.imc-new.com/index.php/teaching-potential/58-metodrecommennd/462-2013-01-29-08-29-41>
7. Ігнатуша А. Л. Підходи до підготовки майбутніх вчителів у світлі вимог сучасної освіти / А. Л. Ігнатуша, К. І. Ляшенко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (педагогічні науки). – 2016. – № 6(303). – Ч. 1. – С. 64-70.
8. Виды синквейнов с примерами [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cinquain.ru/vidysinkvejnov-s-primerami/>

References

1. Bezruchenkov Yu. Formuvannya profesiyanoi kul'tury maybutn'oho fakhivtsya restorannoho hospodarstva yak naukovo-pedahohichna problema / Yu. Bezruchenkov // Pedahohika i psykholohiya profesiyanoi osvity. – 2013. – №2. – S. 135-139.
2. Drozich I. Profesiyna kompetentnist' kukharya / I. Drozich // Molod' i rynok. – 2015. – № 12(131). – S. 135-139.
3. Veraksa N. E. Dialekticheskoe obuchenie / N. E. Veraksa, L. A. Adamskaja, A.M. Bakanova. – M.: Evrika, 2005. – 272 s.
4. Veraksa N. E. Model' pozicionnogo obuchenija studentov// Voprosy psihologii. – 1994. – № 3. – S. 122 – 129.
5. Kan'kovs'kyu I. Realizatsiya modeli pozytsiynoho navchannya v protsesi profesiyanoi pidhotovky inzhenera-pedahoha avtotransportnogo profilyu / I. Kan'kovs'kyu // Molod' i rynok. – 2014. – № 2(109). – S. 108-111.
6. Konjakina T. V. Pozicionnyj metod. Razvitie universal'nyh uchebnyh dejstvij [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://www.imc-new.com/index.php/teaching-potential/58-metodrecommennd/462-2013-01-29-08-29-41>
7. Ihnatusha A. L. Pidkhody do pidhotovky maybutnikh vchyteliv u svitli vymoh suchasnoyi osvity / A. L. Ihnatusha, K. I. Lyashenko // Visnyk Luhans'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka (pedahohichni nauky). – 2016. – № 6(303). – Ch. 1. – S. 64-70.
8. Vidy sinkvejnov s primerami [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://cinquain.ru/vidysinkvejnov-s-primerami/>

Дрозіч І.А. Технологія позиційного навчання як засіб формування технічної компетентності майбутніх кухарів.

Ресторанне господарство є однією із динамічних сфер надання послуг. Успішна робота підприємств ресторанного господарства залежить від їх технічного оснащення, адже ніщо так не гарантує безпеку праці та отримання прибутку, як максимально безпечна техніка та висока професійна компетентність персоналу. Саме під цим оглядом конкурентоспроможність закладів ресторанного господарства органічно пов'язана з технічною компетентністю кухарів, яка полягає в їх здатності і готовності застосовувати у своїй практичній діяльності різні види устаткування підприємств харчування із дотриманням правил експлуатації.

Успіх формування технічної компетентності майбутніх кухарів залежить від впровадження в навчально-виробничий процес професійно-технічних навчальних закладів інноваційних технологій навчання, однією з яких є технологія позиційного навчання.

У статті проаналізовано погляди науковців щодо технології позиційного навчання. Визначено її головну особливість, яка полягає в тому, що процес навчання відбувається у спеціально створеному середовищі під час групової спільної діяльності учнів, а результатом цієї діяльності є досвід (знання, вміння), який учень зможе успішно реалізувати у майбутній професійній діяльності. Відзначено значний навчальний потенціал технології позиційного навчання на уроках з предмета «Устаткування підприємств харчування». Вона дозволяє не тільки глибоко вивчити різні види устаткування, а й сформувати системні уявлення про нього, розвиває вміння аргументації доцільності використання того чи іншого виду устаткування. Майбутні кухарі вчать самостійно працювати з інформацією, удосконалювати свої знання та вміння в галузі ресторанного господарства та набувати нові, що на сьогодні є актуальним в зв'язку з впровадженням новітнього устаткування в цій галузі.

Обґрунтовано, що використання технології позиційного навчання на уроках з предмету «Устаткування підприємств харчування» є одним із ефективних засобів формування технічної компетентності майбутніх кухарів, так як в процесі проходження через ту чи іншу позицію проходить зміна пасивної позиції на активну, суб'єкту, перетворюючи.

Ключові слова: кухар, ресторанне господарство, професійна компетентність кухаря, технічна компетентність кухаря, професійно-технічний навчальний заклад, технологія позиційного навчання.

Дрозич И.А. Технология позиционного обучения как средство формирования технической компетентности будущих поваров.

Ресторанное хозяйство является одной из динамичных сфер предоставления услуг. Успешная работа предприятий ресторанного хозяйства во многом зависит от их технического оснащения, ведь ничто так не гарантирует безопасность труда и получение прибыли, как максимально безопасная техника и высокая профессиональная компетентность персонала. Именно с этой точки зрения конкурентоспособность заведений ресторанного хозяйства органически связана с технической компетентностью поваров, которая заключается в их способности и готовности применять в своей практической деятельности различные виды оборудования предприятий питания с соблюдением правил эксплуатации.

Успех формирования технической компетентности будущих поваров во многом зависит от внедрения в учебно-производственный процесс профессионально-технических учебных заведений инновационных технологий обучения, одной из которых является технология позиционного обучения.

В статье проанализированы взгляды ученых на технологию позиционного обучения. Определена ее главная особенность, которая заключается в том, что процесс обучения происходит в специально созданной среде во время групповой совместной деятельности учащихся, а результатом этой деятельности является опыт (знания, умения), который ученик сможет успешно реализовать в будущей профессиональной деятельности. Отмечен значительный учебный потенциал технологии позиционного обучения на уроках по предмету «Оборудование предприятий питания». Она позволяет не только глубоко изучить различные виды оборудования, но и сформировать системные представления о них, развивает умение аргументации целесообразности использования того или иного вида оборудования. Будущие повара учатся самостоятельно работать с информацией, совершенствовать свои знания и умения в области ресторанного хозяйства и приобретать новые, что на сегодня является актуальным в связи с внедрением нового оборудования в этой области.

Обосновано, что использование технологии позиционного обучения на уроках по предмету «Оборудование предприятий питания» является одним из эффективных средств формирования технической компетентности будущих поваров, так как в процессе прохождения через ту или иную позицию происходит смена пассивной позиции на активную, субъективную, преобразующую.

Ключевые слова: повар, ресторанное хозяйство, профессиональная компетентность повара, техническая компетентность повара, профессионально-техническое учебное заведение, технология позиционного обучения.

Drozich I.A. Technology of positional training as a form of technical competence of cooks.

Restaurant industry is one of the dynamic sectors of service. The success of enterprises of restaurant economy largely depends on their technical equipment, because there is nothing that guarantees the safety and profit as much as possible safe equipment and high professional competence of staff. Just beneath this field of view competitive restaurant business establishments organically linked with the technical expertise of chefs, which is their ability and willingness to use in their practice various types of catering equipment in compliance with the rules of operation.

The success of the formation of technical competence of cooks largely depends on implementation in the production process of teaching and vocational schools innovative learning technologies, one of which is a positional training technology.

The article analyzes the views of scientists on positional training technology. The main feature of which is that learning takes place in a specially created environment during a joint group of students, as a result of this activity is experience (knowledge, skills) that the student can successfully implement in their future careers. Significant educational potential of positional learning technology at the lessons of the subject «Catering Equipment» is noted in the article. It allows not only examine in depth the various types of equipment, but also form a systemic picture of it, develops reasoning skills feasibility of using a particular type of equipment. Future chefs learn to work independently with information to improve their knowledge and skills in the restaurant industry and acquire new that today is relevant in connection with the introduction of advanced equipment in the industry.

Proved that the use of technology in classroom teaching subject «catering equipment» is one of the effective means of forming technical competence of chefs, as in the process of passing through a particular position is changing passivity into an active, subjective, turning.

Keywords: chef, restaurant management, professional competence, chef, cook, technical expertise, vocational school, positional technology training.

*Кіровоградський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка
25006, м. Кропивницький, вул. Шевченка, 1
Кировоградский государственный педагогический
университет имени Владимира Винниченко
25006, г. Кропивницкий, ул. Шевченко, 1
Volodymyr Vynnychenko Kirovohrad State Pedagogical University
25006 Kropyvnytskyi, Shevchenko st. 1*

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ТА САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. Розуміння феномену особистості як суб'єкта у психолого-педагогічній науці пов'язують з поняттям «самовизначення особистості» й тлумачать останнє як індивідуальну реалізацію особистістю суспільної детермінації. Педагогіку, на відміну своєрідної рефлексії самосвідомості в психології, цікавлять саме ті особливості діяльності вчителя, які «виводять» його за межі конкретно-практичного діяння. Таким чином, педагог виходить за межі безпосередніх діяльнісних основ своєї праці: методики, педагогічних технологій, але шукає для них особистісно-орієнтовані, укоріненні в культурі основи, при цьому виходячи із соціокультурного призначення діяльності вчителя. У цьому аспекті нас цікавить зміст самосвідомості педагога, взятий в його соціокультурному вимірі, коли педагог постає не тільки як виконавець інституціональних вимог, але як особистість, здатна усвідомити свою самість, самовизначитися стосовно інших й визначити себе, свій професійний та особистісний вибір у більш широкому культурному горизонті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивчення феномену самовизначення в контексті самоактуалізації особистості входить до кола інтересів багатьох науковців (В. Ф. Сафін, М. С. Пряжніков, К. К. Платонов, Е. А. Саар, Т. В. Кудрявцев, Е. А. Климов та ін.) Окремі аспекти розвитку особистості були розглянуті у працях В. С. Біблера, О. Г. Дробницького, О. В. Новікова та ін.

Мета статті – дослідити кореляцію явищ самовизначення та самоактуалізації в контексті розвитку особистості, проаналізувати особливості взаємовпливу самовизначення та самоактуалізації особистості, розглянути процес самовизначення з точки зору різних професійних факторів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професійне самовизначення особистості як процес, що реально розвивається та себе створює, доцільно розглядати у єдності трьох сфер здійснення самоактуалізації різноманітних суб'єктно-особистісних форм життєдіяльнос-

ті людини: вибору професії, реалізації змісту трудової діяльності, вибору трудового простору для застосування особистістю ресурсів трудової активності. Самовизначення має тісний зв'язок із життєвою, точніше, соціальною позицією особистості молоді людини. Однак, для нас наукову цінність складає поняття професійного самовизначення в зв'язку зі соціальною позицією студента педагогічного вищого навчального закладу.

Відповідно до основних сфер життєдіяльності в структурі самовизначення можна виділити його відносно самостійні різновиди: соціальне, професійне, громадсько-політичне, сімейне, у сфері спілкування. Центральним тут є соціальне самовизначення – інтеграція молоді в основні компоненти соціальної структури суспільства. Соціальне самовизначення безпосередньо пов'язане з вибором професії, результатом якого є не лише одержана професія, а й новий трудовий колектив, в який поступає молодь [8, с. 42]. Соціальне самовизначення особистості включає в себе її життєве самовизначення, яке, у свою чергу, представляє професійне самовизначення.

Стержнровою характеристикою соціальної зрілості В. Ф. Сафін вважає її самовизначення: самовизначення особистості по відношенню до її соціальної активності і громадянської зрілості виступає відносно їх самостійним функціонально-процесуальним ядром, яке володіє здатністю попереджати реальну поведінку особистості й організувати її поведінку [9, с. 23].

Професійне самовизначення не тільки імплементується вибором конкретної професії, але й передусім, вибором стрижневої мотиваційно-сміслової домінанти життєдіяльності особистості, основних опорних точок у просторі свого життєвого шляху, які в результаті будуть визначати будь-які життєві прояви, зумовлювати відповідні соціальні ролі, позиції та стереотипи сприйняття, соціокультурної поведінки, критерії оцінок навколишнього світу. При вивченні професійного самовизначення у психологічних дослідженнях порушується питання розуміння

«суб'єкта». В дослідженнях психологів часто зустрічається уявлення про професійне самовизначення як ставлення до себе як до суб'єкту професійної діяльності – актуальної, або ж наступної [4, с. 51-60].

Одним із важливих факторів становлення й розвитку педагога як професіонала та особистості є його самосвідомість. Система ціннісних орієнтацій й переваг у сфері предметного знання, методичних пошуків й культури в цілому, зміст педагогічної діяльності і зрештою безпосереднє самовизначення педагога, самоосвіта себе як професіонала й особистості залежать від того, в якій якості, чи то виконавця соціально заданої, нормативної діяльності, чи то духовного наставника молодого покоління у світі культури й соціального життя виникає педагог у власній свідомості. Розвинена самосвідомість пов'язана, як правило, з критичним ставленням до себе, а тому слугує базисом для поліпшення професійної діяльності й особистісної культури.

В питанні при розгляді формування професійної самосвідомості майбутнього вчителя особливо значущою є позиція, висловлена філософом В. С. Біблером, який стверджує, що коли постає проблема особистості, її самодетермінації, то лише виходячи за межі психології свідомості, у сферу духа, можливо вловити «невирішене ядро» особистості, здатної самовизначати й вирішувати власну долю, власний характер» А тому «лише у феноменах культури закладена свобода самодетермінації нашої свідомості, наших вчинків – нашого духовного й дієвого життя [1, с. 325-326].

Таким чином, можна виокремити такі функції самоаналізу особистості: а) адаптація до умов життєдіяльності і становлення суб'єктної життєвої позиції, що є елементом процесу соціалізації й основою її соціального самовизначення; б) розвиток самосвідомості і встановлення суб'єктної життєвої позиції як елемент процесу індивідуалізації і основа внутрішньо-особистісного самовизначення; в) об'єднує першу і другу функції самоаналізу особистості, оскільки процеси індивідуалізації і соціалізації взаємопов'язані і спрямовують цілісний процес особистісного самовизначення.

Розвиток відношення до себе (самовідношення) відбувається не як властивість, що самостійно функціонує у своїй генезі й розвитку, а як елемент процесу становлення нової реальності буття, що і є людської самістю, й тому передбачає його здійснення у системі інших, у єдиному векторі розгортання самості, вважаючи ідентифікацію, відповідний рівень саморозуміння й самовизначення обов'язковими моментами його структурування. Розуміння себе й самовизначення виника-

ють, ґрунтуючись на здібності ставитися до себе й усвідомлювати особистістю себе як такої. Ця здібність є особливою і зумовлена необхідністю у процесі антропогенезу об'єктивно утворюваними структурно-змістовними характеристиками, у процесі, в якому формувалася та закінчена цілісність, яка забезпечувала виробництво-відтворення людини як принципово нового феномена живого, що здійснює новий «тип» соціального буття, його розвиток, а отже, розвиток своєї самості.

Підвищення рівнів організації особистості обов'язково призводить до зміни поставленої людиною життєвої мети. Будь-який рівень вищого порядку (якості) проявляється у самовизначенні людини. Актуальною соціально-психологічною закономірністю, розвитку особистості є те, що особистість є носієм і представником суспільного і колегіального інтересів, але також може поставати їх свідомим суб'єктом лише на певному щаблі розвитку (на стадії самовизначення) і відповідно до цього вдосконалює свою активність, підвищує відповідальність.

Соціальна зрілість особистості (як соціально-професійна якість) проявляється у синтезі соціального самовизначення молоді людини, її соціальної активності і соціальної відповідальності. На цьому підґрунті визначається рівень розвитку особистості залежно від розвитку суспільства. Тоді соціальна активність майбутнього викладача проявляється як риса особистості, яка соціально самовизначалася. Деякі автори переконані, що соціальна активність виражає рівень реалізації функціональних особливостей соціальної спільності, рівень загальної соціальності особистості, її внутрішню потребу... [5, с. 6].

Педагогічні дослідження часто розглядають професійне самовизначення з огляду впливу різноманітних професійних факторів на його розвиток. В умовному просторі сукупності цих факторів здійснюється процес соціально-професійного самовизначення. Для студента вищої школи особливими критеріальними ознаками соціально-професійного самовизначення виступають освітнє і життєве самовизначення. Життєве самовизначення молоді, яка навчається, є комплексною науковою проблемою, яка має філософський, соціологічний, психологічний і педагогічний аспекти.

Психологи однозначно вказують на залежність соціальної відповідальності від самовизначення. Так, професійне самовизначення можна розглядати і як провідну характеристику професійної самоактуалізації. Соціальна відповідальність, наприклад, інтегрує не весь зміст діючих у суспільстві норм і цінностей, а лише той їх спектр, які заломлюються як прогресив-

ні у свідомості й діяльності особистості.

При вивченні наукової літератури з'ясуємо деякі аспекти дослідження самовизначення, проводячи аналіз проблеми самовизначення особистості майбутнього фахівця, як одного із критеріїв формування його професійної самоактуалізації.

К. К. Платонов наголошує на тому, що: «самовизначення професійне – це ступінь самооцінки себе як фахівця відповідної професії; змістовний бік спрямованості особистості, що діє за покликанням; важливий об'єкт формування особистості у процесі професійної орієнтації» [6, с.125–126].

Соціальне самовизначення, в свою чергу, характеризує людину як особистість, визначаючи її індивідуальність, цінність, професійну орієнтацію тощо. Людина у пошуках правильного життєвого вибору у той же час бажає певним чином впливати на процеси життєдіяльності суспільства на відповідному рівні своєї компетенції, і навпаки відчувати вплив суспільства на собі. Отже, соціальне самовизначення – цілеспрямована, різнобічна творча поведінка, мета якої оволодіти сферою життя як системою на основі ідеї, що повністю захоплює суб'єкт, яка є результатом особистісного переопрацювання і особистісного хвилювання [9, с. 100].

Наявність професійної освіти значною мірою забезпечує професійне самовизначення особистості, спрямоване на вияв професійної самосвідомості, мотивації здобуття успіху, програмування шляху досягнення мети, що ініціює діяльності. Результатом цього є активність у професійному зростанні.

У проєкції змісту педагогічної освіти, спрямованої на особистісний розвиток культури, необхідно керуватись орієнтуванням на стратегічні чинники модернізації загальноосвітньої школи. Однак, слід виділити насамперед ті, що визначають зміст оновлюваної праці педагога: 1) школа повинна стати важливим фактором гуманізації суспільно-економічних відносин, формування нових життєвих установок особистості; 2) потенціал освіти потрібно використовувати сповна для консолідації суспільства, збереження єдиного культурного простору, подолання соціальних конфліктів; 3) школа повинна сприяти формуванню професійної еліти, виявленню й підтримці найбільш обдарованих і талановитих дітей та молоді.

Оригінальними у процесі антропогенезу є необхідність та потреба особистості утворювати нові, невідомі для іншого живого світу зв'язки з подібними до себе особами. Вони формуються на принципово нових засадах, спричинюються особливими суперечностями, які виникають у процесі сутнісно значущої діяльності людини. Це може бути протиріччям

між індивідуальною особливістю виробничої діяльності та існуванням людини в цілому, між її індивідуальним, цілеспрямованим здійсненням та об'єктивною потребою налагодження зв'язків з іншими індивідами. Такою потребою могла бути та, що визначається фіксованими способами дій знаряддями праці, неоднократним їх використанням, характером продукту праці, особливостями колегіально значущих цілей удосконалення, акумулюванням їх дієвого потенціалу тощо. Специфіка відповідної структурної організації діяльності у ширшому розумінні полягає у встановленні відношення між метою діяльності та дією з її реалізації.

Людина як суб'єкт є сукупністю зв'язків і стосунків, у які вона дійсно вступає з іншими людьми, у відношення з найрізноманітнішими предметами. Вона не вичерпується жодним із цих конкретних стосунків, вирізняє себе з-поміж них і цією своєю універсальністю відрізняється від предмета [2, с. 200].

У наукових літературних джерелах з проблем вивчення особистості, прослідковується точка зору, згідно з якою поняття самовизначення і життєвої позиції особистості є тотожними. Життєва позиція характеризується як спосіб інтеграції особистості в життєдіяльності суспільства: сукупність поглядів, соціально значущих переконань, перш за все професійних вмінь і відповідних дій особистості, які реалізують її ставлення до навколишнього світу. Тобто саме сукупність типових поведінкових актів, стійка лінія поведінки і діяльності визначають життєву позицію особистості. Педагоги, одногосно з психологами, розглядають професійне становлення особистості як складний процес адаптації підростаючого покоління до життя, певної професійної спільності.

Різним формам самовизначення і самовираження відповідають різні, характерні для кожного рівня розвитку види задоволення життям – від примітивних тваринних форм до вищих виявів щастя, як, наприклад, такі, що випробовується людьми в творчій праці на межі можливостей, щастя виконаного обов'язку, усвідомлення своєї значущості, необхідності. Задоволення життям, відчуття його повноти являє собою те реальне й специфічне переживання, що виражає рівень і характер самовираження. Використання поняття «самовираження» паралельно зі «самовизначенням» як єдиної основи при вивченні і класифікації всіх інших потреб та вияву особистості підтверджується і тим фактом, що задоволення людини життям, гармонія різних сторін її особистості залежать передусім від форм і масштабу самоутвердження. М. С. Пряжников пояснює сутність професійного самовизначення як пошук і встановлення особистісного смислу обраної,

тієї, що опанується і вже виконується, трудової діяльності, а також відшукування смислу в самому процесі самовизначення [7, с. 330-331].

На основі акмеологічного підходу, варто розглядати акме та самоздійснення не як ідеальні образи, а як постійний рух людини до них через співвіднесення реальних характеристик розвитку людини з оптимальною моделлю саморозвитку. Людина не просто реалізує себе, здійснюючи вибір між репродуктивними способами розвитку, а якісно перетворює себе, долаючи психологічні бар'єри, переосмислює життєві очікування, шукає можливість для розвитку акмеологічно значущих якостей, виробляє власну траєкторію саморозвитку.

Е.О. Климов вбачає професійне самовизначення як важливий вияв психічного розвитку, як активний пошук можливостей розвитку, формування себе повноцінним учасником спільності і «діячем» чогось корисного, спільності професіоналів [3, с. 39].

Із взаємозв'язку і взаємозумовленості самотворення і самореалізації стає зрозумілим, що коли майбутній фахівець своєю метою ставить самотворення, то самореалізація виступає як засіб, якщо ж метою ставить самореалізацію, то навпаки як засіб виступає самотворення. У цьому й полягає сутність двоєдності самотворення і самореалізації. Явища самотворення й самореалізацію, зважаючи на принцип єдності діяльності самотворення і самореалізації, можна представити як особливу форму свідомої діяльності суб'єкта. Функція діяльності виявляється не тільки в цільовому самотворенні і самореалізації, але і в співвіднесенні та узгодженні цих категорій. Це насамперед і є особлива форма саморегулювання, що є механізмом двоєдності. До того ж особливість взаємозв'язку й вза-

ємозалежності між самотворенням і самореалізацією полягає в тому, що стосовно один до одного вони можуть виступати то як причина, то як умова, то як результат. Це залежить від того, що з них у цьому випадку розглядається як предмет вивчення і з якою третьою характеристикою вони співвідносяться, якщо самотворення розглядається як предмет.

Кожна особистість потенційно може виконувати такі переважаючі види діяльності: 1) діяльність, обрана випадково, нав'язана життєвими обставинами і не співпадає з покликанням. У цьому випадку така діяльність не сприяє формуванню цілісної особистості; 2) діяльність, що співпадає зі здібностями і покликанням, що максимально активно формує цілісність особистості; 3) діяльність, що лише частково співпадає з покликанням особистості. Звідси цілком зрозуміла й її часткова функція щодо формування цілісної структури особистості. При цьому важливо враховувати, що і суспільні відносини, які формуються на фоні переважаючого роду діяльності, мають істотний вплив не тільки на всю систему відношень особистості, структуру її комунікації, але і на всю соціальну її якість.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, розвиток процесу самовизначення, зокрема професійного самовизначення, варто вважати таким, що тісно пов'язаний із явищем самоактуалізації та забезпечується такими факторами як задоволення особистістю життям, на базі її активної інтеграції в життєдіяльність та структуру суспільства, володіння професійною освітою, наявність у особистості суб'єктоздатності та самосвідомості, здатності до самотворення.

Література

1. Библер В. С. От наукоучения – к логике культуры / В.С. Библер. – М., 1991.
2. Дробницкий О. Г. Природа и границы сферы общественного бытия человека / О. Г. Дробницкий // Проблемы человека в современной философии. – М., 1969.
3. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения / Е.А. Климов. – Ростов-на-Дону, 1996. – 412 с.
4. Кудрявцев Т. В. Влияние характерологических особенностей личности на динамику профессионального самоопределения / Т. В. Кудрявцев, А. В. Сухарев // Вопросы психологии. – 1983. – № 2.
5. Новиков Б. В. Социальная активность как мера самодеятельности личности / Б. В. Новиков // Творчество и философия. – К., 1989.
6. Платонов К. К. Структура и развитие личности / К. К. Платонов. – М.: Наука, 1986. – 256 с.
7. Пряжников Н. С. Психология труда и человеческого достоинства / Н. С. Пряжников. – М., 2001.
8. Саар Е. А. Роль системы освіти в життєвому самовизначенні молоді / Е. А. Саар // Філософська думка. – 1986. – №5. – С. 57-66.
9. Сафин В. Ф. Психология самоопределения личности: учебное пособие / В. Ф. Сафин / Свердловский пединститут. – Свердловск, 1986. – 142 с.

References

1. Bibler, V. S. From scientific study – to the logic of culture [От naukoucheniya – k logike kultury]. Moscow, 1991.
2. Drobnitskiy, O. G. Nature and boundaries of the sphere of human social life [Priroda i granitsy sfery obshchestvennogo bytiya cheloveka]. Problems of Human in Modern Philosophy [Problemy cheloveka v sovremennoy filosofii]. Moscow, 1969.
3. Klimov, Ye. A. Psychology of professional self-determination [Psikhologiya professionalnogo samoopredeleniya].

Rostov-na-Donu. – 1996.

4. Kudryavtsev, T. V. Influence of characteristic peculiarities of a person on the dynamics of professional self-determination [Vliyanie kharakterologicheskikh osobennostey lichnosti na dinamiku professionalnogo samoopredeleniya]. T.V. Kudryavtsev, A.V. Sukharev Questions of Psychology #2 [Voprosy psikhologii, № 2]. – 1983.
5. Novikov, B. V. Social activity as a measure of personal initiative [Sotsialnaya aktivnost kak mera samodeyatelnosti lichnosti]. Creativity and Philosophy [Tvorchestvo i filosofiya]. K. – 1989.
6. Platonov K. K. Structure and development of personality [Struktura i razvitie lichnosti] Moscow: Nauka. –1986.
7. Pryazhnikov, N. S. The psychology of labor and human dignity [Psikhologiya truda i chelovecheskogo dostoinstva] Moscow. – 2001.
8. Saar, Ye. A. The role of educational system in the life self-determination of youth [Rol sistemi osviti v zhittevom samoviznachenni molodi]. Philosophic thought [Filosofska dumka, №5]. – 1986.
9. Safin, V. F. Psychology of self-determination of a person: a textbook [Psikhologiya samoopredeleniya lichnosti: uchebnoe posobie] Sverdlovsk: Sverdlovskiy pedinstitut. – 1986.

Ляшенко Р. О. Взаємозв'язок розвитку професійного самовизначення та самоактуалізації особистості.

У статті досліджено кореляцію явищ самовизначення та самоактуалізації в контексті розвитку особистості, проаналізовано особливості взаємовпливу професійного самовизначення та самоактуалізації особистості, розглянуто процес самовизначення з точки зору різних професійних факторів.

Систематизації уявлень про категорію професійного самовизначення та наукове обґрунтування взаємозв'язку професійного самовизначення та самоактуалізації особистості складають актуальність та практичне значення даного дослідження. Розуміння феномену особистості як суб'єкта у психолого-педагогічній науці пов'язують з поняттям «самовизначення особистості» й тлумачать останнє як індивідуальну реалізацію особистістю суспільної детермінації. У цьому аспекті нас цікавить зміст самосвідомості педагога, взятий в його соціокультурному вимірі, коли педагог постає не тільки як виконавець інституціональних вимог, але як особистість, здатна усвідомити свою самість, самовизначитися стосовно інших й визначити себе, свій професійний та особистісний вибір у більш широкому культурному горизонті. Самовизначення має тісний зв'язок із життєвою, точніше соціальною позицією особистості молодого людини. Соціальне самовизначення особистості включає в себе її життєве самовизначення, яке, у свою чергу, представляє професійне самовизначення. Педагогічні дослідження часто розглядають професійне самовизначення з огляду впливу різноманітних професійних факторів на його розвиток. В умовному просторі сукупності цих факторів здійснюється процес соціально-професійного самовизначення.

Для особистості студента вищої школи особливими критеріальними ознаками соціально-професійного самовизначення виступають освітнє і життєве самовизначення.

Зроблено висновок, що розвиток процесу самовизначення, зокрема професійного самовизначення, варто вважати таким, що тісно пов'язаний із явищем самоактуалізації та забезпечується такими факторами, як володіння професійною освітою, наявності у особистості суб'єктоздатності, здатності до самотворення, а також задоволення особистістю життям, на базі її активної інтеграції в життєдіяльність та структуру суспільства.

Ключові слова: самовизначення, професійне самовизначення особистість, розвиток, самоактуалізація.

Ляшенко Р. А. Взаимосвязь развития профессионального самоопределения и самоактуализации личности.

В статье исследована корреляция явлений самоопределения и самоактуализации в контексте развития личности, проанализированы особенности взаимовлияния профессионального самоопределения и самоактуализации личности, рассмотрен процесс самоопределения с точки зрения различных профессиональных факторов.

Систематизация представлений о категории профессионального самоопределения и научное обоснование взаимосвязи профессионального самоопределения и самоактуализации личности составляют актуальность и практическое значение данного исследования. Понимание феномена личности как субъекта в психолого-педагогической науке связывают с понятием «самоопределение личности» и толкуют последнее как индивидуальную реализацию личностью общественной детерминации. В этом аспекте нас интересует содержание самосознания педагога, взятый в его социокультурном измерении, когда педагог предстает не только как исполнитель институциональных требований, но как личность, способная осознать свою самость, самоопределившись по отношению к другим и определить себя, свой профессиональный и личностный выбор в более широком культурном горизонте. Самоопределение имеет тесную связь с жизненной, точнее социальной позицией личности молодого человека. Социальное самоопределение личности включает в себя ее жизненное самоопределение, которое, в свою очередь, представляет профессиональное самоопределение. Педагогические исследования часто рассматривают профессиональное самоопределение, учитывая влияния различных профессиональных факторов на его развитие. В условном пространстве совокупности этих факторов осуществляется процесс социально-профессионального самоопределения.

Для личности студента высшей школы особыми критеріальними признаками социально-профессионального самоопределения выступают образовательное и жизненное самоопределение.

Сделан вывод, что развитие процесса самоопределения, в частности, профессионального самоопреде-

лення, стоить вважати тесно пов'язаним з явленям самоактуалізації, і забезпечується такими факторами, як володіння професійним освітою, наявність у особистості суб'єктоспридатності, здатності до самоздійснення, а також задоволення життям, активної інтеграції в життєдіяльність і структуру суспільства.

Ключові слова: самоопределение, професійне самоопределение, особистість, розвиток, самоактуалізація.

Liashenko R. O. Interrelation of the development of professional self-determination and self-actualization of personality.

Introduction. Pedagogical studies often consider professional self-determination through understanding of various factors of person's professional development. In conditional space where these factors are summarized, the process of socio-professional self-determination is performed.

For personality of student of higher education, self-determination in both study and life act as specific characteristics and criteria of social and professional self-determination. In our study, the content of teacher's consciousness, measured in its socio-cultural dimension not only as a performer of particular requirements of educational institution, but as a person capable to realize their inner self, self-determining regarding others and defining themselves, their professional and individual choices in a broader horizon of culture comprises scientific interest. Self-determination is bound to individual's life and social position. The latter in its turn includes their life self-determination and consequently represents professional self-determination. Systematizing ideas about the category of professional self-determination and scientific rationalization of mutual relation of professional self-determination and self-actualization composes the relevance and practical importance of this study.

The purpose of the article - to investigate the correlation effects and self-actualization in the context of human development, to analyze features of interaction of professional self-determination and self-actualization of an individual, to discuss the process of self-determination from the perspective of various professional factors.

It has been concluded that the development of the process of self-determination, professional self-determination in particular, is closely bound to self-actualization of personality and is caused by such factors as the possession of vocational education, the individual's ability of self-awareness, the ability to self-create, and the individual life satisfaction on the basis of their active integration into the life and the structure of society.

Keywords: self-actualization, self-determination, professional self-determination, personality, development.

УДК 37.015.3:331.361:159.955-026.15

Пустова Олена Олександрівна,
заступник директора з навчальної роботи

*Ірпінський державний коледж економіки та права
Україна, 08200, Київська обл.,
м. Ірпін, вул. Університетська, 31
Ирпенский государственный колледж экономики и права
Украина, 08200, Киевская обл.,
г. Ирпень, ул. Университетская, 31
Irpın State College of Economics and Law
Ukraine, 08200, Kyiv region, Irpın city, University str., 31*

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЯК УМОВА ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ

Постановка проблеми. Трансформаційні та інтеграційні перетворення в суспільстві накладають відбиток й на систему вищої освіти, висувуючи нові вимоги до якості підготовки майбутніх фахівців. Нині на ринку праці існує попит на фахівця, який здатний творчо мислити, генерувати оригінальні ідеї, самостійно приймати сміливі та нестандартні рішення.

За визначенням С. У. Гончаренка, «творчість – продуктивна людська діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення» [1].

Проблема формування творчої особистості, пошук ефективних засобів розкриття творчого потенціалу кожної людини належить до універ-

сальних наукових проблем міждисциплінарного рівня та набуває особливої актуальності на сучасному інноваційному етапі суспільного розвитку. Творчість, інновації, креативна діяльність виступають як невід'ємні характеристики творчої особистості, формування якої є сьогоденною стратегічною метою освіти [2, с. 238].

На нашу думку, важливим завданням професійної підготовки фахівців у галузі економіки є розвиток творчого потенціалу особистості як умови її професійної спрямованості. Відповідно до цього виникає необхідність внесення глобальних змін до змісту, форм і методів навчальної роботи, пошук педагогічних механізмів творчого розвитку студентів, формування

у них активної позиції і творчого потенціалу, пошук нових резервів якісної підготовки фахівців, їхньої компетентності та особистісної зрілості.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема розвитку творчого потенціалу особистості не є новою в філософії, психології та педагогіці. Проте вивчення проблеми розвитку творчого потенціалу майбутніх фахівців-економістів в наш час набуває нового звучання та нових відтінків.

Педагогічний аспект проблеми формування і розвитку творчої активності, творчого самовиявлення та самореалізації особистості розглядається в працях В. Андрєєва, Т. Браже, Д. Вількєєва, М. Данилова, Н. Кичук, П. Кравчука, М. Махмутова, В. Моляко, І. Огороднікова, Н. Половнікової, І. Родак, С. Сисоевої, М. Скаткіна, Т. Шамової, Г. Щукіної та ін. З точки зору більшості з них творчий потенціал містить у собі всі здібності особистості – мислення, пам'ять, переконання, креативність, допитливість, гнучкість, нетерпимість, оригінальність, ініціативність, самоорганізованість та працездатність.

Так, на думку П. Ф. Кравчука, творчий потенціал проявляється насамперед у здатності особистості підходити до конкретної справи нестандартно, шукати і знаходити найбільш оптимальні шляхи, ефективні методи вирішення проблем, що виникли.

Т. Г. Браже розглядає творчий потенціал особистості як відкритість усьому новому, гнуч-

кість, нетерпимість та оригінальність мислення, здатність швидко змінюватись відповідно до нових умов діяльності. В. О. Моляко розглядає творчий потенціал як «ресурс творчих можливостей людини, здатність конкретної людини до здійснення творчих дій, творчої діяльності в цілому». І зазначає, що «творча людина... потенційно здатна до творчості. Інша річ – у яких масштабах, у якому обсязі, на яких часових дистанціях, в яких сферах» [3]. Автор доводить, що складовими творчого потенціалу є природні здібності, спрямований інтерес, загальний інтелект, швидкість засвоєння нової інформації, допитливість, бажання створювати щось нове, наполегливість, цілеспрямованість, працьовитість. На думку В. О. Моляко, творчий потенціал – це швидке оволодіння професійними вміннями та навичками, майстерність виконання певних дій, здатність до реалізації власних стратегій і тактики вирішення різних проблем, завдань, пошук виходу зі складних нестандартних, екстремальних ситуацій.

Творчий потенціал особистості у філософії розглядається як синтетична якість, що характеризує міру можливостей людини ставити й вирішувати нові завдання у сфері своєї суспільно значущої діяльності. На думку Т. В. Дуткевич, творчий потенціал виступає в єдності духовної, інтелектуальної, трудової сторін особистості. Здатність до творчості знаходить свою реалізацію у праці, результатом якої є конкретні суспільно значущі оригінальні продукти (рис. 1) [1].

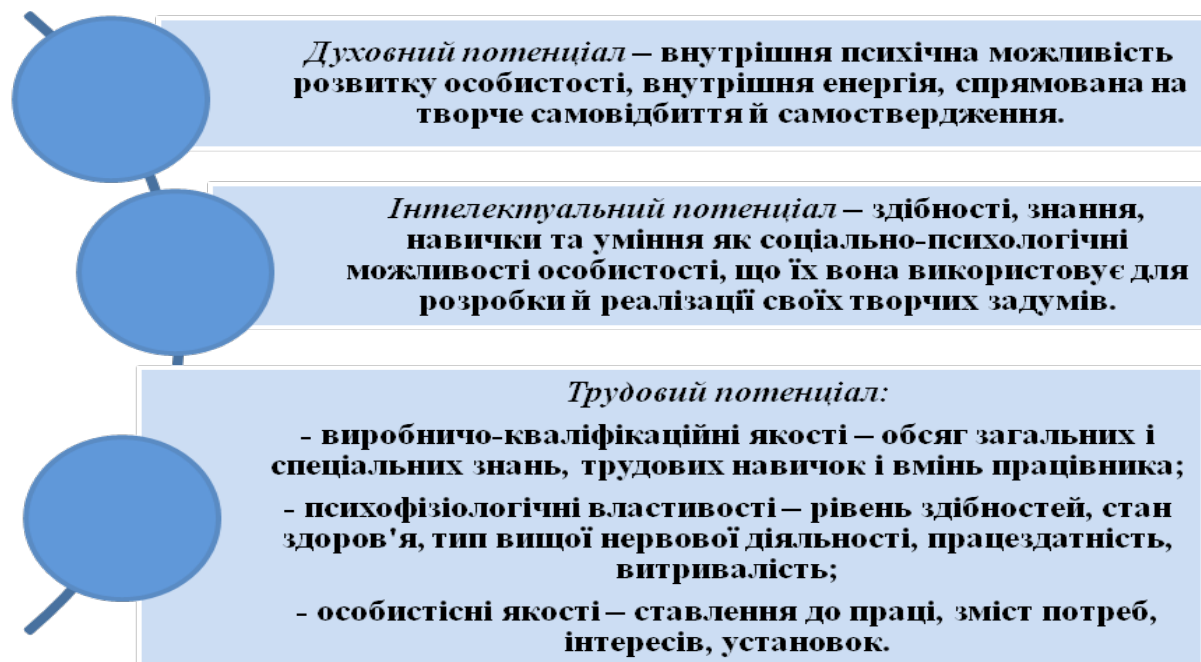

Рис. 1. Складові творчого потенціалу за Т. В. Дуткевич

У розвитку творчої особистості С. П. Яланська відокремлює такі основні компоненти: когнітивний, поведінковий, мотиваційний, емоційний, які представлено нами в таблиці 1 [5].

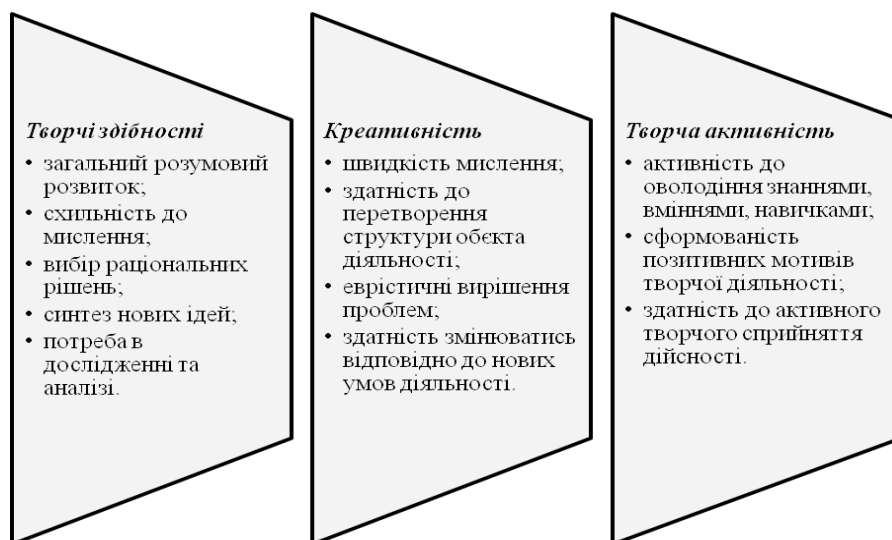
Таблиця 1
Компоненти творчої особистості (за С. П. Яланською)

Компоненти творчої особистості	Складові компонентів
Когнітивний	- система знань про сутність, структуру, особливості взаємодії; - знання про стилі спілкування; - фонове знання, тобто загальнокультурна компетентність; - творче мислення
Поведінковий	- загальні та специфічні вміння, що дозволяють успішно керувати ситуацією взаємодії, застосовувати конструктивні стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях; - експресивні вміння; - перцептивно рефлексивні вміння
Мотиваційний	- розширення простору пізнавальних інтересів; - спрямованість на взаємодію; - високий рівень домагань та потреби в навчанні; - готовність до прояву компетентності; - відповідальність
Емоційний	- гуманістична установка на взаємодію; - готовність вступати з іншою людиною в особистісні, діалогічні взаємини; - високий рівень емпатії та рефлексії; - позитивна Я концепція

Проте розвиток творчого потенціалу в майбутніх фахівців у технікумах і коледжах залишається недостатньо дослідженим. Окремі аспекти даного процесу знайшли відображення в статтях та дисертаційних дослідженнях у контексті вивчення інших проблем.

Метою статті є висвітлення шляхів розвитку творчого потенціалу особистості майбутнього фахівця у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації.

Виклад основного матеріалу. Дослідивши суть понять «творчість» і «творчий потенціал», ми вважаємо, що творчий потенціал – це динамічна структура, що поєднує у собі три основні складові: творчі здібності, що проявляються через творчу діяльність особистості, і обумовлені її креативністю (рис. 2.).

Рис. 2. Складові творчого потенціалу

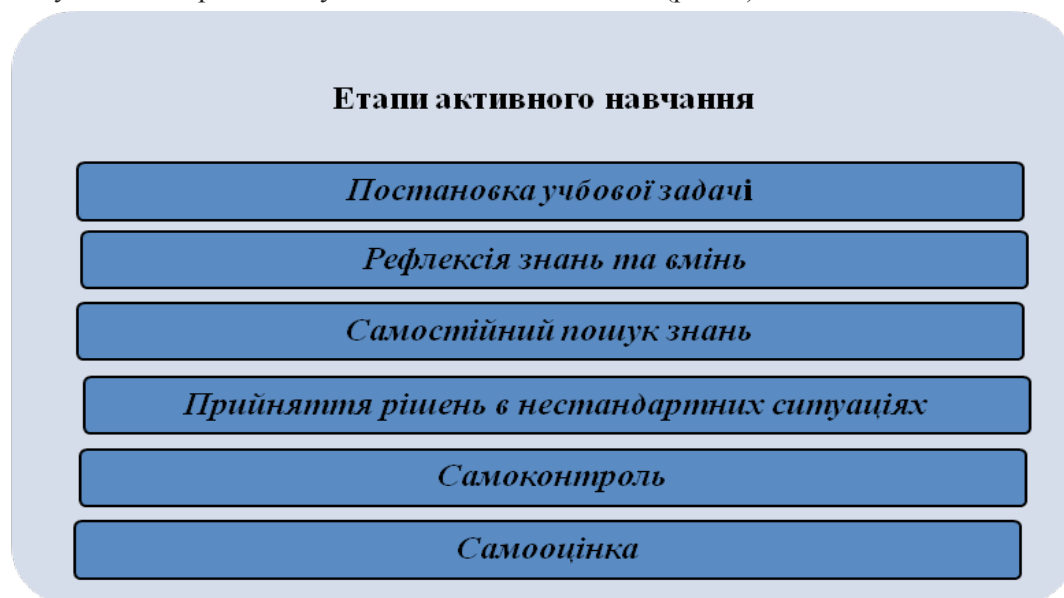
Практичний досвід роботи в коледжі свідчить, що в процесі підготовки студентів викладачу слід звернути особливу увагу на формування у майбутніх фахівців різноманітних, глибоких і міцних систем знань, на максимальну стимуляцію самостійної діяльності, розвиток стійких творчих інтересів, цілеспрямованість творчих пошуків, наполегливість під час виконання творчих завдань.

Закономірності становлення і розвитку творчої особистості органічно пов'язані із загальними закономірностями формування всебічно розвинутої особистості, зумовлені ланцюгом формування рис, якостей і специфікою творчого процесу, в якому творча особистість виявляє вміння усвідомити суперечності, здатність розв'язання суперечностей тощо. Практика переконує, що студенти мають спрямовуватися на розвиток умінь самостійно

розв'язувати проблеми, практичні завдання, мислити творчо [5].

Однією зі складових розвитку творчого потенціалу студентів є продуктивне навчання. Воно породжує нові вимоги, що мають бути враховані в системі дидактичних принципів. Таке навчання в широкому розумінні передбачає не лише подання тими чи іншими засобами і способами навчальної інформації, але й активізації розумової діяльності до того рівня, коли у студентів з'являється як питання, пов'язані з різними аспектами засвоєння матеріалу, так і нагальна потреба розкрити їх [6].

Розвиток творчого потенціалу майбутніх фахівців в сучасних умовах вимагає кардинального перегляду змісту та методів навчання. Нині викладач повинен сформувати у студентів вміння, що є складовими активного типу навчання (рис. 3).

Рис. 3. Етапи активного навчання

Принадно зазначити, що для успішної підготовки спеціалістів нової формації в освітній діяльності коледжу необхідно зробити акцент на забезпеченні студентам комфортних умов професійного становлення, розвитку творчих якостей, використовуючі сучасні технології навчання.

Ми цілком згодні з думкою провідних спеціалістів і вчених, що якість освіти має визначатися здатністю навчального закладу створювати умови для розвитку творчого потенціалу майбутніх фахівців та їх подальшої адаптації в навколишньому середовищі. Так моніторинг якості освіти в Ірпінському державному коледжі економіки та права показав, що професійна підготовка молодших спеціалістів буде якісною, якщо:

- використовується системний підхід в навчанні;
- враховуються особисті здібності студентів;

- створений психологічно сприятливий клімат для творчості;
- впроваджуються активні методи навчання;
- надається можливість для самостійності та творчості студентів;
- соціально підтримується творча поведінка.

Безумовно, студента необхідно навчити читати та використовувати набуті знання, вміння і навички в практичній діяльності. Пошук нових форм навчання дає змогу викладачам виявити ряд ефективних прийомів активізації творчої діяльності студентів.

У професійному навчанні майбутніх економістів та юристів, на нашу думку, потрібно використовувати дослідницькі, проблемні та проблемно-пошукові лекції. Такий тип лекцій уможливорює якісне засвоєння необхідної навчальної інформації, розвиває творче професійне мислення студентів, активізує особистий пошук, формує пізнавальний інтерес до змісту

навчальних дисциплін та професійну відповідальність, підводить студентів до самостійного усвідомлення одержаних висновків.

Маючи практичний досвід, ми впевнені, що результатом творчої співпраці викладачів і студентів можуть стати проектні роботи як інтеграція набутих знань на їх застосування і набуття нових; як поєднання теорії і практики шляхом постановки певного творчого завдання і практичного його виконання. Адже метод проектів допомагає студентам самостійно пройти всі етапи дослідження обраної проблеми, розвиває навички пошукової, аналітичної, творчої діяльності. Робота над проектом формує вміння самостійно орієнтуватись в інформаційному просторі, посилює інтерес до професійної діяльності і змушує студентів по-іншому оцінити суть і зміст навчання у коледжі.

Ми вважаємо, що сприятливі умови для творчого застосування теоретичних знань в практичній діяльності складаються в процесі ділової гри. Ділові ігри дають змогу моделювати ситуації, аналогічні тим, з якими студент може зустрітись в житті: судові засідання, юридична консультація, послуги адвоката, підприємницька діяльність тощо. Гра завжди спрямована на вироблення стратегії поведінки, розвиває креативне мислення, сприяє формуванню інтуїції, допомагає передбачати вірогідні наслідки, аргументувати свій вибір.

На наш погляд, значний вплив на розвиток особистості, підвищення її творчої активності здійснює правильна організація самостійної роботи студентів. З цією метою педагогічним

колективом коледжу розроблені методичні рекомендації для організації самостійної роботи студентів, що включають різні види завдань, а саме: складання есе, створення блок-схем змісту певної теми, встановлення причинно-наслідкових зв'язків між теоретичними поняттями, виявлення системних зв'язків у змісті навчальних курсів.

Висновки. Отже, можна сказати, що формування творчої особистості студента, розвиток творчого потенціалу майбутніх фахівців є найважливішим завданням, що має визначити напрями освіти у коледжах на наступні роки. Для розвитку творчого потенціалу майбутніх фахівців необхідно оновлювати не лише зміст навчальних програм з усіх дисциплін, а й методику їх викладання. Викладач має включати не тільки нестандартний, пошуковий та інноваційний підхід до організації та здійснення педагогічного процесу, а й постійне його вдосконалення та збагачення.

Розвиток творчого потенціалу студентів – це методологічно обґрунтований, цілеспрямований процес, метою якого є формування креативної особистості, максимально адаптованої до вимог сучасності. При цьому ефективність та результативність цього процесу забезпечується всією логікою побудови змісту освітнього процесу, стилем навчання і виховання, відповідними організаційними формами та прийомами. І від того, як викладач і студент будуть враховувати їх у своїй діяльності, залежатиме рівень професіоналізму фахівця.

Література

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 375 с.
2. Кремінь В. Г. Синергетика в освіті: контекст людиноцентризму: монографія / В. Г. Кремінь. В. В. Ільїн. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 367 с.
3. Моляко В. О. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень [Електронне джерело] / В. О. Моляко, О.Л. Муzyка. – Житомир : Рута, 2006. – 320 с.). – Режим доступу до книги: http://www.vuzlib.com.ua/articles/book/21487-Zdibnosti_tvorchist_obdarov/1.html
4. Дуткевич Т. В. Загальна психологія : теоретичний курс: навчально-методичний посібник / Т. В. Дуткевич. – Кам'янець-Подільський : ПП Зволейко Д. Г., 2015. – 432 с.
5. Яланська С. П. Психологія творчості: навчальний посібник / С.П. Яланська. – Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2014. – 180 с.
6. Божок Н. О., Власенко Л. В. Розвиток творчого потенціалу майбутнього фахівця [Електронне джерело] / lawbooks.new. – Режим доступу: http://lawbooks.news/pedagogika_920_922/literatura-41439.htm.

References

1. Honcharenko S. Ukrayins'kyu pedahohichnyy slovnyk / S.U. Honcharenko. – K. : Lybid', 1997. – 375 s.
2. Kremin' V. H. Synerhetyka v osviti: kontekst lyudyno tsentryzmu: monohrafiya / V. H. Kremin'. V.V. Il'yin. – K.: Pedahohichna dumka, 2012. – 367 s.
3. Molyako V. O. Zdibnosti, tvorchist', obdarovanist': teoriya, metodyka, rezul'taty doslidzhen' [Elektronne dzherelo] / V. O. Molyako, O. L. Muzyka. – Zhytomyr : Ruta, 2006. – 320 s. – Rezhym dostupu do knyhy: http://www.vuzlib.com.ua/articles/book/21487-Zdibnosti_tvorchist_obdarov/1.html
4. Dutkevych T. V. Zahal'na psykholohiya : teoretychnyy kurs: navchal'no-metodychnyy posibnyk / T. V. Dutkevych. – Kam'yanets'-Podil's'kyu : PP Zvoleyko D. H., 2015. – 432 s.
5. Yalans'ka S. P. Psykholohiya tvorchosti: navchal'nyy posibnyk / S.P. Yalans'ka. – Poltava : PNPu imeni V.H. Korolenka, 2014. – 180 s.
6. Bozhok N. O., Vlasenko L. V. Rozvytok tvorchoho potentsialu maybutn'oho fakhivtsya [Elektronne dzherelo] / lawbooks.new. – Rezhym dostupu: http://lawbooks.news/pedagogika_920_922/literatura-41439.htm.

Пустова О. О. Розвиток творчого потенціалу майбутніх фахівців як умова їх професійної спрямованості.

Інтеграційні процеси в суспільстві вимагають активізації творчих здібностей та розвитку творчого потенціалу особистості, організації творчої діяльності та створення умов для самореалізації.

В сучасному світі вивчення проблеми розвитку творчого потенціалу майбутніх фахівців набуває нового значення та нових відтінків. Тому, пріоритетним напрямом освіти у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації повинен стати розвиток творчої особистості студента, здатного до змін та перетворень.

У статті висвітлено педагогічні та психологічні погляди на розвиток творчого потенціалу особистості і творчу самореалізацію майбутніх фахівців у процесі професійної освіти. Розкрито сутність поняття «творчий потенціал», узагальнені складові творчого потенціалу, окреслено способи активізації творчих здібностей майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки.

Щоб підготувати справжнього фахівця, необхідно озброїти випускника коледжу комплексом професійних здібностей як загальних, так і спеціальних (творче мислення, креативність), а також здатністю творчо реагувати на зміни в усіх сферах життя, і особливо – у професійній.

Автор звертає увагу на те, що успішність процесу формування творчого потенціалу майбутнього фахівця залежить, в першу чергу, від форм і методів організації освітнього процесу, і пропонує шляхи його удосконалення.

Значна увага в статті відведена активним методам навчання, які стимулюють прояв потенційних творчих здібностей і надають можливість для самостійності та креативності студентів.

Ключові слова: творчість, творча особистість, творчий потенціал, творчі здібності, творча активність

Пустовая Е. А. Развитие творческого потенциала будущих специалистов как условие их профессиональной направленности.

Интеграционные процессы в обществе требуют активизации творческих способностей и развития творческого потенциала личности, организации творческой деятельности и создания условий для самореализации.

В современном мире изучение проблемы развития творческого потенциала будущих специалистов приобретает новое значение и новые оттенки. Поэтому приоритетным направлением образования в высших учебных заведениях I-II уровней аккредитации должно стать развитие творческой личности студента, способного к изменениям и преобразованиям.

В статье освещаются педагогические и психологические взгляды на развитие творческого потенциала личности и творческую самореализацию будущих специалистов в процессе профессионального образования. Раскрывается сущность понятия «творческий потенциал», обобщены составляющие творческого потенциала, очерчиваются способы активизации творческих способностей будущих специалистов в процессе профессиональной подготовки.

Чтобы подготовить настоящего специалиста, необходимо вооружить выпускника колледжа комплексом профессиональных способностей как общих, так и специальных (творческое мышление, креативность), а также способностью творчески реагировать на изменения во всех сферах жизни, и особенно – в профессиональной.

Автор обращает внимание на то, что успешность процессу формирования творческого потенциала будущего специалиста зависит, в первую очередь, от форм и методов организации учебного процесса, и предлагает пути его усовершенствования.

Особое внимание в статье отведено активным методам обучения, которые стимулируют проявление потенциальных творческих способностей и дают возможность для самостоятельности и креативности студентов.

Ключевые слова: творчество, творческая личность, творческий потенциал, творческие способности, творческая активность.

Pustova O. O. Development of creative potential of future specialists as a condition of their professional orientation.

Integration processes in society require activation of the creative abilities and development of creative potential, organization of creative activity and creating the conditions for self-realization.

In the modern world studying the problem of the creative potential of future specialists acquires a new meaning and new colors. Therefore, the a priority direction of education in higher education I - II levels of accreditation must be the development of creative individual student is able to change and transformation.

The article highlights the pedagogical and psychological views on the development of creative potential and creative self-realization of future professionals in the professional education. It is revealed the essence of the concept of «creativity», summarized the components of creative potential outlined the ways to activation of creative abilities of future specialists in the training.

In order to prepare a true specialist, it is necessary to equip a graduate of college by complex of professional abilities both general and special (creative thinking, creativity) and the ability creatively to respond to changes in all areas of life, and especially - professional.

The author points out that the success of the process of forming the creative potential of the future expert depends primarily from the forms and methods of educational process and suggests ways of improvement.

Much attention in the article is assigned to active teaching methods that stimulate expression of potential creative abilities and provide opportunity for independence and creativity of students.

Keywords: creativity, creative personality, creative potential, creativity, creative activity.

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В НЕМОВНОМУ ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку вищої медичної освіти формування вмінь іншомовного професійно спрямованого спілкування стає одним із ключових аспектів викладання іноземної мови у вищих медичних навчальних закладах. Великого значення набуває навчальний мотив, тобто соціальний заказ, який полягає не тільки у високому рівні вимог до володіння іноземною мовою фахівцями медичної галузі, але й в обізнаності у соціокультурній специфіці мови. Таке знання тісно пов'язане з комунікативним аспектом, а також з бажанням ближче познайомитися та пізнати культуру, психологію, спосіб життя носіїв мови. У наш час вивчення іноземної мови вже стало необхідністю, що пов'язано з розширенням міжнародних контактів і ділових зв'язків, створенням єдиного європейського простору. Незважаючи на існування великої кількості підручників з англійської мови, у тому числі націлених на навчання англійської ділової мови, сучасних технічних засобів та якісно підготовлених викладачів, тільки невелика кількість студентів, що вивчають іноземну (англійську) мову, можуть вільно та граматично правильно спілкуватися цією мовою, уникати комунікативних бар'єрів, які ускладнюють соціальну поведінку. У більшості слухачів недостатньо розвинуті навички та вміння, пов'язані зі сприйняттям та реакцією на отриману інформацію та обумовлені недостатнім об'ємом короткострокової та довгострокової пам'яті, розгорнутим характером внутрішнього мовлення, його уповільненим темпом, нерозвиненістю механізмів еквівалентних замінів та вирогіднісного прогнозування. Важлива також особистісна значущість навчального матеріалу для майбутніх лікарів у процесі іншомовного мовленнєвого спілкування, особливо поза мовним оточенням.

Мета статті: з'ясувати доцільність використання новітніх методик і технологій під час навчання іноземної мови.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проблема використання новітніх методик у

навчанні іноземної мови займалися такі вчені: С.В. Гапонова, П.О. Бех, Т.С. Антонова, А.П. Харитонова та інші, які підкреслювали позитивний вплив використання новітніх методик на процес навчання іноземної мови.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що головним напрямом процесу навчання іноземної мови є комунікативність. Тому, метою застосування новітніх технологій у процесі вивчення іноземної мови є створення комфортних умов навчання, в яких усі студенти взаємодіють між собою. Такі умови включають: а) канал глобального зорово-слухового зв'язку; б) комунікативну ситуацію; в) володіння комунікантами загальним соціокультурним кодом; г) наявність відправника та отримувача повідомлення.

Серед вищезгаданих умов основну роль відіграє специфіка функціонування каналу глобального зорово-слухового зв'язку. У теорії інформації канал зв'язку є схемою для опису ліній передачі повідомлення. Відповідно, канал зв'язку має вхід і вихід та слугує для перетворення повідомлень, що відправляються та отримуються, а комплекс новітніх технологій, що здійснюють представлення текстової, аудіо- та відеоінформації як одночасно, так і у визначеній послідовності, та керуючих при цьому процесом її обробки, дозволяє успішне його застосування при оволодінні іноземною мовою, використовуючи при цьому вхід та вихід каналів.

У теперішній час у навчанні іноземної мови вже існує велика кількість ефективних друкованих матеріалів – посібників для студентів і викладачів, складених дидактично правильно. Однак, основною проблемою в Україні є те, що наявна доволі мала кількість стандартних комплексних відеоматеріалів з ділової англійської мови, а існуючі матеріали не адаптовані до конкретних фахових умов, до умов навчання студентів-медиків поза мовного середовища. Рідко зустрічаються й допоміжні аудіо- і візуальні матеріали, що розраховані на самостійну роботу студентів чи на роботу у невеликих гру-

пах. Важливою проблемою української педагогіки є і той факт, що викладачі часто не знайомі з можливостями, що надані візуальною та комп'ютерною технікою.

Як було зазначено вище, однією з актуальних проблем сучасної методики викладання іноземної мови є організація занять, що відповідає новим вимогам сучасної епохи, а саме – креативне використання іноземної мови, самостійне формування власних думок іноземною мовою, а також, що особливо стосується студентів-медиків українських ВНЗ, – отримання наукових та спеціальних знань іноземною мовою. Тепер перед методистами стоїть завдання – розробка методики, що спирається на мотиваційно-збуджувальний комплекс принципу навчання, а також інтенсифікація процесу засвоєння мови за допомогою новітніх технологій у навчанні.

У державних стандартах технологія навчання розглядається як системний метод створення, застосування, визначення всього процесу викладання і засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів та їхньої взаємодії. Метою використання новітніх технологій у навчанні є підвищення якості та забезпечення доступності освіти на рівні європейських стандартів. Зокрема у цільових показниках сталого розвитку у сфері освіти до 2030 року зазначено про забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти і можливості навчання протягом усього життя для всіх. Навчання іноземної мови посідає важливе місце в цьому процесі.

З аналізу доповідей та повідомлень різних конференцій останніх років, що присвячені цій проблемі, можна зробити висновок, що успіх її вирішення тісно пов'язаний з реалізацією комплексного та інтегрованого, особистісного та діяльнісного підходу до навчання. Тому, правильне використання аудіовізуальної техніки у вітчизняних умовах, на наш погляд, повинно стати невід'ємним компонентом навчання іноземним мовам, практичним його володінням особливо в сфері спілкування, знайомства з культурою іншого народу.

Викладач, у першу чергу, повинен прагнути виявити специфіку будь-якого технічного засобу, його особливості та можливості у світлі вимог сучасної комунікативної методики з тим, щоб визначити його роль і місце у навчальному процесі, обумовити навчальні завдання, що вирішуються з його допомогою найбільш ефективно [1, с. 30].

З цим погоджується Джек Лонерген у книзі «Відео на уроках іноземної мови» [6, с. 31], де стверджується, що викладач несе відповідальність за створення умов успішного навчання іноземної мови. Роль викладача є важливою у процесі вивчення іноземної мови за допомогою аудіо-візуальних засобів. Наприклад, на спеціа-

лізованих відеозаняттях він завжди вважається ведучим, а засіб – допоміжним.

Такий підхід відрізняється від методів, що використовувались у радянські часи під час кінозанять. Так, К. О. Рижков вважає, що на кіноуроках аудіо-візуальні засоби завжди виступають у ролі допоміжних засобів, тоді як на відеоуроках вони можуть брати на себе і функції викладача [4, с. 30]. Така точка зору була обумовлена наявністю таких навчальних фільмів, де демонструються граматичні правила, лексика, надаються нові слова і вирази, однак, у теперішній час найбільш ефективним є їх використання у позааудиторний час, надаючи студенту контрольні листи для заповнення з метою перевірки його розуміння та засвоєння сюжету відеофрагмента.

Тим самим з'являється можливість економії аудиторного часу, в який більш ефективним є розвиток навичок мовлення, а вивчення нових слів та граматичних правил необхідно студентам робити за допомогою техніки. Таким чином, успішному проведенню відео занять будуть сприяти активна та креативна роль викладача у підготовці до занять, у керуванні роботою студентів на заняттях та у забезпеченні активності майбутніх фахівців під час перегляду фільму.

Вимоги Типової програми для студентів-медиків [5], що вивчають ділову англійську мову на I курсі, полягають у наступному: засвоєння висловлювань сучасної ділової англійської мови; сприйняття англійської мови на слух; використання фонетично та граматично правильно вивченого матеріалу, формул мовленнєвого етикету у ситуаціях як усного, так і письмового ділового спілкування на основі поданих тем.

На II курсі у Типовій програмі підготовки майбутніх лікарів [5] містяться наступні завдання: формування комунікативної компетенції, розуміння аудіюваного у швидкому темпі тексту, засвоєння синтаксису та фразеології, подальший розвиток лексичної ерудиції студента, у тому числі розвиток мовної ерудиції студента за фахом. Такі завдання особливо складні у навчанні студентів немовної спеціальності, що, на нашу думку, вирішується шляхом включення у роботу відеоматеріалів та комп'ютера, що дає можливість перенести навчальний матеріал у сферу інтересів студентів. Такий підхід особливо виправданий тим, що у процесі реальної комунікації людина самостійно, без сторонніх стимулів, висловлює свої думки – отже, мовлення завжди є вмотивованим. Особа сама вибирає, що і як сказати, керуючись ситуацією, що склалася, метою та мотивами спілкування. У навчальних умовах, у процесі засвоєння усної моделі спілкування, можна спостерігати протилежне явище: з метою закріплення ма-

теріалу викладач має рекомендувати студенту використати визначені слова та лексико-граматичні структури, вимагаючи, таким чином, висловити лише те, що підказує йому значення рекомендованих слів та структур. Однак, на думку В.Г. Костомарова, мова як практичний засіб спілкування і вираження думок засвоюється шляхом її використання в осмислених реальних ситуаціях [2].

Тому, оптимальний шлях усунення труднощів при оволодінні вміннями монологічного та діалогічного мовлення ми бачимо у створенні таких умов, які формують програму висловлювання, щоб завдяки реальній ситуації «відвести» студента від осмислення навчальної діяльності і створити сприятливі умови для розвитку спонтанності, стимуляції мовного спілкування. Це є актуальним для навчального процесу, коли у майбутніх фахівців сформована елементарна база володіння мовою але відсутні потрібні вміння. У такій ситуації потрібні засоби, які б розвинули ці вміння. Надійним помічником у розв'язанні цього завдання є технічні та аудіо-візуальні засоби, які за умови розробки правильної методики навчання виявляються ефективним засобом оволодіння мовою, коли поліпшується якість засвоєння при менших затратах часу та енергії. В.Г. Костомаров та О.Д. Митрофанова зазначають застосування комп-

лексних аудіовізуальних на технічних засобів наочності під час навчання усного ділового мовлення концентрує увагу та інтерес студентів, активізує їх, дозволяє їм з більшою легкістю висловлювати свої думки, виробляє швидку реакцію на висловлювання іншого і краще розуміння таких висловлювань [2].

Розумінню мови, зокрема, заважають і екстралінгвістичні елементи – швидкий темп мови, відсутність будь-яких опор для сприйняття, несприятливі зовнішні умови тощо. І саме у цьому аспекті неоціненною допомогою є відеоматеріали, які дозволяють представити мову у дії, на фоні комунікативного аспекту, так як сприйняттю слухача при перегляді відеофільму легко доступні як учасники ситуації, так і їхня мова. Адже студенти бачать людей у таких обставинах, в яких проходить реальна ділова комунікація.

Висновок. На наш погляд, саме візуальна інформація має здатність до більш повного сприйняття комунікативного акту, а також забезпечує комунікативну мотивацію і активну участь слухача у спілкуванні на занятті. Перспективою подальших досліджень вбачаємо в застосуванні наведених теоретичних положень у практичному викладанні іноземної мови в немовних ВНЗ.

Література

1. Будник Е. А. Лингводидактические аспекты изучения звуковой интерференции: дисс. ... канд. педаг. наук: 13.00.02 / Екатерина Александровна Будник // М., 2009. – 215 с.
2. Митрофанова О. Д., Костомаров В.Г. Методика преподавания русского языка как иностранного. – М.: Русский язык, 1990. – 270 с.
3. Резолюція Ради Європи від 13.07.2001 р. «Про електронне навчання» http://europa.eu/index_en.htm
4. Рыжков В. М. Английский язык в бытовых и деловых ситуациях / Spoken English in Everyday and Business Situations. – Калининград, Янтарный сказ, 2006. – 526 с.
5. Типова програма з німецької, французької, англійської мов для студентів I-II курсів медичного факультету спеціальності 7.110101 «Лікувальна справа». – 36 с.
6. Collected Works of Bernard Lonergan: Topics in Education. Edited by Robert M. Doran and Frederick E. Crowe. Toronto: University of Toronto Press, 1988

References

1. Budnyk E. A. Lnhvodydaktycheskye aspekty yzuchenyya zvukovoy ynterferentsyy: dyss. ... kand. pedah. nauk: 13.00.02 / Ekateryna Aleksandrovna Budnyk // M., 2009. – 215 s.
2. Mytrofanova O.D., Kostomarov V.H. Metodyka prepodavanyya russkoho yazyka kak ynostrannoho. – M.: Russkyu yazyk, 1990. – 270 s.
3. Rezolyutsiya Rady Yevropy vid 13.07.2001 «Pro elektronne navchannya» http://europa.eu/index_en.htm
4. Ryzhkov V.M. Anhlyyskyu yazyk v bytovykh y delovykh sytuatsyyakh / Spoken English in Everyday and Business Situations. – Kalynynhrad, Yantarnyy skaz, 2006. – 526 s.
5. Typova prohrama z nimets'koyi, frantsuz'koyi, anhliys'koyi mov dlya studentiv I-II kursiv medychnoho fakul'tetu spetsial'nosti 7.110101 «Likoval'na sprava». – 36 s.
6. Collected Works of Bernard Lonergan: Topics in Education. Edited by Robert M. Doran and Frederick E. Crowe. Toronto: University of Toronto Press, 1988

Русалкіна Л. Г. Особливості навчання майбутніх лікарів іноземної мови в немовному вищому навчальному закладі.

У статті проаналізовано основні напрями і проблеми запровадження і використання новітніх технологій у навчанні майбутніх лікарів іноземної мови в українських вищих медичних навчальних закладах. Визначено основні цілі, досягненню яких сприятимуть сучасні методик, проаналізовано сучасний стан і запропоновано заходи для розширення можливостей використання таких методів.

Вивчення іноземної мови є необхідним внаслідок розширення міжнародних і ділових зв'язків з європейськими країнами. Незважаючи на існування великої кількості підручників з англійської мови, у тому числі націлених на навчання англомовного ділового спілкування медиків, сучасних технічних засобів та якісно підготовлених викладачів, тільки невелика кількість студентів, що вивчають іноземну (англійську) мову, можуть вільно та граматично правильно спілкуватися цією мовою, уникати комунікативних бар'єрів. Як наслідок цього, важливою є якість навчального матеріалу для майбутніх лікарів, особливо поза мовним оточенням.

Тому, метою застосування новітніх технологій у процесі вивчення іноземної мови є створення комфортних умов навчання, в яких усі студенти взаємодіють між собою.

У теперішній час у навчанні іноземної мови вже існує велика кількість ефективних друкованих матеріалів – посібників для студентів і викладачів, складених дидактично правильно. Однак, основною проблемою в Україні є те, що наявна доволі мала кількість стандартних комплексних відеоматеріалів з ділової англійської мови, а існуючі матеріали не адаптовані до конкретних фахових умов, до умов навчання студентів-медиків поза мовного середовища.

Сьогодні перед методистами стоїть завдання розробки методик, що спираються на мотиваційно-збуджувальний комплекс принципу навчання, а також інтенсифікацію процесу засвоєння іноземної професійно спрямованої мови у студентів медичних ВНЗ за допомогою новітніх технологій у навчанні.

Ключові слова: майбутні лікарі, навчання іноземної мови, сучасні методики.

Русалкина Л. Г. Особенности обучения будущих врачей иностранному языку в неязыковом высшем учебном заведении.

Изучение иностранного языка является необходимым вследствие расширения международных и деловых связей с европейскими странами. Несмотря на существование большого количества учебников по английскому языку, в том числе нацеленных на обучение англоязычного делового общения медиков, современных технических средств и качественно подготовленных преподавателей, только небольшое количество студентов, изучающих иностранный (английский) язык, могут свободно и грамматически правильно общаться на этом языке, избегать коммуникативных барьеров. Как следствие этого, важным является качество учебного материала для будущих врачей, особенно вне языковой среды. Поэтому целью применения новейших технологий в процессе изучения иностранного языка является создание комфортных условий обучения, в которых все студенты взаимодействуют между собой.

В настоящее время в обучении иностранному языку уже существует большое количество эффективных печатных материалов – пособий для студентов и преподавателей, составленных дидактически правильно. Однако, основной проблемой в Украине является то, что имеется достаточно малое количество стандартных комплексных видеоматериалов по деловому английскому языку, а существующие материалы не адаптированы к конкретным профессиональным условиям, к условиям обучения студентов-медиков вне языковой среды.

Сегодня перед методистами стоит задача: разработать методику преподавания иностранного профессионально направленного языка, опирающуюся на мотивационно-возбуждающий комплекс принципа обучения, а также интенсификацию процесса усвоения иностранного языка у студентов медицинских вузов с помощью новейших технологий в обучении.

Ключевые слова: будущие врачи, обучение иностранному языку, современные методики.

Rusalkina L. Peculiarities of foreign language teaching of future doctors in the nonlinguistic high school.

Learning of a foreign language is necessary due to the expansion of international business relations with European countries. Despite the existence of a large number of books in English, including those aimed at teaching English for business communication of doctors, modern technology and highly trained teachers, only a small number of students studying foreign language (English) are free to communicate in this language grammatically correct and avoid communication barriers. The quality of studied material for future doctors is of great importance, especially outside the language environment. Thus, the aim of the application of new technologies in the process of learning a foreign language is to create a comfortable learning environment in which all students interact with each other. Currently, in foreign language teaching there is a large number of effective printed materials and manuals for students and teachers, compiled didactically correct. However, the main problem in Ukraine is that there is a sufficiently small number of standard integrated video on business English, and existing materials are not adapted to specific professional conditions, to the conditions of medical students out of language environment.

Today methodologists are to develop methods based on motivational and stimulating range of learning and intensification of the process of mastering professional foreign language aimed at medical students using the latest technologies in teaching. Successful implementation will contribute to the active and creative role of the teacher while preparing for the lesson using the latest technologies in managing work of medical students and in ensuring their activity during such classes.

Key words: future physicians, teaching foreign language modern methods.

*Інститут професійно-технічної освіти НАПН України
03045, м. Київ, провулок Віто-Литовський, 98-а
Інститут профессионально-технического образования
НАПН Украины,
03045, г. Киев, пер.Вито-Литовский, 98-а
Institute of Vocational Education and Training
of the NAES of Ukraine,
03045, Vito-Litovskiy Line 98-A, Kyiv*

ТЕХНОЛОГІЇ РОЗРОБЛЕННЯ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ МАЙБУТНІМИ ВЧИТЕЛЯМИ ТЕХНОЛОГІЙ У ВПНЗ

Постановка проблеми. Сучасні інтеграційні процеси в Україні при реалізації до європейського освітнього простору потребують термінового оновлення форм, методів і засобів навчання у вищих педагогічних навчальних закладах (ВПНЗ). Швидке зростання обсягу навчальної інформації зі всіх абсолютно предметів, необхідність її плідного аналізу, формування, засвоєння, систематизації та збереження, розширення можливостей глобальної мережі Internet у всі ланки навчання зумовили впровадження інформаційних технологій (ІТ) у підготовку всіх, без винятку, майбутніх фахівців вищої школи [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз оновлених наукових джерел дає підстави стверджувати, що проблема використання інформаційних технологій є предметом дослідження багатьох учених сучасності. Аспекти застосування ІТ у навчальному процесі загальноосвітніх і вищих навчальних закладів стали предметом дослідження багатьох учених як українських, так і зарубіжних. ІТ-засоби навчання у загальноосвітній школі досліджували О. Данилова, Ю. Дорошенко, М. Жалдак, Н. Калініченко, М. Левшин, Н. Морзе, В. Юрженко та ін. Особливості проведення ІТ-навчальних занять у ВНЗ вивчали В. Биков, Л. Бекірова, І. Войтович, В. Волинський, П. Гороль, А. Гуржій, Р. Гуревич, Л. Карташова, В. Лапінський, С. Полат, О. Сисоева, О. Спирін, С. Шаров й ін.

Найбільшої уваги в новітніх наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених приділяється проблемі технології розроблення та використання електронних навчальних ресурсів (ЕОР) у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів [4], виявленню впливу цих технологій на покращення ефективності викладання, інтенсифікації процесу навчання та елементам інформаційно-технологічної професійної підготовки фахівця. Однак, проблема впровадження технології розроблення та використання ЕОР у навчально-виховному процесі вищих педагогічних закладів України при навчанні фахівців спеціальності «Технології» здебільшого представлена контекстно [8].

Метою даної статті було визначення технології розроблення тестових завдань майбутніми вчителями технологій у ВПНЗ в процесі професійного навчання спеціальності «Технології» у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів України.

Виклад основного матеріалу. Одна з найважливіших умов модернізації української освіти – оновлення підготовки сучасних фахівців. Враховуючи це, майбутній фахівець характеризується не лише високим рівнем предметних знань загальноосвітніх навчальних закладів, але й здатністю використання у професійній діяльності інноваційних інформаційних засобів і форм – професійною готовністю до застосування отриманих знань і умінь у навчально-виховній, соціально-педагогічній, науково-методичній та організаційно-управлінській діяльності [14]. В сучасній освіті без умінь розробляти елементи електронно-освітніх ресурсів та вільного орієнтування в інформаційному глобальному просторі неможливо досягти високого рівня професіоналізму і стати конкурентоспроможним фахівцем [1].

На сьогодні впровадження технології розроблення та використання ЕОР є одним із найбільш пріоритетних напрямів інноваційних освітніх процесів у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів не тільки України, але й у всьому світі. В широкому сенсі «технологією розроблення та використання ЕОР» будемо вважати спектр інформаційних технологій, які поєднують різноманітні програмні та технічні засоби з метою найбільш ефективного впливу на користувача (в нашому науковому дослідженні на студента, майбутнього вчителя технологій загальноосвітніх навчальних закладів) [12; 13].

Відповідно до Законів України «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту», «Про позашкільну освіту», «Про авторське право і суміжні права», національних стандартів України ДСТУ 3017-95, державних освітніх стандартів з урахуванням вимог державних санітарних правил і норм та інших нормативно-правових актів, що регла-

ментують діяльність в сфері науково-методичного і матеріально-технічного забезпечення системи освіти, науковцями Національної академії педагогічних наук України було створено та реалізовано «Положення про ЕОР», в якому зазначають аспекти, деяка реалізація яких запропонована нами в цій статті [11].

Загальновідомо, що під ЕОР розуміють навчальні, наукові, інформаційні, довідкові матеріали та засоби, розроблені в електронній формі та представлені на носіях будь-якого типу або розміщені у комп'ютерних мережах, які відтворюються за допомогою електронних цифрових технічних засобів і необхідні для ефективної організації навчально-виховного процесу, в частині, що стосується його наповнення якісними навчально-методичними матеріалами [7]. ЕОР є складовою частиною навчально-виховного процесу, має навчально-методичне призначення та використовується для забезпечення навчальної діяльності вихованців, учнів, студентів і вважається одним із головних елементів інформаційно-освітнього середовища [11]. З великого переліку ЕОР (15 елементів), що запропоновані в вищезазначеному положенні, нашу увагу зосередимо на системі комп'ютерного тестування, яка є невід'ємним елементом сучасних освітніх технологій, які, в свою чергу, поділяються на локальні та глобальні (он-лайн тестування).

Локальні системи тестування дають змогу, використовуючи різноманіття видів тестів, доволі об'єктивно оцінювати рівень знань, умінь та навичок. Вільне програмне забезпечення надає розробникам та користувачам широкий набір можливостей зі створення, проведення та аналізу отриманих результатів (K Educa, iTest, Hot Potatoes, Шелковий тест тощо).

Комп'ютерний тест представляє собою стандартизовані завдання, представлені в електронній формі, призначені для вхідного, проміжного і підсумкового контролю рівня навчальних досягнень, а також самоконтролю та/або такі, що забезпечують вимірювання психофізіологічних і особистісних характеристик випробовуваного, обробка результатів яких здійснюється за допомогою відповідних програм [6]. Комп'ютерні тести набули неабиякого поширення у сфері навчання, оскільки дають змогу учневі швидко зорієнтуватися у завданні, не вимагають особливого пояснення. При виконанні такого роду тестових завдань учень може одразу дізнатися свій результат у балах, але, на жаль, і ніби в такому досконалому варіанті маємо суттєвий недолік: ПК не зможе пояснити учневі, де саме він помилився і чому допустив ту, чи іншу помилку.

Складання комп'ютерних тестів є досить складною справою. Дуже важливо навчитися відрізнити професійно зроблений добротний тест від популярно-розважального журнального опитувальника. Справжній, дієвий, валідний

і ефективно працюючий тест – це завершений продукт, що володіє певними властивостями і характеристиками і відповідає сучасним методичним вимогам. Тест має зміст, цілісність і структуру. Складається із завдань, правил їх застосування, оцінок за виконання кожного завдання і рекомендацій по інтерпретації тестових результатів. Цілісність тесту проявляється у взаємозв'язку завдань, включених в тест. Жодне із завдань не може бути вилучено з тесту без шкоди для нього. Структура ж його проявляється в способі зв'язку завдань між собою [10].

Коли йде мова про тести, завжди згадуються їх найважливіші характеристики – валідність і надійність, що визначають якість тесту, як інструменту педагогічного вимірювання. Ми ж поставили собі за мету проаналізувати мотиваційний ефект використання контрольних тестових завдань. Існує спеціальна теорія тестування, що оперує поняттями надійність, валідність, матриця покриття тощо, не специфічних саме для комп'ютерних тестів. Розглянемо найбільш розповсюджені програмні продукти для створення тестів.

Опрацюємо он-лайн тестування за допомогою Google Forms із автоматичною перевіркою його результатів. Для створення тесту в системі Google Forms потрібно:

1. Перехід на сторінку (рис. 1.).

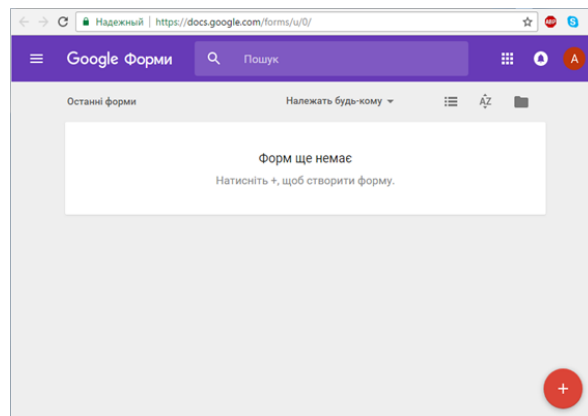

Рис. 1. Сторінка forms.google.com

2. Створюємо форму, натиснувши на «+» (рис. 2.).

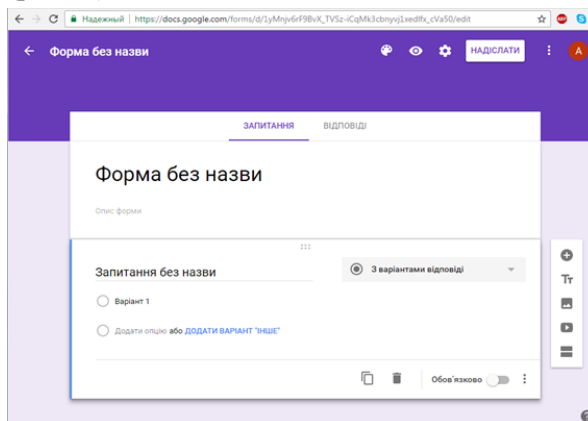
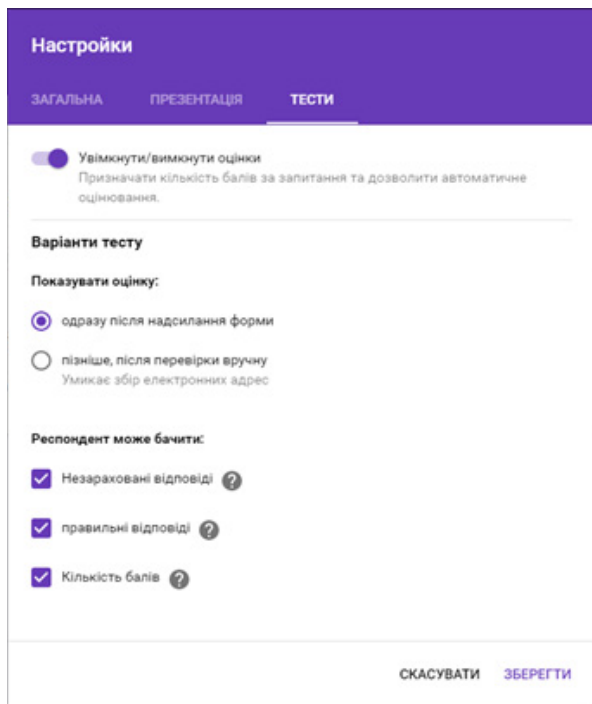

Рис. 2. Створення першого запитання

Для того, щоб форма стала тестом, у правому верхньому куті екрану потрібно натиснути на значок «Налаштування». Вибрати «Тести», увімкнути перемикач «Увімкнути/вимкнути оцінки» та натиснути «ЗБЕРЕГТИ» (рис. 3.).

Рис. 3. Налаштування форми тестування

Технологія Google Forms підтримує 9 типів тестових питань (рис. 4).

- Текст: коротка текстова відповідь, яку необхідно ввести самостійно. Зручно використовувати для ПШБ учня.

- Пункт текст: довга текстова відповідь, що складається з декількох абзаців. Підійде для завдань з відкритою відповіддю.

- Множинний вибір: вибір однієї правильної відповіді з декількох.

- Прапорці: підходить для запитань з декількома правильними відповідями, які потрібно відзначити галочкою.

- Вибір зі списку: вибір однієї правильної відповіді зі списку.

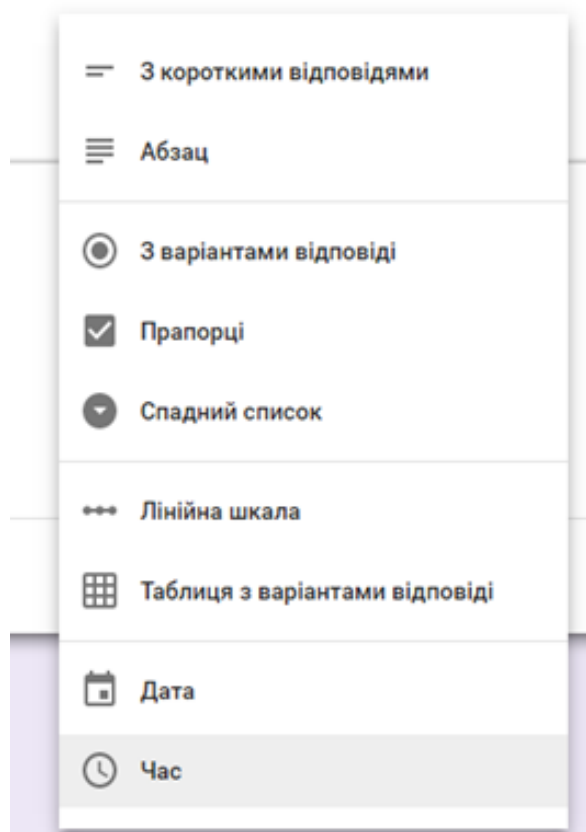
- Сітка: таблиця для вибору однієї правильної відповіді в кожному рядку. Підходить для завдань, де потрібно знайти відповідність.

- Дата: питання на знання точної дати (число, місяць, рік).

- Час: за зовнішнім виглядом і призначенням аналогічний до типу «Дата» і має на увазі точне введення годин, хвилин і секунд.

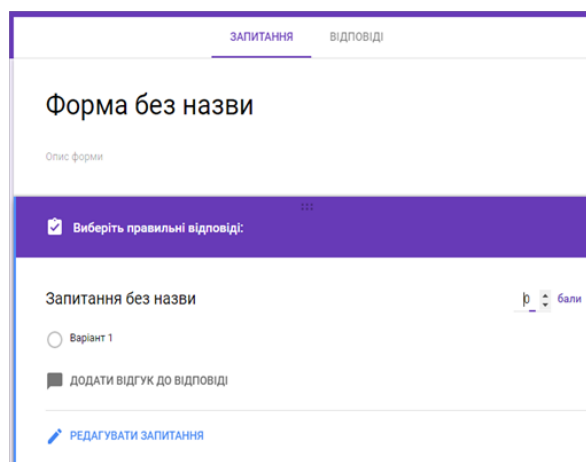
- Масштаб: виставлення оцінки за заданою шкалою, наприклад від 1 до 5.

При розробці даного тесту можемо вибрати окремо для кожного питання, чи воно є обов'язковим для відповіді. Для цього при створенні або редагуванні кожного питання треба поставити, або зняти галочку «Обов'язкове питання».

Рис. 4. Типи питань в GoogleForms

За бажанням, можемо призначити бали за правильну відповідь на запитання будь-якого типу, крім «Сітка». Для цього треба натиснути на значок «Додати», щоб додати питання. Ввести питання і відповіді на нього. У лівому нижньому куті потрібно натиснути «КЛЮЧ ОПИТУВАННЯ». У правому верхньому куті вікна, що з'явилося, потрібно вказати, у скільки балів ви оцінюєте питання (рис. 5).

Рис. 5. Встановлення балів за відповідь та виклик панелі поясень

Щоб повернутися до редагування питання або відповіді, в лівому нижньому кутку натисніть «РЕДАГУВАТИ ЗАПИТАННЯ».

У якості коментарів можна використовувати посилання, відео або сайти. Респонденти побачать їх тільки після виконання тесту. Для цього потрібно вибрати питання. Натиснути «ВІДПОВІДІ», вибрати «ДОДАТИ ВІДГУК ДО ВІДПОВІДІ» (рис. 6) та ввести пояснення і натиснути «ЗБЕРЕГТИ».

Google Forms дає можливість перегляду автоматичного зведення всіх відповідей на тест, яке включає:

- питання, на які часто даються неправильні відповіді;
- діаграми, що показують відсоток правильних відповідей;
- діапазон балів, їх середнє і медіанне значення.

Submission Time	First Name	Last Name	Your Email Address	Total Points	Percent	Time Submitted	Emails Graded?	Submitted	Correct	Wrong	Skipped
3/28/2011	Jenny	Bogod	jbogod@gmail.com	3	75.00%	1	1	0	1	0	1
3/28/2011	Sally	Student	ststudent@gmail.com	3	75.00%	1	0	0	1	1	1
3/28/2011	Lisa	Simpson	lisasimpson@gmail.com	4	100.00%	1	1	1	1	1	1
3/28/2011	Ralph	Wagner	ralphwagner@gmail.com	0	0.00%	1	0	0	0	0	0
3/28/2011	Phyllis	Patel	phypatel@gmail.com	1	25.00%	1	0	1	1	0	0
3/28/2011	Neil	Phar	neilphar@gmail.com	1	25.00%	1	0	0	0	1	1
3/28/2011	Jasen	Cinkor	jasincinkor@gmail.com	3	75.00%	1	1	1	1	0	1
3/28/2011	Billy	Johnson	bjohnson@gmail.com	2	50.00%	1	0	1	0	1	0
3/28/2011	Phyllis	Patel	phypatel@gmail.com	2	50.00%	1	0	0	0	1	1
3/28/2011	Maggie	Simpson	magsimpson@gmail.com	1	25.00%	1	0	0	0	1	1
3/28/2011	Tom	Thumb	tthumb@gmail.com	4	100.00%	1	1	1	1	1	1
				36.36	90.90%			63.63	63.63%	36.36	63.63%

Рис. 6. Приклад роботи плагіна Flubaroo

Публікація тесту. Коли тест буде готовий, натискаємо на синю кнопку. Відправити форму в правому верхньому кутку або під фінальними настройками опитування внизу сторінки. Ви зможете скопіювати посилання на готовий тест або відправити доступ до нього учням на адресу електронної пошти. Щоб попередньо подивитися, як виглядає Ваше опитування, і самостійно протестувати його, натискаємо на кнопку «Перегляд» форми в верхньому меню.

Аналіз результатів тестування. На сторінці «Створення тесту» є можливість для швидкого перегляду статистики результатів. Натисніть «Відповіді» → Резюме відповідей у верхньому меню і графіки дозволяють нам побачити загальну картину, але не дасть деталізації результатів по кожному учневі. Щоб отримати детальну інформацію у вигляді таблиці, натискаємо «Відповіді» → Зміна призначення відповіді, і Google автоматично запропонує Вам скористатися своїм сервісом Google Sheets (Таблиці). Підтвердження вибору цього способу аналізу даних відкриє таблицю з відповідями кожного учасника опитування.

Для Google Форми існує зручне і безкоштовне розширення Flubaroo (рис. 7).

Рис. 7. Безкоштовне розширення Flubaroo

Flubaroo, взагалі, доступний англійськими й російськими мовами, але досить часто зустрічається у користувачів України. У сучасних програмістів локалізований скрипт доступний в старій версії таблиць, але науковці чекають, що після того, як буде зроблено тестування перекладу, він з'явиться і в додатку Flubaroo для нових таблиць Google й українською. Скрипт Flubaroo – безкоштовний і вільно поширюваний (рис. 8).

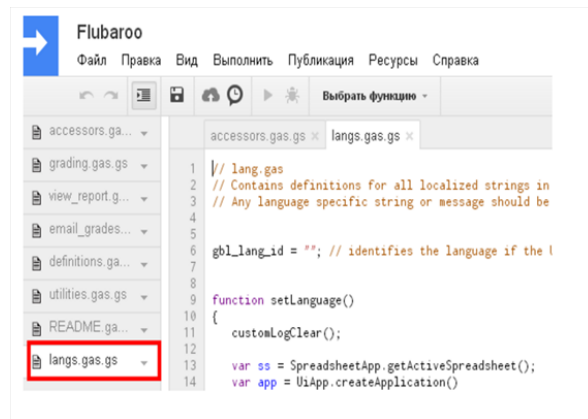

Рис. 8. Скрипт Flubaroo.

Висновки. Зазначені вище скрипти дозволяють тимчасово аналізувати результати тестування і виставляти оцінки, відповідно плагін підраховує бали за проведенням опитуванням (тестуванням), забезпечує індивідуалізований зворотній зв'язок електронною поштою із кожним із учнів згідно з результатами, а також висилає правильні відповіді. Зауважимо, що після обчислення коефіцієнтів складності й дискримінативності тестові завдання мають переглядати вчителі, в нашому випадку, вчителі технологій, які усувають запитання із незадовільними значеннями індексів (у деяких випадках за незадовільного значення індексу складності, але задовільному індексі дискримінативності завдання можна залишити — воно дає змогу краще диференціювати «сильних» і «слабких» учнів усередині кожного класу, групи тощо). Проводять остаточний підрахунок балів за результатами тестування самі вчителі, вони ж визначають доцільність й достовірність отриманих результатів.

Література

1. Horol PK, Sysoiev OA Learning and using projection learning tools. Instructions and guidelines for laboratory overalls course «Multimedia Learning». – Vinnitsa. – VSPU nameKotsiubynskyi. – 2008. – 46 p.
2. Акимов С.С. Готовность бакалавров технологического образования к научно-исследовательской деятельности / С. С. Акимов // Информационные технологии в образовании: VIII открытая научно-практическая конференция студентов и аспирантов / под ред. М. И. Потеева, Н. Н. Горлушкиной. – СПб.: Изд-во СПбГУИТМО, 2005. – 85 с.
3. Биков В. Особливості переходу до активного використання комп'ютерних технологій : [збори НАПН, 10 листопаду 2011 р., м. Київ] / В. Биков; [уклад. : О. Виговська, О. Виговський] // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2012. – № 1. – С. 30–33.
4. Биков В. Ю. Електронна педагогіка та сучасні інструменти систем відкритої освіти [Електронний ресурс] / В. Ю. Биков, І. В. Мушка // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2009. – № 5(13). – Режим доступу : <http://www.ime.edu.ua/net/em.html>.
5. Биков В. Ю. Теоретико-методологічні засади моделювання навчального середовища сучасних педагогічних систем / В. Ю. Биков, Ю. О. Жук // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-інформаційно-технологічної еліти : зб. наук. праць / за ред. Л. Л. Таважнянського, О. Г. Романовського. – Х.: НТУ «ХП», 2003. – Вип. 1(5). – С. 64–77.
6. Козлов В. Є. Електронні освітні ресурси. Загальні вимоги та методика створення / В. Є. Козлов, О. М. Сальников // Честь і закон. – 2013. – № 1. – С. 73-76. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chiz_2013_1_14
7. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В.Овчарук. – К.: “К.І.С.”, 2004. – 112 с. Електронний ресурс: http://www.undp.org.ua/files/ua_33582maket_competence_ukr_ost.pdf
8. Кондратюк, В. Д. Формування професійних знань та умінь майбутніх учителів трудового навчання засобами інформаційних технологій [Текст] : Дис... к. пед. наук спец.: 13.00.04 - теорія і методика професійної освіти / Кондратюк В. Д. – Вінниця : Вінницький держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського, 2007. – 224 с.
9. Лапінський В.В. Принцип наочності і створення електронних засобів навчального призначення / В.В. Лапінський : [Електронний ресурс]: http://narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/9/statti/lapinskiy.htm
10. Педагогічні тести: основні вимоги та методика розроблення [Електронний ресурс]: http://nmcbook.com.ua/Arhiw/Metodu4ne/2/2-.htm#педагог_тести
11. Положення про електронні освітні ресурси /Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України 01.10.2012 № 1060 [Електронний ресурс] /<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12/>
12. Смирнова И. М. Анализ современного уровня использования электронных информационных ресурсов / И. М. Смирнова // Edukacja ku przyszłości. Tom 4. Wyzwania i zaniechanja w kształceniu dorosłych. Księga z okazji 50-lecia pracy zawodowej Pani Profesor dr hab. Lidii Kondraszowej ; [Redakcja naukowa Elżbieta Jaszczyszyn, Ewa Jagiełło, Jolanta Szada-Borzyszkowska]. – Siedlce, 2014. – P. 293–303.
13. Спірін О. М. ІТ технології навчання: критерії внутрішнього оцінювання якості [Електронний ресурс] // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2010. – № 5(19). – Режим доступу до журн. : <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itl/article/view/358/315>
14. Указ Президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти від 25 червня 2013 року № 344 / 2013: [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.

References

1. Horol PK, Sysoiev OA Learning and using projection learning tools. Instructions and guidelines for laboratory overalls course “Multimedia Learning”. - Vinnitsa. - VSPU nameKotsiubynskyi. - 2008. - 46 p.
2. Akimov S. S. the Readiness of bachelors of technological education research activities / S. S. Akimov // Informational technologies in education: VIII open scientific-practical conference of students and postgraduates / ed. by M. I. Poteyev, N. N. Galuskinas. – Spb.: Publishing house of Spbsuitmo, 2005. 85 p.
3. Bykov V. Peculiarities of transition to the active use of computer technology : [APN meeting, 10 Nov. 2011, city.] / V. Bykov; [comp. : O vyhovska, A. Vygovsky] // Director of school, Lyceum, gymnasium. – 2012. – No. 1. – P. 30-33.
4. Bykov V. Yu Electronic pedagogics and modern instruments of systems of public education [Electronic resource] / V. Yu., I. V. Fly // Information technologies and learning tools. – 2009. – № 5(13). – Mode of access : <http://www.ime.edu.ua/net/em.html>.
5. Bykov V. Y. Theoretical and methodological basis for modeling of educational environment of modern pedagogic systems / V. Yu. Bykov, Y. A. Zhuk // Problems and prospects of forming national humanitarian-information technology elite : ZB. Sciences. works / under the editorship of L. L. Tavagnacco, A. G. Romanov. – H. : NTU “KPI”, 2003. – Vol. 1(5). – S. 64-77.
6. Kozlov V. Is. E-learning resources. General requirements and methods of creating / W. Is. Kozlov, O. M. Salnikov // Honor and the law. - 2013. - No. 1. - P. 73-76. - Mode of access: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chiz_2013_1_14
7. Competence approach in modern education: world experience and Ukrainian prospects: Library of educational policy / Under the General editorship of V. Ovcharuk. – Kyiv: “K. I. S.”, 2004. -112 p. Electronic resource: http://www.undp.org.ua/files/ua_33582maket_competence_ukr_ost.pdf
8. Kondratyuk, V. D. the Formation of professional knowledge and skills of future teachers of labor training by means of information technology [Text] : Diss... candidate of med. Sciences spec.: 13.00.04 - theory and methodology of professional education / Kondratyuk V. D. – Vinnitsa : Vinnitsa state med. UN-t im. Kotsyubinsky, 2007. – 224 p.
9. Lapinsky V. V. The Principle of clarity and the creation of electronic means for educational purposes.In. Lapinsky : [Electronic resource]: http://narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/9/statti/lapinskiy.htm
10. Educational tests: General requirements and methods of development [Electronic resource]: http://nmcbook.com.ua/Arhiw/Metodu4ne/2/2-.htm#педагог_тести
11. Provision of electronic educational resources /the order of the Ministry of education and science, youth and sports of Ukraine 01.10.2012 № 1060 [Electronic resource] /<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12/>
12. Smyrnova I. M. analysis of the current level of use of electronic information resources / I. M. Smirnova // Education for the future. Volume 4. Problems and zaniechanja in adult education. The Scripture on the occasion of the 50th anniversary of professional work, Professor, doctor of science, Lydia Kondraszowej ; [scientific Editors Elizabeth Jaszczyszyn,

ewa Jagiello, Ivan Szada-Borzyszkowska]. – Siedlce, 2014. – P. 293-303.

13. Spirin A. M. it technology training: criteria internal quality assessment [Electronic resource] // Information technologies and learning tools. – 2010. – № 5(19). – Access mode to Journ. : <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/358/315>

14. The decree of the President of Ukraine “On the National doctrine of education development from 25 червня 2013 No. 344 / 2013: [Electronic resource]. – Mode of access: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.

Смирнова І.М. Технології розроблення тестових завдань майбутніми вчителями технологій у ВПНЗ.

В даній статті ми описали технології розроблення тестових завдань майбутніми вчителями спеціальності «Технологія» при навчанні у вищих педагогічних навчальних закладах. Нами була опрацьована технологія створення тестових запитань Google Forms, що підтримує 9 типів тестових питань.

Нашу увагу зосереджено на системі комп'ютерного тестування, яка є невід'ємним елементом сучасних освітніх технологій, що, в свою чергу, поділяються на локальні та глобальні.

В процесі дослідження, ми також проаналізували мотиваційний ефект використання контрольних тестових завдань й визначили, що існує спеціальна теорія тестування, що оперує поняттями надійність, валідність, матриця покриття тощо, неспецифічних саме для комп'ютерних тестів.

В роботі нами розглянуто найбільш розповсюджені програмні продукти для створення тестів. Нами доведено, що складання комп'ютерних тестів є досить складною справою, й дуже важливо, особливо майбутнім учителям, навчитися відрізняти професійно зроблений тест від розважального опитувальника.

Нами надані аспекти створення справжнього, дієвого, і ефективно працюючого тесту – як завершеного продукту, що володіє певними властивостями і характеристиками, і відповідає сучасним методичним вимогам.

В дослідженні виявлено вплив технологій на покращення ефективності викладання, інтенсифікацію процесу навчання, визначено елементи інформаційно-технологічної професійної підготовки фахівця як елементів впровадження технології розроблення та використання ЕОР у навчально-виховному процесі ВПНЗ України.

Ключові слова: технології, тестові завдання, тестові запитання, комп'ютерне тестування, програмні продукти, методичні вимоги, інформаційно-технологічна професійна підготовка, вчителі технологій.

Смирнова І.М. Технологии разработки тестовых заданий будущими учителями технологий в ВПУЗ.

В данной статье мы описали технологии разработки тестовых заданий будущими учителями специальности «Технология» при обучении в высших педагогических учебных заведениях. Нами была разработана технология создания тестовых вопросов Google Forms, которая поддерживает 9 типов тестовых вопросов.

Наше внимание сосредоточено на системе компьютерного тестирования, которая является неотъемлемым элементом современных образовательных технологий, которые, в свою очередь, делятся на локальные и глобальные.

В процессе исследования мы также проанализировали мотивационный эффект использования контрольных тестовых заданий и определили, что существует специальная теория тестирования, оперирующая понятиями надежность, валидность, матрица покрытия и т.д., неспецифических именно для компьютерных тестов.

В работе нами рассмотрены наиболее распространенные программные продукты для создания тестов.

Нами доказано, что составление компьютерных тестов является довольно сложным делом, и очень важно, особенно будущим учителям, научиться отличать профессионально сделанный тест от развлекательного вопросника.

Нами предоставлены аспекты создания настоящего, действующего и эффективно работающего теста как, завершеного продукта, обладающего определенными свойствами и характеристиками, соответствующего современным методическим требованиям. В исследовании выявлено влияние технологий на улучшение эффективности преподавания, интенсификацию процесса обучения, определены элементы информационно-технологической профессиональной подготовки специалиста, как элемента внедрения технологии разработки и использования ЭОР в учебно-воспитательном процессе ВПУЗ Украины.

Ключевые слова: технологии, тестовые задания, тестовые вопросы, компьютерное тестирование, программные продукты, методические требования, информационно-технологическая профессиональная подготовка, учителя технологий.

Smyrnova I. M. Technology of development of tests prospective teachers of technology in ITUS

In this article we describe the technology of development of tests prospective teachers of the specialty «Technology» in teaching in higher educational institutions. We considered the technology of creating test questions Google Forms, which supports 9 types of test questions. Our focus is on system computer-based testing, which is an integral element of modern educational technologies, which in turn are divided into local and global. During the study, we also analyzed the motivational effect the use of control tests, and determined that there is a special theory test, which looks at the concepts of reliability, validity, coverage matrix, etc., non-specific for computer tests. At work we have considered most popular software products for creating tests. We have proved that the development of computer tests is very difficult, and very important, especially future teachers, to learn to distinguish a professionally made test from the entertainment of the questionnaire. Provided by us to the aspects of creating a real, efficient, and effective test – how the completed product with defined properties and characteristics and to meet modern methodological requirements. The study revealed the impact of technology on improving teaching effectiveness, the intensification of the learning process, identifies the elements of information technology training specialist, as the introduction of technology in the development and use of ESM in the educational process ITUS Ukraine.

Key words: technologies, tests, test questions, computer testing, software, procedural requirements, information technology training, a technology teacher.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ БАЗОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ВНЗ

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Нові соціально-економічні умови, модернізація системи вищої освіти України, конкуренція на ринку праці та освітніх послуг призвели до того, що на сьогоднішній день інноваційні технології стають життєво необхідною умовою успіху при підготовці майбутніх соціальних працівників як висококваліфікованих, конкурентоспроможних, компетентних фахівців, які вільно володіють своєю професією і орієнтуються в суміжних областях на рівні світових стандартів, готових до постійного професійного зростання, соціальної та професійної мобільності. В процесі навчання у ВНЗ у майбутніх випускників формується не тільки цілісна система універсальних знань, умінь та навичок, а також здатність і готовність до майбутньої професійної діяльності, тобто базові компетентності, які визначають сучасну якість змісту вищої освіти України. Важливу роль при формуванні базових компетентностей майбутніх соціальних працівників відіграють інноваційні технології, які є цілеспрямованим набором прийомів та засобів організації навчальної діяльності, що охоплює весь процес фахової підготовки у ВНЗ від визначення мети до одержання результатів. Використання інноваційних технологій у навчальному процесі ВНЗ для формування базових компетентностей є однією з актуальних проблем сучасної системи вищої освіти. У цьому зв'язку проблема використання інноваційних технологій при формуванні базових компетентностей майбутніх соціальних працівників набуває все більш широкого поширення в освітньому середовищі. Але численні теоретичні та практичні дослідження інноваційних технологій виявили відсутність однозначного розуміння їх змісту та структури при формуванні базових компетентностей майбутніх соціальних працівників в процесі навчання у ВНЗ. Сучасний стан розвитку даного наукового напрямку вимагає вирішення проблеми розробки концептуальних, теоретичних та методологічних підходів до визначення поняття «інноваційні технології» для формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників та з'ясування їх місця у психолого-педагогічній науці вищої

школи. Не зменшуючи ролі та значення цього дослідження для вищої освіти, треба зазначити, що чимало теоретичних питань залишаються дискусійними, нагальним є вивчення та обґрунтування інноваційних технологій як одного з основних засобів для формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників в процесі навчання у ВНЗ.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що питанням модернізації вищої освіти, підвищенню якості професійної підготовки, формуванню компетенцій та компетентностей приділяли увагу в своїх дослідженнях українські та зарубіжні науковці (В. Байденко, Є. Зеєр, І. Зимняя, Г. Яворська, О. Карпенко, А. Капська, І. Зверева, О. Овчарук, Д. Годлевська, Л. Міщик, В. Поліщук, О. Пометун та ін.). Проблемам розвитку інноваційних процесів в освіті присвячено багато досліджень (В. Кремень, І. Зязюн, В. Загвязинский, В. Ляудіс, І. Підласий, О. Мисик та ін.). Науковцями обґрунтовано та розкрито основні поняття (інновація, нововведення, інноваційний процес, інноваційна технологія та ін.), виділено етапи впровадження інноваційних технологій в умовах ВНЗ (Н. Руденко, Г. Селевко, С. Сисоева, Х. Бернт, Н. Грос, Н. Легервей, М. Майлз та ін.). Дослідниками вивчалися історичні аспекти інноваційних технологій у зарубіжній теорії та практиці (М. Кларин, О. Дубасенюк, О. Олійник, О. Пехота, І. Смолюк, та ін.). Впровадження різноманітних інноваційних технологій в навчальний процес знайшли своє відображення у дослідженнях О. Щербак [9], Н. Савиної [7], І. Дичківської [3], Л. Буркової [2] та ін. Так, І. Дичківська зазначає, що процес введення інноваційних технологій в процесі навчання майбутніх фахівців вимагає розгляд провідних тенденцій, закономірностей та протиріч в їх розвитку [3, с. 12].

Попри численні дослідження, проблема інноваційних технологій при формуванні базових компетентностей майбутніх соціальних працівників залишається до сих пір недостатньо дослідженою і, враховуючи реформування системи освіти, потребує більшого вивчення. З огляду на це, першочергового значення при цьому набувають завдання з'ясування загаль-

них підходів щодо визначення змісту, його структури та основних характеристик для формування базових компетентностей.

Мета статті полягає у розкритті сучасних наукових підходів щодо висвітлення змісту та основних особливостей застосування інноваційних технологій для формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників в процесі фахової підготовки у ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Основним завданням реформування системи вищої освіти України та її зміна на компетентнісну парадигму, головною метою якої є активізація процесів пошуку шляхів і засобів підвищення якості фахової підготовки та її результат, який передбачає сформованість компетентностей майбутніх випускників у ВНЗ.

Компетентнісна парадигма передбачає зміну самого характеру процесу навчання, який полягає у включенні студентів в активну, творчу, спільну і продуктивну діяльність. Результатом такої діяльності є формування готових та здатних самостійно, активно й відповідально діяти, приймати рішення, мати інноваційний тип мислення, володіти творчою індивідуальністю, сучасними інформаційними технологіями, здатністю до саморозвитку, мобільністю, конкурентоспроможністю на ринку праці, готовністю гнучко адаптуватися до мінливих умов в професійній діяльності майбутніх соціальних працівників. Важливим елементом підготовки соціальних працівників у ВНЗ є формування додаткових якостей, до яких можна віднести: толерантність, тактовність, самокритичність, комунікабельність, емпатію, прагнення до самовдосконалення, співчуття, почуття громадянської і соціальної справедливості [4, с. 51]. Проблема активізації пізнавальної діяльності студентів завжди була однією з найбільш актуальних у практиці навчання, тому науковцями постійно ведеться пошук інструментарію, що дозволить ефективно використовувати спільну пізнавальну діяльність викладача і студентів.

На сьогоднішній день інтерес більшості науковців спрямований на впровадження інноваційних технологій в навчальний процес ВНЗ, зміст і призначення яких полягає в оптимізації процесу навчання та вилучення з нього всіх застарілих видів діяльності та операцій, які не сприяють підвищенню якості освіти. Певно, що це не означає відмову від тих традиційних засобів і методів навчання, які перевірені часом і дають високі результати. Але впровадження інноваційних технологій в систему освіти ВНЗ поряд з традиційними буде сприяти підвищенню ефективності освіти, що спричинить за собою високоякісну підготовку майбутніх соціальних працівників, а також й сформованість базових компетентностей майбутніх випускників [5; с. 3].

Відповідно довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників, специфіка

професійної діяльності майбутнього соціального працівника у сучасних умовах полягає у тому, що він є «менеджером», який повинен вміти комплексно застосовувати правові, медіаційні, економічні, психологічні та педагогічні методи, які дозволять йому активізувати клієнта, формувати міждисциплінарну команду професіоналів, розробляти та здійснювати соціальні програми і проекти, встановлювати соціальні контакти та впроваджувати нові технології [4, с. 51]. Саме тому, найважливішим завданням соціальної освіти є впровадження інноваційних технологій. В цих умовах підвищення результативності навчання соціальних працівників у ВНЗ взаємопов'язане з обґрунтуванням і реалізацією нових напрямків, що дозволяють забезпечувати конкурентоспроможність і компетентність майбутніх соціальних працівників.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що поняття «інновація» деякими вченими розглядається як втілене в життя нововведення, зафіксоване в свідомості і практиці людини. В стратегічному значенні – продукт керованою людиною розвитку, який цілеспрямовано використовується державою та суспільством для досягнення прогресу в тій чи іншій сфері життєдіяльності [8, с. 19]. Інновації в системі вищої освіти, в першу чергу, повинні бути спрямовані на розвиток особистості, налаштовані на успіх у будь-якому напрямку майбутньої професійної діяльності. Вчений І. Підласий вважає, що інновації – це ідеї, процеси, засоби, результати, спрямовані на якісне вдосконалення педагогічної системи [8, с. 22]. В. Кремень інновацією вважає все, що може удосконалити якість життя і процес розвитку людства [1, с. 48]. Розбіжності у тлумаченні поняття «інновація» спричинені неоднаковим баченням їх авторами сутнісного ядра, а також радикальності нововведень. Одні з них переконані, що інноваціями можна вважати лише те нове, яке має своїм результатом кардинальні зміни у певній системі, інші – зараховують до цієї категорії будь-які, навіть незначні, нововведення.

Поняття «інноваційна освітня технологія», яке науковцями на початку не відрізнялося з поміж понять «інноваційна педагогічна технологія» та «інноваційна технологія навчання». Але згодом, поняття «інноваційна педагогічна технологія» почало використовуватися дослідниками тільки стосовно до навчання, а сама «інноваційна технологія навчання» розумілася як навчання за допомогою технічних засобів [8, с. 56]. Нині інноваційну педагогічну технологію розуміють як послідовну систему дій викладача, пов'язану з вирішенням педагогічних завдань, або як планомірне і послідовне втілення на практиці заздалегідь спроектованого педагогічного процесу. Українська вчена І. Дичківська визначає інноваційну педагогічну технологію

як цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний навчально-виховний процес від визначення його мети до очікуваних результатів [3, 21]. В свою чергу, за думкою О. Шапран, яка тлумачить інноваційну педагогічну технологію як таку, що поєднує в собі науково-обґрунтовану систему дій, операцій та процедур, які забезпечують цілеспрямоване й поопераційне впровадження різних видів педагогічних нововведень, що викликають позитивні зміни в традиційному педагогічному процесі, модернізують і трансформують його [6, с.43].

Зарубіжний науковець В. Гузеєв умовно розділив інноваційні освітні технології на три основні покоління: традиційні методики – для забезпечення успішності; педагогічні технології, які опираються на блочно-модульне проектування, програмоване та проблемне навчання і спрямовані на розвиток мислення; інтегральні освітні технології, які враховують ймовірнісний характер освітнього процесу, суб'єктність студента, що спрямовані на розвиток особистості. Крім того, науковець зробив прогностичний висновок про четверте покоління технологій, які спроектовані з урахуванням принципу невизначеності відкритої освітньої системи у ВНЗ [8, с. 64].

Науковцями визначено безліч загальних і специфічних, істотних і випадкових, теоретичних і практичних ознак інноваційних технологій, що і призвело до створення ними великої кількості різних їх класифікацій. Для класифікації інноваційних технологій дослідники використовують різні ознаки, наприклад: у відповідності зі специфікою здійснення конкретного виду професійної діяльності; у відповідності з якісними відмінностями конкретної предметної сфери; в залежності від ступеня активності суб'єктів освітнього процесу; у відповідності від рівня новизни [5, с. 7].

Впровадження інноваційних технологій при підготовці у ВНЗ майбутніх соціальних працівників повинні проектуватися як технології, що базуються на освітньому потенціалі всіх суб'єктів освітньо-професійного середовища. Вони повинні спиратися на суб'єктний досвід студента, співвідноситись із закономірностями професійного становлення особистості та педагогічними інноваціями, проектуватися з урахуванням системної діагностики базової компетентності особистості майбутнього випускника [8, с. 64].

На думку Н. Савиної, інноваційними технологіями навчання, спрямованими на розвиток базових компетентностей, є проектно-дослідницька технологія, розвиток критичного мислення, кейс-технологія, портфоліо, технологія навчальних питань, модульно-рейтингова система навчання та інформаційно-комуніка-

ційні технології [7, с. 4]. Зазначимо, що вибір інноваційних технологій навчання залежить від цілей освіти, специфіки змісту навчального матеріалу, рівня розвитку і підготовленості студентів, мотивації навчальної діяльності та спрямованості інтересів, кількості студентів в групі, їх віку, технічного оснащення освітнього процесу.

Дослідження деяких науковців показують, що використання таких інноваційних технологій, як технологія розвитку критичного мислення та проектно-дослідницька технологія, формують базові компетентності майбутніх соціальних працівників у ВНЗ, зокрема: вирішення проблеми, оцінка ризиків і прийняття рішень в нестандартних ситуаціях; здійснення пошук, аналіз та оцінку інформації; використання інформаційно-комунікаційних технологій для вдосконалення професійної діяльності; робота в колективі; самостійне визначати завдання професійного розвитку; готовність до зміни технологій у професійній діяльності [5, с. 10].

На сьогоднішній день все більш популярною в системі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників стає інноваційна технологія «кейс-стаді», яка полягає у використанні опису реальних ситуацій. Технологія «кейс-стаді» розвиває групу певних умінь, які сприяють формуванню базових компетентностей майбутніх соціальних працівників: аналітичні вміння (класифікувати та виділяти суттєву та несуттєву інформацію, аналізувати, представляти її, виявляти відсутність інформації і відновлювати її); практичні вміння (використання на практиці академічних теорій, методів і принципів); творчі вміння (навички творчої діяльності, які формуються в генерації альтернативних рішень); комунікативні вміння (вести дискусію, переконувати оточуючих, використовувати наочний матеріал, кооперуватися в групі, захищати власну точку зору, переконувати опонентів, складати короткий, переконливий звіт); соціальні вміння (оцінка поведінки людей, вміння слухати, підтримувати чужу думку в дискусії чи аргументувати свою тощо) [3, с. 67].

Кінцевою метою використання інноваційних технологій у навчальному процесі ВНЗ є створення умов для становлення і розвитку студента як майбутнього спеціаліста у певній професійній діяльності, який володіє для цього необхідними якостями: умінням критично осмислювати проблеми, приймати рішення з ряду альтернатив і на основі творчого пошуку, здатністю до культурної і ділової комунікації.

Дослідження проблеми інноваційних технологій для формування базових компетентностей соціальних працівників в процесі навчання у ВНЗ є однією з найважливіших, оскільки саме вона впливає на якість виконання ними своєї майбутньої професійної діяльності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Аналіз наукової літератури, здійснений з метою з'ясування стану дослідження проблеми змісту та особливостей застосування інноваційних технологій для формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників в процесі підготовки у ВНЗ, є однією з актуальних наукових проблем і потребує більш детального вивчення. Формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників, використовуючи інноваційні технології навчання, сприяє поглибленню і розширенню сфери пізнавальної діяльності студентів, створює атмосферу мотивованого, творчого навчання і одночасно вирішує цілий комплекс навчальних, виховних, розвивальних завдань. Узагальнюючи, визначаємо, що проблема інноваційних технологій для формування базових компетентностей майбутніх

соціальних працівників значно глибша і може бути вирішена лише в системі комплексного теоретичного і методологічного підходів науковців, які працюють над вивченням проблеми підготовки фахівців системи «людина-людина» і сприяють формуванню базових компетентностей майбутніх соціальних працівників. Удосконалення існуючих інноваційних технологій, апробація новітнього передового досвіду професійної підготовки майбутніх соціальних працівників та систематичне використання їх для формування базових компетентностей студентів – головне завдання ВНЗ. Саме тому, у подальших дослідженнях планується розглядати окремі аспекти інноваційних технологій для формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників в процесі підготовки у ВНЗ.

Література

1. Біла книга національної освіти України / Т. Ф. Алексєєнко, В. М. Аніщенко, Г. О. Балл [та ін.]; за заг. ред. акад. В. Г. Кременя; НАПН України. – К.: Інформ. системи, 2010. – 342 с.
2. Буркова Л. В. Принципи застосування технології формування професійної компетентності / Л. В. Буркова // Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки. – 2009. – Вип. 164. – С. 16-21.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: підручник / І. М. Дичківська. – 2-ге вид., доповн. – К.: Академвидав., 2012. – 352 с.
4. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 80 «Соціальні послуги». – К.: НДІ праці і зайнятості населення, 2016. – С. 51.
5. Зеєр Э. Ф. Компетентностный подход как фактор реализации инновационного образования // Образование и наука. Известия Уральского отделения РАО. – 2011. – №8. – С. 3-15.
6. Освітні технології: Навч.-метод. посібник / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. [За ред. О. М. Пехоти]. – К.: А.С.К., 2004. – 256 с.
7. Савина Н. М. Инновационные компетентностно-ориентированные педагогические технологии в профессиональном образовании // Среднее профессиональное образование. – 2008. – № 4. – С. 2-5.
8. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии / Г. К. Селевко. – М.: Нар. образование, 1998. – 256 с.
9. Щербак О. І. Інноваційні технології у сучасній професійній освіті / О.І. Щербак // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. : у 2 ч. / гол. ред. І. А. Зязюн. – Київ ; Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2002.– Вип. 2. – Ч. 1. – С. 110–116.

References

1. Bila kniga nacional'noї osviti Ukraїni / T. F. Alekseenko, V. M. Anishchenko, G. O. Ball [ta in.]; za zag. red. akad. V. G. Kremeny; NAPN Ukraїni. – K.: Inform. sistemi, 2010. – 342 s.
2. Burkova L. V. Principi zastosuvannya tekhnologii formuvannya profesijnoi kompetentnosti / L. V. Burkova // Visnik CHerkas'kogo universitetu. Seriya Pedagogichni nauki. – 2009. – Vip. 164. – S. 16-21.
3. Dichkivs'ka I. M. Innovacijni pedagogichni tekhnologii: pidruchnik / I. M. Dichkivs'ka. – 2-ge vid., dopovn. – K.: Akademvidav, 2012. – 352 s.
4. Dovidnik kvalifikacijnih harakteristik profesij pracivnikov. Vipusk 80 «Social'ni poslugi». – K.: NDI praci i zajnyatosti naseleennya, 2016. – S. 51.
5. Zeer EH. F. Kompetentnostnyj podhod kak faktor realizacii innovacionnogo obrazovaniya // Obrazovanie i nauka. Izvestiya Ural'skogo otdeleniya RAO. – 2011. – №8. – S. 3-15.
6. Osvitni tekhnologii: Navch.-metod. posibnik / O. M. Pehota, A. Z. Kiktenko, O. M. Lyubars'ka ta in. [Za red. O.M. Pehoti]. – K.: A.S.K., 2004. – 256 s.
7. Savina N. M. Innovacionnye kompetentnostno-orientirovannye pedagogicheskie tekhnologii v professional'nom obrazovanii // Srednee professional'noe obrazovanie. – 2008. – № 4. – S. 2-5.
8. Selevko G. K. Sovremennye obrazovatel'nye tekhnologii / G. K. Selevko. – M.: Nar. obrazovanie, 1998. – 256 s.
9. SHCHerbak O. I. Innovacijni tekhnologii u suchasnij profesijnij osviti / O.I. SHCHerbak // Suchasni informacijni tekhnologii ta innovacijni metodiki navchannya v pidgotovci fahivciv: metodologiya, teoriya, dosvid, problemi: zb. nauk. pr. : u 2 ch. /gol. red. I. A. Zyazyun. – Kiїv ; Vinnicya : DOV «Vinnicya», 2002.– Vip. 2. – CH. 1. – S. 110–116.

Стрельбицька С. М. Інноваційні технології формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у ВНЗ.

Автором проаналізовано думки українських та зарубіжних науковців щодо понять «інновація», «інноваційні технології», «інноваційні педагогічні технології», «інноваційні освітні технології», це надало змогу визначити, що вони є багатовимірними методологічними поняттями, які включають в себе комплекс особливостей для формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі навчання у ВНЗ. Крім того, було відмічено, що незважаючи на наявність великої кількості наукових досліджень з приводу дефініції означених понять, вони залишаються і досі дискусійними та потребують більш детального вивчення.

У статті проаналізовано проблему впровадження та застосування інноваційних технологій в систему професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у ВНЗ для формування базових компетентностей. Розкрито значення та охарактеризована сутність інноваційних технологій для формування базових компетентностей відповідно до специфіки професійної діяльності майбутніх працівників. Розглянуті основні групи базових умінь, які сприяють формуванню базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у результаті застосування інноваційних технологій в процесі навчання у ВНЗ. Визначено основні інноваційні технології, які спрямовані на розвиток базових компетентностей майбутніх соціальних працівників, деякі з них вже увійшли в ужиток, інші ще є дискусійними, оскільки задають нове бачення наукового і практичного досвіду.

Розкрито необхідність використання інноваційних технологій навчання для формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників та підвищення їх професійного рівня. Впровадження в процес навчання інноваційних технологій забезпечує високу якість освіти, оскільки вони мотивують і стимулюють майбутніх випускників до активної навчальної діяльності, метою якої є отримання необхідних знань, умінь і навичок професійної діяльності. Розглянуто перспективи подальших досліджень в напрямку пошуку ефективних інноваційних технологій для формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі навчання у ВНЗ.

Ключові слова: професійна підготовка, базові компетентності, інновація, технологія, інноваційна технологія, інноваційна педагогічна технологія, інноваційна освітня технологія.

Стрельбицкая С. М. Инновационные педагогические технологии формирования базовых компетентностей будущих социальных работников в вузе.

Автором проанализированы взгляды украинских и зарубежных ученых относительно понятий «инновация», «инновационные технологии», «инновационные педагогические технологии», «инновационные образовательные технологии», это дало возможность определить, что они являются многомерными методологическими понятиями, которые включают в себя комплекс особенностей для формирования базовых компетентностей будущих социальных работников в процессе обучения в вузе. Кроме того, было отмечено, что, несмотря на наличие большого количества научных исследований по поводу дефиниции указанных понятий, они остаются до сих пор дискуссионными и требуют более детального изучения.

В статье проанализированы проблемы внедрения и применения инновационных технологий в систему профессиональной подготовки будущих социальных работников в вузе для формирования базовых компетентностей. Раскрыто значение и охарактеризована сущность инновационных технологий для формирования базовых компетентностей в соответствии со спецификой профессиональной деятельности будущих выпускников. Рассмотрены основные группы базовых умений, которые способствуют формированию базовых компетентностей будущих социальных работников в результате применения инновационных технологий в процессе обучения в вузе. Определены основные инновационные технологии, которые направлены на развитие базовых компетентностей будущих социальных работников (некоторые из них уже вошли в обиход), другие еще являются дискуссионными, поскольку задают новое видение научного и практического опыта.

Раскрыта необходимость использования инновационных технологий обучения для формирования базовых компетентностей будущих социальных работников и повышения их профессионального уровня. Внедрение в процесс обучения инновационных технологий обеспечивает высокое качество образования, поскольку они мотивируют и стимулируют будущих выпускников к активной учебной деятельности целью которой является получение необходимых знаний, умений и навыков профессиональной деятельности. Рассмотрены перспективы дальнейших исследований в направлении поиска эффективных инновационных технологий для формирования базовых компетентностей будущих социальных работников в процессе обучения в вузе.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, базовые компетентности, инновация, технология, инновационная технология, инновационная педагогическая технология, инновационная образовательная технология.

Strelbitskaya S. M. Innovative pedagogical technology at formation of basic competences of future social workers at the University.

The author analyzes the views of Ukrainian and foreign scientists concerning the notions «innovation», «innovative technologies», «innovative pedagogical technology», «innovative educational technologies», it gave the opportunity to determine that they are multidimensional methodological concepts, which include a range of features for the formation of basic competences of future social workers in the learning process at the university. In addition, it was noted that despite the large number of scientific researches about the definitions of these concepts, they still remain controversial and require more detailed study.

The article analyzes the problems of implementation and application of innovative technologies in the system of professional training of future social workers in the university for the formation of basic competencies. The value and essence of innovative technologies for formation of basic competencies in accordance with the specifics of professional activity of future graduates. Describes the main groups of basic skills that contribute to the formation of the basic competences of future social workers as a result of application of innovative technologies in the learning process at the university. Identified key innovative technologies, which are aimed at developing basic competencies of future social workers, some of them are already part of everyday life, others are still debatable, because asking a new vision of scientific and practical experience.

Revealed the need to use innovative learning technologies for formation of basic competencies of future social workers and improve their professional level. Introduction in the learning process of innovative technologies ensures high quality of education because they motivate and stimulate future graduates to active learning activities the purpose of which is to obtain the necessary knowledge and skills for professional activities. Prospects for further research in the search for effective and innovative technologies for the formation of basic competences of future social workers in the learning process at the university.

Keywords: professional training, basic competences, innovation, technology, innovative technology, innovative educational technology, innovative educational technology.

*Таврійський державний агротехнологічний університет
Запорізька обл., м. Мелітополь, пр. Б. Хмельницького, 18, 72310
Таврический государственный агротехнологический
университет
Запорожская обл., г. Мелитополь, пр. Б. Хмельницкого, 18, 72310
Tavria State Agrotechnological University
Zaporizhia Region, Melitopol, B. Khmelnytskyi, 18, 72310*

ДІАГНОСТИКА ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНЬОГО АГРОІНЖЕНЕРА

Постановка проблеми. Сучасний інженер сільського господарства здобуває освіту в контексті безперервного накопичення інформації, постійного розвитку технологій, появи нових матеріалів, зміни підходів до вирішення певних інженерних завдань, що на світовому рівні уможлиблює швидке оновлення матеріально-технічної бази агропромислового виробництва. Тому, професійна діяльність майбутнього інженера неминуче набуває інноваційного характеру, і роботодавець віддає перевагу творчому фахівцеві, здатному ефективно діяти за таких умов. Для сучасної інженерної вищої школи це означає, зокрема, що існує необхідність оцінювання творчого потенціалу студента, щоб надати процесу подальшого його розвитку цілеспрямованості та системності, забезпечуючи отримання гарантованих результатів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роботи Б. Ананьєва, В. Андрєєва, І. Білої, Д. Богоявленської, Л. Виготського, Н. Вишнякової, В. Давидова, Д. Ельконіна, Н. Кузьминої, О. Леонтєєва, О. Матюшкіна, В. Моляко, О. Музики, Я. Пономарьова, С. Рубінштейна, Б. Теплова, М. Холодної, І. Якиманської, Ф. Барлетта, Т. Амабайл, А. Біне, Дж. Гілфорда, А. Маслоу, Дж. Рензулі, Р. Стернберга, Е. Торренса та багатьох інших вчених створили психолого-педагогічну основу для теоретичного та практичного вивчення проблеми формування і розвитку творчої особистості та творчого фахівця зокрема.

Вітчизняні та зарубіжні вчені (Т. Амабайл, Н. Брюханова, Р. Грановська, О. Гузалова, Л. Єрьоміна, М. Зденек, Дж. Кауфман, О. Кошук, Д. Кроплі, Т. Лазарева, П. Лузан, В. Луніна, Т. Любарт, В. Моляко, О. Онишко, О. Попова, М. Рунко, С. Сисоєва, О. Тунік та ін.) продовжують працювати над широким колом проблем, пов'язаних з посиленням творчих здібностей особистості і фахівця, з оцінюванням творчого потенціалу, а також з дослідженням впливу цієї оцінки на розвиток професійної творчості.

Аналіз результатів, представлених науковій спільноті останнім часом, дає підстави ствер-

джувати, що основні питання (що і як міряти) не змінилися, проте оновлюються підходи, поглиблено вивчаються компоненти творчості, для діагностики яких підбираються та обґрунтовуються окремі методики, створюються і вдосконалюються батареї тестів, анкети, опитувальники тощо; зважуються критерії та показники, за якими можна в певній мірі об'єктивно оцінити творчість фахівця.

Зустрічаємо серйозні роздуми над питанням, чи взагалі можна виміряти творчість [10], де автор критикує застосування термінів «тест креативності» та «вимірювання процесу творчості» і доходить висновку, що «творчий процес / прояв / потенціал не підлягає прямому безпосередньому вимірюванню.

Не менш важливою є проблема, пов'язана з визначенням рівня експертів, які залучаються до оцінювання творчого потенціалу майбутнього фахівця [9]. Вчений присвячує статтю визначенню рівнів експертів, аналізує, наскільки ефективно експерти різного рівня застосовують поширені методики оцінки творчості, надає рекомендації, як зробити процес підбору експертів спрощеним, чітким та добре організованим.

Поряд з означеними питаннями актуально залишається проблема створення ефективного інструментарію для оцінки творчості, яка постала ще у середині минулого сторіччя. Дж. Гілфорд створив перші тести, на основі яких Е. Торренс розробив методику для оцінки не тільки творчості, а і творчих здібностей в цілому.

К. Адамс слушно вважає, що оцінити творчість набагато складніше, ніж, наприклад, грамотність чи вміння рахувати. Проаналізувавши різні методики, вчений доходить висновку, що безліч існуючих тестів дають можливість оцінити окремі аспекти творчості. Цей результат узгоджується з раніше представленими поглядами учених (І. Волощука, Г. Гарднера, Н. Талізної), які також вбачають можливість оцінити лише окремі прояви творчого потенціалу за допомогою тільки тестів.

Слід зауважити, що дослідники вислов-

люють спільну думку, що найкращий спосіб діагностувати творчість студента – це оцінити конкретні результати його творчої діяльності. Вчені сходяться у тому, що попри всі недоліки та критику методик діагностики творчих здібностей та творчого потенціалу дозволяють виокремити тих студентів, які згодом схильні до здобуття успіху у творчій діяльності [7-9].

Д. Кроплі, опікуючись проблемами розвитку творчості інженерів, також шукає оптимальний спосіб з'ясувати, на скільки творчим може бути студент інженерного напрямку. Він слушно розмежує методики для оцінки творчого потенціалу та творчого мислення [8]. Дослідник робить висновок, що найтісніший зв'язок (конструктивна валідність, тобто оцінка ступеню відповідності структури системи тестування її кінцевій меті) спостерігається для тестів на перевірку дивергентного мислення з показниками кореляції до 70%. Привертає увагу ще один висновок вченого, який підтверджує наші припущення: результати тестів для оцінки творчого потенціалу надають більш надійний прогноз щодо майбутніх творчих здобутків особистості, ніж IQ тести чи оцінки з дисциплін. А тому є підґрунтя вважати, що на етапі підготовки фахівця більш доцільно оцінювати рівень розвитку творчого потенціалу студента з тим, щоб забезпечити його подальший системний розвиток. Таким чином, пошуки дієвого інструментарію щодо оцінювання творчого потенціалу студентів різних спеціальностей тривають і потребують стійкого наукового підґрунтя.

Проблема розроблення методики діагностування творчого потенціалу майбутнього інженера в різних аспектах досліджується у низці робіт (1-4, 7, 8 та ін.). Проте окремих зручних ефективних методик та апарату для діагностування рівня розвитку творчого потенціалу майбутнього інженера аграрного сектору, які б урахували сферу знань та специфіку роботи фахівця, а також були б адаптовані для застосування як педагогами, так і студентами, у наукових джерелах до нині не було представлено.

Наукові результати, які були отримані до цього часу дали основу для окремого наукового пошуку.

Мета дослідження – оцінити рівень розвитку творчого потенціалу та готовність до інноваційної технічної діяльності студентів інженерних спеціальностей в аграрних навчальних закладах України. Для досягнення цілі були визначені такі завдання: проаналізувати існуючі методики оцінки рівня розвитку творчого потенціалу інженера; сформулювати відповідний діагностичний апарат на основі структурно-компонентного аналізу творчого потенціалу майбутнього інженера; провести валідацію та апробацію діагностичного апарату та за допо-

могою розробленого інструментарію зібрати та проаналізувати дані щодо рівня розвитку творчого потенціалу майбутніх агроінженерів.

Виклад основного матеріалу. Оскільки (як це було зазначено вище) для педагога особливий інтерес представляє ступінь розвиненості творчого потенціалу його студента, розпочато було з визначення означеної категорії.

Взявши за основу результати аналізу понять творчого потенціалу інженера, описаних у науковій літературі, уявляємо його як інтегративну властивість фахівця, що базується на генетично (природно) обумовлених задатках і схильностях особистості і відображає її можливості здійснювати інноваційну інженерно-технічну діяльність. Підбір засобів для здійснення діагностики творчого потенціалу має враховувати його складну структуру. Беремо до уваги результати вітчизняних та зарубіжних вчених з цього питання (К. Адамса, Т. Амабайл, Л. Андрієвської, Ю. Бабаєва, Д. Богоявленської, Е. де Боно, Н. Вишнякової, Г. Готової, Е. Голубевої, Д. Кроплі, О. Матюшкіна, В. Моляко, М. Мерзлякової, О. Попової, Г. Сорокумової, М. Субочевої, В. Шадрікова та ін.). За нашим уявленням, в основі творчого потенціалу особистості інженера лежить незмінний компонент, який характеризує спадкові властивості: здібності (природний нахил, талант) і схильність (хист, інтерес, пристрасть) до інженерно-технічної діяльності. Основні змінні компоненти, які підлягають розвитку включають інтелектуально-креативний, рефлексійний, мотиваційно-вольовий та продуктивно-діяльнісний [6].

Оцінка інтелектуально-креативного компоненту творчого потенціалу майбутнього інженера має показати рівень розвитку його інтелекту, мислення та якостей творчої особистості. Перевіряючи рефлексійну складову, можна встановити готовність студента до самооцінки, саморозвитку, вміння оцінювати, надавати переваги, обирати, аргументувати вибір та передбачати результати. Діагностика мотиваційно-вольового компоненту розкриває ціннісно-мотиваційну та емоційну сферу майбутнього фахівця, тобто ступінь розвитку інтересу та спрямованості до винайдення нового, самостійності та ініціативності; здатності особистості вимогливо ставитися до результатів своєї творчої діяльності; готовності систематично і наполегливо працювати; поборювати страхи, пов'язані з прийняттям нетипових рішень, невдачами тощо. Оцінювання результатів творчої діяльності майбутнього інженера дає інформацію і педагогам, і роботодавцям про ступінь розвитку продуктивно-діялісного компоненту його творчого потенціалу, що безпосередньо дає можливість оцінити рівень його професійної компетентності.

Розглянемо окремі методики оцінки творчого потенціалу, які можуть бути ефективно вбудовані до навчального плану підготовки агроінженера. Короткий тест творчого мислення Е. Торренса, адаптований О. Вороніним, призначений для виявлення творчих здібностей респондента через застосування незавершених малюнків. Основні досліджувані показники (введені Дж. Гілфордом) – це оригінальність та гнучкість, хоча результати можуть бути інтерпретовані також для оцінки швидкості (продуктивності) та складності (розробленості). Графічний тест Е. Вартегга використовується для вивчення індивідуальних особливостей невербальних компонентів творчої уяви. Тест поширений у західних країнах та Ізраїлі, де застосовується при працевлаштуванні (особливо військових). Методика спонтанного опису не регламентованої активності націлена на фіксування та аналіз діяльності, які досліджувана особистість виконує добровільно, без нагадування і примушування, у вільний від занять у навчальному закладі час.

Експрес-методи реалізуються через опитувальники креативності Дж. Рензуллі та Д. Джонсона. Це списки характеристик творчого мислення і поведінки, які були розроблені для ідентифікації проявів творчості, доступних зовнішньому спостереженню у різних ситуаціях (і на заняттях, і під час позааудиторної навчальної діяльності). Оцінку можуть проводити педагоги, психологи, батьки, куратори, одногрупники тощо. Опитувальники можуть застосовуватися студентами для самооцінки, поряд із опитувальниками особистісної схильності до творчості Г. Девіса, Ф. Вільямса тощо. Крім того, нині психологи широко застосовують окремі тести та «батареї» тестів для діагностики різних аспектів креативності особистості: методика вивчення особистісних креативних здібностей О. Тунік, тест вербальної креативності (віддалених асоціацій) С. Медніка, адаптований А. Вороніним для дорослих, тест «Креативність» Н. Вишнякової, які дозволяють виявити творчий потенціал особистості.

У нашому дослідженні спеціальний діагностичний інструментарій розроблявся на основі синтезу декількох тестів у структурі одного – для перевірки технічних здібностей, просторової уяви, пам'яті, а також з'ясування рівня сформованості логічно-понятійного мислення, здатностей до класифікації та аналізу, здатності робити логічні умовиводи, сформованості умінь виражати свої думки, здібності до швидких обрахунків в умі тощо. Шляхом цілеспрямованого, поетапного відбору завдань було сформовано тест на основі діагностичних методик Р. Амтхауера (діагностика вербального, розрахункового, просторового та мнемонічно-

го компонентів інтелекту), Дж. Беннетта (тест на діагностику технічного мислення, вміння читати креслення та схеми роботи технічних пристроїв, вирішувати прості фізико-технічні задачі), Л. Столяренка (діагностика пам'яті, логічно-понятійного мислення), О. Кошука (методика оцінки сформованості технічних здібностей майбутніх інженерів-аграрників).

У результаті до тесту увійшло 24 завдання, які поділялися на три частини. Завдання першої частини націлено на перевірку пам'яті. Друга частина тесту включає 9 адаптованих завдань на перевірку технічних знань, мислення та просторової уяви. 14 завдань третьої частини підбиралися таким чином, щоб різнобічно оцінити у майбутніх інженерів рівень логічно-понятійного мислення, вміння аналізувати і класифікувати дані, робити умовиводи та ефективно виражати свої думки, а також здатність швидко обчислювати в умі нескладні математичні та фізичні задачі.

Максимальна кількість балів за весь тест складає 25. Час, який дається на тест, – обмежений, встановлювався експериментально. Після апробаційних зрізів було встановлено, що оптимальний час тестування – 30 хвилин [5].

Тестування можна проводити з використанням роздрукованих завдань та дистанційно працювати з тестом за допомогою ресурсу, зробленого на платформі MOODLE.

Діагностичний інструментарій пройшов апробацію у три етапи. Перший етап включав первинну експертну оцінку. Деталі вже були представлені науковій спільноті [5]. Протягом другого етапу було проведено вторинну експертну оцінку. Перевірявся час, який студенти витрачали на виконання завдань. Паралельно випробовувалася електронна версія тесту. Аналізувалися дані про стабільність тестів – ретестова надійність з коефіцієнтом кореляції 0,69. Було також розраховано коефіцієнти узгодженості показників результатів тестування із застосуванням роздрукованих завдань та за допомогою електронного ресурсу. Коефіцієнт кореляції – 0,89. Норми часу, необхідного для складання тесту в обох випадках, також збіглися.

На третьому етапі було проведено пробне тестування серед студентів напряму «Процеси, машини та обладнання агропромислового виробництва» Таврійського державного агротехнологічного університету (м. Мелітополь). Паралельно викладачів циклу дисциплін професійної та практичної підготовки (дисципліна «Трактори і автомобілі» та «Механіка матеріалів і конструкцій») було запрошено провести діагностику творчого потенціалу студентів-учасників пробного тестування із застосуванням опитувальника креативності Дж. Рензуллі.

Метою було отримання статистично достовірних результатів, оцінки валідності та надійності тесту, прийняття рішення щодо можливості застосування тесту для діагностування творчого потенціалу майбутнього інженера сільського господарства.

Для підтвердження валідності розробленого тесту результати пробних тестувань зіставлялися з показниками успішності навчання студентів – середнім балом (коефіцієнт кореляції склав 0,7) та показниками креативності за Рензуллі (коефіцієнт кореляції – 0,58). Статистичний аналіз результатів тесту (відповідність розподілу результатів нормальному, порівняння асиметрії та ексцесу, розрахунок індексу складності та індексу дискримінації) дозволив зробити висновок, що розроблений діагностичний інструментарій валідний, з оптимальним набором тестових завдань за рівнем складності та достатньою розподільчою здатністю.

У період з лютого по червень 2016 року для оцінки рівня розвитку творчого потенціалу у студентів інженерних спеціальностей аграрних університетів (в умовах узвичаєного навчання) було проведено тестування майбутніх інженерів з використанням електронного ресурсу. В експерименті участь взяли студенти напряму 6.100102 «Процеси, машини та обладнання агропромислового виробництва» 1 курсу механіко-технологічного факультету Національного університету біоресурсів та природокористування України (14 осіб), 1-4 курсів інженерно-технологічного факультету Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету (68 осіб), 1-4 курсів

Навчально-наукового інституту механотроніки і систем менеджменту Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка (71 особа), 1-4 курсів інженерно-технологічного факультету Уманського національного університету садівництва (80 студентів) та 1-4 курсів механіко-технологічного факультету Таврійського державного агротехнологічного університету (124 студенти). Разом 357 студентів.

Результати тестування розподілялися за рівнями: початковий (респондент набрав менше 15 балів з 25), що умовно відповідає рівням F та FX у загальноєвропейській системі ECTS обліку навчальної роботи студента після завершення освітньої програми або курсу; базовий (15-18,5 балів; відповідає рівням D і E), середній (19-22,5 – рівні B і C) та високий (23-25 балів відповідає рівню A). Результати діагностики подано на рис. 1.

Аналіз результатів тестування показує, що розподіл студентів за рівнями розвитку творчого потенціалу відповідає нормальному закону розподілу, що підтверджує достовірність отриманих даних. Значна кількість студентів (від 41 до 52%) продемонстрували базовий рівень, початковий – від 25 до 35%, менший відсоток – середній (від 13 до 23%) та небагато результатів, які відповідають високому рівню розвитку творчого потенціалу – 6-7%, і це підтверджує висновки роботодавців щодо браку молодих творчих фахівців-інженерів. Кількість студентів, які впоралися лише з п'ятою частиною тестових завдань не перевищує 10%, причому час, витрачений на складання тесту з та-

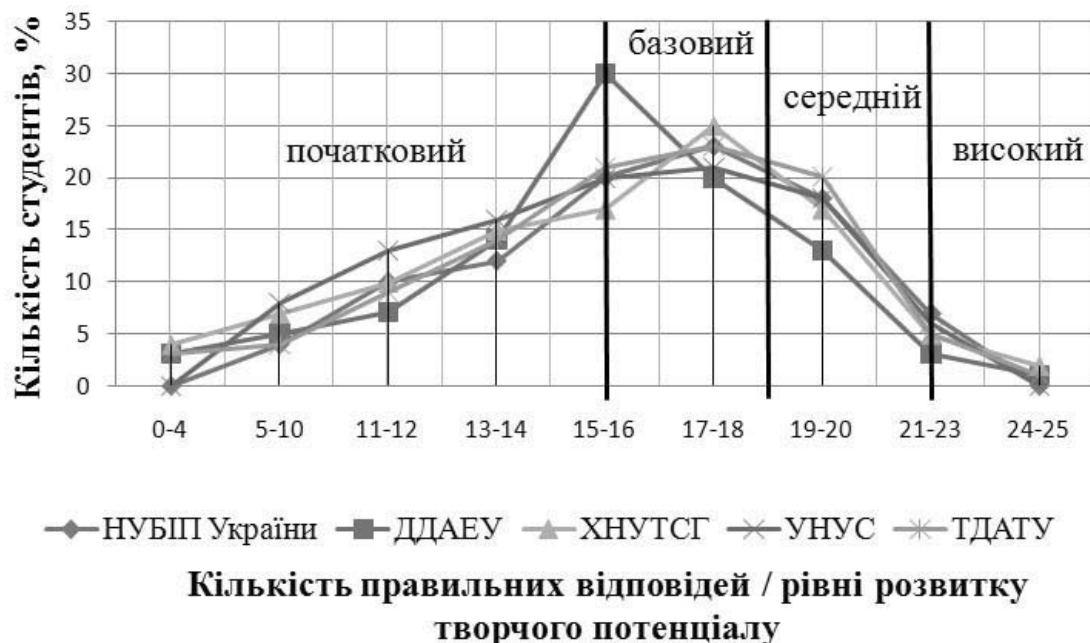

Рис. 1. Графік розподілу студентів за рівнями розвитку творчого потенціалу у досліджуваних вишах

ким результатом, становить від 3 до 8 хвилин, що свідчить скоріше про відсутність мотивації працювати над завданнями тесту, ніж про низький рівень розвитку творчого потенціалу. Відносну близькість результатів тестування серед студентів різних навчальних закладів (різниця знаходиться у межах 10%) можна пояснити схожістю навчальних планів підготовки майбутніх інженерів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі аналізу поширених методик оцінювання рівня розвитку творчого потенціалу інженера та з урахуванням структури досліджуваної категорії був розроблений діагностичний інструментарій – тест, який може застосовуватися для оцінки творчого потенціалу майбутніх інженерів (рівня розвиненості технічних здібностей, вмінь запам'ятовувати, оперувати просторовими образами, рівня сформованості логічно-понятійного мислення, здатностей класифікувати, аналізувати та робити логічні умовиводи, а також для визначення рівня сформованості умінь виражати і оформ-

лювати свої думки).

Після доведення його валідності та апробації була проведена діагностика наявних рівнів розвитку творчого потенціалу 357 майбутніх агроінженерів з 5 аграрних навчальних закладів. Студенти 1-4 курсів продемонстрували базовий – 41-52%, початковий – 25-35%, середній – 13-23% та високий – 6-7 % рівні. Статистичний аналіз доводить достовірність отриманих результатів. Подібні навчальні плани підготовки майбутніх інженерів пояснюють відносну схожість результатів тестування студентів різних вишів.

Перспективи подальшого наукового пошуку пов'язуємо з більш детальним аналізом результатів тестування студентів окремо за курсами та групами питань, аналізом процесу навчання інженерів у вітчизняних та зарубіжних вишах з метою виявлення факторів, які посилюють та стримують розвиток творчого потенціалу студента у процесі підготовки майбутніх агроінженерів до інноваційної діяльності.

Література

1. Кошук, О. Б. Методика формування технічних здібностей майбутніх інженерів-аграрників у процесі вивчення курсу «Сільськогосподарські машини»: Дис... канд. пед. наук: 13.00.02. – К., 2005. – 243 с.
2. Онишко О. Г. Методична система розвитку творчих здібностей студентів вищих технічних закладів у процесі навчання інформатики: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2009. – 20 с.
3. Попова О. П. Розвиток творчого потенціалу майбутнього інженера в процесі професійної підготовки у вищому технічному навчальному закладі: автореф. дис... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. П. Попова. – Запоріжжя, 2006. – 20 с.
4. Сисоєва С. О. Творчий розвиток фахівців в умовах магістратури : монографія / Світлана Сисоєва: Нац. акад. пед. наук України, Київ. ун-т імені Бориса Грінченка. – К. : Едельвейс, 2014. – 399 с.
5. Тітова О. А. Валідизація інструментарію для діагностики творчого потенціалу майбутнього інженера-аграрника / О. А. Тітова // Дослідження різних напрямків розвитку психології та педагогіки : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., Одеса, 19-20 червня 2015 р.
6. Тітова О. А. Структура творчого потенціалу інженера аграрного профілю / О. А. Тітова // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України / Серія «Педагогіка. Психологія. Філософія» / Редкол.: Ніколаєнко С. М. (відп. ред.) та ін. –К.: Міленіум 2016. – Вип. 253. – С. 289-297.
7. Adams J. P., Turner S. Problem Solving and Creativity for Undergraduate Engineers: process or product? / J.P. Adams, S. Turner // Engineering Education : Loughborough University, 2008.
8. Cropley D. H., Kaufman J. C. Measuring Functional Creativity: Non-Expert Raters and the Creative Solution Diagnosis Scale. / J. C. Kaufman, D.H. Cropley // The Journal of Creative Behavior : University of Connecticut, USA, 2012. – Issue 46. – P. 119-137.
9. Kaufman J. C., Baer J. Beyond new and appropriate: who decides what is creative? / J. Baer, J. C. Kaufman // Creativity Research Journal: Issue 1. Measuring creativity, 2012. – Vol. 24. – P. 83-91.
10. Piffer D. Can creativity be measured? An attempt to clarify the notion of creativity and general directions for future research / Davide Piffer // Thinking skills and Creativity, 2012. – Vol. 7, Issue 3. – P. 258-264.

Тітова О.А. Діагностика творчого потенціалу майбутнього агроінженера

Професійна діяльність майбутнього інженера неминує набуває інноваційного характеру. Отже, існує необхідність оцінювання творчого потенціалу студента під час його підготовки у сучасній інженерній вищій школі, щоб надати процесу розвитку творчого потенціалу цілеспрямованості та системності, забезпечуючи отримання гарантованих результатів.

Аналіз останніх досліджень дозволив виявити нові підходи до діагностики творчості, методики, тести, анкети, опитувальники, а також критерії та показники, за якими можна в певній мірі об'єктивно оцінити творчість фахівця. Актуальною залишається проблема оцінки творчого потенціалу агроінженера під час його навчання.

Метою дослідження було оцінити рівень розвитку творчого потенціалу та готовність до інноваційної технічної діяльності студентів інженерних спеціальностей в аграрних навчальних закладах України через застосування спеціального діагностичного інструментарію, який би урахував сферу знань та специфіку роботи фахівця, а також був би адаптованим для застосування як педагогами, так і студентами.

Було проаналізовано існуючі методики оцінки рівня розвитку творчого потенціалу інженера та сформовано відповідний діагностичний апарат на основі структурно-компонентного аналізу творчого потенціалу майбутнього інженера та окремих діагностичних методик. Інструментарій пройшов валідацію та апробацію у паперовій та електронній версіях.

Було проведено тестування студентів-агроінженерів 1-4 курсів п'яти аграрних вишів України (разом 357 студентів). Розподіл результатів за рівнями розвитку творчого потенціалу відповідає нормальному закону розподілу, що підтверджує достовірність отриманих даних. Студенти продемонстрували базовий (41-52%), початковий (25-35%), середній (13-23%) та високий (6-7%) рівні.

Розроблений діагностичний інструментарій може застосовуватися для оцінки творчого потенціалу майбутніх інженерів.

Подальші наукові розвідки націлені на аналіз процесу навчання інженерів у вітчизняних та зарубіжних вишах з метою виявлення факторів, які посилюють та стримують розвиток творчого потенціалу студента в процесі підготовки майбутніх інженерів до інноваційної діяльності.

Ключові слова: інноваційна інженерна діяльність, творчий потенціал інженера, оцінка творчості, діагностичний інструментарій, рівень розвитку творчого потенціалу

Титова Е. А. Диагностика творческого потенциала будущего агроинженера.

Профессиональная деятельность будущего инженера необратимо приобретает инновационный характер. Таким образом, существует необходимость оценки творческого потенциала студента во время его подготовки в современной инженерной высшей школе, чтобы придать процессу развития творческого потенциала целенаправленности и системности, обеспечивая получение гарантированных результатов.

Анализ последних исследований позволил выявить новые подходы к диагностике творчества, методики, тесты, анкеты, опросники, а также критерии и показатели, по которым можно в определенной мере объективно оценить творчество специалиста. Актуальной остается проблема оценки творческого потенциала агроинженера во время его обучения.

Цель исследования: оценить уровень развития творческого потенциала и готовность к инновационной технической деятельности студентов инженерных специальностей в аграрных учебных заведениях Украины через использование специального диагностического инструментария, который бы учитывал сферу знаний и специфику работы специалиста, а также был бы адаптированным для использования как педагогами, так и студентами.

Были проанализированы существующие методики оценки уровня развития творческого потенциала инженера и сформирован соответствующий диагностический аппарат на основе структурно-компонентного анализа творческого потенциала будущего инженера и частных диагностических методик. Инструментарий прошел валідацію та апробацію в бумажній та електронній версії.

Было проведено тестирование студентов-агроинженеров 1-4 курсов пяти аграрных ВНЗ Украины (всего 357 студентов). Распределение результатов по уровням развития творческого потенциала отвечает нормальному закону распределения, что подтверждает достоверность полученных данных. Студенты продемонстрировали базовый (41-52%), начальный (25-35%), средний (13-23%) и высокий (6-7%) уровни.

Разработанный диагностический инструментарий может применяться для оценки творческого потенциала будущих инженеров.

Дальнейшие научные исследования нацелены на анализ процесса обучения инженера в отечественных и зарубежных университетах с целью выявления факторов, которые усиливают и сдерживают развитие творческого потенциала студента в процессе подготовки будущих инженеров к инновационной деятельности.

Ключевые слова: инновационная инженерная деятельность, творческий потенциал инженера, оценка творчества, диагностический инструментарий, уровень развития творческого потенциала

Titova O. Measuring creative potential of agroengineering students.

Nowadays professional engineering activity is irreversibly becoming innovative. Thus there is necessity to measure student's creative potential while he is studying at a higher engineering school. This could make the process of teaching creativity to be purposeful, stable and systematic, and provide guaranteed achievements.

The analysis of recent research on measuring creativity has revealed fresh approaches, methods, tests, questionnaires as well as criteria and measures which let to assess professional creativity impartially to a certain extent. To measure a creative potential of an agricultural engineer during his studying is a pressing problem.

The main goal of current research was to assess a level of creativity and readiness to innovative activity for engineering students at Ukrainian higher agricultural schools. The assessment had to be performed by means of special diagnostic tools which could take into consideration specific application domain and professional activity. It had to be adapted to be used by both teachers and students as well.

The diagnostic tools for agricultural engineers have to be formed on the base of a creative potential structural analysis and definite assessment techniques. The tools were validated and tested.

The engineering students (357 in total) from five Ukrainian universities have been tested. The results showed normal distribution, so they may be considered as reliable.

Diagnostic tools, which have been developed, may be used to assess a creative potential of an engineering student.

Further research is going to be focused on analyses of teaching methods at domestic and foreign universities to reveal factors which facilitate and restrain creativity development.

Key words: innovative engineering, engineer's creative potential, creativity measuring, diagnostic tools, degree of creative potential development

Хмельникова Людмила Іванівна,
кандидат хімічних наук, доцент,
викладач кафедри загальної та клінічної фармації,
Подплетня Олена Анатоліївна,
доктор фармацевтичних наук, професор,
завідувач кафедри загальної та клінічної фармації

*Державний заклад «Дніпропетровська
медична академія МОЗ України»,
вул. Володимира Вернадського, 9, м. Дніпро, 49044, Україна
Государственное учреждение «Днепропетровская
медицинская академия МОЗ Украины»,
ул. Владимира Вернадского, 9, г. Днепр, 49044, Украина
Stateinstitution «Dnepropetrovsk
Medical Academy of the Ministry of Health of Ukraine»,
str. VladimirVernadsky, 9, Dnepr, 49044, Ukraine*

ЗАСТОСУВАННЯ МОДУЛЬНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ-ПРОВІЗОРІВ ХІМІЧНИМ ДИСЦИПЛІНАМ

Постановка проблеми. Пріоритетним напрямом підготовки майбутніх провізорів залишається забезпечення високої якості сучасної освіти на основі збереження її фундаментальності та відповідності актуальним і перспективним потребам особистості, суспільства й держави. Перехід традиційного навчання на якісно новий рівень можливий тільки за умови включення студентів-провізорів до активного та добровільного процесу формування знань, умінь і досвіду творчої діяльності, що дозволить перетворити студента з об'єкта навчання на суб'єкт діяльності. Акцент в навчанні важливо робити на розвиток особистості студента, концентруючись не тільки на передачу готових знань, а на використанні студентами різних способів діяльності [6, с. 52].

Модернізація змісту хімічних дисциплін, особливо тих, що викладаються на молодших курсах, вимагає переходу до продуктивного навчання, яке «приводить до створення студентом освітніх продуктів, адекватних досліджуванім предметам і областям» [4, с.44]. Така діяльність передбачає наявність умінь переробляти навчальну інформацію, планувати власну інтелектуальну діяльність.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Закон України «Про вищу освіту» ґрунтується на понятті «професійна компетентність» (ПК) при визначенні вимог до випускника та якості вищої освіти, і, отже, орієнтує освіту на здобуття випускниками ПК. Галузевими стандартами вищої освіти України запроваджується модель ПК фахівця, яка представлена освітньо-кваліфікаційною характеристикою (наказ МОН України від 31.07.1998 р. № 285). Таким чином, компетентнісний підхід в освіті України запроваджується як обов'язковий на державному рівні [7, с. 381].

Однією з умов формування професійної компетентності майбутніх провізорів є модернізація змісту навчання, якому треба надавати професійного спрямування, починаючи з першого курсу. Крім цього, фахівці для фармацевтичної галузі мають бути підготовлені до професійної діяльності в інформаційному суспільстві, що вже сьогодні вимагає від професорсько-викладацького складу кардинального перегляду стратегічних орієнтирів у методиці викладання навчальних дисциплін.

Компетентнісний підхід був висвітлений у працях І. Булах [7, с. 381], В. Ковальчука [2, с. 128], М. Мруги [4, с. 89], Я. Цехмістера [6, с. 50] та ін. Найголовнішим досягненням вітчизняної системи освіти наразі стала реалізація парадигми безперервної, у тому числі і хімічної освіти, що відображає важливе положення Болонської декларації – обов'язковість навчання та підготовки упродовж всього життя [4, с. 86].

Об'єктом професійної діяльності провізора є лікарські субстанції, що застосовуються для лікування захворювань, діагностики, профілактики, реабілітації та гігієни. Випускники-провізори працюють не тільки на фармацевтичних підприємствах, в аптеках і аптечних складах, але й у контрольно-аналітичних лабораторіях та інших хімічних лабораторіях, пов'язаних з хімічним синтезом, аналізом, дослідженням лікарських засобів та готових лікарських форм. Фундаменталізація фармацевтичної освіти передбачає обов'язкове включення хімічних дисциплін до освітньої системи підготовки провізора.

Мета статті – висвітлити основні проблеми модернізації хімічної освіти провізорів.

Виклад основного матеріалу. Модернізація хімічної освіти провізорів, яка здійснювалась з позицій загальних прогресивних ідей і страте-

гій розвитку освітньої системи, значною мірою залежить від перегляду цілей, змісту, структури та процесу вивчення всього комплексу навчальних дисциплін, у тому числі і хімічних, що забезпечує взаємозв'язок початкових хімічних знань із фармацевтичними дисциплінами. Хімічні дисципліни (неорганічна, аналітична, органічна, фізична, колоїдна хімія), як базові дисципліни, відіграють велику роль для підготовки провізора, оскільки мають значний потенціал впливу на всі сфери особистості студента і є необхідною основою для вивчення всіх наступних хімічних (медична, токсикологічна хімія) і фармацевтичних (фармакологія, технологія ліків) навчальних дисциплін. Саме тому, ці курси передусім потребують серйозної перебудови методики викладання.

Модернізація досить традиційних курсів хімічних дисциплін для студентів-провізорів здійснювалася нами на основі застосування інноваційної модульної технології навчання, у зв'язку з чим постала необхідність розробки модульної структури і відбору змісту до кожного модуля хімічних дисциплін, враховуючи доступні матеріали та обсяг засвоєння його студентами. Для глобального структурування кожної хімічної дисципліни ми використали інтегрований модульний підхід [3, с. 102], що передбачає усередині міждисциплінарну інтеграцію змісту, оформлення основних підсистем знань у вигляді модулів та їх дидактико-методичне забезпечення. Опора на системно-діяльнісний підхід дозволила нам представити весь зміст як складну дидактичну систему, спрямовану на її засвоєння у діяльності. Тому, в складі цієї системи важливо підсилити методологічний блок, а до структури навчального курсу кожної хімічної дисципліни включити математичний компонент, який може бути представлений різними видами завдань як за складністю, так і за характером виконання. Заняття за модульним принципом розробляються таким чином, щоб студент у процесі лекцій та практичних занять зрозумів фундаментальний навчальний матеріал, у процесі навчально-дослідницької роботи вчився аналізувати процеси, явища, закономірності, встановлював між ними взаємозв'язок, був знайомий з принципами функціонування приладів і апаратів, вчився оцінювати результати експерименту, розв'язував розрахункові завдання, пояснював сутність явищ, встановлював міждисциплінарні зв'язки [2, с. 110].

Основними цілями навчання майбутніх провізорів хімічним дисциплінам вважаємо:

1) створення у студентів міцного фундаменту теоретичних і практичних знань із хімічних дисциплін, необхідних для вивчення низки навчальних дисциплін, які тісно пов'язані з хімією (фізіологія, мікробіологія, фармакологія,

гігієна тощо);

2) формування у студентів прийомів наукового мислення, різноманітних інтелектуальних, а також дослідницьких умінь для поповнення та застосування знань при розв'язанні завдань професійної спрямованості;

3) виховання у студентів ціннісного ставлення до вивчення хімічних дисциплін, до хімічних знань загалом, що дає змогу формувати хімічну картину природи та науковий світогляд, націлює на пропаганду здорового способу життя.

Досягти зазначених цілей можна на основі модернізації змісту та структури курсів хімічних дисциплін шляхом підсилення їх зі середини та використовуючи міждисциплінарну інтеграцію.

Прагнення студента до професійної діяльності пов'язане з його потребами, мотивами та цінностями, що визначають для нього її значимість і зміст. Готовність до професійної діяльності детермінується сформованими здатностями, а рівень їх формування залежить від якості знань і умінь, ступеня їх інтеграції, від рівня розвитку мислення та інших пізнавальних процесів. На кожному з етапів формування розумових дій студентів істотну роль відіграють міждисциплінарні зв'язки [1, с. 158]. Вони є механізмом підвищення ефективності хімічної освіти студентів-провізорів.

На наш погляд, методологічна роль міждисциплінарних зв'язків характеризується положеннями, які сприяють:

а) підвищенню науково-теоретичного рівня навчання студентів, рівня фундаментальності та дієвості їх методичної підготовки, досягненню її сучасної якості;

б) формуванню системного стилю мислення, наукового світогляду студентів, виступають орієнтиром самоорганізації, рефлексії;

в) підвищенню системності організації та керування вивченням кожної дисципліни.

Якщо міждисциплінарні зв'язки визначають полідисциплінарність змісту методичної підготовки, то внутрішньодисциплінарні зв'язки – цілісність змісту методичної підготовки.

Використання міждисциплінарних зв'язків як механізму інтеграції і засобу організації та управління пізнавальною діяльністю студентів – один із найскладніших видів діяльності викладача.

Водночас як у педагогіці, так і у методиці навчання хімії дотепер відсутня єдина класифікація міждисциплінарних зв'язків, а для їхньої систематизації різні автори відокремлюють і використовують різні класифікаційні ознаки та критерії.

Відповідно до класифікації, у науці виділяють такі види міждисциплінарних зв'язків:

– попередні: зв'язки із дисциплінами, які ви-

вчалися раніше;

– супутні: зв'язки між дисциплінами, які вивчаються паралельно;

– перспективні: зв'язки із навчальними дисциплінами, які студент вивчає зараз та які вивчав раніше.

Для виявлення міждисциплінарних зв'язків ми взяли за основу роботи [7, с. 381], які відокремили низку спеціально-предметних для хімії видів міждисциплінарних зв'язків:

- причинно-наслідкові;
- генетичні;
- виробничо-технологічні;
- семіотичні;
- експериментальні;
- прямі та зворотні.

Охарактеризуємо їх.

1. Причинно-наслідкові зв'язки: об'єктивні змістовні зв'язки, спрямовані на встановлення взаємозумовленості між фактами, явищами та процесами, що перебувають у причинно-наслідкових відносинах; вони є основою системного засвоєння знань.

2. Генетичні зв'язки: об'єктивні змістовні зв'язки, спрямовані на встановлення взаємозв'язку і єдності речовин живої й неживої природи.

3. Виробничо-технологічні зв'язки: зв'язки, спрямовані на формування та розвиток системи виробничо-технологічних визначень та її підсистем з метою їх цілісного (комплексного) засвоєння.

4. Семіотичні зв'язки: зв'язки між семіотичними (знаковими) системами різних навчальних предметів, реалізованих із метою формування розвитку цілісної, інтегративної знакової «надсистеми».

5. Експериментальні зв'язки: зв'язки, які спрямовані на формування та розвиток у студентів експериментальних умінь узагальненого характеру.

6. Прямі й зворотні зв'язки. Прямі зв'язки спрямовані на формування нових понять або способів дій на основі вже сформованої у студентів системи знань. Зі свого боку, зворотні зв'язки спрямовані на розвиток (конкретизацію, поглиблення) раніше сформованих понять і способів дій на основі отримання нової інформації, оволодіння новими прийомами інтелектуальної та практичної діяльності. При цьому усередині прямих і зворотних міждисциплінарних зв'язків здійснюються внутрішньо-дисциплінарні зв'язки, що характеризують інтеграцію змісту тем і розділів дисциплін на основі внутрішніх зв'язків.

Прямі зв'язки дають змогу виявити хімічні знання, які потрібні студентам для освоєння фармацевтичних дисциплін на необхідному рівні та використання в подальшій професійній діяльності. Зворотні зв'язки сприяють ви-

явленню ролі та місця тем і змістових модулів у системі профільних дисциплін спеціальності «Фармація».

При вивченні будь-якого розділу хімічної дисципліни викладач вибудовує інтеграційні зв'язки з іншими загальнотеоретичними і фармацевтичними дисциплінами. Наприклад, при вивченні розділу «Буферні системи» поняття алкалозу, ацидозу починають формуватися в курсі неорганічної хімії, потім закріплюються і розвиваються при вивченні аналітичної хімії, фізичної і колоїдної хімії, біохімії, нормальної і патологічної фізіології і далі при вивченні фармацевтичних дисциплін (фармацевтичної хімії, фармакології тощо), а потім – у професійній діяльності. Включення до змісту хімічних дисциплін таких розділів, як «Поверхневі явища», «Дисперсні системи», «Редокс- процеси і рівноваги» сприятиме розумінню способів отримання лікарських препаратів у вигляді суспензій, виникнення біоелектричних потенціалів, порушень ритму серцевої діяльності. Не менш важливим і професійно-спрямованим в структурі хімічних дисциплін є розділ «Вчення про розчини», при засвоєнні якого студенти можуть проводити розрахунки, необхідні для приготування перфузійних розчинів; розраховувати величину водневого показника; прогнозувати такі процеси, як плазмоліз, гемоліз, ацидоз, алкалоз; розуміти процеси, що відбуваються при роботі апарату «Штучна нирка», а також моделювати біохімічні процеси.

Створений викладачами кафедри навчальний посібник «Аналітична, фізикоколійна хімія та метрологія» за трьома хімічними дисциплінами [5, с. 240], спрямований не тільки на узагальненість та доступність матеріалу програм курсів дисциплін, а й на виявлення всіх типів міждисциплінарних зв'язків.

Висновки. Хімічні дисципліни є сполучною ланкою, фундаментальним компонентом фармацевтичних дисциплін, що вивчаються студентами-провізорами упродовж усього періоду навчання і дають можливість стверджувати про велику значимість цих дисциплін. Проблемно-інтегративний підхід орієнтує студентів на інтеграцію всіх дисциплін хімічного циклу, інтеграцію змісту навчання дисциплін хімічного циклу і фармацевтичних дисциплін. Міждисциплінарні зв'язки відіграють важливу роль у підвищенні практичної і науково-теоретичної підготовки студентів-провізорів. З огляду на роль і функції хімічних дисциплін у підготовці провізора, дуже важливим аспектом процесу навчання студентів є формування у них хімічних знань і умінь як єдиного, монолітного фундаменту майбутніх професійних компетенцій, як міцну основу майбутньої успішної фармацевтичної діяльності.

Література

1. Березюк О.С. Шляхи модернізації освітньої системи України / О. С. Березюк, В. І. Смоляр, О. М. Власенко // Тенденції модернізації національних освітніх систем: збірник наукових праць / за ред. О. С. Березюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – 158 с.
2. Ковальчук В. Ю. Педагогічні технології як важливий чинник модернізації педагогічної освіти / В. Ю. Ковальчук // Духовність особистості: методологія, теорія і практика: зб. наукових праць. – 2005. – Вип. 4 (10). – С. 128-137.
3. Литвинова Т. Н. Теория и практика интегративно-модульного обучения общей химии студентов медицинского государственной медицинской академии, 2001. – 264 с.
4. Мруга М. Р. Визначення поняття професійної компетентності / М. Р. Мруга // Науковий вісник Миколаївського державного університету: зб. наук. праць. Педагогічні науки: у 2-х т. – Миколаїв: МДУ, 2005. – Вип. 10, Т. 2. – С. 89-93.
5. Подплетня О. А. Аналітична, фізикоїдна хімія та метрологія / О. А. Подплетня, Л. І. Хмельникова-Дніпропетровськ: Середняк Т. К., 2016. – 240 с.
6. Цехмістер Я. В. Проблеми формування духовних цінностей майбутніх лікарів: нові підходи / Я. В. Цехмістер // Соціалізація особистості: збірник наукових праць Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. – К. : НПУ. – 1999. – Вип. II. – С. 50-58.
7. Bulakh I., Mrouga M., Voronenko Y. Manifestation of professional competence: is it context-dependent or skill-dependent? / I. Bulakh // AMEE Conf. «Relevance in Medical Education». – Bern (Switzerland), 2003. – С. 381.

References

1. Berezyuk O. S. Shlyahi modernizatsiyi osvithnoyi sistemi Ukrayini / O. S. Berezyuk, V. I. Smolyar, O. M. Vlasenko // Tendentsiyi modernizatsiyi natsionalnih osvithnih sistem :zbirnik naukovih prats / za red. O.S. Berezyuk. – Zhitomir : Vid-vo ZhDU im. I. Franka, 2014. – 158 s.
2. Kovalchuk V.Yu. Pedagogichn tehnologiyi yak vazhlyiviy chinnik modernizatsiyi pedagogichnoyi osviti/V.Yu. Kovalchuk // Duhovnist osobistosti: metodologiya, teoriya I praktika :zb. naukovih prats. – 2005. – Vip. 4 (10). – S. 128-137.
3. Litvinova T. N. Teoriya I praktika integrativno-modulnogo obucheniya Obschey himii studentov meditsinskogo vuza / T.N. Litvinova. – Krasnodar :Izdatelstvo Kubanskoj gosudarstvennoy meditsinskoy akademii, 2001. – 264 s.
4. Mruga M. R. Vznachennya ponyattya profesynoyi kompetentnosti / M. R. Mruga // Naukoviy visnik Mikolayivskogo derzhavnogo unlversitetu :zb. nauk. prats. Pedagogichninauki : u 2-h t. – Mikolayiv: MDU, 2005. – Vip. 10, T. 2. – S. 89-93.
5. Podpletnya O. A. Anallitichna, fizkoloiyidna himiya ta metrologiyi / O. A. Podpletnya, L. I. Hmelnikova-Dnipropetrovsk:Serednyak T. K. ,2016. – 240 s.
6. Tshhmister Ya. V. Problemi formuvannya duhovnih tsinnostey maybutnih likariv: novi pidhodi / Ya. V. Tshhmister // Sotsializatsiy aosobistosti :zbirnik naukovih prats Natsionalnogo pedagogichnogo universitetu im. M.P. Dragomanova. – K. : NPU. – 1999. – Vip. II. – C. 50-58.
7. Bulakh I., Mrouga M., Voronenko Y. Manifestation of professional competence: is it context-dependent or skill-dependent? / I. Bulakh // AMEE Conf. «Relevance in Medical Education». – Bern (Switzerland), 2003. – S. 381.

Хмельникова Л. І., Подплетня О. А. Проблеми застосування модульної технології навчання студентів-провізорів хімічним дисциплінам.

У статті проаналізовано проблеми модернізації структури хімічних дисциплін для студентів-провізорів на основі застосування модульної технології навчання. Доведено, що модернізація хімічної освіти провізорів значною мірою залежить від перегляду цілей, змісту, структури та процесу вивчення хімічних дисциплін, що забезпечує взаємозв'язок початкових хімічних знань із фармацевтичними дисциплінами.

Практичне значення даного дослідження полягає в розробленні рекомендацій щодо здійснення модернізації хімічних дисциплін для студентів-провізорів на основі застосування інноваційної модульної технології навчання.

Доведено, що підсилення методологічного блоку до системно-діяльнісного підходу засвоєння знань та включення математичного компонента є діючим засобом ефективності навчальної діяльності.

Авторами статті визначено методологічну роль міждисциплінарних зв'язків, їх зв'язок з методичною підготовкою у визначенні полідисциплінарності та цілісності змісту дисципліни. Визначено, що до основних типів міждисциплінарних зв'язків відносяться: причинно-наслідкові, які є основою системного засвоєння знань; генетичні; виробничо-технологічні; семіотичні; експериментальні; прямі; зворотні.

Встановлено, що при вивченні будь-якого розділу хімічної дисципліни викладач вибудовує інтеграційні зв'язки з іншими загальнотеоретичними і фармацевтичними дисциплінами. Діючим засобом для цього слугують навчальні посібники, зміст яких спрямовано не тільки на узагальненість та доступність матеріалу програм курсів дисциплін, а й на виявлення всіх типів міждисциплінарних зв'язків. Такий підхід до структурування змісту навчання студентів-провізорів хімічним дисциплінам дає змогу посилити фундаментальний компонент фармацевтичних дисциплін як обов'язкової складової професійної компетентності майбутніх фахівців-провізорів.

Ключові слова: професійна освіта вищої школи, модульна технологія, хімічна освіта, провізор.

Хмельникова Л. И., Подплетня Е. А. Проблемы использования модульной технологии обучения студентов-провизоров химическим дисциплинам.

В статье проанализированы проблемы модернизации структуры химических дисциплин для студентов-про-

---

визоров на основе применения модульной технологии обучения.

Доказано, что модернизация химического образования провизоров в значительной степени зависит от переосмотра целей, содержания, структуры и процесса изучения химических дисциплин, обеспечивает взаимосвязь начальных химических знаний с фармацевтическими дисциплинами.

Практическое значение данного исследования основано на разработке рекомендаций по осуществлению модернизации химических дисциплин для студентов-провизоров на основе применения инновационной модульной технологии обучения.

Доказано, что усиление методологического блока в системно-деятельностном подходе усвоения знаний и включение математического компонента является действенным средством эффективности учебной деятельности.

Авторами статьи определена методологическая роль междисциплинарных связей, их связь с методической подготовкой в определении полидисциплинарности и целостности содержания дисциплины. Определено, что к основным типам междисциплинарных связей относятся: причинно-следственные, являющиеся основой системного усвоения знаний; генетические; производственные; семиотические; экспериментальные; прямые; обратные.

Установлено, что при изучении какого-либо раздела химической дисциплины преподаватель выстраивает интеграционные связи с другими общетеоретическими и фармацевтическими дисциплинами. Действенным средством для этого служат учебные пособия, содержание которых направлено не только на обобщение и доступность материала программ курсов дисциплин, но и на выявление всех типов междисциплинарных связей. Такой подход к структурированию содержания обучения студентов-провизоров химическим дисциплинам дает возможность усилить фундаментальный компонент фармацевтических дисциплин как обязательной составляющей профессиональной компетентности будущих специалистов-провизоров.

Ключевые слова: профессиональное образование высшей школы, модульная технология, химическое образование, провизор.

Hmelnykova L. I., Podpletnya E. Problems of modular technology education students - the pharmacists chemical disciplines.

The article analyzes the problems of modernizing the structure of chemical disciplines for students - pharmacists based on the application of modular technology and training. It is proved that the modernization of the chemical formation of pharmacists in a significant degree depends on the revision of the goals, content, structure and process of the study of chemical disciplines, ensures the interrelation of the initial chemical knowledge with pharmaceutical disciplines.

The practical importance of this study is based on the development of recommendations for the implementation of modernization of chemical disciplines for students - pharmacists based on the application of innovative modular technology and training. It is proved that strengthening of the eco - logical unit in the system - activity approach of building up knowledge and including the mathematical component is an effective tool for the effectiveness of teaching activity.

The authors of the article determined the methodological role of interdisciplinary links, their connection with the methodological training in determining the polydisciplinarity and integrity of the content of discipline. It is determined that the main types of interdisciplinary links include: cause and effect, which are the basis of the systemic assimilation of knowledge; Genetic; Production; Semiotic; Experimental; Straight; Reverse. It is established that when studying a section of the chemical discipline, the teacher develops integration links with other general theoretical and pharmaceutical disciplines. The effective means for this are service benefits, the content of which is directed not only to the generalization and accessibility of the program curriculum, but also to the identification of all types of interdisciplinary links. Such a campaign to structuring the content of training of students - pharmacists to chemical disciplines makes it possible to strengthen the fundamental component of pharmaceutical disciplines as an obligatory component of the professional competence of future specialists - pharmacists.

Key words: vocational education of higher education, modular technology, chemical education, pharmacist.

*Ірпінський державний коледж економіки та права Україна,
08200, Київська обл., м. Ірпінь, вул. Університетська, 31
Ирпенский государственный колледж экономики и права Украина,
08200, Киевская обл., г. Ирпень, ул. Университетская, 31
Irpın State College of Economics and Law Ukraine,
08200, Kyiv region, Irpin city, University str., 31*

РОЛЬ НАВЧАЛЬНОЇ ЕКСКУРСІЇ В АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

*Краще один раз побачити ніж сто разів почути
Народне прислів'я*

Постановка проблеми. Сучасні процеси державотворення та національного відродження в Україні, інтеграція нашої держави до європейського та світового співтовариства потребують посилення уваги суспільства до освіти, зокрема історичної. На цей предмет покладаються важливі завдання, пов'язані зі створенням умов для успішної соціалізації та самореалізації особистості в інформаційному суспільстві, формуванням критичного мислення, набуттям студентами важливих життєвих орієнтирів і компетентностей. Одним із елементів у оновленні змісту освіти є використання у навчальному процесі навчальних екскурсій. Навчальна екскурсія з історії – своєрідний зв'язок коледжу з життям, що покликане виховати всебічно розвинену, гармонійну особистість. Вона сприяє розвитку пізнавальних здібностей студентів, їхньої уваги, уяви, спостережливості, мислення, встановлення безпосереднього зв'язку навчання з життям

Навчальні екскурсії з історії України – це один із засобів зв'язку минулого з сьогоденням та майбутнім нашої держави, спосіб формування професійних компетентностей студентів економіко-правового спрямування. Екскурсії також доповнюють теоретичне навчання, дають студентам уявлення про історичні події та їх важливість у формуванні розвиненої держави за принципом «Хто не знає минулого, той не вартий майбутнього».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «навчальна екскурсія» в науці не нове. Аналіз психолого-педагогічної літератури з дослідження навчальних екскурсій показав, що вивченням даної проблеми займалася значна кількість вчених, серед яких можна виділити К. Д. Ушинського, А. С. Симоновича, О. Я. Герда, Є. І. Тихееву, Б. Е. Райкова та ін.

Проте дослідження навчальних екскурсій для студентів з гуманітарного циклу дисциплін, зокрема історії України у ВНЗ I-II р.а. свідчить про недостатнє його вивчення. Практично відсутні праці з рекомендаціями щодо проведення навчальних екскурсій зі студентами – майбут-

німи фахівцями з галузей економіки та права.

Мета статті здійснити теоретичний аналіз поняття «навчальна екскурсія», обґрунтувати технологію її проведення та навести приклади оптимальних маршрутів «Тема – екскурсія».

Виклад основного матеріалу. Слово «екскурсія» походить від латинського *excursio* – прогулянка, поїздка, вилазка, відвідини визначних чим-небудь об'єктів (пам'ятники культури, музеї, підприємства, місцевість тощо) з освітньою та науковою метою. Навчальна екскурсія – це форма проведення навчального заняття в умовах виробництва, природи, музею з метою спостереження і вивчення студентами різних об'єктів, явищ дійсності, процесів, пов'язаних з їх майбутньою спеціальністю.

Перші згадки про екскурсії в педагогічній літературі слід відмітити в роботах А. Я. Герда, який ще в 1866 р. писав про те, що «екскурсії мають служити доповненням до уроків».

У 60-ті рр. XIX ст. екскурсії активно пропагували К. Д. Ушинський і його послідовники. Екскурсії сприяють, на їх думку, засвоєнню нових знань, поглибленню та розширенню наявних у тих, хто вчиться, розвивають проблемне творче мислення, допомагають встановити зв'язки теорії з практикою, активізують пізнавальну і практичну діяльність, виховують у нього позитивні інтелектуальні почуття тощо [1, с.169].

На початку XX ст. екскурсії починають займати гідне для них постійне місце в навчальній роботі кращих шкіл. Були навіть спроби перетворити екскурсії в універсальний метод викладання. В 1910 р. в Петербурзі за редакцією Б. Е. Райкова вийшла книга «Школьные экскурсии, их значение и организация», в якій вперше було сформульовано основні принципи екскурсійної методики.

Аналіз наукової літератури показує, що науковці, які досліджують навчальні екскурсії, ще не досягли однастайності у визначенні цього поняття і трактують його так:

– «...форма організації навчання, при якій учні сприймають та засвоюють знання шляхом виходу до місця розташування об'єктів, що вивчаються» [2, с.167];

– «...це можливість комплексного викорис-

тання методів навчання, які збагачують знаннями учнів й самого вчителя, допомагають виявити практичну значимість занять, сприяють ознайомленню учнів з досягненнями науки та ефективним засобом виховання, зокрема їх емоційної сфери» [3, с. 347];

– «...багатофункціональний метод, його широкі і правильне використання з різною метою і у різних умовах – важливий засіб розвитку спостережливості, мовлення, мислення, пізнавальної активності» [4, с. 273].

Відвідуючи екскурсії, студенти отримують уявлення про події, що пов'язані з розвитком України. Під час екскурсії розв'язується багато навчальних і виховних завдань, які можливо вирішити тільки в наочній формі, в умовах реального спостереження. Це пов'язано з тим, що не завжди в умовах навчальних аудиторій можна ознайомити студентів з історичними подіями.

Навчальна екскурсія з історії для студентів – це позаурочна складна комплексна форма навчання, що проводиться за межами навчального закладу чи аудиторії з метою збагачення, розширення та поглиблення теоретичних знань, вирішення низки завдань – підкріплення та розвитку мотивації навчальної та виховної діяльності.

Для студентів екскурсії можуть бути випереджувальними і проводитися напередодні вивчення нової теми; тематичними – для поліпшення розуміння учнями певної теми або розділу; комплексними, що охоплюють широке коло питань основ наук і проводяться наприкінці вивчення розділу або навчального року з метою узагальнення знань та вмінь [5].

Ефективність навчальної екскурсії значною мірою залежить від особистості педагога та його організаторських здібностей, наявності педагогічного такту, вміння підтримувати увагу студентів, підготовленості викладача й студентів до проведення екскурсії [6, с.169].

Навчальна екскурсія для студентів з дисциплін гуманітарного циклу потребує системної та комплексної підготовчої роботи, яка включає вирішення таких дидактичних, виховних та організаційних завдань з боку викладача:

1) чітке визначення навчальної та виховної цілі кожної екскурсії;

2) визначення навчального матеріалу, який доцільно вивчити та закріпити на екскурсії (відповідно до робочої навчальної програми дисципліни);

3) вибір об'єкта проведення навчальної екскурсії (музей, виставка, архітектурні та духовні пам'ятки);

4) попереднє ознайомлення з місцем проведення екскурсії;

5) складання плану проведення екскурсії, визначення фронтальних та індивідуальних завдань для студентів;

6) виховна робота зі студентами щодо усвідомлення та сприйняття ними цілей, про-

цесу та результатів екскурсії.

Під час екскурсій, окрім спостереження, обов'язково використовується розповідь, бесіда, демонстрація та інші дидактичні методи, прийоми та засоби.

Отже, екскурсія – це досить ефективний метод залучення студентів до сучасних технік та технологій навчання, формування мотивації навчальної та майбутньої фахової діяльності, що пов'язана з формуванням особи держслужбовця.

Практика проведення навчальних екскурсій включає такі етапи:

– підготовка до екскурсії;

– проведення екскурсії (хід екскурсії);

– підведення підсумків екскурсії (після екскурсійна робота).

I. Підготовка до екскурсії.

Екскурсія планується викладачем заздалегідь.

Для більшої ефективності навчальної роботи студентів викладач ділить групу студентів на дві-три підгрупи, завданням яких є вивчення (повторення) певної теми, наприклад, таких:

– «УСРР в умовах НЕПу (1921-1928 рр.)»;

– «Радянська модернізація України (1929-1939 рр.)»;

– «Громадсько-політичне життя України (1929-1939 рр.)».

Також обираються керівники підгруп, визначаються функції членів підгрупи, що пов'язано з назвою кожної підгрупи відповідно до теми, що вивчається (повторюється, закріплюється). Кожній підгрупі видається дидактична карта.

В дидактичній карті визначається завдання для кожної підгрупи. Вона містить, як правило, таку інформацію:

– назву теми, яка повинна бути опрацьована студентами самостійно;

– перелік основних понять по даній темі;

– список основної та додаткової літератури, яку можна використовувати самостійно при вивченні теми;

– творчі завдання, виконання яких допоможе досконаліше вивчити тему (створити презентацію, написати есе тощо).

II. Методика проведення екскурсії:

1. Провести інструктаж з техніки безпеки, здійснивши відповідні записи в журналі обліку інструктажів з техніки безпеки.

2. Повідомлення теми, основних цілей, дидактичних і виховних завдань екскурсії. Вступ має бути лаконічним, чітким, конкретним і зрозумілим для всіх учасників екскурсії.

3. Мотивування навчальної діяльності.

III. Підведення підсумків екскурсії

На даному етапі важливо закріпити результати екскурсії. Для цього викладач підводить підсумки екскурсії у методично доцільній послідовності. Виконати їх краще, застосовуючи при проведенні один з елементів інтерактивного методу «Мікрофон», при якому студенти по черзі лаконічно висловлюють свою думку, ді-

ляться своїми враженнями щодо таких питань:

- Що нового дізнались під час проведення екскурсії?
- Чи досягли головної мети екскурсії, яку ставили перед собою?
- Чи виконали всі поставлені завдання?
- Чи в майбутньому навчальні екскурсії будуть представляти для Вас фаховий та особистісний інтерес?
- Які проблемні питання виникли після екскурсії?

Для викладача історії важливим є наявність оптимальних маршрутів «Тема – екскурсія». В даній статті наведені приклади екскурсійних маршрутів, що здійснюються при вивченні дисципліни «Історія України: ХХ ст.» (Таблиця 1). Ці екскурсії не тільки сприяють вивченню дисципліни «Історія України», а вони є наочним прикладом для майбутніх юристів та економістів, які мають можливість дослідити економіко-правові проблеми розвитку сучасної

України та зробити висновки щодо можливих шляхів подолання цих проблем, мотивуючи це народним прислів'ям: «Розумні вчаться на чужих помилках».

Висновки. Навчальна екскурсія має не лише теоретичне, а й практичне значення, оскільки допоможе викладачу правильно визначити їх місце в системі інших форм навчальних занять під час планування освітнього процесу зі своєї дисципліни. Своєчасне проведення екскурсії підвищує інтерес студентів до навчального матеріалу, що вивчається, сприяє закріпленню теоретичних знань та їх втілення в практику.

Участь в екскурсійній роботі сприяє появі й розвитку пізнавальних інтересів, потреби в постійному підвищенні свого інтелектуального рівня, в безперервному навчанні, що дуже важливо з погляду розв'язання завдань, що стоять перед сучасною освітою.

Таблиця 1

*Тематика екскурсій для студентів
при вивченні дисципліни «Історія України: ХХ ст.»*

№	Тема відповідно до робочої навчальної програми	Місце проведення екскурсії	Адреса
1	Початок Української національно-демократичної революції (1917 р. – квітень 1918 р.)	Музей Української революції 1917-1921 рр.	м. Київ, вул. Володимирська, 57
		Національний музей історії України	м. Київ, вул. Володимирська, 2
		Історико-меморіальний музей Михайла Грушевського.	м. Київ, вул. Паньківська, 9.
		Музей Збройних Сил України	м. Київ, вул. Грушевського, 30/1
2	Боротьба за українську державність (квітень 1918 р. – 1921 р.)	Музей Української революції 1917-1921 рр.	м. Київ, вул. Володимирська, 57
		Національний музей історії України	м. Київ, вул. Володимирська, 2
		Музей Збройних Сил України	м. Київ, вул. Грушевського, 30/1
3	Встановлення й утвердження радянського тоталітарного режиму (1921 – 1939 рр.)	Національний музей історії України	м. Київ, вул. Володимирська, 2
4	Україна в роки Другої світової війни (1939 – 1945 рр.)	Музей історії ВВВ у Києві	м. Київ, вул. Івана Мазепи, 44
		Державний музей-заповідник «Діорама «Битва за Київ. Лютийський плацдарм 1943 рік»	вулиця Вагута, 67, Нові Петрівці, Київська область
		Музей-діорама «Битва за Дніпро в районі Переяслав-Хмельницького восени 1943 року»	М. Переяслав-Хмельницький, вул. Г.Сковороди, 54
		Історико-меморіальний комплекс пам'яті жертв фашизму «Ставка Гітлера «Вервольф»	Вінницька обл., Вінницький р-н, с. Стрижавка
5	Україна в умовах політичної та економічної лібералізації суспільства (1953 – 1954 рр.)	Національний музей історії України	м. Київ, вул. Володимирська, 2
6	Україна в період загострення кризи радянської системи (1964 – поч. 80-х рр.)	Музей Чорнобилю	м. Київ, пров. Хоревої, 1
		Національний музей історії України	м. Київ, вул. Володимирська, 2
7	Розпад СРСР і проголошення незалежності України	Національний музей історії України	м. Київ, вул. Володимирська, 2

Література

1. Педагогічний словник : [текст] / [за заг. ред. Ярмаченка М. Д.]. – К. : Педагогічна думка, 2001. – 514 с.
2. Харламов И. Ф. Педагогика : [учеб. пособ.] / Иван Фёдорович Харламов. – 4-е изд., переробл. и доп. – М. : Гардарики, 1999. – 519 с.
3. Волкова Н. П. Педагогика : [посібник для студентів ВНЗ] / Наталія Павлівна Волкова. – К. : Академія, 2001. – 576 с.
4. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи : [підручник для студ. пед. фак.] / О.Я. Савченко – К. : Генеза, 1999. – 366 с.
5. Методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу під час проведення навчальних екскурсій та навчальної практики учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Лист МОН № 1/9-61 від 06.02.08 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://shkola.ostriv.in.ua/publication/code-5602B37F333C5/list-d4a04af326>
6. Педагогічний словник : [текст] / [за заг. ред. Ярмаченка М. Д.]. — К. : Педагогічна думка, 2001. – 514 с.

References

1. Pedahohichnyy slovnyk : [tekst] / [za zah. red. Yarmachenka M. D.]. – K. : Pedahohichna dumka, 2001. – 514 s.
2. Kharlamov Y. F. Pedahohyka : [ucheb. posob.] / Yvan Fëdorovych Kharlamov. – 4-e yzhd., pererobl. y dop. – M. : Hardaryky, 1999. – 519 s.
3. Volkova N. P. Pedahohika : [posibnyk dlya studentiv VNZ] / Nataliya Pavlivna Volkova. – K. : Akademiya, 2001. – 576 s.
4. Savchenko O. Ya. Dydaktyka pochatkovoyi shkoly : [pidruchnyk dlya stud. ped. fak.] / O. Ya. Savchenko – K. : Heneza, 1999. – 366 s.
5. Metodychni rekomendatsiyi shchodo orhanizatsiyi navchal'no-vykhovnoho protsesu pid chas provedennya navchal'nykh ekskursiy ta navchal'noyi praktyky uchniv zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladiv. Lyst MON # 1/9-61 vid 06.02.2008 roku: [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://shkola.ostriv.in.ua/publication/code-5602B37F333C5/list-d4a04af326>
6. Pedahohichnyy slovnyk : [tekst] / [za zah. red. Yarmachenka M. D.]. – K. : Pedahohichna dumka, 2001. – 514 s.

Чорна Т. В. Роль навчальної екскурсії в активізації пізнавальної діяльності студентів при вивченні історії України.

Стаття є результатом аналізу екскурсійної роботи з дисципліни «Історія України», вона розкриває особливості всіх етапів проведення навчальної екскурсії в умовах формування новітнього освітнього процесу.

В роботі здійснено теоретичний аналіз поняття «навчальна екскурсія», обґрунтовано методику її проведення та наведені приклади оптимальних маршрутів «Тема-екскурсія».

У статті здійснено спробу довести необхідність системної та комплексної підготовчої роботи щодо проведення навчальної екскурсії для студентів. Для підготовки фахівців економіко-правового спрямування навчальна екскурсія є важливою складовою формування професійних компетентностей. Така форма проведення занять урізноманітнює традиційне навчання і може претендувати на систематичність в навчальній роботі не тільки з історії а й з інших дисциплін.

Ключові слова: навчальна екскурсія, форма організації навчання, комплексна форма навчання, технології навчання.

Черная Т. В. Роль учебной экскурсии в активизации познавательной деятельности студентов при изучении истории Украины.

Статья является результатом анализа экскурсионной работы по дисциплине «История Украины», она раскрывает особенности всех этапов проведения учебной экскурсии в условиях формирования новейшего образовательного процесса.

В работе осуществлен теоретический анализ понятия «учебная экскурсия», обоснована методика ее проведения и приведены примеры оптимальных маршрутов «Тема-экскурсия».

В статье предпринята попытка доказать необходимость системной и комплексной подготовительной работы по проведению учебной экскурсии для студентов. Для подготовки специалистов экономико-правового направления учебная экскурсия является важной составляющей формирования профессиональных компетенций. Такая форма проведения занятий разнообразит традиционное обучение и может претендовать на систематичность в учебной работе не только по истории, но и по другим дисциплинам.

Ключевые слова: учебная экскурсия, форма организации обучения, комплексная форма обучения, технологии обучения.

Chorna T. V. The role of field trips in enhancing of cognitive activity of students during the studying of the history of Ukraine.

The article is the result of the analysis of excursion work in the subject «History of Ukraine», it reveals the features of all stages of educational excursions under the conditions of formation of new educational process.

In the work a theoretical analysis of the concept is carried out of «educational tour», the technique of its implementation and examples of optimal routes topic-tour.

In the article an attempt to prove the necessity of a systematic and comprehensive preparatory work for the conduct of educational tours for students is made. For training specialists in economic and legal learning tour an excursion is an important component of formation of professional competence. This form of training will vary traditional training and can claim to become systematic in education, not only in history but in other disciplines.

Key words: educational excursion, a form of learning organization, integrated learning, learning technologies.

Вінницьке відділення Ірпінського державного коледжу економіки і права, вул. Чехова, 11, м. Вінниця
Винницкое отделение Ирпенского государственного колледжа экономики и права, ул. Чехова, 11, г. Винница
Vinnitsya branch Irpin State College
Economics and Law, Vinnitsa, Chekhov, 11

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ЮРИСТА

Постановка проблеми. Освіта сьогодення – це стрижневий елемент сучасної людини, що передбачає розвиток, культуру, творчість, виховання відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти, вміє критично мислити, освоювати різноманітну інформацію, використовувати набуті знання та вміння для творчого розв’язання необхідних завдань та прагне до покращення життєвого рівня як свого так і країни в цілому. В Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті зазначено, що головною метою української системи освіти є створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України.

У житті кожної людини настає час, коли вона має зробити вибір, від якого буде залежати її майбутнє. Це вибір майбутньої професії. На сучасному етапі професія юриста є досить актуальною та найпопулярнішою серед молоді. Охорона прав і законних інтересів громадян, безкомпромісна боротьба з правопорушеннями, висококваліфіковане розв’язання різноманітних юридичних проблем – є змістом повсякденної діяльності юристів і разом з тим являється їх професійним обов’язком. Саме юристи, які мають ґрунтовні знання, відповідну професійну підготовку, високу правосвідомість, чітке розуміння своєї відповідальності за долю людей, наділені владними повноваженнями і здатні ефективно впливати на зміцнення законності і правопорядку у державі. Сучасне українське суспільство, яке намагається побудувати розвинену правову державу, потребує підготовки кваліфікованих правознавців, які будуть досконало, на високому науковому та професійному рівні володіти вмінням і навичками, які дозволятимуть ефективно працювати в таких формах фахової діяльності, як складення законопроектів, прийом громадян, робота в судах, здійснення ділового листування, практична юридична робота, складення процесуальних юридичних документів.

Поняття професійної культури тісно пов’язане з поняттям «культури праці». Однак вони не ідентичні. Коли йдеться про будь-яку працю, у тому числі некваліфіковану, повсяк-

денну, де не потрібні спеціальні знання, то тут доцільно вживати термін «культура праці». Але це поняття може означати і кваліфіковану працю, пов’язану зі спеціалізацією, професіоналізмом, виробничою діяльністю. Це означає, що культура праці вміщує і професійну культуру, тобто перше поняття ширше, ніж друге.

Професійна культура – вищий рівень професійної діяльності, сформованої в результаті оволодіння студентами професійно значущими знаннями, вміннями і навичками, врахування їх потреб в постійному творчому вдосконаленні. Вищим проявом професійної культури фахівця є професійна творчість та її результати. Основи професійної культури закладаються у людини під час навчання, у період підготовки до професійної діяльності та професійного становлення. Тому, підготовка професіонала – справжнього фахівця своєї справи – має здійснюватися з використанням найновітніших технологій, методик, освітніх інновацій, з використанням набутого вітчизняного й зарубіжного досвіду.

Професійна культура невіддільна від культури особи, яку характеризує насамперед праця, діяльність, виконання службових обов’язків. Тільки працею, її якістю людина перетворює світ і матеріалізує свої сили та здібності.

Стосовно юридичної праці, то вона ґрунтується на теоретичних юридичних знаннях, практичних навичках, духовно-моральних засадах, котрі становлять основу професійної діяльності.

Професійну діяльність юриста характеризують такі категорії: професійна орієнтація, професійне самоутвердження, професійна майстерність, талант, соціальні почуття, професіоналізм, продуктивна діяльність [11].

З іншого боку професійну культуру юриста слід розглянути як його професійну властивість, яка характеризується:

- його знаннями правових та інших соціальних норм (моральних, естетичних, корпоративних);

- повагою правника до права (як позитивного, так і природного), моральних норм, почуттям службового обов’язку;

- вмінням і навичками правоохоронця реалізувати правові, психологічні та інші норми та знання;

- його готовністю виконувати свій службовий обов'язок, діяти правомірно у будь-якій ситуації;

- власною правомірною поведінкою юриста при здійсненні його професійної діяльності.

Юрист зобов'язаний володіти високорозвиненим правовим мисленням, бути здатним до швидкого аналізу, логічного виведення суджень, потрібних для прийняття правильних правових рішень. Розвинуте теоретичне мислення – це здатність особистості до засвоєння на високому рівні правових знань, узагальнення, розуміння наукових основ і принципів розвитку тих чи інших правових знань; уміння передбачати залежність і закономірність існування суттєвих зв'язків між правовими явищами. Метою правового виховання за таких умов є:

- формування належного рівня правової свідомості, правової та професійної культури;

- виховання законслухняності, службової дисципліни і правомірної поведінки, а також соціально-правової активності;

- профілактика причин, наслідків і явищ правового нігілізму серед цієї категорії населення.

Роль правових знань у формуванні професійної культури майбутнього юриста визначається так, що вони є основою, на якій ґрунтуються правові погляди, уявлення, переконання, визначаються спрямованість та установки поведінки. Правові знання надають можливість юристам сформувати правильні правові переконання, правове мислення, правові установки, які не суперечать закону й допомагають обрати відповідний варіант поведінки. Адже юрист повинен не лише володіти знаннями окремих юридичних норм, а й проявляти широку правознавчу освіченість, розуміти характерні тенденції та закономірності еволюції і збагачення законотворчої практики суспільства. Це важливо тому, що саме такий рівень і характер юридичної освіти може спонукати правозахисників не лише до відповідального, а й насамперед шанобливого ставлення до правових цінностей у житті людини.

Механізм формування професійної культури майбутнього юриста функціонує, розвивається та вдосконалюється відповідно до змін, які відбуваються в державі й у суспільстві. Зокрема загальносоціальна, економічна, правова та політична стабільність – запорука нормального функціонування механізму правової діяльності юриста, тобто правові знання юриста, які забезпечують його професійну активність, і є основою правосвідомості, а відповідно, і професійної культури. Культура юриста-професі-

онала має бути вищою порівняно з правовою культурою інших громадян. Аналіз рівня професійно-правової культури юристів переконує в тому, що він складається в юристів при безпосередньому, щоденному зіткненні з правовими явищами. Цьому рівню, як і самій професійно-правовій культурі, властивий вищий ступінь знання і розуміння правових явищ у відповідній сфері професійної діяльності. Водночас кожна юридична спеціальність має свою специфіку, яка зумовлює її особливості професійної правової культури різних її представників, що варто обов'язково враховувати [6].

Об'єкт дослідження. Інноваційні тенденції, які набули популярності останнім часом, поступово вдосконалюють себе. Інноваційне навчання – процес, організований на перспективу, акцентований на підготовку фахівців до роботи в нових умовах. Слово «інновація», що в перекладі з англійської «innovation» означає нововведення, походить від латинського «innovation» – «відновлення», «оновлення», «зміна». Інновація – процес часткових змін, що ведуть до модифікації окремо взятих цілей освіти або способів їх досягнення [3, с. 65]. Сутність інноваційних технологій навчання полягає в органічному сполученні вивчення власних ускладнень із навчанням новим способом і засобами такого вивчення, що насамкінець виражається в діях, спрямованих на подолання цих ускладнень [9, с. 128].

У навчальному контексті «інновація» – це створення нових підходів і технологій на основі переосмислення попереднього досвіду і запровадження новітніх досягнень і їх комплексне використання.

Головним показником інновації є прогресивний початок у навчально-пізнавальній діяльності в порівнянні зі сформованими традиціями, тому інновації пов'язують із внесенням змін:

- у мету, зміст, методи й технології, форми організації;

- у стиль педагогічної діяльності й організацію навчально-пізнавального процесу навчальних закладів;

- у систему контролю й оцінки рівня діяльності навчальних закладів;

- у навчальний план і навчальні програми.

Новизна носить конкретно історичний характер, тобто може виникати і раніше свого часу, потім згодом стати нормою й застаріти [3, с. 147].

В освіті сьогодні актуальною є розробка інноваційних технологій навчання, на основі компетентнісного підходу, які забезпечують якісну підготовку майбутніх фахівців-юристів. Важливим елементом такої підготовки є формування додаткових якостей майбутнього спе-

ціаліста, до яких можна віднести такі:

- володіння сучасними інформаційними технологіями;
- здібність до саморозвитку та самореалізації;
- мобільність;
- конкурентоспроможність на ринку праці тощо.

Виклад основного матеріалу. Нині актуальним завданням стає пошук інноваційних форм і методів підготовки юристів: від розроблення і введення в навчальні плани нових перспективних дисциплін до впровадження інноваційних методик викладання правничих наук. Заслужують на увагу механізми та новітні технології, які допомагають готувати висококваліфікованих, конкурентоспроможних правників, здатних виконувати складні науково-дослідні, фахово-прикладні й творчі завдання. Ось чому важливо знайти найбільш ефективні шляхи модернізації і підвищення якості сучасної юридичної освіти.

Серед педагогічних технологій у навчальному процесі майбутніх юристів найчастіше використовуються ті технології, що орієнтовані на групову роботу студентів, навчання у співробітництві, активний пізнавальний процес, роботу з різними джерелами інформації. Студенти отримують реальну можливість відповідно до індивідуальних задатків і здібностей досягати визначених результатів у різних галузях знань, осмислювати одержувані знання, у результаті чого вони мають можливість формувати власну аргументовану точку зору на багато проблем буття [10, с. 416].

Одним із інноваційних методів навчання є кооперативне навчання – це технологія навчання в малих групах. Члени великої групи розділяються на декілька малих груп і діють за інструкцією, спеціально розробленою для них викладачем. Кожний працює над своїм завданням, своєю частиною матеріалу до повного розуміння досліджуваного питання і завершення роботи над ним. Потім студенти обмінюються знахідками, тому що робота кожного є дуже важливою й істотною для роботи всіх інших, оскільки без неї завдання не буде вважатися виконаним.

Ще одним із інноваційних методів є метод проектів – це комплексний метод навчання, що дозволяє будувати навчальний процес, виходячи з інтересів студентів, що дає можливість їм виявити самостійність у плануванні, організації і контролі своєї навчально-пізнавальної діяльності, результатом якої є створення певного продукту або явища. Успіх проектної діяльності студентів у великій мірі залежить від організації роботи усередині групи, від чіткого розподілу обов'язків і визначення форм відпо-

відальності за виконану частину роботи.

Дослідницький метод навчання дуже часто лежить в основі проектної діяльності студентів, як у рамках звичайних, так і телекомунікаційних навчальних проектів. Основна ідея дослідницького методу навчання полягає у використанні наукового підходу до рішення тієї або іншої навчальної задачі. Робота студентів у цьому випадку будується за логікою проведення класичного наукового дослідження з використанням усіх методів і прийомів наукового дослідження, характерних для діяльності юристів.

Модульне навчання припускає структурування навчальної інформації, змісту навчання й організацію роботи студентів-юристів. У модульному навчанні усе заздалегідь запрограмовано: не тільки послідовність вивчення навчального матеріалу, але і рівень його засвоєння і контроль якості засвоєння.

Одним із найбільш поширених видів роботи у процесі фахової підготовки майбутніх юристів є кейс-метод. Нині він займає значне місце у процесі вивчення дисциплін фахового циклу, хоча й з'явився в практиці вищої школи України не так давно. Цей метод найдоцільніше використовувати у процесі підготовки майбутніх фахівців, тому що він спрямований на формування професійних якостей у студентів.

Науковець В. Бігун вказує на переваги застосування кейс-методу у вищих юридичних навчальних закладах:

1. Кейс-метод сприяє розвитку правового мислення. Аналізуючи справу майбутній юрист водночас вчиться «мислити як юрист», вчиться аргументації, уважності до деталей, нюансів життєвих і юридичних фактів, правових норм, особливостей застосування останніх.

2. Розвиває колегіальні, радше ніж ієрархічні, стосунки викладача і студента. Монологічна лекційна методика зазвичай підкреслює домінування викладача над студентом, тоді як казуальна чи сократівська методика, без котрої перша ефективно неможлива, передбачає якщо не рівноправні, то принаймні стосунки старшого та молодшого колеги. Це, в свою чергу, сприяє як виявленню поваги до гідності людини, так і налагодженню уже зі студентських лав партнерських стосунків у професійному цеху. Методика, освоєння якої потребує як опанування, так і відмінного знання матеріалу, сприятиме кращій професійній підготовці викладачів. Забезпечення цього сприятиме підвищенню рівня викладання, відтак, засвоєння студентами правничих знань, набуття навичок і вмінь.

3. «Кейс-метод», зосереджуючись на вивченні судових рішень, а не законодавства, сприяє встановленню суперечностей між ними, їх подоланню. Таким чином, складаються переду-

мови для подолання пробілу між правотворенням і правозастосуванням [2, с. 66-67].

Отже, використання кейс-методу у процесі фахової підготовки майбутніх юристів сприяє перетворенню теоретичних знань на практичні, становленню професійних якостей, розвитку логічного мислення, дозволяє активізувати набуті знання для вирішення фахових завдань, розвиває колегіальні відносини між викладачем і студентом, що сприяє активізації навчального процесу.

Сучасні інформаційні технології, а також використання глобальної мережі Інтернет створює можливості нової якості теорії і практики навчання. При цьому у студента формуються навички спілкування з комп'ютером, з'являється досвід використання сучасних технологій, виховуються якості комунікативності та соціальності, що звільняє викладача від безлічі рутинних функцій. Навчальна діяльність стає якіснішою, ефективнішою, особисто-зорієнтованою, а відповідно – цікавою та доступною.

На сьогодні в основі активного навчання лежить принцип, який спонукає викладача зробити кожного студента суб'єктом навчально-виховного процесу, який шукає шляхи і способи вирішення проблем. Методи навчання дозволяють формувати знання, уміння та навички шляхом залучення студента до курсу активної навчально-пізнавальної діяльності, яка спирається на самостійні види навчання [7, с. 23]. Використання інформаційних технологій, інформаційних систем і телекомунікаційних мереж дає можливість підвищити ефективність ухвалення рішень за рахунок можливості аналізу великої кількості інформації одночасно, автоматичної обробки даних і можливості візуального сприйняття електронних таблиць, графіків, діаграм, витрачаючи при цьому мінімум часу. Майбутні юристи в своїй повсякденній діяльності будуть приймати рішення, які вимагатимуть використання, обробки і аналізу великої маси інформації, уміння швидко зорієнтуватися і вибрати необхідні відомості вказуватиме на професіоналізм особи [4].

Тому, однією з активних і прогресивних форм навчання є практичні заняття. Саме при проведенні цих видів занять викладачами використовуються рольові та ділові ігри, вирішення ситуаційних задач, прийняття студентами нестандартних рішень, знаходяться в екстремальних ситуаціях тощо. Тому основні навички роботи майбутній фахівець може придбати ще до отримання диплома.

Інтерактивні технології навчання формують соціокультурну компетентність, навички критичного мислення та діалогового спілкування студентів, розширюють їхні пізнавальні можливості у здобутті, аналізі та застосуванні інформації, а також виступають базою для формування умінь та навичок у майбутній професійній діяльності.

Майбутній фахівець повинен не просто одержати певний об'єм знань, а й навчитися самостійно здобувати знання, уміти працювати з інформацією, опанувати способами пізнавальної діяльності, щоб надалі не втрачати рівень компетентності і постійно прагнути до підвищення своєї кваліфікації. Тому, при організації сучасного процесу потрібно спиратися на стимулювання різних видів самостійної роботи студента: вивчення навчального матеріалу, здійснення самоконтролю, виконання самоаналізу за результатами виконаних завдань і проведення коректування результатів та прогнозу свого подальшого навчання. Наприклад, для формування навичок та умінь студента можна використовувати електронний практикум, що регулює процес отримання знань, виробляє уміння вирішувати ключові задачі курсу, що вивчається, організовує порядок виконання індивідуальних робіт. Самостійна робота студента є серцевиною його навчальної діяльності. На сьогодні метою освіти є розвиток творчого потенціалу особистості студента, формування його довіри до нових сучасних знань та індивідуальних можливостей для реального застосування їх на практиці впродовж життя [8, с. 83-84].

У контексті входження вищих навчальних закладів у Болонський освітній процес актуальним стало перенесення значної частини навчальної діяльності на самостійне опрацювання, що вимагає організації спеціальної роботи з виховання у студентів потягу до самоосвіти і самовиховання [1]. Що є так важливо для майбутніх юристів.

Висновки. Отже, українське суспільство потребує розробки комплексних процесів створення, впровадження, поширення інновацій і змін в освітньому середовищі, в якому здійснюється його життєвий цикл. Механізм розвитку освіти оновлюється через впровадження в цей процес інновацій. Інноваційне впровадження дає змогу розвитку суспільства через реалізацію інтелектуального потенціалу, творчості суб'єктів та відповідної організаційної й управлінської діяльності.

Література

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. №1556-VII.
2. Бігун В. С. Юридична професія та освіта. Досвід США у порівняльній перспективі / В. С. Бігун. – Київ : Видавнича організація «Юстиніан», 2006. – С. 66-67.
3. В'яземський Е. Е., Стрілова О. Ю. Теорія и методика викладання історії: Підруч. для студ. вищ. навч. закладів. – М.: ВЛАДОС, 2003. – С.147.
4. Губарев К. Інноваційні технології у вищій юридичній освіті // «Юридична газета» № 11(47) 16 червня 2005 року.
5. Дудченко В. С. Інноваційний метод: нова парадигма науки і практики / В. С. Дудченко // Соціологічні дослідження. – 1996. – №7. – С. 39–46.
6. Кириченко І. Г. Освіта МВС: закономірності формування та перспективи розвитку / І. Г. Кириченко // Іменем закону. – 2002. – № 15 (5299). – 12 квіт.
7. Кремень В. Суспільство знань і якісна освіта / В. Кремень // Освіта. – 2007. – №13-14. – С.23.
8. Нікітіна І. В. Психологія та педагогіка вищої школи: курс лекцій / І. В. Нікітіна, В. Л. Яровий, І. В. Ельперін, В. Ю. Виговський – К.:НУХТ. – 2010. – С. 83-84.
9. Онушкін В. Г. Освіта дорослих : міждисциплінарний словник термінології / В. Г. Онушкін, Е. І. Огарев. – Воронеж, 1995. – С. 128.
10. Шерман М. І. Професійна комп'ютерно-інформаційна підготовка майбутніх слідчих у вищих навчальних закладах МВС України: [монографія.] / М. І. Шерман. – Херсон: Олді-плюс, 2008. – С. 416.
11. Електронний ресурс, (Режим доступу : http://allref.com.ua/uk/skachaty/Profesiynna_kultura_yurista_pravnichna_etika_psihologichny_osoblivosti_yuridichnoyi_diyalnosti).

References

1. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» vid 01.07.2014 r. №1556-VII.
2. Bihun V. S. Yurydychna profesiia ta osvita. Dosvid SSHA u porivnialnii perspektyvi / V.S. Bihun. – Kyiv : Vydavnycha orhanizatsiia «Iustynian», 2006. – S. 66-67/
3. V'iazemskiy E. E., Strilova O. Iu. Teoriia y metodyka vykladannia istorii: Pidruch. dlia stud. vyshch. navch. zakladiv. – M.: VLADOS, 2003. – S.147
4. Hubarev K. Innovatsiini tekhnolohii u vyshchii yurydychnii osviti // «Iurydychna hazeta» № 11(47) 16 chervnia 2005 roku.
5. Dudchenko V. S. Innovatsiinyi metod: nova paradyhma nauky i praktyky / V. S. Dudchenko // Sotsyolohichni doslidy. – 1996. – №7. – S. 39–46.
6. Kyrychenko I. H. Osvita MVS: zakonmirnosti formuvannia ta perspektyvy rozvytku / I. H. Kyrychenko // Imenem zakonu. – 2002. – № 15 (5299). – 12 kvit.
7. Kremen V. Suspilstvo znan i yakisna osvita / V.Kremen // Osvita.-2007. – №13-14. – S. 23.
8. Nikitina I. V. Psykholohiia ta pedahohika vyshchoi shkoly: kurs lektsii / I. V. Nikitina, V. L. Yarovy, I. V. Elperin, V. Iu. Vyhovskiy – K.:NUKhT. – 2010. – S.83-84.
9. Onushkin V. H. Osvita doroslykh : mizhdystyplinarnyi slovnyk terminolohii / V. H. Onushkin, E. Y. Ohariev. – Voronezh, 1995. – S.128.
10. Sherman M. I. Profesiina kompiuterno-informatsiina pidhotovka maibutnikh slidchykh u vyshchyykh navchalnykh zakladakh MVS Ukrainy: [monohrafiia.] / M. I. Sherman. – Kherson: Oldi-plius, 2008. – S. 416.
11. Elektronnyi resurs, (Rezhym dostupu : http://allref.com.ua/uk/skachaty/Profesiynna_kultura_yurista_pravnichna_etika_psihologichny_osoblivosti_yuridichnoyi_diyalnosti).

Юнова О.П. Інноваційні технології формування професійної культури юриста.

Автором даної роботи було обґрунтовано актуальність використання найновітніших технологій, методик, освітніх інновацій, з використанням набутого вітчизняного й зарубіжного досвіду у професійній підготовці майбутніх юристів. У статті наведено визначення таких важливих понять, як «професійна культура», «інновація», «інноваційне навчання».

У статті акцентується увага на необхідності розроблення інноваційних технологій навчання, оснований на використанні компетентнісного підходу. Це забезпечує якісну підготовку майбутніх фахівців-юристів. Важливим елементом такої підготовки є формування додаткових якостей майбутнього спеціаліста, до яких відносять такі: володіння сучасними інформаційними технологіями; здібність до саморозвитку та самореалізації; мобільність; конкурентоспроможність на ринку праці тощо.

Автором представлені інноваційні методи підготовки майбутніх фахівців-юристів, серед яких виділяють кооперативне навчання, метод проєктів, дослідницький метод, модульне навчання та кейс-метод. Дані технології випробувані в практичній діяльності, їх педагогічна доцільність у підготовці юристів обґрунтована в даній статті. Результатом використання зазначених методів є розвиток творчого потенціалу особистості студента, формування його довіри до нових сучасних знань та розвиток індивідуальних можливостей для реального застосування їх на практиці. Саме прогресивний початок у навчально-пізнавальній діяльності студентів є головним показником результативності впровадження інновації. На відміну від традиційних методів професійної підготовки, інноваційні методи вносять зміни в стиль педагогічної діяльності й організацію навчально-пізнавального процесу навчальних закладів; систему контролю й оцінки рівня діяльності навчальних закладів; навчальний план і навчальні програми. Це знаходить відображення в змісті навчання та організації навчально-виховного процесу і визначає практичну значущість даного дослідження.

Ключові слова: професійна культура, інновація, інноваційне навчання, інноваційні методи, теоретичне мис-

Юнова О.П. Инновационные технологии формирования профессиональной культуры юриста.

Автором данной работы было обоснована актуальность использования новейших технологий, методик, образовательных инноваций с использованием приобретенного отечественного и зарубежного опыта в профессиональной подготовке будущих юристов. В статье приведены определения таких важных понятий, как «профессиональная культура», «инновация», «инновационное обучение».

В статье акцентируется внимание на необходимость разработки инновационных технологий обучения, основанных на использовании компетентностного подхода. Это обеспечивает качественную подготовку будущих специалистов-юристов. Важным элементом такой подготовки является формирование дополнительных качеств будущего специалиста, к которым относятся следующие: владение современными информационными технологиями; способность к саморазвитию и самореализации; мобильность; конкурентоспособность на рынке труда и т.д.

Автором представлены инновационные методы подготовки будущих специалистов-юристов, среди которых выделяют: кооперативное обучение, метод проектов, исследовательский метод, модульное обучение и кейс-метод. Данные технологии испытаны в практической деятельности, их педагогическая целесообразность в подготовке будущих юристов обоснована в данной статье. Результатом использования указанных методов является развитие творческого потенциала личности студента, формирование его доверия к новым современным знаниям и развитию индивидуальных возможностей для реального применения их на практике. Именно прогрессивное начало в учебно-познавательной деятельности студентов является главным показателем результативности внедрения инновации. В отличие от традиционных методов профессиональной подготовки инновационные вносят изменения в стиль педагогической деятельности и организации учебно-познавательного процесса учебных заведений; систему контроля и оценки уровня деятельности учебных заведений; учебный план и учебные программы. Это находит отражение в содержании обучения и организации учебно-воспитательного процесса и определяет практическую значимость данного исследования.

Ключевые слова: профессиональная культура, инновация, инновационное обучение, инновационные методы, теоретическое мышление, профессиональная подготовка будущих юристов.

Unowa O. P. Innovation Technology forming a lawyer.

The author of this work was the actuality of using the latest technologies, techniques, educational innovation, using the lessons of domestic and foreign experience in the professional training of future lawyers. The article describes the definition of such important concepts as «professional culture», «innovation», «innovative learning.»

The article emphasizes the importance of developing innovative technologies of training, based on the use of competence approach. It provides high-quality training of future professionals. An important element of this training is to create additional qualities of the future, which include the following: possession of modern information technology; ability to self-development and self-actualization; mobility; competitiveness on the labour market, etc.

The author presents the innovative methods of training of future professionals, among them distinguish cooperative learning method projects, research method, modular learning and case method. These technologies tested in practice, their pedagogical usefulness in preparing future lawyers justified in this article. The result of the use of these methods is the development of the creative potential of the student's personality, forming his confidence to the new knowledge and the development of individual opportunities for the real use of them in practice. It is progressive in educational and cognitive activity of students is the main indicator of the effectiveness of the implementation of the innovation. Unlike traditional methods of training, innovative makes a change in the style of the educational activities and organization of teaching and educational process of educational institutions; the system of monitoring and evaluation of the level of activity of educational institutions; curriculum and training programs. This is reflected in the content of teaching and the Organization of the educational process and defines the practical significance of this study.

Key words: professional culture, innovation, innovative learning, innovative methods, theoretical thinking, professional training of future lawyers.

РОЗДІЛ III

Кадрове забезпечення професійної освіти і навчання

УДК 378.147.091.313:004.9

Андрощук Ірина Василівна,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
теорії та методики трудового і професійного навчання

29016, Хмельницький національний університет,
м. Хмельницький, вул. Інститутська, 11
29016, Хмельницький национальный университет,
г. Хмельницкий, ул. Институтская, 11
29016, Khmelnytsky National University,
Khmelnitsky, str. Instytutska 11

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЙ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими, практичними завданнями. В контексті оновлення змісту та основних підходів до освіти постає потреба в перегляді технологій підготовки вчителів, зокрема трудового навчання та технологій. Готовність майбутніх вчителів до співпраці та продуктивної педагогічної взаємодії з учасниками освітнього процесу з використанням інформаційно-комунікаційних технологій дає змогу стверджувати про високий рівень їх професійної компетентності та конкурентоспроможність в галузі освіти.

На жаль, у професійній підготовці вчителів трудового навчання не акцентується увага на взаємодії як важливій умові забезпечення ефективності освітнього процесу. Педагогічна взаємодія розглядається, переважно, з позиції спілкування, і недооцінюється роль інформаційно-комунікаційних технологій у її забезпеченні та формуванні готовності до її реалізації. Тому постає необхідність у розкритті значення інформаційно-комунікаційних технологій та їх можливостей щодо формування готовності майбутніх вчителів трудового навчання та технологій до педагогічної взаємодії у професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати аналізу психолого-педагогічних досліджень свідчать про відсутність єдиного підходу щодо визначення поняття «інформаційно-комунікаційні технології». Так, І. Захарова сутність цього поняття розуміє як конкретний спосіб роботи з інформацією, тобто систему знань про способи й засоби роботи з інформаційними ресурсами та умінь збору, обробки та передавання інформації, що дозволяють оволодіти новими знаннями про об'єкт, що досліджується [5, с. 22]. Як сукупність комп'ютерних, технічних, програмних та комунікаційних засобів та способів методів їх новаторського застосування з метою підвищення ефективності освітнього процесу розглядає інформаційно-ко-

мунікаційні технології А. Дзюбенко [4]. Багатьма науковцями та дослідниками інформаційно-комунікаційні технології потрактовуються як сукупність технологічних ресурсів та інструментів, які забезпечують створення, розповсюдження, збереження й керування інформацією та процес комунікації загалом. В контексті нашого дослідження розглянемо інформаційно-комунікаційні технології з позиції підвищення ефективності підготовки майбутніх вчителів трудового навчання до педагогічної взаємодії в комп'ютерному навчальному середовищі.

Мета статті полягає у з'ясуванні значення та розкритті можливостей використання інформаційно-комунікаційних технологій в підготовці майбутніх вчителів трудового навчання та технологій до педагогічної взаємодії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під час підготовки вчителя трудового навчання та технологій використовувалося модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище Moodle Mobile. Це своєрідна платформа для підготовки фахівців, яка містить набір інструментів для комп'ютеризованого навчання студентів. Використання Moodle забезпечує активність студентів як суб'єктів педагогічної взаємодії та створює умови для самостійного опанування системою знань та умінь з доступних інформаційних джерел. Основне завдання викладача полягає в мотивуванні підтримці та при необхідності консультуванні студентів, супроводі їхньої самостійної роботи. Саме налагодження співпраці між викладачем та студентом забезпечує ґрунтовність та системність знань. Для цього важливо, щоб студенти працювали в групі, ділилися своїм досвідом та думками.

В модульному об'єктно-орієнтованому динамічному навчальному середовищі студенти мають можливість працювати з навчальними курсами, під якими розуміють сукупність навчальних матеріалів, достатніх для успішного вивчення дисципліни, засоби їх зберігання, до-

ставки і засоби організації, контролю та обліку навчальної діяльності слухачів [2].

В контексті нашого дослідження цінність Moodle полягає в тому, що вона містить значну кількість інтерактивних елементів, які орієнтовані на активну взаємодію між учасниками навчального процесу (студент-викладач, студент-студент, студент-студенти). До них належать:

- анкети – елемент надає декілька способів здійснення досліджень, які можуть бути корисними при оцінюванні і стимулювати суб'єктив педагогічної взаємодії; виявлені можливі причини виникнення конфліктів;

- опитування – цей засіб дозволяє проводити швидко голосування серед студентів з метою стимулювання мислення або вироблення спільної думки в процесі педагогічної взаємодії;

- лекція – цей інструмент дає можливість презентувати навчальний матеріал у цікавій та гнучкій формі;

- завдання – елемент дозволяє викладачу ставити завдання, які вимагають підготовки відповіді в електронному вигляді та її завантаження на сервер (у межах курсу) або відправлення електронною поштою;

- Wiki – інструмент, який забезпечує організацію групової діяльності, дає можливість створювати документ декільком слухачам одночасно просто у вікні браузера з наступними змінами змісту;

- глосарій – цей інструмент дає змогу створювати основні словники понять системи, а також словники термінів кожної лекції;

- тести – цей інструмент уможливує створення викладачем набору тестових завдань для контролю навчальних досягнень студентів [2].

Одним із важливих компонентів програмно-інструментальної платформи дистанційного навчання Moodle для підготовки вчителів трудового навчання до педагогічної взаємодії є засоби: форум, чат та обмін повідомленнями. Їх використання дає змогу обмінюватися інформацією між учасниками навчально-виховного процесу, дискутувати на запропоновані теми. Головною метою використання форуму є включення студентів в активне обговорення тем, навчальних проблем, що дозволяє дізнатися думки всіх учасників обговорення. Зокрема через форум відбуваються усі обговорення, дискусії в зручний для кожного з учасників час. Взаємодія з викладачем та одногрупниками можна також за допомогою чату. Чат, на відміну від форуму, передбачає взаємообмін інформацією між учасниками в один і той же час за допомогою Інтернету. При потребі можна також скористатися таким елементом Moodle, як обмін повідомленнями. Використання цього компонента дає можливість листуватися з учасниками взаємодії.

Крім використання модульного об'єктно-орієнтованого динамічного навчального серед-

овища Moodle Mobile відмітимо також важливість використання електронних підручників у підготовці майбутніх вчителів трудового навчання та технологій до педагогічної взаємодії у професійній діяльності. На думку О. Балікіної, електронний посібник є електронною навчальною системою комплексного призначення, яка забезпечує безперервність і повноту дидактичного циклу процесу навчання і дає можливість, як правило, у діалоговому режимі, самостійно освоїти навчальний курс або його розділ за допомогою комп'ютера і будується за модульним принципом із відкритою архітектурою [1].

Аналіз наукових праць [1; 3; 6] дає змогу виділити одну з основних переваг електронного посібника у порівнянні з друкованим, яка полягає в забезпеченні можливості інтерактивної взаємодії між користувачем і компонентами посібника. Рівень інтерактивності може змінюватися від простого переміщення по посиланнях до безпосередньої участі студента в моделюванні процесів. Інтерактивність електронного посібника полягає у представленні інформації у формі, яка сприяє діалогу студента та комп'ютера.

Ще одна особливість електронного посібника полягає у забезпеченні зворотного зв'язку зі студентом. Цей зв'язок досягається завдяки інтерактивному характеру взаємодії студента зі середовищем комп'ютерного посібника і наявності автоматичної системи діагностики знань. Враховуючи ці особливості, нами розроблено електронний посібник з дисципліни «Методика трудового навчання». Основна програма, яку було обрано для створення електронного посібника, «SunRav BookOffice» включає два компоненти: SunRav BookEditor (для створення та редагування електронного посібника); SunRav BookReader (читання створеного електронного посібника).

Він містить такі макрокомпоненти: зміст, вступ, чотири змістових модулі, веб-квест, список рекомендованих джерел та рубрику «На допомогу вчителю». Вступ, у свою чергу, включає вступ до дисципліни та рекомендації до роботи з електронним посібником.

Кожен змістовий модуль містить лекційний матеріал, викладений тезисно та у схемах, завдання для виконання практичної роботи, питання для самоконтролю, літературу для самопідготовки. Наприкінці курсу передбачено проходження веб-квесту, що уможливує оцінювання рівня засвоєння навчального матеріалу. Відмітимо, що у ході дослідження було розроблено та використано веб-квести як компонент електронного посібника «Методика трудового навчання», так і як окремий засіб професійної підготовки майбутніх вчителів трудового навчання та технологій (з технологічних практикумів – веб-квест «Технологія

писанкарства», «Технологія різьблення»).

Наступним засобом підготовки майбутніх вчителів трудового навчання та технологій до педагогічної взаємодії є веб-квест. Розробляючи веб-квест з метою налагодження взаємодії, доцільно продумати звернення до студента, де зазначити мету, опис можливих завдань, ролей та комплекту завдань до кожної ролі з необхідними додатковими матеріалами та критеріями оцінювання. Розглянемо детальніше веб-квест з дисципліни «Методика трудового навчання».

Студентам пропонується обрати одну з ролей: аналітика, вчителя трудового навчання, завуча з навчальної роботи та вчителя-новатора. Наприклад, вибравши роль «аналітик», студент має визначити сутність одного з дидактичних понять («засоби навчання», «засоби активізації навчально-пізнавальної діяльності», «тип уроку») та основні підходи до його класифікації, проаналізувати досвід вчителів трудового навчання та запропонувати методичні рекомендації щодо ефективного їх використання.

Роль «вчитель трудового навчання» передбачає виконання одного з наступних завдань: розробити комплект дидактичного забезпечення до однієї із запропонованих тем та обґрунтувати його доцільність; розробити комплект засобів підсумкового контролю до однієї із запропонованих тем та обґрунтувати його доцільність; розробити комплект засобів активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів до однієї із запропонованих тем та обґрунтувати його доцільність. До кожного завдання пропонується перелік тем уроків.

Цікавою в контексті нашого дослідження є роль «завуч», де студентам пропонується проаналізувати відеоуроки, мультимедійні презентації та інструкційні карти. Відмітимо, що кожне із запропонованих завдань містить відповідні додаткові матеріали: відеоуроки, схеми аналізів уроків, розробки презентацій та ін-

струкційних карт.

Завдання, які необхідно виконати студентам, що обрали роль «вчитель-новатор», наступні: обґрунтувати тип нестандартного уроку до однієї із запропонованих тем (теми додаються) і розробити розгорнутий конспект уроку та навчально-методичне забезпечення до нього; розробити веб-квест для учнів до одного з варіативних модулів відповідно до діючої програми; розробити установчо-технологічну карту до одного з варіативних модулів відповідно до діючої програми.

В контексті нашого дослідження хочемо відмітити компонент електронного посібника «На допомогу вчителю», який містить нормативні документи, методичні розробки та такі відеофільми про вчителя: «Тріумф: Історія Рона Кларка», «Вчитель року», «Педагогічна поема», а також перелік рекомендованих для перегляду фільмів, в яких висвітлюється особливості педагогічної взаємодії між учасниками освітнього процесу. Для студента це створює умови не лише для ефективного самонавчання, самоконтролю, а сприяє підвищенню його пізнавальної активності та мотивації, сприяє формуванню готовності до педагогічної взаємодії.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, використання інформаційно-комунікаційних технологій дає змогу не лише залучити студентів до взаємодії в умовах комп'ютерного навчального середовища, що сприяє набуттю ними власного досвіду взаємодії, а й формувати у майбутніх вчителів трудового навчання та технологій готовність до педагогічної взаємодії у професійній діяльності.

Перспективи подальших досліджень полягають в обґрунтуванні методичної системи підготовки майбутніх вчителів трудового навчання та технологій до педагогічної взаємодії.

Література

1. Балыкина Е. Н. Подходы к проектированию компьютерных тестов учебных достижений по историческим дисциплинам / Е. Н. Балыкина // Информационное обеспечение исторического образования : сб. ст. / под ред. В. Н. Сидорцова, А. Н. Нечухрина, Е. Н. Балыкиной. – Вып. 3. – Минск; Гродно, 2003. – С. 67-75.
2. Басараба Н. Платформа дистанційного навчання Moodle та її використання в організації навчального процесу / Н. Басараба // Нова педагогічна думка. – 2013. – № 2. – С. 63-66.
3. Вембер В. П. Роль та місце електронного підручника в навчально-методичному комплекті з навчального предмета для загальноосвітньої школи / В. П. Вембер // Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. – Т. VIII, вип. 6. – К., 2009. – С. 43-51.
4. Дзюбенко А. А. Новые информационные технологии в образовании / А.А. Дзюбенко. – М., 2000. – 104 с.
5. Захарова И. Г. Информационные технологии в образовании: учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. завед. / И. Г. Захарова. – М. : Академия, 2003. – 192 с.
6. Кононець Н. В. Аспекти педагогічної майстерності викладача: розробка електронних підручників / Н. В. Кононець // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. праць. – 2009. – № 6. – С. 202-210.

References

1. Balyikina E. N. Podhodyi k proektirovaniyu kompyuternykh testov uchebnykh dostizheniy po istoricheskim distsiplinam / E. N. Balyikina // Informatsionnoye obespecheniye istoricheskogo obrazovaniya : sb. st. / pod red. V. N. Sidortsova, A. N. Nечuhrina, E. N. Balyikinoy. – Vyip. 3. – Minsk; Grodno, 2003. – S. 67-75.
2. Basaraba N. Platforma dystantsiinoho navchannia Moodle ta yii vykorystannia v orhanizatsii navchalnoho protsesu / N. Basaraba // Nova pedahohichna dumka. – 2013. – № 2. – S. 63-66.
3. Vember V. P. Rol ta mistse elektronnoho pidruchnyka v navchalno-metodychnomu komplekti z navchalnoho predmeta dlia zahalnoosvitnoi shkoly / V. P. Vember // Aktualni problemy psykholohii: zb. nauk. prats Instytutu

- psykholohii im. H.S. Kostiuka APN Ukrainy / za red. S. D. Maksymenka. – T. VIII, vyp. 6. – K., 2009. – S. 43-51.
4. Dzyubenko A. A. Novyye informatsionnyie tehnologii v obrazovanii / A.A. Dzyubenko. – M., 2000. – 104 s.
5. Zaharova I. G. Informatsionnyie tehnologii v obrazovanii: ucheb. posob. dlya stud. vyissh. ped. ucheb. zaved. / I.G. Zaharova. – M. : Akademiya, 2003. – 192s.
6. Kononets N. V. Aspekty pedahohichnoi maisternosti vykladacha: rozrobka elektronnykh pidruchnykiv / N. V. Kononets // Vytoky pedahohichnoi maisternosti : zb. nauk. prats. – 2009. – № 6. – S. 202-210.

Андрощук І.В. Підготовка майбутніх вчителів трудового навчання та технологій до педагогічної взаємодії засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

В статті розглянуто основні підходи до визначення сутності поняття «інформаційно-комунікаційні технології», акцентовано увагу на важливості їх використання в процесі підготовки майбутніх вчителів трудового навчання та технологій до педагогічної взаємодії у професійній діяльності. Розглянуто можливості використання модульного об'єктно-орієнтованого динамічного навчального середовища Moodle Mobile в процесі формування готовності до педагогічної взаємодії у майбутніх вчителів трудового навчання. Визначено та розкрито значення основних елементів модульного об'єктно-орієнтованого динамічного навчального середовища Moodle Mobile, що сприяють залученню до взаємодії учасників освітнього процесу. Відмічено особливу роль таких його компонентів, як форум, чат, обмін повідомленнями. Розкрито значення електронного посібника як засобу підготовки майбутніх вчителів до взаємодії. На прикладі електронного посібника з дисципліни «Методика трудового навчання» висвітлено напрями співпраці студентів та викладача, напрями залучення до продуктивної взаємодії. Зазначено, що використання веб-квестів також сприяє налагодженню педагогічної взаємодії. На прикладі веб-квесту з методики трудового навчання розкрито способи його використання під час підготовки майбутніх вчителів трудового навчання та технологій до педагогічної взаємодії. Зазначено, що, залучаючись до взаємодії засобами інформаційно-комунікаційних технологій, студенти в умовах вищого навчального закладу набувають власного досвіду педагогічної взаємодії, який буде перенесено ними на майбутню професійну діяльність.

Ключові слова: вчитель трудового навчання та технологій, інформаційно-комунікаційні технології, модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище Moodle Mobile, електронний посібник, веб-квест.

Андрощук И.В. Подготовка будущих учителей трудового обучения и технологий к педагогическому взаимодействию средствами информационно-коммуникационных технологий.

В статье рассмотрены основные подходы к определению понятия «информационно-коммуникационные технологии», акцентировано внимание на важности их использования в процессе подготовки будущих учителей трудового обучения и технологий к педагогическому взаимодействию в профессиональной деятельности. Рассмотрены возможности использования модульной объектно-ориентированной динамической учебной среды Moodle Mobile в процессе формирования готовности к педагогическому взаимодействию у будущих учителей трудового обучения. Раскрыто значение основных элементов модульной объектно-ориентированной динамической учебной среды Moodle Mobile, способствующих привлечению участников образовательного процесса к взаимодействию. Отмечено особую роль таких её компонентов, как форум, чат, обмен сообщениями. Раскрыто значение электронного пособия как средства подготовки будущих учителей к взаимодействию. На примере электронного пособия по дисциплине «Методика трудового обучения» освещены основные направления привлечения студентов к продуктивному взаимодействию. Отмечено, что использование веб-квестов также способствует налаживанию педагогического взаимодействия. На примере веб-квеста по методике трудового обучения раскрыты способы его использования при подготовке будущих учителей к педагогическому взаимодействию. Отмечено, что, вовлекаясь во взаимодействия средствами информационно-коммуникационных технологий, студенты, в условиях высшего учебного заведения, приобретают собственный опыт педагогического взаимодействия, который будет перенесен ими на будущую профессиональную деятельность.

Ключевые слова: учитель трудового обучения и технологий, информационно-коммуникационные технологии, модульная объектно-ориентированная динамическая учебная среда Moodle Mobile, электронное пособие, веб-квест.

Androshchuk I. V. Future Handicraft and Technology Teachers' Training for Pedagogical Interaction by Means of Information and Communication Technologies.

The article deals with the main approaches to defining the essence of the concept “information and communication technologies”, emphasizes the importance of their using during future handicraft and technology teachers' training for pedagogical interaction in professional activity. There have been considered the opportunities of using a modular object-oriented dynamic learning environment called Moodle Mobile while forming future handicraft and technology teachers' readiness for pedagogical interaction. The author has defined and revealed meanings of the main elements of the modular object-oriented dynamic learning environment called Moodle Mobile that contribute to the interaction between the participants of the education process. The special role of its components such as forum, chat and message exchange has been highlighted. The significance of an electronic textbook as a means of future teachers' training for interaction has been specified. On the example of the electronic textbook designed for Handicraft Teaching Methodology, the author has outlined the directions of collaboration between students and instructors as well as the directions for productive interaction. It has been indicated that using web quests also contributes to pedagogical interaction enhancement. On the example of a web quest on handicraft teaching methodology, the author has justified the ways of its using while training future handicraft and technology teachers for pedagogical interaction. It has been stated that applying information and communication technologies students may gain their own experience of pedagogical interaction that will influence their future professional activity.

Key words: handicraft and technology teacher, information and communication technologies, modular object-oriented dynamic learning environment called Moodle Mobile, electronic textbook, web quest.

Кайдалова Лідія Григорівна,
доктор педагогічних наук,
професор кафедри педагогіки та психології
Шварп Наталія Вікторівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки та психології
Савохіна Марина Володимирівна,
кандидат медичних наук,
доцент кафедри фармакоterapiї

*Національний фармацевтичний університет
61002, м. Харків, вул. Пушкінська, 53
Национальный фармацевтический университет
61002, г. Харьков, ул. Пушкинская, 53
National university of pharmacy
str. Pushkinska, 53, Kharkiv, Ukraine, 61002*

ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАГІСТРАНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «НАУКИ ПРО ОСВІТУ», ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ «ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ»

Постановка проблеми. Питання формування дослідницької компетентності у магістрантів залишається у переліку не розв'язаних проблем сучасної педагогічної науки. Науково-дослідницька діяльність викладача, постійний пошук та реалізація освітніх інновацій створюють підґрунтя для використання у професійній діяльності широкого спектру психолого-педагогічних та фахових досліджень. Оперування достовірними науковими даними, результатами доробок вітчизняних та зарубіжних вчених з означеної проблеми надає можливість виконувати професійні функції не шляхом власних помилок та спроб, а спираючись на теоретичні та фундаментальні наукові результати.

З метою вирішення зазначеної проблеми у процесі підготовки магістрів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» необхідно орієнтуватися на отримання ними фахових знань, формування у них наукової ерудиції та пізнавальної творчої активності у сфері психолого-педагогічних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні та зарубіжні дослідники приділяють достатню увагу питанню формування дослідницької компетентності студентів [3, 4, 7, 8, 10]. Серед них публікації І. Ярмоли, де показано значення та важливість науково-дослідної роботи у системі інноваційного оновлення закладів освіти [10, с. 118].

Заслужують уваги наукові праці Л. Кайдалової з включенням до переліку обов'язкових професійних компетентностей фахівців фармацевції опанування науково-дослідницькими навичками [3], Г. Омеляненко з висвітленням проблеми формування дослідницької компетентності майбутніх фахівців [7, с. 187], Т. Лутаєвої – з розвитку науково-дослідницької діяльності викладачів вищої медико-фармацевтичної школи [4, с. 173-184], В. Осадчого з розгляду проблеми підготовки педагога вищої школи, основних її етапів та впливу на неї ступеневі освіти [8, с. 129], Н. Мачинської щодо

грунтовного аналізу проблеми педагогічної освіти магістрантів вищого навчального закладу непедагогічного профілю [5] та ін.

Мета статті полягає у висвітленні досвіду формування дослідницької компетентності магістрантів з освітньої програми «Педагогіка вищої школи».

Виклад основного матеріалу. Аналіз історико-педагогічної літератури дає підстави констатувати, що ще у XIX ст. фахівцями наукової організації праці було розкрито значення спеціальних знань, наукової підготовки для продуктивної професійної діяльності. З означеною тези дослідників минулого погоджуються сучасні науковці. Так, О. Микитюк наголошує на тому, що залучення студентів до науково-дослідної роботи сприяє розширенню їхнього світогляду, виявленню здібностей і обдарувань, формує прагнення до самоосвіти [8].

Наприклад Т. Лутаєва, висвітлюючи проблеми науково-педагогічної діяльності фундаторів медико-фармацевтичної освіти в Україні, зазначає, що розвиток науково-дослідної діяльності викладачів ВНЗ буде динамічним за умови надання об'єктивної оцінки наукового рівня результатів досліджень, що збагачує зміст навчальних курсів сучасними досягненнями науки [4, с. 173-184].

Слід зауважити, що дослідження загальних компетентностей було однією з найважливіших завдань проекту «Тюнінг», який мав на меті визначити пріоритетність компетенцій, що мають значення для випускника ВНЗ. Як зазначають автори дослідження, результати реалізації такого проекту та отримані рекомендації у вигляді переліку найважливіших загальних компетентностей, широко використовуються у світі для створення освітніх програм. Дослідницькі навички і уміння увійшли до переліку 30-ти компетенцій запропонованих для сумісного вибору викладачами, студентами та майбутніми роботодавцями, але були окреслені тільки викладачами [9].

На нашу думку, основою професійної компетентності будь якого фахівця є володіння логікою дослідницької роботи, вибір відповідних методів, аналіз результатів, пошуково-творча діяльність, визначення шляхів корекції власної діяльності та володіння уміннями ці результати аналізувати та представляти.

Дослідницька компетентність є однією з найбільш важливих компетентностей викладача вищої школи. Ми погоджуємося з визначенням М. Голованя, який визначає її як цілісну, інтегративну якість особистості, що поєднує в собі знання, уміння, навички, досвід діяльності дослідника, ціннісні ставлення та особистісні якості, та виявляється у готовності і здатності здійснювати дослідницьку діяльність з метою отримання нових знань шляхом застосування методів наукового пізнання, творчого підходу в цілепокладанні, плануванні, прийнятті рішень, аналізі та оцінці результатів дослідницької діяльності [2, с. 55-62]. Автор також зазначає, що у самій природі дослідницької компетентності закладений потенціал професійного саморозвитку та професійної кар'єри.

У свою чергу, І. Ярмолою було виявлено закономірності формування науково-дослідної компетентності на кожному етапі професійної діяльності викладача вищої школи, де автор наголошує, що формування здійснюється як за рахунок розвитку компетенцій інваріантного характеру (виявляються на всіх рівнях освіти та викладацької роботи), так і за рахунок збільшення спеціалізованих компетенцій. Науковець доводить, що вони знаходяться в нерозривній єдності та інтеграції. Компетенції, що формуються на попередньому етапі і входять до зони актуального розвитку суб'єкта науково-дослідницької діяльності, стають необхідною умовою подальшого формування науково-дослідницької компетентності; має кумулятивний характер, який виявляється в тому, що компетенції спочатку формуються доволі відособлено, а надалі інтегруються в систему з великою кількістю зв'язків [9, с. 116-118].

Л. Бурчак торкається питання та рівні готовності майбутнього викладача до дослідницької діяльності та розглядає її як складне інтегративне явище, внутрішню силу особистості, що формує її дослідницьку позицію [1, с. 165].

На нашу думку, продуктом реалізації науково-дослідницької компетентності викладача ВНЗ є наукові статті, монографії, дисертаційні роботи, наукові проекти, авторські методики викладання, підготовка та керування студентською науково-дослідною діяльністю, керівництво науковими гуртками. Дослідницька компетентність викладача вищої школи має тісний зв'язок з розвитком психологічної підготовки викладача, який має вивчати власну особистість та індивідуальні особливості студентів і студентських груп. Також суттєвий вплив на розвиток зазначеної компетентності мають професіоналізм та досвід викладача, наявність

прагнення накопичувати нові знання, пошук нового, системний аналіз явищ, особлива чутливість до проблем та протиріч у галузі педагогіки та, безумовно, мотивація до здійснення наукового пошуку.

У Національній рамці кваліфікацій як системному описі кваліфікацій структурованому за компетентностями, освітніх програмах поряд з інтегральними компетентностями відображені сучасні вимоги до набуття дослідницької компетентності майбутніми фахівцями.

Так, В. Осадчий зазначає, що у процесі навчання педагога в магістратурі мова йде про поглиблену спеціалізовану підготовку висококваліфікованих кадрів, що професійно орієнтовані на науково-дослідну і (або) науково-педагогічну діяльність, і самостійну наукову роботу, тобто освіту, призначену для формування інтелектуальної національної еліти [8, с. 129].

Зокрема для здобувачів освіти рівню підготовки «магістр» в галузі знань 01 Освіта, спеціальності 011 «Науки про освіту», освітньої програми «Педагогіка вищої школи» ці вимоги визначені таким чином: здатність проведення досліджень на відповідному рівні; здатність аналізувати інформацію, отриману в результаті наукових досліджень, узагальнювати, систематизувати й використовувати її у професійній діяльності.

Формування вищезазначених компетенцій забезпечується набуттям знань компонентів системи вищої освіти, планування та оцінювання наукового дослідження, уміннями: здійснювати пошук наукових джерел інформації; здійснювати вибір методів проведення наукового дослідження; використовувати методи математичного аналізу і моделювання, теоретичного і експериментального дослідження в освітній галузі; комунікаціями: використовувати інформаційні дані з наукових джерел, прагнути до автономності та відповідальності, нести відповідальність за розробку та реалізацію запланованих проектів.

Проаналізувавши нормативні, законодавчі та наукові джерела, спираючись на власний досвід, визначено, що дослідницька компетентність викладача вищої школи має забезпечити вирішення значного кола професійних завдань, використовуючи методи психолого-педагогічних досліджень для оцінювання власної діяльності та діяльності здобувачів освіти, для отримання інформації щодо оптимізації освітнього процесу.

На початку навчання у магістратурі для з'ясування актуального рівню сформованості знань, умінь та навичок, які забезпечують дієздатність дослідницької компетентності, серед здобувачів освіти спеціальності «Педагогіка вищої школи» було проведено тестування «Самооцінка актуального рівню дослідницької компетентності».

У дослідженні прийняли участь 50 магістрантів. Варто зазначити, що досліджувана

вибірка складалася з осіб, що вступили до магістратури після закінчення іншого вищого навчального закладу, а також такі, які вже мають досвід викладацької практики за відповідним

фахом. За 9-ти бальною шкалою оцінювалися дослідницькі компетенції. Отримані результати тестування представлені у табл. 1.

Таблиця 1

Ступінь виразності власних дослідницьких компетенцій та можливості їх застосування на початку навчання

№ з/п	Дослідницькі компетенції	Кількість балів
1	Знання методологічних принципів побудови педагогічного дослідження та уміння їх застосовувати	3
2	Здатність попередньо теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити запроваджені педагогічні інновації	3,25
3	Здатність сформулювати методологічний апарат дослідження	3,4
4	Здатність обирати та використовувати методи проведення психолого-педагогічних досліджень	4,3
5	Здатність самостійно розробляти анкети або тести	3,8
6	Здатність обробляти отримані результати дослідження за допомогою методів математичної статистики	2,6
7	Здатність проявити пізнавальну активність у проведенні психолого-педагогічного дослідження	3,6
8	Здатність представляти результати наукового дослідження у статті, тезах або виступі на науковій конференції	4,6
9	Здатність науково обґрунтувати точку зору з педагогічної тематики	2,5
		Середній бал 3,45

Таким чином, більшість опитуваних магістрантів не володіють на належному рівні системою загальних методів і підходів наукового пізнання, методами й технологіями пізнання, що пов'язані з науково та професійною діяльністю в галузі педагогіки. Здобувачі освіти потребують озброєння знаннями з основ методології, методів та науково-понятійного апарату психолого-педагогічних досліджень в освіті; формування практичних навичок та вмінь застосування наукових методів для проведення психолого-педагогічних досліджень, розробки програми та методики його проведення для закладення фундаменту та якісного формування методологічної та дослідницької компетентності.

Окреслені проблеми формування дослідницької компетентності вирішуються на кафедрі педагогіки та психології НФаУ, у першу чергу, за допомогою викладання дисципліни «Методологічні дослідження в освіті» з оновленим змістом, залучення магістрантів до участі у студентських наукових товариствах, постійного оновлення навчально-методичного забезпечення викладання зазначеної дисципліни.

Визначено, що предметом вивчення навчальної дисципліни «Методологічні дослідження в освіті» є: система загальних методів і підходів наукового пізнання, методи, технології пізнання, що пов'язані з науково та професійною діяльністю в галузі педагогіки.

У викладанні дисципліни «Методологічні дослідження в освіті» значна увага приділяється детальному ознайомленню магістрантів

з розробкою методологічного апарату досліджень, алгоритмом практичного проведення психолого-педагогічного дослідження та експерименту, використанню методів аналізу отриманих проміжних та остаточних результатів, опрацюванню літератури та сучасними вимогами до оформлення і подання наукових робіт такого типу тощо. На лекційних заняттях використовуються такі сучасні лекції: лекція-візуалізація, інтерактивна, проблемна та лекція-бесіда. На практичних заняттях перевага надається інтерактивним методам, серед яких: дискусії, диспути, «круглі столи» з обговорення реальних проблемних ситуацій в освітньому процесі ВНЗ, «мозковий штурм», доповіді магістрантів, моделювання проблемних ситуацій, ігрові методи. Перевага у навчанні надається технологіям навчання: проблемній, особистісно-орієнтованій, комп'ютерним, технологіям дистанційного навчання, технології групової діяльності, тренінговим технологіям тощо.

Нами враховано, що дослідницька діяльність виступає важливою умовою розвитку у майбутніх викладачів вищої школи творчого потенціалу, проєктивного та конструктивного компонентів педагогічної діяльності. Вона також є основою для самостійної роботи здобувачів освіти яка відійшла від репродуктивного рівня і полягає здебільшого у вирішенні проблемних завдань. За таких умов викладач разом з магістрантами здійснює пошукову роботу для вирішення різноманітних педагогічних завдань, які у реальному житті виступають як педагогічна, наукова або освітня проблема.

Досвід викладання дисципліни «Методологічні дослідження в освіті» дозволяє констатувати, що завданням для самостійної аудиторної та поза аудиторної роботи магістрантів має бути притаманним переважно проблемно-творчий характер та передбачати:

– пошук наукових проблем і суперечностей у сфері освіти, сформульованих на підставі аналізу фахової літератури, власного педагогічного досвіду для визначення актуальних напрямів педагогічних досліджень;

– розробку розгорнутих методик наукового пошуку задля вирішення педагогічних проблем або завдань, розв'язання протиріч;

– підбір, обґрунтування та практичне використання відповідних методів дослідження для оцінювання: емоційно-вольової, мотиваційної, соціальної, особистісної, пізнавальної сфери суб'єктів освітнього процесу;

– робота над аналізом та інтерпретацією кожного проміжного та загального результату виконаного наукового пошуку, проведеного експерименту;

– належне оформлення використаних джерел відповідно до теми магістерського дослідження, керуючись національним стандартом України «Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» ДСТУ 8302:2015 для оформлення списку літератури;

– самостійну розробку та опрацювання анкет тощо.

Освітня діяльність викладачів та магістрантів забезпечується методичними розробками, банком навчальних та тестових завдань, методичними рекомендаціями для проведення практичних занять та опорним конспектом лекцій.

Формуванню дослідницької компетентності та самостійної роботи, посиленню мотивації до проведення наукових досліджень сприяє залучення студентів до активної участі в студент-

ському науковому товаристві університету.

Основною метою СНТ кафедри є створення умов для всебічного і найбільш повного розвитку творчого та наукового потенціалу магістрантів, а також формування стійкого інтересу до науково-практичної та дослідницької роботи, залучення їх до вирішення актуальних завдань, збереження і розвиток єдиного науково-освітнього простору, встановлення контактів між майбутніми колегами. Під керівництвом викладачів кафедри магістранти регулярно беруть участь у наукових та науково-практичних конференціях, представляючи результати власних психолого-педагогічних досліджень на гуманітарних секціях трьома мовами.

До основних напрямів дослідницької роботи магістрантів кафедри педагогіки і психології слід віднести: теоретичні та методичні засади підготовки фахівців у ВНЗ; питання якості освіти й удосконалення моніторингу навчальних досягнень студентів; психолого-педагогічні аспекти упровадження інноваційних технологій у навчанні, використання активних й інтерактивних методів навчання та мультимедійних засобів; формування професійної культури, у тому числі комунікативних умінь і навичок викладача; проблема самостійної роботи у сучасному ВНЗ та формування пізнавальної активності студентів; становлення та розвиток вищої професійної фармацевтичної та медичної науки; інтернаціоналізація вищої освіти в Україні; психологія особистості студентів; психологічні аспекти професійної підготовки студентів.

На завершальному етапі навчання магістрантів серед досліджуваних здобувачів освіти було проведено повторне тестування, яке продемонструвало значні позитивні зміни самооцінки актуального рівню дослідницької компетентності (табл. 2).

Таблиця 2

Результати порівняння ступеню виразності дослідницьких компетенцій та можливості їх застосування на початку навчання та по завершенні навчання у магістратурі

Дослідницькі компетенції за порядковим номером	Кількість балів на початку навчання	Кількість балів по завершенні навчання
1	3,0	7,9
2	3,25	7,6
3	3,4	8,2
4	4,3	8,5
5	3,8	8,0
6	2,6	7,0
7	3,6	7,6
8	4,6	7,9
9	2,5	7,6
Середній бал	3,4	7,8

Важливим підсумком роботи з формування дослідницької компетентності магістрантів є об'єктивний показник середнього балу успішності 4,9 та виконання магістерських дисертацій на високому рівні. Магістерські дослідження проходять процедуру забезпечення якості освіти: запобігання та виявлення академічного плагіату у наукових працях науково-педагогічних працівників і здобувачів вищої освіти ма-

гістерського рівня.

Висновки. Таким чином, проведені дослідження засвідчили про необхідність формування у магістрів педагогіки дослідницької компетентності, яка є необхідною складовою у діяльності науково-педагогічних кадрів з метою проведення наукових досліджень та втілення їх результатів в освітній процес.

Література

1. Бурчак Л. В. Проблема готовності майбутніх учителів хімії до дослідницької діяльності / Л. В. Бурчак // Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2009. – № 1. – 340 с.
2. Головань М. С. Сутність та зміст поняття «дослідницька компетентність» / М. С. Головань, В. В. Яценко // Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі : збірник наукових праць. Вип. VII. – Кривий Ріг : Видавничий відділ НМетАУ, 2012. – С. 55-62.
3. Кайдалова Л. Г. Професійна підготовка майбутніх фахівців фармацевтичного профілю у вищих навчальних закладах : монографія / Л. Г. Кайдалова. – Харків : НФаУ, 2010. – 364 с.
4. Лутаєва Т. В. Педагогічна та громадсько-просвітницька діяльність науковців слобожанщини – фундаторів медичної та фармацевтичної освіти в Україні – як категорійно-понятійна проблема / Т. В. Лутаєва // Педагогіка та психологія : збірник наукових праць / за загальною редакцією академіка І. Ф. Прокопенка, проф. С. Т. Золотухіної. – Харків : 2015. – Вип. 51. – С. 173-184.
5. Мачинська Н. І. Педагогічна освіта магістрантів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю: монографія / Н. І. Мачинська; за ред. докт. пед. наук, проф., член-кор. НАПН України С. О. Сисоевої. – Львів : ЛьвДУВС, 2013. – 416 с.
6. Микитюк О. М. Становлення та розвиток науково-дослідної роботи у вищих педагогічних закладах України (історико-педагогічний аспект). – Харків : ОВС, 2001. – 256 с.
7. Омеляненко Г. А. Дослідницька компетентність у структурі професійної компетентності майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту / Г. А. Омеляненко // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету № 2 (13), 2014. – С. 187.
8. Осадчий В. В. Місце магістратури у системі підготовки педагога вищої школи / В. В. Осадчий // Вища школа в умовах глобалізації та інтеграції : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Черкаси : ЧНУ, 2008. – С. 129.
9. Розроблення освітніх програм. Методичні рекомендації / Авт. : В. М. Захарченко, В. І. Луговий, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова / За ред. В. Г. Кременя. – К. : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2014. – 120 с.
10. Ярмола І. К. Компетентність та компетентність викладача вищої школи як складові його інноваційного розвитку / І. К. Ярмола // Запорозький медичинський журнал. Вопросы медицинского образования. – №5 (80). – 2013. – С. 116-118.

References

1. Burchak L. V. The problem of preparedness of future teachers of chemistry for investigative activity / L. V. Burchak // Pedagogical Sciences : Theory, History, Innovative Technology : scientific magazine. – Sumy : Makarenko Summy SPU, 2009. – № 1. – 340 p.
2. Golovan M. S. The essence and meaning of «the research competence» / M. S. Golovan, V. Yatsenko // Theory and methods of teaching basic subjects in high school : collection of scientific papers. Edition VII. – Krivoy Rog : NMetAU Publishing Division, 2012. – P. 55-62.
3. Kaydalova L. G. Professional training of future specialists of pharmaceutical profile in high school : Monography / L. G. Kaydalova. – Kharkiv, NFU, 2010. – 364 p.
4. Lutayeva T. V. Educational and public-educational activity of the scholars of Slobozhanshchina – founders of medical and pharmaceutical education in Ukraine – as a categorical-conceptual problem / T. V. Lutayeva // Pedagogy and Psychology : collection of scientific papers / under the general editorship of academician I. F. Prokopenko, prof. S. T. Zolotukhin. – Kharkiv, 2015. – Vol. 51. – P. 173-184.
5. Machynska N. I. Education of masters of non-teaching profile : Monograph / N. I. Machynska; under the general editorship of Doctor of Pedagogical Sciences, prof., member-correspondent of. NAPS of Ukraine S. Sysoev. – Lviv : LvSUMF, 2013. – 416 p.
6. Mykytyuk A. M. Formation and development of scientific-research in Ukrainian high schools (historical and pedagogical aspects). – Kharkov : OVS, 2001. – 256 p.
7. Omelianenko G. A. The research expertise in the structure of professional competence of future specialists in physical education and sport / G. A. Omelianenko // Scientific Gazette of Melitopol State Pedagogical University № 2 (13), 2014 – С. 187.
8. Osadchy V. V. The place of master education in the system of preparing the high school teacher / Vladimir Osadchy // High School in globalization and integration : the materials of the Ukrainian scientific-practical conference. – Cherkasy, Chernivtsi National University, 2008. – P. 129.
9. The developing of educational programs. Guidelines / Authors : V. M. Zakharchenko, V. I. Lugovoi, U. M. Rashkevych, J. V. Talanova / Ed. V.G. Kremen. – K. : SE «SPC «Priorities», 2014. – 120 p.
10. Yarmola I. K. The competence and expertise of the teacher of high school as components of its innovative development / I. K. Yarmola // Zaporozhye Medical Journal. Questions of medical education. – №5 (80). – 2013. – P. 116-118.

Кайдалова Л. Г., Шварп Н. В., Савохіна М. В. Формування дослідницької компетентності магістрантів спеціальності «Науки про освіту», освітньої програми «Педагогіка вищої школи».

Проблеми формування компетентності майбутніх фахівців та відповідні питання розвитку дослідницької компетентності розглянуті у багатьох доробках вітчизняних науковців. Дослідницька компетентність визначається як одна з найважливіших складових компетенції викладача вищої школи. Вона виявляється у спроможності педагога здійснювати наукову діяльність для отримання інформації щодо оптимізації освітнього процесу. Для науково-дослідної діяльності у педагогічній сфері найбільш значущим є поєднання діагностичних здібностей викладача, пов'язаних з функцією відбору інформації і пошуку педагогічних протиріч та здібностей, умінь та навичок їх розв'язувати на підставі результатів, проведених психолого-педагогічних досліджень.

У статті порушено проблему та репрезентовано результати дослідження формування дослідницької компетентності майбутніх викладачів вищих навчальних закладів.

Аналіз підготовленості магістрантів до здійснення самостійної науково-дослідної діяльності до початку навчання у магістратурі вказує на проблему незадовільного стану сформованості вказаної компетентності, що обумовлює необхідність змін підходів до опанування ними необхідними знаннями, уміннями та навичками здійснювати цілеспрямований науковий пошук.

Вивчено та систематизовано досвід викладання дисципліни «Методологія освітньої діяльності», науково-дослідної діяльності магістрантів спеціальності 011 «Науки про освіту», освітньої програми «Педагогіка вищої школи».

У зв'язку з цим найбільшою виразністю набуває ідея зміщення акцентів на практичне навчання, що обслуговується орієнтацією магістрантів у теоретичному матеріалі під час реально здійснюваного процесу наукового дослідження. Процес формування дослідницької компетентності магістрантів містить не тільки якісне викладання дисципліни, а й постійне оновлення навчально-методичного забезпечення відповідно до запитів і навчальних можливостей здобувачів освіти, спрямування їх на активну участь у студентському науковому товаристві.

Стверджується, що проведені дослідження дають змогу проаналізувати динаміку формування дослідницької компетентності у зазначеній категорії суб'єктів навчання. Обґрунтовано та експериментально доведено необхідність формування у магістрів педагогіки дослідницької компетентності, що є необхідною умовою та складовою у діяльності науково-педагогічних кадрів з метою проведення наукових досліджень та втілення їх результатів в освітній процес.

Ключові слова: дослідницька компетентність, здобувач освіти, магістр, формування дослідницької компетентності.

Кайдалова Л. Г., Шварп Н. В., Савохіна М. В. Формирование исследовательской компетентности магистрантов специальности «Науки об образовании», образовательной программы «Педагогика высшей школы».

Проблемы формирования компетентности будущих специалистов и соответствующие вопросы развития исследовательской компетентности будущих специалистов рассмотрены во многих работах отечественных исследователей. Исследовательская компетентность определяется как одна из важнейших составляющих общей компетентности преподавателя высшей школы. Она проявляется в способности педагога осуществлять научную деятельность для получения информации по оптимизации образовательного процесса. Для научно-исследовательской деятельности в педагогической сфере наиболее значимым является объединение диагностических способностей преподавателя, связанных с функцией отбора информации и поиска педагогических противоречий и способностей, умений и навыков их разрешать на основании результатов, проведенных психолого-педагогических исследований.

В статье затронута проблема и представлены результаты исследования формирования исследовательской компетентности будущих преподавателей высших учебных заведений.

Анализ подготовленности магистрантов к осуществлению самостоятельной научно-исследовательской деятельности в начале обучения в магистратуре указывает на проблему неудовлетворительного состояния сформированности данной компетентности, что обуславливает необходимость изменения подходов к освоению ими необходимых знаний, умений и навыков осуществлять целенаправленный научный поиск.

Изучен и систематизирован опыт преподавания дисциплины «Методология в образовательной деятельности», научно-исследовательской деятельности магистрантов специальности 011 «Науки об образовании», образовательной программы «Педагогика высшей школы».

В связи с этим наибольшей выразительность приобретает идея смещения акцентов на практическое обучение, которое обслуживается ориентацией магистрантов в теоретическом материале во время осуществляемого процесса научного исследования. Процесс формирования исследовательской компетентности магистрантов содержит не только качественное преподавание дисциплины, а и постоянное обновление методического обеспечения в соответствии с запросами и учебными возможностями субъектов, получающих образование, направленность их на активное участие в студенческом научном обществе.

Утверждается, что проведенные исследования дают возможность проанализировать динамику формирования исследовательской компетентности у обозначенной категории субъектов обучения. Обосновано и экспериментально проверена необходимость формирования у магистров педагогики исследовательской компетентности, что является необходимым условием и составляющей в деятельности научно-педагогических кадров с целью проведения научных исследований и внедрения их результатов в образовательный процесс.

Ключевые слова: исследовательская компетентность, соискатель образования, магистр, формирование исследовательской компетентности.

Kaydalova L.G., Shvarp N.V., Savohina M.V. The formation of competence research of masters 011 in «Science of Education», educational program «The Pedagogy of Higher Education».

Problems of formation of competence of future specialists and related issues of development of research competence of the future experts are examined in many works of domestic researchers. The research competence is defined as one of the most important components of the generic competence of the higher school professor. It is displayed in the teacher's ability to carry out scientific activity in order to get information to optimize educational process. For scientific-research activity in the pedagogical field it is truly important to consolidate the diagnostic abilities of teacher connected with function of selecting information and searching the pedagogical conflicts, abilities and skills in resolving them according to the results of psychological and educational research.

The problem of formation the future high-school teachers' competence is concerned. In this article the results of the research of this problem are displayed.

The analysis of masters' preparedness to implement an independent research activity at the beginning of master training indicates a problem of dissatisfactory condition of formation of such competence. It specifies the necessity of changing the approaches of learning the necessary knowledge, skills and abilities of implementing telic scientific research.

We examined and systematized the experience of teaching the subject «Methodology in educational activities,» the scientific-research activity of masters 011 in Science of Education», educational program «The Pedagogy of Higher Education».

Due to this, the main emphasis is put on the idea of retargeting the focus at practical training. This training is implemented with masters' orientation of theoretic material during the ongoing process of scientific research. The process of formation of research competence of masters contains not only quality teaching but also constant updating of methodical materials in accordance to demands and educational capabilities of students, targeting at their active participation in student scientific society.

It is affirmed that the carried out researches provide an opportunity to analyze the dynamics of the formation of research competence in the designated category of students. The necessity of formation of research competence among the masters of pedagogy is formed and experimentally verified. This competence is necessary condition and component in the activity of scientists and teachers with the aim of making the scientific researches and implementing the results into the educational process.

Keywords: research competence, applicant education, master, the formation of research competence.

РОЗДІЛ IV

Професійна педагогіка: вітчизняний і зарубіжний досвід

УДК 378.148-61.616-091

Кононенко Надія Миколаївна,
доктор медичних наук, професор,
зав. кафедри патологічної фізіології
Соколова Світлана Сергіївна,
асистент кафедри патологічної фізіології
Чікіткіна Валентина Василівна,
кандидат біологічних наук,
доцент кафедри патологічної фізіології

*Національний фармацевтичний університет
61002, м. Харків, вул. Куликівська, 12
Национальный фармацевтический университет
61002, г. Харьков, ул. Куликовская, 12
National University of Pharmacy,
61002, Kharkiv, str. Kulikovskaya 12*

ДОСВІД ВИКЛАДАННЯ ПАТОМОРФОЛОГІЇ ЗІ СЕКЦІЙНИМ КУРСОМ ДЛЯ БАКАЛАВРІВ МЕДИЦИНИ У НАЦІОНАЛЬНОМУ ФАРМАЦЕВТИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Постановка проблеми. Основним завданням вищої освіти на сучасному етапі є підготовка висококваліфікованих та конкурентоздатних фахівців, що потребує глибокого та всебічного вивчення базових фундаментальних дисциплін з урахуванням найновітніших досягнень в медичній науці та використання сучасних педагогічних і наукових інновацій [1, 2]. Вирішення проблем реформування медичної галузі потребує удосконалення системи професійної підготовки кадрів, що вимагає пошуку нових підходів у викладанні медичних дисциплін.

Національний фармацевтичний університет (далі – НФаУ) з 2004 р. проводить підготовку здобувачів вищої освіти (далі – ЗВО) за спеціальністю «Лабораторна діагностика» за двома освітньо-кваліфікаційними рівнями: бакалавр медицини та магістр за кваліфікацією лікар-лаборант. З 2017 р. за новим переліком галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, ця спеціальність має позначення та назву «224. Технології медичної діагностики та лікування».

Випускники мають право працювати в лабораторіях різного профілю: клініко-діагностичного, клінічної біохімії, клінічної бактеріології, клінічної паразитології, клінічної лабораторної імунології, лабораторної генетики, клінічної лабораторної цитології, у лабораторіях бюро судово-медичних експертиз. Підготовка ЗВО базується на принципах забезпечення методичної та інформаційної організації навчального процесу з елементами самостійної роботи. При цьому важливим є дотримання принципу міждисциплінарної інтеграції.

Мета даної роботи – розкрити методичні підходи до викладання патоморфології для ба-

калаврів медицини.

Виклад основного матеріалу. Однією з профільних дисциплін підготовки бакалаврів медицини є патоморфологія з секційним курсом – науково-прикладна дисципліна, яка вивчає структурні основи патологічних процесів і всіх захворювань людини за допомогою, головним чином мікроскопічного дослідження змін в клітинах і тканинах, яка стоїть на стиці теоретичних та практичних медичних дисциплін [3, с. 10; 4].

Патоморфологія з секційним курсом для студентів 2 та 3 курсів спеціальності «Лабораторна діагностика» викладається на кафедрі патологічної фізіології НФаУ.

Особливості викладання патоморфології обумовлені великим обсягом теоретичної інформації та необхідністю вивчення патологічних процесів на різних морфологічних рівнях, що, безперечно, викликає ряд певних труднощів у ЗВО. Недостатнє уявлення про практичну діяльність лікаря-лаборанта та можливості використання отриманих знань та навичок викликає досить високий рівень інтелектуальної та емоційної напруги, що призводить до втрати інтересу ЗВО до предмету. Зниження або повна відсутність мотивації до вивчення медичних дисциплін безсумнівно відображується на якості та глибині отриманої теоретичної та практичної підготовки. Для успішного засвоєння дисципліни та формування професійних компетенцій пріоритетним завданням навчального процесу на кафедрі є доступне викладення матеріалу та стимулювання пізнавальної активності ЗВО за допомогою створення психологічно-педагогічних умов [2].

Викладання дисципліни відбувається у ви-

гляді єдиного навчального комплексу, який поєднує аудиторне та позааудиторне навчання та включає лекції, практичні заняття і самостійну роботу студентів.

Достеменно відомо, що лекції завжди були і залишаються на сьогодні найменш продуктивною формою аудиторної роботи, що пов'язано з відсутністю «студентської роботи» протягом лекції. Цей недолік ми намагаємося усунути, використовуючи сучасні інформаційно-комунікаційні технології, які дають змогу розширити можливості демонстрації навчального матеріалу, сприяти візуальному вивченню макро- та мікропрепаратів. Слухачами найкраще сприймається така форма викладання, як лекції-дискусії [5]. Також залучити ЗВО до робочого процесу під час лекцій допоможуть робочі лекційні зошити з первинною інформацією, які активно використовуються на кафедрі при викладанні патологічної фізіології та розробляються для патоморфології з секційним курсом. Це дозволить слухачам активно обговорювати лекційний матеріал і не витратити час на запис інформації. Мультимедійні презентації лекційного матеріалу та практичних занять містять схеми етіології, патогенезу, класифікації, клінічні прояви та ускладнення патологічних процесів, а також ілюстровані фотографіями макропрепаратів змінених органів та тканин, отриманих у ході автопсії, мікрофотографіями гістологічних препаратів з використанням різноманітних методів фарбування, в інтерпретації яких важлива саме кольорова палітра; електронно-мікроскопічні фото, що наглядно демонструють сучасні можливості гістологічної діагностики захворювань.

Найважливішою складовою викладання патоморфології є практичні заняття, основною метою яких є формування умінь і практичних навичок морфологічної діагностики патологічних процесів шляхом вивчення структурних змін разом з вивченням механізмів їх розвитку та клінічних симптомів. Тобто при проведенні практичних занять необхідно керуватися основним положенням сучасної освіти, а саме, в отриманні ЗВО знань, вмінь і навичок, які вони мають здобувати спочатку під контролем викладача, а далі при самостійній підготовці. Вміння застосовувати і самостійно отримувати знання розвиває діяльнісно-компетентнісний підхід [2].

Викладачами кафедри патологічної фізіології було оновлено та доповнено методичне наповнення та оснащення практичних занять та навчальні тематичні модулі, які розподілені наступним чином: 1-й, умовно «альтеративно-циркуляторний», в межах якого розглядаються питання порушень обміну речовин та порушення периферичного кровообігу; 2-й, умов-

но «запально-пухлинний», який присвячений вивченню гострого та хронічного запалення, імунопатологічних процесів і алергії, процесів відновлення та компенсації, порушення тканинного росту; 3-й включає захворювання серцево-судинної системи, червоної та білої крові, порушення обміну вуглеводів та захворювання дихальних шляхів; 4-й містить патологію шлунково-кишкового тракту, печінки, підшлункової залози, хвороби статевої та ендокринної систем [5].

З метою розвитку професійної мотивації студентів окремі практичні заняття проводяться в секційній залі клінічної бази випускової кафедри з використанням технології проблемного навчання. У процесі аутопсійного дослідження студентська група знайомиться з реальною причиною, яка призвела до смерті, вирішує конкретну професійну задачу, що стимулює студентів до активної самостійної діяльності.

До викладання дисципліни залучаються фахівці з патологічної анатомії, які працюють в практичній медицині, що дозволяє не тільки забезпечити демонстраційним гістологічним матеріалом, а й докладно продемонструвати ефективність використання різноманітних морфологічних методів досліджень. Це значно зацікавлює ЗВО та робить процес вивчення предмету більш ефективним.

Важливим кроком стало створення в НФаУ навчального тренінгового центру практичної підготовки бакалаврів з лабораторної діагностики. Центр укомплектований сучасними лабораторними столами для мікроскопічних досліджень та оснащений 10-ма монокулярними мікроскопами GRANUMW10, що дозволяє майбутнім фахівцям відпрацьовувати навички з опису мікроскопічних препаратів на заняттях та під час виконання самостійної роботи.

Кожне практичне заняття на базі центру проводиться з обговоренням теоретичного матеріалу, демонстрацією та замальовуванням мікропрепаратів, вирішенням ситуаційних задач та проведенням поточного контролю знань. Важливим розділом практичної роботи ЗВО є перегляд та замальовування мікропрепаратів з їх позначеннями. Навчальний фонд кафедри має в своєму розпорядженні колекцію мікропрепаратів, які структуровані відповідно до тематики занять. На кожному практичному занятті ЗВО отримують набір тематичних мікропрепаратів, атласи. Замальовування, опис та позначення мікропрепаратів ЗВО роблять в окремому альбомі, котрий наприкінці курсу навчання стає суттєвою допомогою при підготовці до підсумкового модульного контролю. Робота з мікропрепаратами проводиться під керівництвом та постійним контролем викладача, який здійснює навчальну та консультативну функцію,

акцентує увагу на головних гістологічних ознаках патологічних процесів.

Важливим аспектом навчання є оцінювання набутих знань з патоморфології, яке включає стандартні методи: тестування, структуровані письмові роботи та усне опитування. Перевірка практичної підготовки ЗВО з дисципліни здійснюється шляхом самоконтролю та контролю викладачем практичних навичок при виконанні проблемних ситуаційних задач та диференційної діагностики захворювань при вивченні макро- та мікропрепаратів.

Організація належної підготовки фахівців неможлива без достатнього забезпечення дисципліни сучасними підручниками, посібниками та покращення матеріально-технічної бази кафедри. Співробітниками кафедри розроблено підручник з патологічної анатомії, затверджений МОН України, змістовна частина якого відповідає робочій програмі та спеціалізації ЗВО і відображує сучасні проблеми та тенденції розвитку патоморфології.

На кафедрі є комп'ютерний клас – необхідний компонент сучасного навчального процесу. Комп'ютери оснащені програмами мультимедійного забезпечення практичних занять та лекцій, які завдяки глобальній мережі Інтернет

можна своєчасно та постійно оновлювати використовуючи онлайн версії періодичних видань, монографій і підручників, сайти конференцій, які знаходяться у вільному доступі. Наявність у молоді високотехнологічних гаджетів, величезна кількість інформаційних ресурсів, доступність мобільного Інтернету значно спрощує пошук інформації у базах електронних бібліотек та інтернет-ресурсів, що робить поза аудиторну підготовку більш простою та продуктивною.

Висновки. Таким чином, на кафедрі патологічної фізіології НФаУ створена необхідна інформаційна та матеріально-технічна база, що дозволяє викладати дисципліну «Патоморфологія з секційним курсом» на високому науково-методичному рівні з використанням сучасних технологій.

Методичний підхід, який використовується на кафедрі при проведенні лекцій та практичних занять цілком дозволяє забезпечити засвоєння теоретичних знань і придбання практичних навичок з морфологічної діагностики патологічних процесів, тим самим формуючи особистість, яка орієнтується в професійній сфері та має компетенції, які необхідні для подальшого професійного удосконалення.

Література

1. Преподавание патогической анатомии на современном этапе [Электронный ресурс] / Г. Г. Фрейнд [и др.] // Режим доступа : <http://bash-morphology.ru/innokonf/Freind.html>.
2. Gladkova N. N. Metodicheskie aspekty преподаvaniya patologicheskoy anatomii [Tekst] / N. N. Gladkova, O. N. Guskova // Med. Vestnik Bashkortostana. – 2014. – Т. 9, № 5. – С. 118-121.
3. Пальцев М. А. Патологическая анатомия [Текст] / М. А. Пальцев, Н. М. Аничков, М. Медицина. 2001. – Т. 1. – 526 с.
4. Особенности преподавания патологической анатомии в медицинском вузе в современных условиях [Электронный ресурс] / Т. И. Мустафин [и др.] // Режим доступа : <http://bash-morphology.ru/innokonf/Mustafin1.html>.
5. Федорина Т. А. Элементы модульного подхода в преподавании патологической анатомии [Текст] / Т. А. Федорина // Мед. вестник Башкортостана. – 2014. – Т. 9, № 5. – С. 126-127.

References

1. Prepodavanie patogicheskoy anatomii na sovremennom etape [Elektronnyiy resurs] / G. G. Freynd [i dr.] // Rezhim dostupa : <http://bash-morphology.ru/innokonf/Freind.html>.
2. Gladkova, N. N. Metodicheskie aspektyi prepodavaniya patologicheskoy anatomii [Tekst] / N. N. Gladkova, O.N. Guskova // Med. Vestnik Bashkortostana. – 2014. – Т. 9, №5. – S. 118-121.
3. Paltsev, M. A. Patologicheskaya anatomiya [Tekst] / M. A. Paltsev, N. M. Anichkov, M. Meditsina. 2001. –Т.1. – 526 s.
4. Osobennosti prepodavaniya patologicheskoy anatomii v meditsinskom vuze v sovremennyih usloviyah [Elektronnyiy resurs] / T. I. Mustafin [i dr.] // Rezhim dostupa : <http://bash-morphology.ru/innokonf/Mustafin1.html>.
5. Fedorina T. A. Elementyi modulnogo podhoda v prepodavanii patologicheskoy anatomii [Tekst] / T. A. Fedorina // Med. Vestnik Bashkortostana. – 2014. – Т. 9, №5. – S. 126-127.

Кононенко Н. М., Соколова С. С., Чікіткіна В. В. Досвід викладання патоморфології зі секційним курсом для бакалаврів медицини у Національному фармацевтичному університеті.

Основним завданням вищої освіти на сучасному етапі є підготовка висококваліфікованих та конкурентоздатних фахівців, що потребує глибокого та всебічного вивчення базових фундаментальних дисциплін з урахуванням найновітніших досягнень в медичній науці та використання сучасних педагогічних і наукових інновацій.

У статті висвітлені основні методологічні підходи до викладання дисципліни «Патоморфологія з секційним курсом» для бакалаврів медицини на кафедрі патологічної фізіології Національного фармацевтичного університету.

Викладання дисципліни відбувається у вигляді єдиного навчального комплексу, який поєднує аудиторне та позааудиторне навчання та включає лекції, практичні заняття і самостійну роботу студентів.

Вдосконалення навчального процесу полягає у оптимізації лекцій шляхом використання мультимедійних

презентацій, робочих лекційних зошитів та лекцій-дискусій. Перевагою практичної підготовки є організація навчального тренінгового центру, який призначений для освоєння та вдосконалення практичних навичок.

Таким чином, науково-методичний підхід, який використовується на кафедрі патологічної фізіології при проведенні лекцій та практичних занять з дисципліни «Патоморфологія з секційним курсом» для бакалаврів медицини, цілком дозволяє забезпечити засвоєння теоретичних знань і придбання практичних навичок з морфологічної діагностики патологічних процесів, тим самим формуючи особистість, яка орієнтується в професійній сфері та має компетенції, які необхідні для подальшого професійного удосконалення.

Ключові слова: вища освіта, бакалавр медицини, патоморфологія, мультимедійні лекції, тренінговий центр.

Кононенко Н. Н., Соколова С. С., Чикиткина В. В. Опыт преподавания патоморфологии с секционным курсом для бакалавров медицины в национальном фармацевтическом университете.

Основной задачей высшего образования на современном этапе является подготовка высококвалифицированных и конкурентоспособных специалистов, что требует глубокого и всестороннего изучения базовых фундаментальных дисциплин с учетом новейших достижений в медицинской науке и использования современных педагогических и научных инноваций.

В статье освещены основные методологические подходы к преподаванию дисциплины «Морфология с секционным курсом» для бакалавров медицины на кафедре патологической физиологии Национального фармацевтического университета.

Преподавание дисциплины происходит в виде единого учебного комплекса, который объединяет аудиторное и внеаудиторное обучение и включает лекции, практические занятия и самостоятельную работу студентов.

Совершенствование учебного процесса заключается в оптимизации лекций путем использования мультимедийных презентаций, рабочих лекционных тетрадей и лекций-дискуссий. Преимуществом практической подготовки является организация учебного тренингового центра, который предназначен для освоения и совершенствования практических навыков.

Таким образом, научно-методический подход, который используется на кафедре патологической физиологии при проведении лекций и практических занятий по дисциплине «Морфология с секционным курсом» для бакалавров медицины вполне позволяет обеспечить усвоение теоретических знаний и приобретения практических навыков по морфологической диагностике патологических процессов, тем самым формируя личность, которая ориентируется в профессиональной сфере и имеет компетенции, которые необходимы для дальнейшего профессионального совершенствования.

Ключевые слова: высшее образование, бакалавр медицины, патоморфология, мультимедийные лекции, тренинговий центр.

Kononenko N. M., Sokolova S. S., Chikitkina V. V. Experience of pathomorphology teaching with section course for Bachelor of Medicine in National University of Pharmacy.

The main task of higher education at the moment is to prepare qualified and competitive professionals. This requires a deep and comprehensive study of basic fundamental subjects considering the newest advances in medical science and the use of modern educational and scientific innovations.

The article highlights basic methodological approaches to teaching the subject of "Pathomorphology with sectional course" for Bachelor of Medicine at the Department of Pathophysiology of the National University of Pharmacy.

Teaching of the subject takes place in the form of a single educational complex, that combines classroom and extracurricular learning and includes lectures, workshops and independent work of students.

Improving of the educational process involves optimization of lectures using multimedia presentations, lecture work books and lecture-discussions. The advantage of practical training is the organization of educational training center, which is designed to develop and improve practical skills.

Thus, scientific and methodical approach used at the Department of Pathophysiology at lectures and practical classes on the subject of "Pathomorphology with sectional course" for Bachelors of Medicine completely ensures mastering theoretical knowledge and the acquisition of practical skills in morphologic diagnostic of pathological processes. Thereby it forms a personality that is oriented in a professional field and is competent, that are necessary for further professional development.

Key words: higher education, Bachelor of Medicine, pathomorphology, multimedia lectures, training center.

Для нотаток

Наукове видання

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник наукових праць

Випуск 12

(Мовою оригіналу)

Дизайн обкладинки Майбороди Л.А.

Статті публікуються в авторській редакції. Автори статей несуть відповідальність за достовірність інформації, розміщеної в них, за відповідність матеріалів нормам законодавства, моралі та етики, їх професійно-змістовну і методичну коректність, коректність наявних в текстах посилань на інтернет-ресурси і літературу.

Підписано до друку 27.03.2017 р. Формат 60x84 1/8
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman
Ум.др.ар. 17.89 Тираж 100 прим. Зам.№15/17

Підготовлено до друку та віддруковано:
Видавництво ТОВ «ІМА-прес»
51400, м.Павлоград, вул.Дніпровська, 400/1
Тел.: (066) 932-42-22
e-mail: ima-press@ukr.net; www.ima-press.prom.ua
Свідоцтво про внесення до державного реєстру
ДК № 244 від 16.11.2000 р.